

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Melanchthon, Philipp.; paa Dansk oversatte, med en historisk Indledning og oplysende Anmærkninger til de vanskeligste Steder af A. G. Rudelbach.

Titel | Title:

Den rette uforandrede Augsburgske Troesbekjendelse med sammes, af Ph. Melanchthon forfattede, Apologie

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Kjøbenhavn : C. Græbe, 1825

Fysiske størrelse | Physical extent:

[6], 386 s.

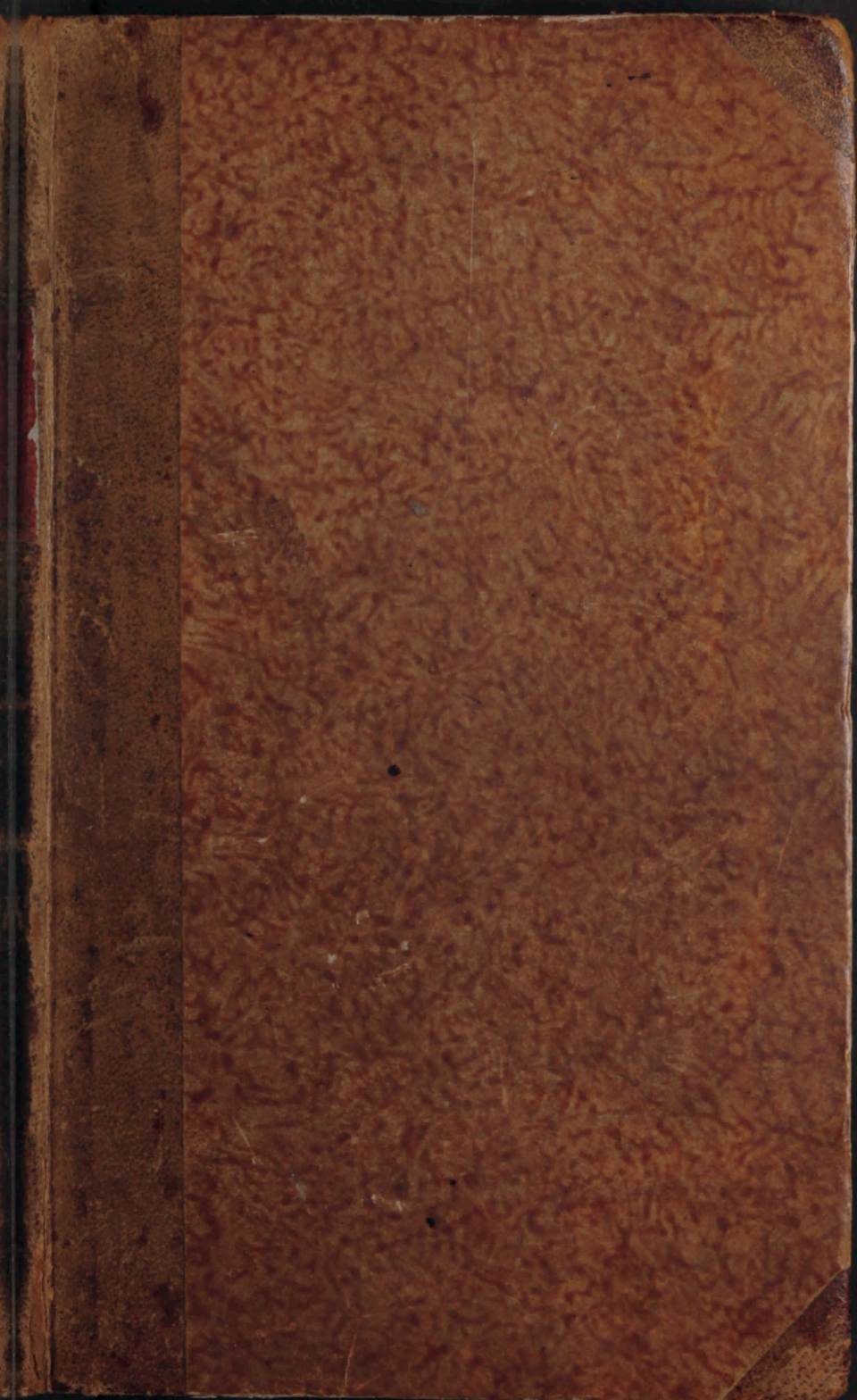
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

3.-207-8°

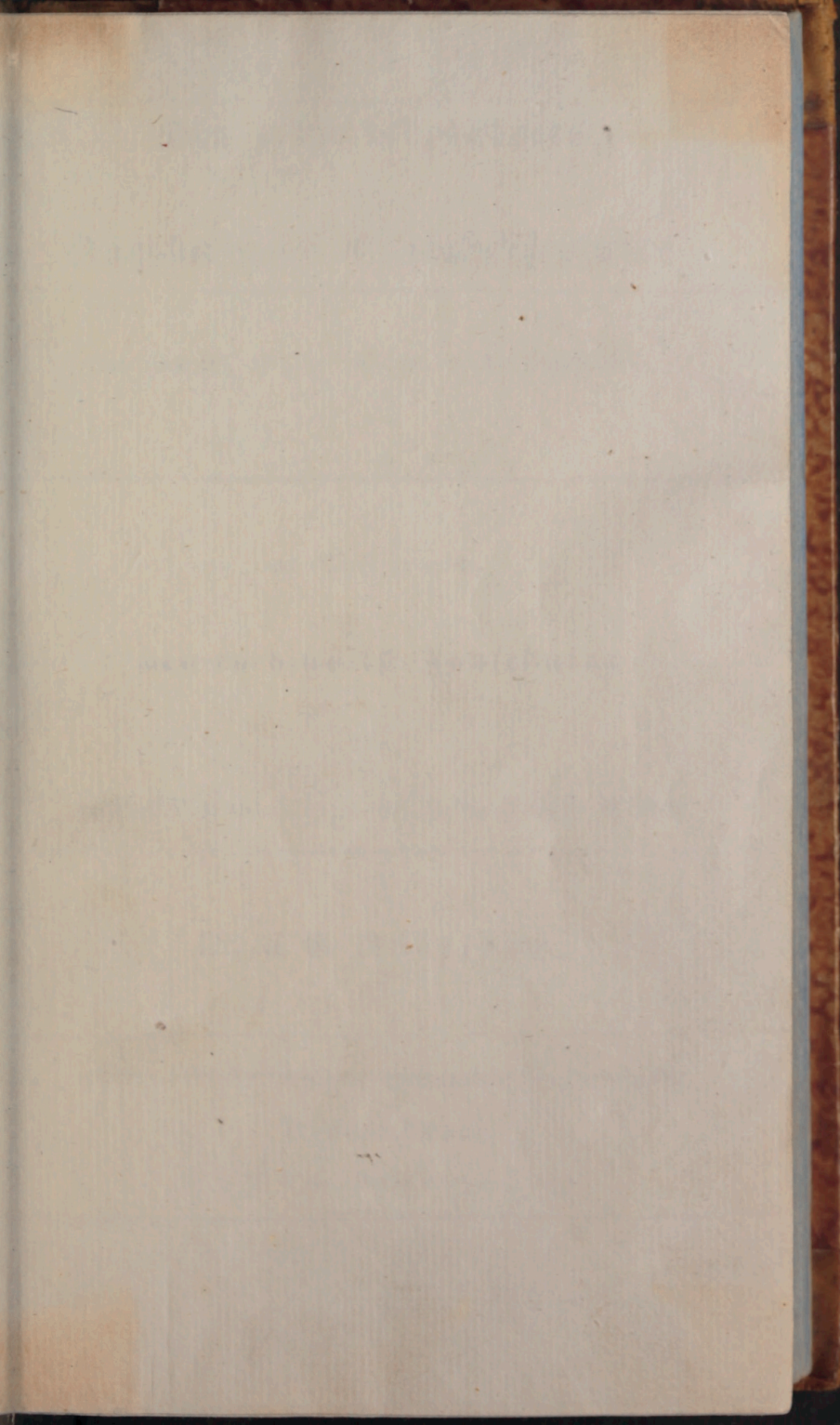
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 38°

1 1 03 0 8 02363 4

REX/S

Den rette uforandrede
Augsburgske Troesbekjendelse

med sammes, af Ph. Melancthon forfattede,

A p o l o g i e,

paa Dansk oversatte,

med en historisk Indledning

og

oplysende Anmærkninger til de vanskelige Stæder

af

Dr. A. G. Rudelbach.

Kjøbenhavn.

Trykt i C. Græbes Officin.

1825.

Zweite Auflage

Neubearbeitete Ausgabe

von Dr. phil. phil. Dr. phil. phil. Dr. phil. phil.

Neubearbeitet

von Dr. phil. phil.

mit einer Vorrede

von

Dr. phil. phil. Dr. phil. phil. Dr. phil. phil.

von

Dr. phil. phil. Dr. phil. phil.

Verlag

Dr. phil. phil. Dr. phil. phil.

Fortale.

Den Oversættelse af den evangelisk-protestantiske Kirkes Lovend-Bekjendelse, den Augsburgske, og sammes Apologie, som hermed træder frem for Lyset, er udarbejdet nærmest med Hensyn paa christelige Læsers Tarv i vore Dage, som af Bilderne selv vilte gjøre sig bekjendt med den Lære, som først skaffede Evangeliet Frihed fra verdslig Undertrykkelse og aandelig Formørkelse. Den er udarbejdet, om ei med, saa dog ikke uden Hensyn paa den danske Kirkes nærværende Tilstand, i hvilken vi see de samme Modsatninger bevæge sig og udtales, snart i Løndom, snart lydeligt, som alt længe have sonderrevet største Delen af den protestantiske Menighed. Thi det er vitterligt for enhver, der ei som hine forblindede, hvorom Frelseren taler i Evangeliet, med seende Øine ikke vil see, at en stor Secte, hvis Tilhængere kalde sig Fornuft-Theologer (Rationalister) i den protestantiske Kirkes Skjød selv arbejder paa Kirkens Oplosning og Undergravelse. Om Kærsædiggjørelse af Troen og ikke af Gjærninger, om Christi Syldstgjørelse som det eneste Offer, om Troens Frugt og Kampe, om Lærens guddommelige Besegling ved underlige Gjærninger og Spaadomme, om Frelsens Forjættelse i Guds Pagt med Fædrene og Christi Evangeliums Kraft til Salighed for hver den, som troer, vilte de intet vide, i det mindste i den simple eenfoldige Forstand af disse Lærdomme, som er den eneste christelige, og enten i deres Foredrag reent ud forbigaae dem, som om Evangeliet kunde staae paa noget an-

det Fundament, eller ansee det for deres Kald, som Børne- og Præste-Lærere, at bestride og fordunkle dem ved de usleste, men dog, fordi de smigre den fjødelige Fornuft, høist farlige Sophismer. I saadan en Tid maa det da ingenlunde agtes for meget forlangt, naar Menigheden, eller saa mange af den, som end holde fast ved det Apostoliske Ord: „Med Hjertet troe vi til Retfærdighed, med Munden bekjende vi til Salighed,“ Fræver Symbolerne tilbage som sin Eiendom, og efter Kirkens første levende Bekjendelse prøver, om den Erkjendelse, som Lærerne forkynde som et Guds Ord, er den samme, som den, der fremsættes i det, som efter hele den menige Christenheds Stemme fra de ældste Dage, ustridelig indeholder det rette, levende, evige Guds Ord: de prophetiske, evangeliske og apostoliske Skrifter. At Menigheden har denne Ret, med sin Bekjendelse i Haanden at spørge om sine Præsters Troe, forsaavidt det angaaer dens Salighed, ja at dette er enhver Christens uforfrænkkelige Ret, der tilegner sig denne Bekjendelse, derom turde vel nu ei blot christelige Theologer trinde om i Landene, men og christelige Jurister være enige; i det mindste tør jeg, hvad de sidste angaaer, med Frimodighed her nævne een, som Fædrelandet med Rette er stolt af, Nic. Falck, der i det Votum, han afgav i den Harmfulle Thesestrid, udtrykkelig berragtede de symboliske Bøger og navnlig det hele Corpus af disse, som det i de schleswig-holsteenske Lande er antaget, for det eneste Værn og Beryggelsesmiddel, som Menigheden havde imod falske Lærere. Saa meget er vist og klart, at hvert Medlem af Christi, den evangeliske, Kirke, som med Forstand læser disse Bøger, skal opdage, at den Modfætning, som i vore Dage Striden gjelder om i og uden for Kirken, (thi Rationalisterne have med deres Principer ligesvem udelukt sig selv af den christne Kirke) i de samme paa det stærkeste er betegnet, og at de romersk-katholske Modstandere for Reformatorerne var det samme, som de uevangeliske Fornuft-Theologer ere

der nu for alle christelige Bekjendere. Det skal da og Menigheden tillige lære af disse Bøger, at Striden, som nu føres mellem dem, der paa begge Sider kalde sig Theologer, ei er blot theologisk, det vil sige: ei blot berører forskjellige videnskabelige Udførelser af dette eller hiint Punkt, men er egentlig kirkelig, det er: gjældende de Helliges Samsunds Tarv, Christi Kirke, saaledes som den er bygget paa Ordet, paa den levende, flippesaste Bekjendelse.

Øversættelsen er udarbejdet med den muligste Trofasthed; hvad Confessionen angaaer efter den tyske og latinske Text (der begge med Rette betragtes som Grund-Texter), hvad Apologien angaaer, efter Melancthons latinske Original, skjøndt Hensyn hift og her er taget paa Justus Jonas's tyske Øversættelse. Læsemaadernes forskjellighed i de enkelte ældste Exemplarer af Confessionen, der ere at betragte som ligesaa mange Copier og for største Delen blev tagne paa Rigsdagen selv, medens Religionshandlingen gik frem, ansaae jeg, ved dette Arbejdes egentlig praktiske Bestemmelse, saa meget mere for overflødig at anmærke, som Original-Concepcion, som bekjendt, hidtil forgjeves er søgt i Brüssel og Mainz og følgelig indtil den findes (maaskee i Trident!) den første autentiske Wittenberger Øvertudgave af Aaret 1531 maa træde i det oprindelige Haandskrifts Sted. — At jeg har benyttet den gamle danske Øversættelse (af Oluf Jacobson Bjøbingh) fra 1617, hvor jeg intet bedre formaade at give, vil man ikke forarge mig.

Paa et stort Apparat var ikke at tænke ved en Bearbejdelse af dette Slags. De nødvendige Data af Rigsdagens Historie, med specielt Hensyn til Confessionens Affattelse, gav jeg altsaa i en Forerindring. Hvad der forresten var at sige til Oplysning af enkelte vanskelige Steder, sammensattedes i korte Anmærkninger under Texten. Ogsaa af Citaterne vil man kun finde de uomsjængelig nødvendige. I øvrigt er Apologien, som

man af Erfaring vil overbevise sig om, den bedste og fuldstændigste Commentar til Confessionen.

Dersom dette Arbeide skulde vinde christelige Læsesres Bifald, som det allerede for sin Fremkomst har glædet sig ved deres Deeltagelse, agter jeg at lade følge i Dansk Oversættelse en liden Samling af Vidneskrifter, henhørende til denne samme Periode, der gav vor Menighed sin faste Stikkelse, om hvis Indhold en nærmere Meddelelse i saa fald skal finde Sted.

Kjøbenhavn d. 8 Sept. 1825.

Dr. A. G. Rudelbach.

Historisk Forerindring.

Alt gjennem Aarhundreder havde den christelige Kirke, verdsliggjort ved sit Hoved, som alt mere og mere antog Skikkelsen af en jordisk Magthaver og lidet bekymrede sig om sin Charakteer som Sjelehyrde, sukket efter en Reformation. Hele Menigheder affondrede sig fra den store Romerske Kirke, og trøstede sig under de haarsdESTE Forsølgelser ved Guds hellige Ord. Enkelte kraftfulde og i Christi Skole dannede Mænd havde vel og hist og her deres Røst imod Pavedømmets Misbrug; de saae vel med Nikolaus de Clemangis, Johannes Gerson og andre, hvor liden eller slet ingen Deilighed Kirken havde i Herrens Pine, og varstede om tunge Skjebner, der maatte komme, hvis den ei snarlig vendte om til den levende Gud; men alligevel forverlede mange Christi Kirke med Paven's Herredømme, og vovede ei at angribe dette, af Æmhed for hiin, deres elskede Moder. Og dog — det antichristelige Bæsen maatte afbugges ved sin Rod, ja Hovedet selv, fra hvilket al Jordærvelse var udstrømmet over Lemmerne, lære at bøie sig for Christi Navn eller falde. Egentlig havde det nu vel mere end hundrede Aar før Reformationen beredet sig selv sit Fald; thi, som John Wickliffe dengang

uden Skye sagde, havde tre Aarhundreder igjennem alt de fleste Paver været Kjettere. Men selv Wickliffe og den böhmiske Martyr Johann Hus ivrede dog for en stor Deel mere mod Livet end Læren i den vantrodede Kirke, skjøndt visse de i enkelte Punkter ogsaa forberedede en renere Erkjendelse af den paa Skriften grundede evige Sandhed. Hvad disse Mænd ved en sand christelig Opoffrelse ei bevirkede — en Reformation, der i Sandhed kunde kaldes saa — udrettede endnu mindre den Tid's Kirkemoder, endskjøndt de alle fra det i Costnitz af (1414) lydeligen fordrede en Reformation af Kirken i alle dens Dele og en alvorlig Gjenoprettelse af den forfaldne Kirketugt. Thi ved disse Forsamlinger blandede sig saa ofte jordisk Interesse med i Spillet, og Paverne vidste snildeligen i Gjerningen at tilintetgjøre de unægtelig sunde Grundsætninger, som de opstillede over Kirkens Ret til at forkaste et uchristeligt Hoved. Men selv om de dermed vare trængte igjennem, vare dog deres Forholdsregler ingenlunde gjennemgribende nok; ja det blev mere end vitterligt ved de Frugter, man saa deraf, at de, som raadede derved, slet ikke havde kjendt de rette Lægemidler, om end Sygdommen selv og dens Beskaffenhed ei var dem fremmed.

Men i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede skildte Lyset sig fra Mørket paa en mere utvetydig Maade. Sandhedsvidnerne bleve alt mere og mere heimalede, og Landen, der vidnede med dem, talte et Sprog for Konger og Fyrster, som Verden ei længe havde været vant til at høre. Alt, hvad Middelalderen af evangelisk Sandhed endnu havde reddet, samlede sig nu ligesom til een stor Sandhed, som først Morten Luther udtalte paa en saa kraftig og i Folkenes Liv indgribende Maade, at Løgnen for en Stund, i det mindste paa mange Steder, maatte tie og flye. Thi vel var evan-

gelig Sandhed og netop i de Hovedpunkter, hvorom al praktisk Christendom dreier sig, forkyndt af Johannes Wessel (Gansvoit) fra Groeningen, Johannes Goch fra Mecheln og andre (for ei at tale om den gamle bohmiske Brødrekirke); men sin egentlige Mund og Basune fandt den først i dette Guds udvalgte Medskab. Nu bleve Folkenes Klager lydeligere og kunde ei længere neddyses¹⁾; og saa mange, som havde følt en sand og aandelig Hunger, lode sig ei længere affpise med de Brokker af Lovens Lære, som den romerske Kirke udgav for Evangeliet. Det kom til en Uenighed i den udvortes Kirke, som tidligere Tider ei havde seet Mage til; thi det gjaldt her ei om en Forestilling af et enkelt

¹⁾ Fremfor alle andre Nationer dreve Tyskerne deres Klager videst mod det romerske Hof's Unnasselser og dets Tjeneres Ugudelighed. I 67 Hovedstykker eller 100 Klagepunkter sammensatte Stænderne allerede i Worms 1521 deres billige Fordringer, for at kunne bestaae i et kristeligt Samfund med den romerske Biskop, og kundgjorde disse under Keiserens Pine paa Sammenkomsten i Nürnberg i Foraaet 1522. De klage der ei blot over Klerkernes Laster og offentlige Uteerligheder formedelt den ugifte Stand, over Misbrug i alle Dele af den kirkelige Forvaltning, over Alstadskræmmernes bedrageriske og al Sædelighed forgiftende Prædikener, der kun fandt alt for let Indgang i de lettroende Tyskeres Dren; men de gaae og løs paa de leiede og for det meeste uvidende Præster, som for Evangeliets klare Sandhed bøde det arme Folk deres urene og taabelige Eventyr, der intet gave de hedenske Fabler efter; de betegne den falske Helgendyrkelse som et Munkespaafund, og stille tydeligt nok den udvortes Kirkes Fordærvelse fra den sande kristelige, hvis Gjenfødelse saa mange sukkende forventede (Seckendorff historia Lutheranismi, lib. 1 p. 255 ff.).

Dogme (som da den romerske Kirke skildte sig fra den græske), eller om en frænket Etik og Vedtagt imod Christi Befaling (som da Husfiterne affondrede sig), men om hele Grundvolden for det christelige Liv i Troens Rædsonne; der var ei Spørgsmaal om en pavelig Dispens eller Exemption, som den romerske Curie mere end gjerne under saa beskafne Omstændigheder havde forstaaet sig til, men, om Roms Biskop vilde atter vorde Christi Tjener, eller vedblive at være hans Kirkes Tjende. Alligevel, saa store disse Spørgsmaale vare, og saa meget de gjaldt en Fred, som er høiere end nogen somhelst, som denne Verden formaaer at give, opgav man dog ei Haabet om en christelig Enighed i den udvortes Kirke; i det mindste opgave de det ikke, som protesterede for evangelisk Sandhed, om end Modstanderne fra Begyndelsen af foragtede dette Vidnesbyrd som en enkelt Bekjendelse, eller senere, da det høretes af tusinde og atter tusinde Munde, skjeldte det for et farligt Rjeterie, som burde udryddes af Kirken. Ja selv trods denne Skjelden vare de Bedre og Dygtigere af Modstanderne, som meente det ærligt med en Kirkeforbedring, saa enige med dem, der protesterede for denne, at Leo den tiendes Efterfølger paa Pavestolen, Hadrian den sjette (en Nederlander), i sin Instruction til Legaten paa Rigsdagen i Nürnberg (som holdtes mod Slutningen af Mæret 1522), Francesco Cheregato, trods al sin Bitterhed imod Luther, dog egentlig selv protesterede for en Reformation, som den romerske Curie maatte ansee for sin Dødsdom. Thi saaledes hedder det i benævnte Instruction: „Vi vide vel, at paa denne „hellige Stoel allerede i mange Aar affkyelige Gjerninger ere gaaede i Evang, at Misbrugene i de aandelige „Ting og Udskielserne i de pavelige Mandater have „været mangfoldige, fort at alt er blevet forkeert og

„forandret til det Bårre. Og intet Under, om Syg=
 „dommen fra Hovedet har udbredt sig til Lemmerne,
 „fra de ypperste Biskopper til de øvrige ringere Præla=
 „ter. Vi alle (Kirkens Foresatte og Hoveder) have
 „afveget hver paa sin Vej, og alt længe har der ikke
 „været nogen, som gjorde Godt, end ikke een eneste;
 „hvorfore det er nødvendigt, at vi alle give Gud Æren
 „og ydmyge os for ham. Enhver af os faaer da see
 „til, for hvad Stød han er falden, og dømme hellere
 „sig selv, førend han lader Gud dømme og hjemses af
 „Hans Bredes Forfærdelse. Desaarfsag hvad os an=
 „gaaer, skal Du, Legat, love, at vi ville anvende al
 „vor Flid, at fremfor alt dette romerske Hof, hvorfra
 „tilvisse alt det Onde er udgaact, skal vorde forbedret;
 „at ligesom Jordarbejlsen derfra er udstrømmet over alle
 „de Underordnede, saaledes og alles Helbredelse, en
 „fuldkommen Reformation, derfra skal begynde. Til
 „dette at iværksætte ansee vi os saa meget mere for=
 „bundne, som vi see, at hele Verden med større Længsel
 „end nogensinde før forventer en saadan Reformation.“¹⁾

Saavidt var det nu kommet, som denne ærlige
 Pave bekjender, at hele Christenheden følte det Nag,
 der hvilede paa den, som utaaaleligt. Det eneste, som
 under denne Kirkens Tilstand, der truede, som sagt, med
 en alvorlig Udskillelse, syntes de veltænkende Romerske
 Katholske, og deriblandt selv Tysklands mægtige Keiser,
 Karl den femte, at der burde gribes til, og hvoraf
 efter deres Mening saavel den kirkelige Forbedring som
 Cendragtighed maatte gaae ud, var et almindeligt Kirke=
 møde. Dette var noget, man forudsatte som vist fra

¹⁾ Coelestini historia Comitiorum Augustæ celebratorum.
 Tom. 1. fol. 4—5. Seckendorff historia Lutheranismi
 lib. 1. p. 251 sq.

det Dieblik af man saae, at den Protestation, Luther ei i sit, men i Guds og Kirkens Navn havde nedlagt, talte flere Stemmer for sig, end at den kunde oversees eller neddyssees som en enkelt Mands Wildfarelse. Og paa den anden Side var dette ogsaa de Protesterendes Ønske, ja det, hvortil de altid have appelleret fra den Stund af, de nedlagde den første formelige og høitidelige Protestation¹⁾, at deres Lære maatte prøves og veies af dertil beskikkede fromme og retsindige Mænd paa et frit og christeligt Concilium. Allerede i Afslutningen af Rigsdagen til Nürnberg 1523 hedder det blandt andet: „at Fyrsterne skulde hver i sit Rigsgebet udvælge lærde og gode Mænd, som af Luthers og andres Bøger maatte samle det, hvorom de troede at der kunde disputeres, og dette skulde de forelægge deres Fyrster paa det nærmeste Rigs møde, paa det at Sagen kunde have des lettere Fremgang, naar det først var kommet til et Concilium.“²⁾ Ved samme Rigsdag havde Keiseren sendt en aaben Befaling til de forsamlede Stænder, hvori han foreslog dem Stæderne Strasburg, Mainz, Cölln eller Metz til Holdelsen af saadant et Kirkemøde, som de ved disse Bestemmelser vilde forberede og indlede³⁾. I den Instruction, som medgaves de keiserlige Commissarier paa Rigsdagen til Speyer 1526, hedder det: Hans Maiestat vilde i Religionsagerne intet beslutte, men anholde hos Paven om et Concilium (til hvis Sværksættelse han samme Aar med Kongen af

¹⁾ Dette skeete nemlig paa Rigsdagen i Speyer 1529, om hvis Forhandlinger i det Hele og Enkelte see: Seckendorff historia Lutheranismi lib. 11, p. 127. Salig Historie der Augsb. Confession, Band 1. S. 129 ff.

²⁾ See: Coelestini historia Tom. 1, fol. 5, 6.

³⁾ Raynaldus ad a. 1525 No. 22.

Frankerig, Frants den første, havde forbundet sig ¹⁾). Og i samme Rigsdags Afslutning gives Udsigt til, at inden eet Aar et almindeligt Kirkemøde eller i det mindste en Nationalforsamling i Tyskland skulde komme istand; „man vilde sende et Gesandtskab til Keiseren, for at bede, at han saa snart som muligt vilde komme til Tyskland og foranstalte dette; imidlertid skulde enhver Fyrste holde det med Religionen i sine Lande saaledes, som han tænkte det at forsvare for Gud og Hans Keis. Maiestat.“ ²⁾ Det samme stadfæstedes paa Rigsdagen til Regensburg 1527 og i Afslutningen af ovennævnte Rigsdag til Speyer 1529 tilsiges udtrykkeligt, at hvis i eet Aar derfra at regne et almindeligt Concilium ei var bragt istand, vilde Keiseren selv udskrive en Forsamling af alle Stænder i den tyske Nation, og selv tage Forsædet i denne ³⁾.

Imidlertid havde Keiseren, allerede i flere Aar fraværende fra Tyskland, togtet i Italien og andensteds. Krigsluen flammede overalt; og til Fyrsternes indbyrdes Stridigheder kom endnu Frygten for Europas fælles Fjende, Tyrken, der 1526 havde taget Rigets vigtige Grændsefastning, Belgrad, bort. Under saadanne Omstændigheder blev fornemmelig dette sidste Punkt ogsaa en vigtig Gjenstand for Stændernes Raadsførsel og Overveielse paa de forskjellige Rigsdage; og Keiseren maatte alene som statsklog Regent, for at sætte hiin farlige Overbømmelse af Tyrken en Dæmning, ønske at Rigets Stænder maatte blive udvortes enige. Men denne udvortes Enighed berøvede, som Tiden viiste, fremfor alt paa en høiere Eenhed i christelig Troe, om den kunde

¹⁾ Raynaldus ad a. 1526 No. 4.

²⁾ Seckendorff I. 11. p. 42. Coclestin, Tom. 1 Fol. 6.

³⁾ Seckendorff I. 11. p. 127.

tilveiebringes; thi saaledes erklærede sig overalt, hvor det gjaldt at bestemme, antage eller afsværge noget, de evangeliske Fyrster, at først maatte de have Frihed for deres Sambittigheder og Troe. Det var altsaa vel gjort af Keiseren, at han i Raadet, som fandt Sted, for hans Afreise fra Spanien til Italien, angaaende hvad Forholdsregler Riget og han, som dets Hoved, fremdeles skulde gribe mod Protestanterne, gav den mildere og sindigere Mening Rum. Thi nogle af hans Raadgivere erklærede: „man maatte udrydde Bildfarelserne med Sværdet; der var større Fare ved at taale et saa forargeligt Exempel af Kjetterie i Kirken, end ved at læge Sygdommen selv med de strengeste Midler; og om man overlod Afgjørelsen til en Kirkeforsamling, da var det meer end rimeligt, at denne, istedet for at kvæle det Onde, kun vilde give de urolige Hoveder end mere Næring.“ Derimod meente nu andre: „at i Kirken burde man fornemmelig have Guds Vre for Øine, og ikke alene Erholdelsen af verdslig Fred; men nu var det aabenbart, at mange Bildfarelser og skjændige Misbrug havde indsneget sig, og at nedslaae de retfærdige Klager derover med Sværdet, var visstelig ikke at fremme Guds Villie; tilmed saa sømmede det sig ei for Christi Kirke at fare tyrannisk afsted; selv i Stater havde man ofte, hvor hele Borgernes Belfærd stod paa Spil, mildnet de alt for strenge Love, og nu vilde man i Kirken selv gribe til Vold, hvor det saa ofte var hørt og prædiket, at man skal skaae de svage Brødre: endelig var det jo og vitterligt, hvor mange anseelige Fyrster der begjærede et Concilium, og hvor mange fromme, retskafne og lærde Mænd i alle Lande der alt længe havde anseet dette for uomgjængelig nødvendigt til Kirkens Fred; disses Mening burde man da vist ikke krænke, naar noget Middel endnu var tilovers til at fremme

den." Keiseren, som sagt, der af Naturen var god og fjendst mod alt Tyranni og gudsfrygtig, valgte denne sidste og eneste rette Wei, og gav nu saameget hellere Stændernes Forslag Øre, snart i egen Person at komme til Tyskland.

Fra Spanien gik Keiser Karl i Maret 1529 til Italien for at krones. I Bologna, hvor han afhandlede meget og mange Slags med Paven, dengang Clemens den 7de, kom da og Luthers og de protesterende Fyrsters Sag paa Bane. I et Raad, hvor foruden Paven og Keiseren, som den Tid levede ret venligt sammen, en Deel af de spanske og italienske Fyrster samt de gamle Cardinaler, Genutio og Farnese, vare tilstede, stod Keiserens Kantsler Mercurino Gattinara op og tilkjendegav i en lang, velbetænkt og alvorlig Tale sin Herres Billie: „det havde fra hans første Regjeringstiltrædelse „været hans ivrigste Bestræbelse at gjengive saavel Riget „som Kirken Fred, og hvad det sidste, Kirkens Fred, „angik, glædede han sig nu overmaade, derom at kunne „handle med dens fromme, vise og bedagede Hoved; „det syntes ham da først og fremmest tjenligt, at en „Lærenorm blev fastsat og en Samling af Troens Lærdomme foranstaltet efter Guds hellige Ord, at Tugten „i Kirken forbedredes og for dens Saar overhovedet „skaffedes betimelig og kraftig Lægedom; men til dette „at opnaae kjendte han intet bedre Middel end Sammenkaldelsen af et almindeligt Kirkemøde, hvor fromme „og lærde Mænd af alle Nationer maatte komme sammen, for i venlig Forhandling og Overenskomst at „bilægge alle Uenigheder, efter christelig Sandheds Boldgift, og straffe de aabenbare Misbrug; dog alt med „christelig Kjærlighed; som Kirkens Fostersøn lagde han „da dens Hoved dette paa Hjerte, alt efter som Ret til „at sammenkalde saadanne Møder altid usfrideligt havde

„været dette tillagt.“ Pave Clemens svarede hertil med
 sin sædvanlige Fiinhed og Betsalenhed: „han tvivlede
 „ikke om, at Keiseren af ærligt og troe Hjerte, for
 „Guds Vres Skyld, begjerte et Concilium; men han
 „kunde ingenlunde raade dertil, fordi han ei indsaae, det
 „vilde tjene til Esterkommernes Fred og Belfard, om
 „Religionsagerne paa den Maade bleve forhandlede;
 „hvad hans Person og den romerske Stoels Herlighed
 „angik, havde han intet derimod; thi han selv havde
 „lært Livet at kjende fra alle Sider, havde fristet alle-
 „haande Lykke og Ulykke, tilsidst og været fanget, og
 „saaledes kjendt, at ei blot Vre og Magt men Livet
 „selv er en flygtig Skygge; derfor han vel kunde ønske
 „at være fri for denne Byrde at regjere Land og Folk,
 „naar altid saadanne Keisere sadde paa Thronen. Men
 „hvad nu Ræddommens Stykker angik, hvorom tvistedes,
 „saa vare nogle, som Gjendobernes, ei alene aabenbart
 „falske men imod al Fornuft, uylig var selv det Samo-
 „sateniske Kjetterie igjen bragt paa Bane, og at dispu-
 „tere om slige Ting var kun til Forargelse; andre Ar-
 „tikler derimod, hvorom der freedes, (som om Messen,
 „Hostiens Tilbedelse o. s. v.) vare saa indviklede og
 „vidtløftige at tale om, at man gjorde bedst i slet ikke
 „at røre ved dem; endelig var der nogle Punkter, som
 „udelukkende vare Gjenstande for Pavens Dispensation
 „(som Klosterløfter, Præsternes Egteskab, Adskillelse
 „mellem Episer), og om disse, som klare og visse, be-
 „høvedes ikke at disputeres paa et Concilium; paa Tyr-
 „sternes Begjering kunde jo den romerske Stoel ved eet
 „ eneste Mandat skaffe Formildelse og Forandring i disse
 „Postier. Hvad aabenbare Misbrug var skulde man bede
 „den samme, som dette Embed af Kirken var overdra-
 „get, at afskaffe, men ei af egen Magt og Befaling
 „forandre hvad man lystede. Desaarfsag havde nu Kei-

„seren intet andet at gjøre end med Magt at skaffe
 „Fred i Kirken; ei at tale om, at alt ordentligt Regi-
 „mente og Lydighed i Christenheden beroede paa den
 „romerske Stols Anseelse.“ Gattinara stod nu op,
 for at svare i sin Herres Navn; men næppe havde han
 talt nogle Ord, før Paven, som allerede det, hvad han
 havde sagt, kun lidet behagede, faldt ham i Talen og
 spurgte: hvorfor han saa trodsede ham og vilde ophidse
 sin Herre. Da reiste sig den unge Keiser selv i sit Sæde,
 til alle Fyrsters og Cardinalers store Forundring, og
 fremsatte saa skarpt og fyndigt som befødent sin Me-
 ning om en Kirkeforsamlings Nødvendighed. „Kants-
 „seren havde talet af hans Befaling. Pavens Betænk-
 „ning kunde maaskee synes sømmelig og takkelig for dem,
 „som lidet bekymrede sig om Kirkens Nød, men ei for
 „dens sande Sønner. Ei alt, hvorom der nu tvistedes,
 „var aabenbart stridende imod Guds Ord og Fornuften;
 „desuden maatte der i Guds Kirke ei gives saa ind-
 „viklede Spørgsmaal om Ting, der hørte til vor Sa-
 „ligheds Sag, at de jo maatte kunne besvares; sig
 „Tale sommede sig kun ilde for en christelig Biskop.
 „Og selv hvad Dispenserne angik, var det jo bedre at
 „de eengang for alle bleve fastsatte paa et Concilium,
 „saa at alle Nationer eendragtelig antog dem.“ „Hvor
 „Faren er fælles, bør ogsaa holdes fælles Raad.“ „Og
 „vilde han efter de gamle Keiseres Exempel selv være
 „tilstede ved saadant Kirkemøde og forskaffe, at den
 „gamle ærlige Lov blev holden, at begge Parter hørtes.
 „Men ingenlunde vilde han lade sig bruge til, uden fo-
 „regaaende Undersøgelse at udrydde alt, det Gode med
 „det Onde.“¹⁾ Alle de tilstedeværende Fyrster og Pa-

¹⁾ Chytráus Historia der augsp. Conf. Bl. 6—9. Coele-
 stinus Tom. 1. fol. 10—15 Seckendorff l. 11. p. 142 sq.

ven selv forundrede sig over Keiserens høie Forstand og store christelige Mod, og svarede denne sidste ganske spagfærdig: han vilde betænke Sagen nærmere og tage den i Overveielse med sine Cardinaler. Alligevel erholdt dog Paven tilsidst Keiserens Tilsagn, at han først vilde forsøge det i Godhed med de Lutheriske, men naar dette ei skulde hjælpe, dæmpe dem med Magt.

Planck (Geschichte des protestant. Lehrbegriffs 3r Th. S. 13 No. 7) betvivler disse Taleres Ægthed, saaledes som de læses udfærligt i Coelestin og i Udtog hos Paolo Sarpi og Seckendorff, fordi ingen af dem angiver de Kilder, hvoraf de have øst; det var altsaa Anekdoter, mener han, der circulerede mellem Protestanterne, som sølskelig Chytræus (hvilken Planck ikke omtaler) eller Coelestin, som de første Fortællere, maa have sat i Stiil. Men visseelig maa man overhovedet ikke give Plancks Skepsis for meget Rum; thi han skulde nu engang pragmatifere Historien, som var ham overleveret, underlægge de handlende Personer passende Motiver, og saaledes maatte alt betvivles, hvad der forsvurrede denne foreløbige Reflexion. Saaledes synes ethvert Skridt af Keiseren i denne Sag ham kun forklarlig, ved at forudsætte en Træfthed hos denne, som af de samtidige og tidligere Skribentere ingen kjender noget til; tvertimod berømme de ham eensstemmig som god, menneskekierlig og christeligssindet; og hvad Forholdsregler han siden greb, som ikke syntes at svare til den Mildhed, han fra først af havde lagt for Dagen, finde vist en simpel og naturlig Forklaring i den forskjellige Maade, hvorpaa han stemtes af sine ofte verlende Omgivelser. Men hvad i Særdeleshed Plancks Betænkelse mod disse Taler angaaer, saa har den kun lidet at sige; thi, som han selv tilstaaer, kan af Pallavicinis afvigende Fortælling intet Beviis føres; og netop det Sted, han efter Seckendorff anfører af Melancthon's Declamationer (Declamat. Tom. V. p. 87), taler for og ikke i mod Troværdigheden af hine Taler.

Saa tidt var det kommet, da Keiseren endelig her fra Bologna den 21de Januarii 1530 udfkrev den længe forventede Rigsdag, at skulle holdes til Augsburg den 8de April s. A. Her, hed det i Udskrivningen, vilde han, hvad Tvivligheden i Religionsfagerne angik, høre og veie enhver Stands Godtbefindende og Mening i Benlighed og Godhed, og søge at bringe dem tilbage og forlige dem til een christelig Sandhed; alt hvad paa begge Sider ei ret var udlagt eller afhandlet, skulde afgjøres, „saa at vi alle kunde holde og antage den ene sande Religion, og som vi alle ere og stride under een Christo, vi saaledes og alle kunde leve i eet kirkeligt Samfund og Enighed.“

I Tyskland vare nu Rigs- og Churfyrsterne alle tilfagte at møde til den berammede Tid i Augsburg. Churfyrsten af Sachsen, Johannes, Hovedet for de Evangeliske, en from og retviis Herre, der traad i sin salige Broders, Frederik den Vises, priselige Fodspor, laavede sig da til at efterkomme Keiserens Befaling; og saa stor Protestanternes retfærdige Frygt monne være trods Keiserens egen gode Villie ¹⁾, var det dog kun et Pies

¹⁾ Thi allerede 1529 var der sluttet et Fordrag mellem Keiseren og Paven til Barcelona, hvori blandt andet det Punkt var fastsat: „at hvis Kjetterne forhærdede sig som hidtil i deres Haardnækkhed, skulde Keiser Carl den 5te og hans Broder, Konge Ferdinand, paaføre dem Krig, og Paven bevæge de øvrige Konger og Fyrster til at forene deres Magt for at udrydde et saa stort Onde af Christenheden (Dumont Tom. IV. p. 1. Raynaldus ad h. a. No. 62). Tilmed havde Keiseren, paa Granvellas Anstiftelse formodentlig, behandlet de evangeliske Stænders Gesandter, som bragte ham i Piaccenza Protestationen fra Rigsdagen til Speyer, meget uvenligt, og blev paa Veien til Tyskland tildeels stemt af de ivrig katholske Fyrster, Joachim af

blik, han tænkte paa Nødværge. „Ederis Churfyrstelige Naade“ skrev Luther ham til, da han i denne Anledning havde æfket hans Naad, „maa nu vel sidde i Fare — men det skader intet; vor Herre Christus er mægtig nok, han kan vel finde Middel og Veie, at saadan Fare intet skader Ederis Naade. Christi Kors maa jo bæres; Verden vil ikke bære det, men paalægge det, og saaledes maae da vel vi Christne bøie os derunder, at det ei skal ligge ørkesløst eller være intet. Vi have jo tidt nok erfaret af Guds naadige Hjælp, at vor Sag er ikke vores, men Herrens selv; det er jo vort Mod og vor Trost. Vi ville, om det er Guds Villie, med Bøn og Paakaldelse til Ham udrette mere end de med al deres Trodsen; kun at vi holde vore Hænder rene fra Blod. Thi hellere maatte vi være tigange døde, end have en saadan Samvittighed, at vort Evangelium skulde have været Marsag til nogen Blodudgydelse.“¹⁾ Paa samme

Brandenburg, Georg af Sachsen, Wilhelm af Bayern, alle den evangeliske Sags assagte Fiender, som vare reiste ham imøde til Innsbruck. Endelig var og den sindige og fromme Sattinara død paa Weien her i Innsbruck den 4de Junii (Seckendorff hist. Lutheranismi lib. II. p. 155 sqq. p. 155. 157), og Nyttet gik almindeligt, at Keiseren vilde bringe Cardinal Caietan med, en Mand, som Protestanterne ikke kunde vente sig meget godt af. „Jeg tænker,“ siger Melancthon i eet af sine Breve, „han vilde holde mere paa sin Thomas's Auctoritet“ (Cardinalen var en bekjendt ivrig Thomist) „end bekymre sig om Statens eller Kirkens Fred. Han er eet af de Mennesker, man ei kan tale sig tilrette med“ (Melancthon. epp. I. IV. 95).

¹⁾ Dette Brev, som jeg her har uddraget nogle Steder af, er skrevet den 12te Maii og læses hos Coelestin. Tom. I. fol. 20 og Chytráus Historia der augsp. Conf. Bl. 11—12. Selv Maimbourg, en Jesuit, der ellers har fældt saa mangen Misdom over de Evangeliske, kan her ei andet

Tid, da mange kun nærede sig med bange Forventninger og mørke Udfigter, fordi ingen endnu kjendte men alle frygtede for Keiserens Stemning, digtede Luther efter Davids 46de Psalmes sin bekjendte herlige Psalmes: „Vor Gud han er saa fast en Borg“ (der ligesom indeholder Grundtonen til alle de Evangelistenes Forhandlinger i Augsburg) og opsatte flere aands- og trøsterige Sprog, som Historiekriverne af den Tid have opbevaret ¹⁾

Den 3die April brød Churfyrsten af Sachsen op fra Torgau, i hans Følge foruden hans Søn Johan Frederik, Hertug Frants af Lüneburg, Wolfgang Fyrst af Anhalt, Greven af Mansfeld og mange af det sachsiske Ridder og Adelskab, af Theologer: ²⁾ Justus Jonas, Georg Spalatin, Philipp Melanchthon ³⁾; og først af alle Fyrsterne drog han med sit Følge ind i Augsburg den 2den Maii

end vidne, at Luther, ved at give sin Fyrste dette Raad, opførte sig, som det egner sig for den retskafne Mand, og med mere Raadehold — lægger han til — end han selv havde (See Seckendorff l. II. p. 150). Frappant er det ved Siden af denne Dom, skjøndt Maimbourg vissevis ikke var den Mand, der kunde vurdere fuldkomment en saadan christelig Resignation, at høre en Reformeert, Perizonius's, Betænkning over det samme Skridt. Han mener nemlig: at det var en stor Feil af Churfyrsten, at han i dette Stykke søiede sig efter Luthers ukloge Raad.

¹⁾ Coelestin. Tom. I. fol. 21—24 b. Chytráus Bl. 13—16.

²⁾ Thi Morten Luther, som først gif med, lod han blive tilbage paa en befæstet Borg udenfor Coburg, hvorfra han nu, som fra sin Eremitbolig (thi saaledes hedder det sædvanlig i Underkriften af hans Breve derfra), jevnlig hørte om Bevægelserne i den store Stad Augsburg.

³⁾ Johan Agricola fra Cisleben var ogsaa med i Greven af Mansfelds Følge.

1530. Medens nu Keiserens Ankomst forsinkedes fra Dag til Dag, lagde Melancthon med de andre Theologer og de evangeliske Stænders Raad Haand paa Bærket, at opsætte vor christelige Troesbekjendelse ¹⁾, for at overantvordes Keiseren, som i sin Udskrivning af Rigsdagen havde begjert, at begge Parter, de protestende og de katholske Fyrster, skulde opsætte og indkomme med deres Betænkning over de stridige Hovedpunkter. Allerede den 11te Maii sendte Churfyrsten det første Udkaast af Confessionen til Luther, for derom at erfare hans Mening. Luther skrev tilbage: „Jeg har gjennemgaaet M. Philipps Apologie ²⁾, den behager mig ret meget,

¹⁾ Allerede før sin Afreise fra Torgau var Churfyrsten betænkt paa dette og skrev til M. Luther, J. Jonas, Melancthon og Jo. Bugenhagen (Pommer), at de snarest skulde samle alle stridige Artikler baade i Troen og udvortes Kirkesikke og meddele ham deres Godtbefindende derover for at man før Rigsdagens Begyndelse kunde tage en fast Beslutning om og hvorledes og hvorvidt man med Gud, Samvittighed og god Føie, ogsaa uden Forargelse, kunde indlade sig i Underhandling med Modstanderne. (Brevet findes i Müllers Geschichte der Protestation der evangel. Stände S. 438—441). Disse ere nu de bekjendte 17 Torgiske Artikler, som man med Føie kan ansee for een af Kilderne eller, som Chytræus siger, for den første Formular til den Augsburgske Confession. De findes aftrykte hos Coelestinus fol. 25 b — 28 b. Chytræus Bl. 17—22 og andensteds. At disse vare de samme som de saakaldte schwabache Artikler antog alle ældre Literatører, indtil Bekertroede at have overveiende Grunde til at antage det Modsatte (See hans: kritische Gesch. der Augsp. Confession Th. I. S. 16 ff.). Men Planck tiltraad atter den ældre Mening. See hans: Geschichte des protestantischen Lehrbegriffs 3n Bdes 1r Thl. S. 23. No. 14.

²⁾ Saaledes kalder Luther her Confessionen, og under dette

og veed jeg intet deri at bedre eller ændre; som ei heller vilde skikke sig, aldenstund jeg ikke kan træde saa sagte.“¹⁾ Hvad Melanchthon siden den Tid tilføiede angik, som man seer af hans Breve ²⁾, især Artiklerne om Misbrugene, hvor han paa noget Sted fandt vidtløftigere Forklaringer fornødne.

En Sag, som i denne Mellemtid, da Keiseren endnu tøvede med at komme, fornemmelig beskjæftigede de protesterende Fyrster og Stænder, var Spørgsmaalet om Friheden til at prædike, et Spørgsmaal, der saa meget mere angik dem, som de med Rette betragtede denne som et væsentligt Stykke af den evangeliske Frihed. Det er godt her at fortælle Forhandlingerne derom, og hvorledes man fattede sig mod hemmelig Uvillie eller aabenbar Modstand; da dette netop, om ellers noget andet, klart viser, hvorledes den evangeliske Frihed

Navn forekommer den overhovedet i Luthers og Melanchthons Breve, førend den var bleven overgivet. Vedst oplyser os herom det Brev af Melanchthon, han netop ved Oversendelsen af samme under 10de Maii skrev til Luther. Det hedder her strax i Begyndelsen: „Hermed oversendes Eder vores Apologie, skjøndt det meget mere er en Confession; thi Keiseren har ikke Tid til at høre paa lange Disputationer. Men alligevel har jeg sat alt det, som jeg formener kunde være nyttigt eller tjenligt at lære.“ Meget især i den anden Afdeling i Artiklerne om de affæffede Misbrug, saavel som dens Hensigt overhovedet at retfærdiggjøre de protesterende Fyrster og Stænder mod falske Beskoldninger kunde og med Rette hjemle den Navnet af et Forsvarsbrift (Apologie). Hos Sleidanus kaldes den bestandig den Sachsiske Confession.

¹⁾ Coelestin. Tom. I. fol. 40 b. Chyträus. Bl. 27—28.

²⁾ Coelestin. Tom. I. fol. 44. Chyträus. Bl. 29.

indsertes i Berden, at den nemlig ei paa nogen revolutionar Basis vilde grundfæste sig, men netop paa den sande christelige Ydmygheds Grund, hvoraf alt ægte christeligt Mod og Frimodighed alene har sin Oprindelse. Først havde M. Jo. Agricola paa Churfyrstens Befaling prædiket i Dominikanerklosteret; derefter var det samme Stæet, paa Landgreven af Hesses Befaling, af Erhard Schnepff i Domkirken; og flere, endog Zwingliske Prædikantere, havde ladet sig høre i de forskjellige Kirker i Augsburg. Nu indsaae vel Churfyrsten og de andre Evangeliske, at dette vilde finde megen Modsigelse, og førend endnu den keiserlige Instruction kom fra Innspruck, hvori Keiseren ogsaa blandt andet bebrejder Churfyrsten dette, havde denne allerede raadspurgt Theologerne om, hvad herved var at gjøre. En tredobbelt Betænkning derover gaves ham af disse, af hvilke, den første, Melanchthons, var den korteste. De troede først at burde gjøre opmærksom derpaa, at ingen controvers Materie, hvorover der kunde disputeres, prædikedes af de Evangeliske, at derimod Præsterne af den anden Part ofte bestrede den evangeliske Lære; hvad Keiserens Indsigelse angik, da meente de, at naar han forbød Kirkerne, men gav Privathuse frie, kunde man intet indvende; og selv naar hver Krog i Staden blev lukket for dem, maatte man holde det med Apostlene, som Christus gav den Befaling: „Naar man uddriver eder fra een Stad, saa flyt til den anden.“ Den tredie af disse Betænkninger er affattet i stærkere Udtryk, Skjøndt ingenlunde den ydmyge Tølelse, som sømmer sig for den Christne, deri er fornægtet. Vel mene Raadgiverne, at Keiseren havde grebet saadan Forholdsregel, kun for at forstrække og prøve, hvor meget man var til Sinds at give efter, ingenlunde for at true med virkelig Fare; man maatte altsaa strax fra Begyndelsen af ved et ufor-

færdet Mod nedslaae slige Beregninger. Men paa den anden Side mene de og, at naar Keiseren skulde lukke Kirkerne, maatte man ei ville aabne dem med Magt i en Stad, hvor de evangeliske Fyrster intet Herredømme eller Ret havde, men hellere drage hjem, og forkynde Guds Ord i sine egne Huse og Herberger ¹⁾). Og paa samme Maade løste Luther Spørgsmaalet, da Churfyrsten kort efter tilsendte ham disse Betænkninger, og udbad sig hans Godtbefindende derover ²⁾).

Den 15de Junii Aftenen før Christi Legemsfest drog Keiser Carl den 5te ind i Augsburg. Nappe var han steget af, før han lod de evangeliske Fyrster kalde for sig, og ved sin Broder, Konge Ferdinand, tilkjendegive sin Villie og sit Ønske, først at de skulde indstille Prædikenerne, og dernæst at de den følgende Dag vilde deeltage i den store Procession. Dette undslog de sig ved, at deeltage i en Ceremonie, som ei havde Christi Befaling (ved denne Fest ombæres nemlig Hostien), og da Keiseren bortskikkede dem med den Bæfæl, at de til i Morgen vel vilde fatte bedre Tanker, foredroge de den følgende Dag deres faste Beslutning i endnu alvorligere Udtryk: „at deslige aabenbart mod Guds Ord og Christi Befaling stridende menneskelige Anordninger kunde og vilde de ingenlunde bestyrke, ved at lægge deres Stemme dertil.“ Men hvad Keiserens Begjering at paalægge de evangeliske Prædikantere Tausshed angik, saa udsatte Markgreve Georg af Sachsen i de protesterende Stænders Navn Marsagerne, hvorfor de ei kunde samtykke deri, tilføiede og i sit Navn et Ord om sine og sine

¹⁾ Coelestin. Tom. I. fol. 32—36.

²⁾ Coelestin. Tom. I. fol. 40 b. Chyträus Bl. 28.

Forfædres Fortjenester af det østerrigiske Keiserhuus ; men da Keiseren desuagtet blev ved sin Willie, udbrød Markgreven i disse frimodige og djerne Ord: „Før jeg skulde fornægte min Gud og hans Evangelium, før vilde jeg knæle ned for Eders Maiestæt og lade mit Hoved hugge af.“ Hvorpaa Keiseren, som denne Tale bevægede, selv greb Ordet og sagde: „her var ikke Taler om at hugge Hovedet af¹⁾.“ Enden derpaa blev da, at Keiseren befalede Tyrsterne at opstætte Grundene til deres Bagring skriftligt. Og disse indgave de den følgende Mandag som den 17de Junii. I dette Svar vidne de først, „at hvis de havde befundet, at deres Præster lærte „noget Nyt, eller som ei var grundet i den hellige „Skrift, vilde de ingenlunde have taalt det; men at „forbyde dem Evangeliets Lære, som de klart og reent „forkyndte efter Skriftens Ord og de anseeteste Fædres „Udlægninger, vilde være uforsvarligt som en Syndimod „den Hellige Aand.“ „Ogsaa have vi selv som arme, „syndige Mennesker saadan Prædiken og Forkyndelse af „Guds Ord behov; thi naar vi ei kunne leve det dag- „lige Liv foruden nødterstig Føde, hvormeget mindre „det aandelige uden aandelig Føde, da det dog er vist, „at Mennesket lever ei af Brød alene, men af hvert „Ord, der udgaaer af Guds Mund.“ „Det vilde jo „være tværtimod den Keiserlige Tilføjelse og Løfte, at „nemlig enhver Parts Mening skulde høres, naar man „vilde binde Munden paa den ene, og for de Proteste- „rende, hvis de maatte sige sig deri, det samme som „en siittende Tilstaaelse af deres Læres Fordommelig- „hed.“ „Vilde man og lade gjælde et Øieblik tværtimod

¹⁾ Efter Ehytráns (Bl. 40) lode Keiserens Ord saa: „Nicht Kopf ab, nicht Kopf ab!“ Jvf. Coelestin. Tom. I. fol. 80—81.

„den aabenbare Sandhed, at vore Præstier lærte noget
 „Nyt, da bede vi E. K. M. at betænke, at det er net=
 „op os, der alt siden Rigsdagen til Worms have pro=
 „testeret imod alle de fordærvelige Misbrug, som have
 „indsueget sig i senere Tider i Kirken, og af hvilke end
 „ei een eneste til denne Dag er affskaffet. Men skulde
 „nogen besvare sig over vor Lære, som om den forargede
 „Samvittighederne, da ere vore Præster rede til at give
 „christelig Beskeed og Underviisning derom, dem, som
 „saadan vilde modtage; og for de andres Skyld var
 „det jo dog skammeligt at nedlægge Evangeliets Præ=
 „diken, da jo selv efter deres Grundsætninger Forargel=
 „sen bør vige for Sandheden, men ikke omvendt Sand=
 „heden for Forargelsen: E. M. som en Christelig Keiser
 „vil da visse ingenlunde tvinge os til at santykke i
 „noget, hvorved vi ligesom maatte fordømme os selv,
 „førend nogen havde hørt os.“ „Endvidere bemærkes,
 hvorlunde i alle evangeliske Prædikener Folket formanedes
 til at bede for sin Øvrighed, især i disse trange Tider,
 og blev gjort slittigen opmærksom paa de Branglærdoms=
 me, især angaaende Sacramentet, som bleve udsprede
 i denne Bye. Endelig beraabe Fyrsterne sig og deels
 paa de to foregaaende Rigsdage til Speyer (1526 og
 1529), hvor deres Prædikantere uden nogen Modsigelse
 havde forkyndt Guds Ord, og paa den sidste Speyeriske
 Recess fra 1529, hvori dog ingenlunde saa megen Jud=
 skrankning var paalagt dem, som man nu tragtede ef=
 ter ¹⁾. Keiseren tog dette Indlæg meget unaadigt op,
 men ved den Mainziske Erkebisp Albrechts og fleres
 Mellemhandling blev Sagen endelig bragt derhen, at
 de katholske Fyrster ligesaa vel som de protesterende ikke

¹⁾ Coelestin. Tom. I. fol. 86. sqq. Chytráns Bl. 41—46.
 Seckendorff Lib. II. p. 154.

skulde have Frihed til at prædike i den Keiserlige Stad, og om Løverdagen, som den 18de Junii, udraabtes ved den Keiserlige Herold med Basune, at ingen i Augsburg under Livsstraf skulde understaae sig at prædike, uden de, Hans Maiestet selv dertil havde forordnet, og skulde disse lære Evangeliet eenfoldigt uden nogen Parts Ulempe eller Bespottelse. Som en Følge heraf bleve da og de meest fanatiske katholske Præster, der kun søgte at ophidse Folket mod Protestanterne, og fornemmelig da Dr. Faber, Mensing og Cochläus formeente at prædike. Men de anordnede lode sig nøie med at oplæse Lerten af Evangeliet eller Epistlen uden nogen videre Forklaring og sluttede med den almindelige Absolutionsformel ¹⁾.

Mandagen efter Christi Legemsfest, som var den 20de Junii, aabnedes Rigsdagens Forhandlinger til Augsburg. Keiseren bivaanede først om Morgenens med et glimrende Følge den høitidelige Messse i Domkirken. Før Offertoriet blev affunget holdt den pavelige Legat Vincenzo Pimpinelli, Erkebisp af Rossii, en fyndig og ziirlig Tale, hvori han opmuntrede Tysklands Fyrster og Stænder til at modstaae Tyrken, det christelige Navns fælles Fjende. Men, siger han, „to Fjender har Tyrken at sætte mod Eder, først eders Løvedragt, og dernæst deres egen Samdrægtighed, som de are som en Gudinde. Ja! tilgiver mig, tyske Mænd, om jeg fra dette Sted

¹⁾ Da Luther hørte om dette Udsald af Sagen, skrev han til M. Eisleben: Churfyrsten havde vel gjort Ret i at give efter, men som det ei sømmede sig for ham, som en Rigsfyrste, personlig at drage bort af denne Stad, saa havde han dog ved sin Laushed gjort det samme, som om han var flygtet til en anden Stad (Chyträus Bl. 45. Coelestinns Tom. I. fol. 92 b.).

taler Sandhed til eder; jeg nævner ingen, og ingen bør derfor med Grund fortørnes paa mig, uden hvo der først vil røbe sig selv. Thi Tyrkerne er det alene, som ere een Fyrste underdanige, men blandt Tyskerne ere mange, som ikke adlyde nogen. Hine bilde sig ei ind at være klogere end deres Fædre, og derfor, følgende disses Spor, lægge de daglig nyt Herredømme til det gamle; men blandt Tyskerne ere mange, der belee deres Forfædre som Taaber, og derfor maae bære Navnet af nye Trælle. Tyrkerne leve under een Lov, eet Regimente, een Religion; men blandt Tyskerne ere mange, som daglig optænke nye Love, nyt Regimente, nye Religionslærdomme, og holde dem, som de finde for godt; hvad gammel Vedtægt derimod er, den snise de ad, som en ormstucket, halv raadden Ting. Christi usammensyede Kjortel rive de i Stykker, og kaste tilsidst selv Fligene deraf bort." Saaledes gif Legaten vel ikke navnlig, men dog let forstaaelig, løs paa de protestantiske Stænder, og henvendte sig tilsidst til Kirkens Støtter, den christelige Troes Hovedmand, Petrus og Paulus, med disse betydningefulde Ord ¹⁾: „Du Moglebærer, sagde han, opluk Tyrsternes og alle Menneskers steenhaarde Hjerter, og du Sværddrager, Herrens udvalgte Kar, skjær og kil de Dodeliges Hjerter ad, og klov den umenneskelige Haardhed!" Efter Messen gif Keiseren med hele Føl-

¹⁾ Coelestinus vil endog deri finde den Mening, at hvis Petrus ei kunde aabne Tyrsternes Hjerter, skulde Paulus med Sværdet sænderskjære dem (Coelest. Tom. I. fol. 105). Underledes Seckendorff, som i disse Ord blot seer en rhetorisk Formel (Seckendorff. I. II. p. 168). Vist er det, at Talem overhovedet forekom mange, og iblandt disse Erkebispens af Mainz, for haard mod de gjære Tyskere. (Coelest. I. c.).

get op paa Raadhuset og her forelæste Pfalzgreve Frederik den Keiserlige Proposition ¹⁾ om de Gjenstande, der skulde foretages, først nemlig om Krigen mod Tyrken, og dernæst om Vilæggelsen af Religionsstridighederne. Med Hensyn paa disse gjentoges kortelig hvad Keiseren allerede i Udskrivningen af Rigsdagen havde tilkjendegivet som sin Begjering og Villie, at nemlig Rigets Fyrster og Stænder, hver Part, vilde skriftlig afsfatte sin Mening i det latinske og tyske Sprog, saavel som angive Forslag til at raade Bod paa Misbrugene. Sagen blev imidlertid ei videre fremmet før fjerde Dagen efter, da man i Mellemtiden fra begge Sider raadslog, om hvorledes man skulde føie Keiserens Villie. Klart var det, at de protesterende Fyrster maatte som hidtil staae paa, at Religionsagerne først bleve foretagne (og dette var og Udfaldet af Churfyrstens Raadsforsel med Melanchthon og Dr. Brück); men ligesaa vist allerede, at de katolske ikke vilde indgive nogen Bekjendelse, men blot beraabe sig paa, at de havde efterkommet det Keiserlige Edict fra Wormser Rigsdagen og bevaret Urvelaren ²⁾. Den 24de Junii, St. Hans Dag, kom Keiseren atter sammen med Fyrsterne paa Raadhuset, og efterat den pavelige Legat Campeggio

¹⁾ Den læses i Chyträus Bl. 47 ff. og Coelestin. Tom. I. fol. 116 sqq.

²⁾ See Churfyrstens Brev til Luther af 25de Junii, efter hvilket de katolske Fyrster endvidere skulde have vedtaget at erklære sig derhen, „at hvis Paven og hans Legat tillige med H. R. M. vilde vise dem, at de vare afvegne fra den traditionelle Lære, og at de skulde antage en nye Troe, saa vilde de underdanige fornemme Keiserens Betænkning.“ Er det saa, som vel næppe kan omtvivles, saa seer man deraf bedst, hvad deres gamle Troe havde at betyde. Jvf. Coelestin. Tom. I. 123 b.

havde holdt en Tale, hvori han paa nye formandede Standerne til Enighed og Krig mod Tyrken, stode de protesterende Fyrster ¹⁾ op, og i deres Navn erklærede den Sachsiske Kantstier Dr. Georg Brück (Pontanus), at de hermed tilbode sig offentlig at opløse deres Bekjendelse og overantvorde den Keiseren. Men Keiseren meente, at de skulde kun overgive ham Bekjendelsen skriftlig, hvorimod de paastode, at i en saa hoivigtig Sag var det ganske fornødent at høres af Hans Maiestat, da ellers Tingen let kunde forestilles ham anderledes, end den i Sandheden forholdt sig. Og da Keiseren bevilligede Forelæsningen at skee paa den følgende Dag, men alligevel forlangte, at Bekjendelsen strax skulde overleveres ham, undskyldte de sig med, at den endnu ei var perfect corrigeret ²⁾, saa at den kunde lægges Hans Maiestat under Øine. Og herved blev det da for denne Ginde.

Den følgende Dag altsaa, som den 25de Junii, tre Timer efter Middag, kom de protesterende Fyrster, hvis Navne allerede ovenfor ere meldte, og med dem Gesandterne fra de Stæder Nürnberg og Keutlingen til Keiserens Herberge (det biskoppelige Pallads i Augsburg ³⁾), hvor Kapelsstuen, der kunde rumme henved 200 Menne-

¹⁾ Næmlig: Churfyrsten af Sachsen, Markgreve Georg af Brandenburg, Franz og Ernst, Hertuger af Lüneburg og Brunsvig, Philipp Landgreve af Hessen og Wolfgang, Fyrste af Anhalt (Coelestin. Tom. I. fol. 155 b.).

²⁾ Dette er vel troligt, naar, som Erkebispfen Lindanus forsikrer, den egenhændige latinske Original var skrevet med Melancthon's egen Haand; thi han tillod sig, som bekjendt, hyppige Overstregninger (Ser: Lindani concors discordia. S. 181, 188).

³⁾ kaldet: die Pfalz.

ker, var bestemt til Forelæsning af Confessionen ¹⁾. Da Keiseren og Fyrsterne havde taget Sæde, traad Kantsler Brück og Kantsler Christian Baier frem, hiin med det latinske, denne med det tyske Exemplar af vor Troesbekjendelse i Haanden. Keiseren ²⁾ forlangte, at det latinske Exemplar skulde forelæses; men her greb Churfyrsten Ordet og sagde: „da vi her ere paa tyff Grund, haaber jeg, at Eders Maiesæt vil tillade, at vi tale med tyff Tunge.“ ³⁾ Med Keiserens Samtykke forelæste altsaa Kantsler Baier det tyske Exemplar saa høit og klart og fornemmeligt, at det var at høre ei blot uden for Kapellet men heelt nede i Forstuen. Efter endt Forelæsning overrakte Kantsler Brück begge Exemplarer til den Keiserlige Secretær, Alexander Schweis ⁴⁾. Keiseren selv tog det ene Exemplar, det latinske, og overgav det tyske til Erkebiskoppen af Mainz ⁵⁾. Der-

-
- ¹⁾ Thi paa Raadhuset, som Fyrsterne først havde begieret, vilde Keiseren ei tillade at Læsningen gik for sig, fordi man frygtede for en Stimmel af Tilhørere (Seckendorff I. II. p. 171).
- ²⁾ Thi han var kun lidet bevandret i det tyske Sprog, og lod sig, som Nygtet gik, siden efter forelægge et latinsk af Melanchthon forfærdiget Udtog af Confessionen. See: Strobels Miscellaneen 2r Th. S. 37. 39.
- ³⁾ Efter andres Beretning faldt Ordene saa: „Wir sind Deutsche, und auf dem Deutschen Boden, so lasset uns Deutsch reden!“ See: Carpzovii Isagoge Tom. I. p. 106.
- ⁴⁾ Efter den almindelige Fortælling, som dog Seckendorff betvivler (l. c.) skal han derhos have ladet disse djerne Ord falde: „Nu da med Guds Naade, naar Herren fører sin Sag, skal denne Bekjendelse vel holde sig og staae selv imod Helvedes Porte.“
- ⁵⁾ Det sidste efter Müller i Historie der protestirenden Stånde 2c. S. 581. Det øvrige efter Seckendorff I. II.

efter lod Keiseren ved Pfalzgreve Frederik de protestere-
rende Fyrster svare: han havde naadig fornummet deres
Troes Bekjendelse, vilde flittigen tage den i Overveielse
og nærmere da tilkjendegive dem sin christelige og vel-
meente Betænkning derover. Da Luther af Churfyrsten
og andre spurgte dette Udfald af Sagen, kunde han ei
fordølge sin Glæde over denne første Seir, Sandheden
her havde tilfægtet sig; thi hørt var den dog bleven
trods alle dem, der vilde qvæle dens Røst. „Er det
ikke en suild Klogskab, siger han, at M. Eisleben og
andre vore Præster maae tie qvær; men derfor træder
nu Churfyrsten samt andre Fyrster og Herrer op med
den skriftlige Bekjendelse, og prædikede frit for Hans
Keis. Maiestæt og hele Riget. Saa er da Christus jo
ikke forstummet paa Rigsdagen, og hvordan de saa vende
sig, saa maae de høre mere af denne Bekjendelse, end
de i et heelt Aar havde hørt af Præsterne. Saa gaaer
det dog, som S. Povel siger, Guds Ord vil ikke lade
sig binde. Forbydes det paa Prædikestolene, saa maa
man høre det i Palladserne. Lør arme Præster ikke tale,
nu vel! saa tale store Fyrster og Herrer. Og Summa,
om alt tier, saa ville Stenene skrige, siger Christus vor
Herre selv.“

Keiseren holdt sit Ord, at han snarest vilde over-
veie de protesterende Fyrsters Bekjendelse, og sammens-
kaldte til den Ende allerede den følgende Dag sit Raad,
hvori, skjøndt nogle stemte for haardere Forholdsregler,
tilsidst dog den mildere Mening fik Overhaand, at nem-
lig den overgivne Confession først skulde prøves af lærde
og upartiske Mænd; og efter disses Skjønnende bez-

svares. De katholske Theologer, som i stort Antal vare komne med paa Rigsdagen, og af hvilke de fornemste¹⁾ vare Jo. Faber²⁾, Jo. Eck³⁾, Jo. Cochläus, Jo. Mensing, Prædikemunk hos Churfyrsten af Brandenburg, Conrad Wimpina, Conr. Collinus,⁴⁾ Arnoldus de Besalia, Franciscanermunken Medardus, Kong Ferdinands Hofpræst⁵⁾, maatte altsaa for at efterkomme Keiserens Villie, belave sig til at opsætte en Gjendrivelse, saa nødig de end gif dertil; thi stemte af den Pavelige Legat, Vimpinelli, og af andre Pavens Nuncier, blandt hvilke især Petr. Paul Vergerius, havde de fra først af drevet paa, at Protestanterne ei maatte høres, men deres Lærdomme i Kraft af Leo den 10des Bulle mod Luther simpelthen forkastes; og da de ei havde kunnet bringe det dertil, søgte de nu fremdeles at forhindre og besværliggjøre al mindelig Forhandling⁶⁾. Men før det kom videre, lod Keiseren ved Pfalzgreve Frederik og andre spørge de protesterende Fyrster, om de vare til Sindss at lade det beroe ved den overgivne Confession, eller agtede at sætte flere Artikler til. Efter flittig Overveielse og Afsondring af alle de Punkter, som vel disputeredes om i Skolerne, men usfordent og kun mere til at forbitte Gemhytterne, svarede disse skriftligt itilbage: „de havde i Bekjendelsen fornemmelig opstillet Hovedstykkerne, som ere nødvendige

¹⁾ I alt vare de tyve i Tallet.

²⁾ Efter Melancthon den fornemste Forfatter af Confutationen.

³⁾ En Mand, hvis bitter phariseiske Had mod Protestanteren Melancthon ofte udpeger (blandt andet i et Brev til Luther af 15 Julii).

⁴⁾ Bekjendt af Neuchlins Breve.

⁵⁾ Som Erasmus gjennehæglter i sine Colloquia.

⁶⁾ Seckendorf, I. II, p. 171.

at troe til Salighed, og ei villet opregne alle enkelte Misbrug, men kun betegne dem, som besvære Samvittighederne, for at Hovedsagen ei derover maatte glemmes og fordunkles; ved disse Stykker vilde de altsaa blive, uagtet de i dem ei havde indbefattet alt; Skjendt de forresten ingenlunde vilde undslaae sig for, naar Modstanderne havde indgivet deres Bekjendelse, at forsvare deres Mening af Guds Ord i alle enkelte Punkter ¹⁾.

Efterat de katholske Theologer den 13de Julii havde forelagt Keiseren nogle særskilte Tractater ²⁾, hvori for nemmelig Luthers Bildfarelser og Kjetterier opregnedes, og siden udarbejdet i Fællesskab et Skrift, som slet ikke bifaldtes af Keiseren, baade fordi han fandt Modsigelsen deri for hvas og det hele for bredt, kom de omsider den tredie August frem med den omarbejdede fuldstændige Gjensdrivelse (Confutationen), der samme Dag forelæstes de evangeliske Tyrster i Keiserens Herberge af den Keis. Secretær Alex. Schweiz. Men før man endnu fik Fred

¹⁾ Chyträus Bl. 97—98. I dette Svar var efter Coelestinus endnu en Punktation indsluttet (Coelestin. Tom. II. fol. 219—224), som dog Seckendorff med Rette tvivler om er indgivet ved denne Leilighed (Seckendorff lib. II. p. 174); saa meget mere, som i selve dette Skrift Regensburg angives, som den Stad, i hvilken det er affattet.

²⁾ Fortegnelsen kan eftersees hos Chyträus Bl. 106. Iblandt disse vare ogsaa Fabers Antilogier, hvori han søgte at vise af Luthers Skrifter, at denne bestandig var i Modsigelse mod sig selv. Hvorom Luther selv i et Brev til Melancthon saaledes uttrer sig: „Hvor kan vores Lære i de Ugudeliges Pine synes at indeholde andet end idel Modsigelse, da den kræver og fordømmer gode Gjerninger, og hæver og beholder Kirkesikke, ærer og dog straffer Dyrigheden, bekjender og nægter Synd hos de Hellige.“

til Forelæsningen lod Keiseren Fyrsterne tilkjendegive sin Villie i temmelig haarde Udtryk: „at nemlig denne „Gjendrivelse, som han havde ladet opsætte, indeholdt „den Mening, hvorved han vilde blive og staae; han „begjerede altsaa, at Fyrsterne skulde gjøre det samme, „og vilde de ei beqvemme sig hertil, saa var han Kir- „kens Skytsherre og agtede intet Schisma at taale i „Tyffland.“¹⁾ Mildere lod derimod Slutningen af Confutationen selv²⁾, hvori det udtrykkeligen hedder: „at hverken Keiseren eller nogen Fyrste eller Christen „overhovedet bifaldt nogen, endog de ringeste Misbrug; „men ønskede de meget mere alle, at Rigets Fyrster og „Stænder efter fælles Raad og Overlæg vilde stride til „at afskaffe Misbrugene, og at i Særdeleshed Geistlig- „hedens Stand, og den Christelige Troe, der i mange „Stykker havde forloret sin Barme og Inderlighed, „maatte gjengives sin gamle Værdighed og Keenhed; og „som Keiseren selv havde til dette Maal hidtil anvendt „megen Sorg og Flid, saa lovede han og fremdeles at „ville gjøre det.“ Disse Ord tydede hen paa en frede- lig og venlig Underhandling, som vissest og altid endnu

¹⁾ See Melancthon's Brev om denne Handling til Luther af 6 Aug. Chyträus Bl. 221—222. Coelestin. Tom. III. fol. 25. Seckendorff lib. II. p. 172.

²⁾ Og hele dens Indhold saavel som de formeentlige Skriftbeviser, deri førtes, vare vist nok ikke stikede til at bringe Protestanterne til at tvivle, eller endnu mindre til at frygte. Thi dette var de katholske Theologers og navnlig Cæs og Fabers svage Side, naar de maatte argumentere af Skriften, som dog her var uundgaaeligt, hvor Modstanderne havde beraabt sig paa deres Læres Skriftmæssighed. Sin Dom om Confutationens Værd, fra denne Side betragtet, nedlagde Melancthon i et Brev til Luther, som læses hos Chyträus Bl. 222. Coelestin. Tom. III. fol. 25 b.

var Keiserens Ønske, men for at det kunde komme dertil, maatte de Protesterende da fremfor alt ønske at blive nærmere bekendte med den saaledes oplæste Gjendrivelsses Indhold. De begjeredede altsaa, at en Afskrift maatte meddeles dem, hvilket Keiseren for det første sagde, at han vilde tage i Betænkning. Anden Dagen derpaa lod han Fyrsterne kalde for sig, og tilkjendegav dem, at Skriftet kun under de Vilkaar kunde meddeles dem, at de edelig vilde forpligte sig til, intet deraf at afskrive, give andre at læse eller ved Tryk offentliggjøre. Og da Fyrsterne ei vilde indvillige heri, at en Deel af den offentlige Religionshandling, og netop den, som indeholdt Retsfærdiggjørelsen for alle videre Skridt, de maatte gjøre, med Flid blev skjult, saa blev Keiseren ved Afslaget. Men nu lagde Erkebisppeu af Mainz og hans Broder Churfyrsten af Brandenburg sig derimellem, og formaaede de protesterende Fyrster til, at de ei videre skulde trænge ind paa Keiseren; de vilde tænke paa Beie og Midler, hvorved hele Sagen i Godhed og Mindelighed kunde bilægges.

Men med de derpaa følgende Underhandlinger, som efter Keiserens Villie aabnedes paa Kapitlet i Augsburg den 6te Augusti, først af 17 Tilforordnede af de katolske Churfyrster, Fyrster, Biskopper og Staders Gesandter med de Evangeliske, havde det lige fra Begyndelsen af ingen Fremgang. Allerede den første Dags Begivenheder viiste klarligen Protestanterne, med hvilke Katholiker de vilde faae at gjøre. Thi vel formanede Augsburgs evangeliskfæindede Bisp, Christoph af Stadion¹⁾, der

¹⁾ Den samme Biskop af Augsburg havde allerede mere end een Gang lagt sin Tilbøielighed til den evangeliske Lære for Dagen. Først da han den 30 Juli i de katolske Fyrsters Raad oplæste „Luthers Formaning til de Geistlige paa

som Stedets Diocesan deeltog i disse Forhandlinger, de forsamlede katolske Gysier og Stænder til det rette Maadehold, i det han først paaminde dem om: „hvor høist
 „fornødent det var ved den nu forestaaende Handling
 „at anvende al mulig Barsomhed og Forsigtighed, paa
 „det at intet skulde foretages eller besluttes, som var
 „den hellige Skrift imod, eller forresten ei kunde forenes
 „med Ret og Billighed. Thi vitterligt var det jo dog
 „og klart for enhver, at Bekjenderne af Luthers Lære
 „ikke havde bestridt eller begjæret at frænke een eneste af
 „Troens Artikler. Hvorfore, da Sagerne stode saa,
 „alle Christeligssindede og Fredelskende vare forbundne til
 „at overveie med al Flid de Maader, hvorpaa Rolighed
 „og Endrægtighed atter kunde oprettes og vedligeholdes
 „i Kirken.“ Men dette gode og i Sandhed evangeliske
 Raad fandt kun liden Indgang hos de Øvrige; thi
 strax stod Cardinal-Erkebispens af Salzburg, *M a t t h i a s*
*L a n g*¹⁾, op og spurgte forbittret Stadion, hvorfra han

Nigsdagen,“ der som bekjendt indeholder mange fornødne Sandheder i de djerreste Udtryk. (Det er aftrykt hos Coelestin. Tom. II. fol. 263—274 og Chytráns Bl. 129—156). Dernæst ved den Bekjendelse, han aflagde efter at Confessionen var forelæst, nemlig i en fortrolig Samtale: „Hvad vi have hørt oplæses er reen Sandhed; det kunne vi ei nægte.“ (Coelestin. Tom. II. fol. 205 a. Seckendorff lib. II. p. 170). Om denne mærkelige Bisfop og hans Liv og Virken findes de udførligste Efterretninger i: „Christoph von Stadion, Bischof von Augsburg. Eine Geschichte aus den Zeiten der Reformation von J a p f. Zür. 1799. 8.“

¹⁾ Et eneste Træk foruden dette vil kildre os denne hovmodige Cardinal tilfulde. Han yttrede sig nemlig, som Jusfius Jonas fortæller (hos Coelestin. Tom. II. fol. 205 b.) saaledes over Reformationen: „Jeg ønskede nok en Forbedring i Messen, og Frihed i kirkelige Vedtægter og

pludselig var kommet paa lige Tanker, da han dog tilforn havde yttret ganske andre Grundsætninger. Og da denne gjensvarede ham, at det var en større Skam at ville besmykke skjændige Misbrug og forsvare en ugudelig Lære, end at bekjende at være kommen til bedre Indsigt og derefter at ville rette sit Liv for Fremtiden, greb Churfyrsten af Brandenburg i Hidsigthed Ordet for Lang, og sagde: det var aldeles usandt, at Protestanterne ingen katholsk Læresætning havde angrebet, hvorpaa han, opfordret af Stadion til at sige, hvilken det var, svarede: Læren om den katholske Kirke og Helgenes Paakaldelse. Herimod indvandrete Stadion med Alvor og Rolighed: „Paakaldelsen af Helgene var ingen Troesartikel, og ingenlunde var det den katholske eller kristelige Kirke, som Lutheranerne bekjæmpede, men kun de aabenbare grove og farlige Misbrug, som havde indsneget sig i den.“ Sa denne heftige Ordverel var gaaet langt videre, hvis ikke Erkebispens af Mainz havde talt et Ord til Gudhed; men hvad han opnaaede, var dog kun det, at Underhandlingerne for den Dag vare afbrudte ¹⁾. Ei meget venligere gik det til den følgende Dag, da Churfyrsten af Brandenburg holdt Foredraget til Protestanterne; ja nogle truede endog Churfyrsten af Sachsen med, at Keiseren vilde forfølge Sagen med væbnet Haand ²⁾. Kort: disse første Underhandlinger ledede uagtet Melanch-

Traditioner, men at een Munk skal reformere os alle, det er utaaleligt.“

¹⁾ Geo. Spalatin i Luthers sammtlige Skrifter (Walch's Ausg.) Th. 16 S. 1180. Coelestin, Tom. III, fol. 25, 26. Seckendorff lib. II, p. 159-160. Müllers Historie von der evang. Stände Protestation S. 707, 708.

²⁾ Coelestin, Tom. III, fol. 26.

thons Bestræbelse, der imod Eck's Betænkninger om de fridige Artikler opsatte med de øvrige Theologer adskillige Modbemærkninger ¹⁾, til intet Resultat. Keiseren forordnede derpaa efter de protesterende Fyrsters eget Bink og Forslag et engere Udskud af syv Fyrster, Geistlige og Retslærde fra hver Side; ved Melanchthons Side stode her af evangeliske Præster Erhard Schneyf og Joh. Brentius, men Sjelen i disse Forhandlinger var dog fremfor alle Geo. Brück; de katolske Theologer vare Eck, Wimpina og Cochläus, og blandt Fyrsterne var Biskoppen af Augsburg den ene. Men uagtet tilsyneladende Forligelse skeete over adskillige Artikler, gjemte dog Katholikerne bestandig deres Mening og toge mere for sig, end Protestanterne gave og indrømmede, saa det intet Under var, at i Beretningen, man fra begge Parter den 22 Aug. overrakte Keiseren, intet Haab fra nogen af Siderne til en fuldkommen Udjevning gaves; Protestanterne paa deres Side syntes allerede at fortryde den Lid og Flid, de havde opoffret paa at overbevise Modstandere som Eck og Cochläus, og appellerede, som fra Rigsdagens Begyndelse af til et almindeligt Kirkemøde. Det stadfæstede sig alt mere og mere hvad Luther skarpt og fyndigt, skjønt visselig ligesaa klogt domte om disse Sammenhandlinger. „Summa Summarum“ siger han i et Brev han paa denne Tid skrev til Melanchthon „det hover mig slet ikke, at man vil handle om Enighed i Læren, fordi denne er ganske umulig, saafremt Paven ikke vil aflægge hele sit Pavedomme. Det havde været nok, naar vi havde fremlagt dem Grundene for vor Troe og begjeret Fred. Men at vi skulde omvende dem til Sandheden, hvor kunde vi haabe det? Vi ere komne,

¹⁾ Begge Dele læses udsærligt hos Coelestin, Tom. III, fol. 36-37 og Chyträus Bl. 237-242.

„for at høre, om vor Lære behager dem eller ikke, og
 „lade det staae dem frit for at blive det, de ere, og spørge
 „derfor: om de fordømme denne Lære eller erkjende den
 „for ret at være. Fordømme de den, hvad hjælper det
 „da længe at handle om Cendragtighed med vore affag-
 „te Fiender? Erkjende de den for ret at være, hvad er
 „det da fornødent at beholde de gamle Misbrug?“ ¹⁾
 Saaledes meente Luther, og visselig gif han heller ikke
 heri feil; thi ogsaa den tredie Fredshandling, begyndt den
 24 August af et endnu snevrere Udskud (kun een Theo-
 log og tvende Jurister paa hver Side) og over de aller-
 meest stridige Punkter løb frugtesløs af. Protestanterne
 bleve ved deres Appellation og paa Fred i de aandelige
 Ting var ikke mere at tænke; ja selv den udvortes syn-
 tes mange af dem, som Sagerne nu stode, heel tvivls-
 som. De maatte bekjende med Luther, for de ginge fra
 Rigsdagen: „Freden maa skinne, saa deilig den vil,
 saa er dog Fredens Herre og Krigens Udskiller større og
 høiere at agte end Freden selv. Os tilkommer det ikke,
 at spaae om Krige, men at troe og at bekjende.“ ²⁾
 Og som de havde begyndt Rigsdagen med den evangelis-
 ske Sandheds Bekjendelse, saa var det sidste offentlige
 Skridt, de paa samme gjorde, at værne end ydermere
 om denne Bekjendelse, i det de den 22de Sept. overrak-
 te Keiseren ved G e o. Brück det Forsvarskrift for
 samme (A p o l o g i e), som Melanchthon imidsertid med
 flere af de evangeliske Theologers Raad, saa godt det lod

C 2

¹⁾ Brevet er af 25de August 1530 og læses hos Chyträus Bl. 366-67.

²⁾ See Luthers Brev til Justus Jonas af 20de Septbr. hos Coelestin, Tom. III, fol. 88 og Chyträus Bl. 29192.

sig gjøre, uden at have noget Exemplar af den katholske Gjendrivelse for sig, havde affattet. Men Keiseren nægtede een Gang ¹⁾ og nok een Gang ²⁾ at ville modtage den.

Hvad Melanchthon saaledes havde opsat i en ufuldkommenere Form, som Apologie for vor Troesbekjendelse, forøgede og udvidede han siden betydeligt især i Artiklen om Syndsforladelse og Troens Retfærdighed, da efter Rigsdagen en Afskrift af Gjendrivelsen, uvisst fra hvad Haand, var bleven ham meddeelt. Under denne Skikkelse ³⁾ er Apologien antaget af Tykklands protesterende Stænder, og trykt i det latinske Grundprog samt oversat i det tyske Sprog af Justus Jonas i det næste Aar efter Rigsdagen 1531.

¹⁾ Da Brück havde udviklet, hvorfor de protesterende Fyrster og Stænder ei kunde søie sig i Hans Majestæts Billie, at antage Confutationen, og ingenlunde formeente, at deres paa den hellige Skrift grundede Lære i noget Stykke var gieldrevet eller beviist falsk at være ved samme, vilde han overgive Keiseren Apologien. Men da denne frabad sig det ved et Bink, modtog Pfalzgreve Frederik den, der dog, da Kong Ferdinand hvilede ham noget i Dret, strax gav den tilbage. Saaledes berette Sleidan. Comment. de statu relig. l. VII. p. 179. Coelestin. Tom. III. fol. 138 b. Chyträus Vl. 298. Joach. Müllers Historie p. 899.

²⁾ Den 23de September nemlig, da Churfyrsten tog Afsked fra Keiseren; efter Seckendorff lib. II. p. 205.

³⁾ I sin første ufuldkommenere Form læses Apologien alene i den latinske Udgave af Chyträi Historie om den Augsburgske Confession p. 337.

Den uforandrede

Wugsburgske

Troesbekjendelse

fra 1530,

oversat

efter det latinske og tyske Exemplar,

med

udvalgte Anmærkninger til enkelte vanskeligere Steder.

Geographisches Handbuch

von J. G. Meuschen

Erster Theil

Die allgemeine Geographie

Leipzig, bey C. G. Neumann, Neuberger und Compten, Buchhändler, 1784.

F o r t a l e.

Stormægtigste Keiser, allernaadigste Herre! Eftersom Eders Keis. Maestæt haver udfkrevet en Rigsdag at holdes her i Augsburg, baade at der kunde raadslaaes om Hjælp imod Christendommens og det christelige Navns grummeste Arvefiende, Tyrken, hvorledes man nemlig ved en varig og bestandig Krigsrustning kunde modstaae hans grumme Magt og Anslag, derhos og at der kunde handles om Uenighederne i vor hellige Religions og christelige Troes Sag, saa at de forskjellige Meninger herom kunde høres med gjensidig Kjerlighed, Mildhed og Overbærelse, saa og kjendes og overveies, at hvis nogen af Parterne ikke ret maatte have udlagt eller forstaaet den hellige Skrift, dette kunde rettes og aflægges, og Sagen saaledes maatte føies og bringes tilbage til een christelig Sandhed og Eendragtighed, som vi alle maatte holde og hylde, for at, ligesom vi alle ere og stride under een Christo, vi saaledes alle kunde leve i een christelig Kirke i Enighed og Samdrægtighed ¹⁾;

Og da vi underskrevne Churfyrster og Fyrster, med de andre, som ere forbundne med os, ligesom de øvrige Churfyrster, Fyrster og Stænder ere kaldede til foreskrevne Rigsdag, saa ere vi, for i Lydighed at føie os efter

¹⁾ Disse ere Ordene i den Keiserlige Udskrivning. See Indledning S. 13.

den Keiserlige Befaling, i Tide hidkomne, og have (uden Berømmelse at melde) været iblandt de allerførste ¹⁾).

Dg da nu Eders Keis. Maiestat haver her sammesteds, strax da Herredagen aabnedes, iblandt andet paalagt Churfyrsterne, Fyrsterne og de andre Rigens Stander, at hver Part skulde i Kraft af foremeldte Keiserlige Udskrivning forfatte og indgive deres Mening med samt dens Grunde i det latinske og tyske Sprog; saa have vi overlagt dette tilsammen næstforegaaende Onsdag, og givet til Gjensvar, at vi for vor Deel den paafølgende Fredag, som er i Dag ²⁾, vilde overantvorde Eders K. M. vor Bekjendelses Artikler. Dg saaledes, for at efterkomme Eders Maiestats Willie, fremlægge vi vore Kirkefelereres og Prædikanteres (som er og vores) Troesbekjendelse, saaledes som de af den hellige Skrifts Grund og rene Guds Ord hidtil have foredraget og i Kirken fremstillet den christelige Lære i alle vore Lande, Fyrstendømmer, Herkaber og Stæder.

Dg tilbyde vi os her for Eders K. M., som vor alernaadigste Herre, hvis de andre Churfyrster, Fyrster og Stander paa lige Maade skriftlig ville indgive deres Meninger i denne Sag, forfattede i det latinske og tyske Sprog (saaledes som Eders K. Maiestats Befaling det medfører), at ville med dem venligst overlægge og handle om de taaligste Midler og Veie, hvorpaa vi, saavidt muligt kan skee, maatte komme overeens, saa at, naar Sagen fredeligen uden al hads Paastaalighed imellem os var afhandlet, Uenigheden med Guds Bistand kunde

¹⁾ Churfyrsten af Sachsen drog først af alle Rigsfyrster ind i Augsburg den 2den Mai. See Indledningen S. 15.

²⁾ St. Hans Dag den 24de Junii 1530. See Indledningen S. 24.

bilagges og een sand samdrægtig Troe atter vende tilbage, saaledes som vi alle ere og stride under een Christo og skulle bekjende een Christum (som Ordene lyde i Eders Keis. Maiestæts Udskrivning); og ville vi med ydmyge Hjerter paakalde den almægtige Gud, at han dertil vil forlene sin Naade, at alle Ting kunne føres til den rette guddommelige Sandhed.

Men dersom Sagen ikke kan faae Fremgang hos vore Herrer og Benner paa den anden Side, de øvrige Churfyrster, Fyrster og Stænder, saaledes som Eders K. M. viseligen haver betænkt det at skulle foretages og forhandles, nemlig ved gjensidig skriftlig Fremlæggelse af og venlig Dvereenskomst om de stridige Punkter, saa vidne vi her aabenbare, at vi paa ingen Naade vægre eller undslaae os ved noget, som kan tjene til at mægle en christelig Eendrægtighed, for saavidt det nemlig kan skee med Gud og en god Samvittighed. Hvilket da og Eders K. M. saavel som de øvrige Churfyrster og Rigsens Stænder og alle, der have en oprigtig Kjerlighed og Iver for Religionen, og som roligere ville anhøre denne Sag, skulle naadigst og venligst kjende og forstaae af denne vor efterfølgende Bekjendelse.

Dg saa har Eders K. M. ikke eengang men ofte givet Churfyrster, Fyrster og Stænder naadigen tilkjende, og i Synderlighed paa Rigsdagen til Speier, som blev holden i Aaret 1526, ladet offentlig oplæse og forkynde som Keiserlig Instruction og Befaling: at Eders Maiestæt i dette Religionsanliggende for visse Aarsagers Skyld, som ere anførte i E. Maiestæts Navn, intet vilde afgjøre eller endeligt beslutte, men flittigen anholde hos den Romerske Pave, om at et salmindeligt Concilium maatte vorde sammenkaldt. Saaledes som det samme vidtløftigere er fremsat paa det sidste offentlige Møde til Speier for eet Aar siden, hvor E. K. M. ved Kong

Ferdinand af Böhmen og Ungarn, vor Ven og naadige Herre, samt og ved en Taler og forordnede Commissarier har blandt andet ladet kundgjøre, at E. K. M. har fornummet og overlagt Rigsstatholderens, de keiserlige Raaders og Præsidentens samt øvrige ved deres Budskaber og Fuldbemægtigede i Regensburg forsamlede Rigsstænders Betænkning angaaende Forsamlingen af et Kirkemøde, og at E. K. M. ogsaa ansaae det for gavnligt, at et saadant Møde kom i Stand, og efterdi Sagerne, som de da forhandlede imellem E. K. M. og Paven, syntes vel at beqvemme sig til en christelig Cendragtighed og Forligelse, saa at E. K. M. ikke tvivlede paa, at jo Paven kunde bevæges til at holde et almindeligt Kirkemøde, gav E. K. M. naadigst at forstaae, at I vilde anvende al Eders Flid og Umag paa, at fornævnte Pave skulde samtykke i, tilligemed E. K. M. med det første uden Forhaling ved offentlig Skrivelse at tilsiige og bekræfte et saadant almindeligt Kirkemøde.

Forudsat endelig, at Uenigheden om Religionens Sager imellem os og de andre ikke skulde være bleven bilagt venligen og i Kjerlighed, saa tilbyde vi os her for E. K. M. med al Underdanighed, at vi end ydermere ville møde og tale vor Sag paa et saadant almindeligt, frit og christeligt ¹⁾ Kirkemøde, som hidtil eens-

¹⁾ Disse Ord ere vel at lægge Mærke til, fordi de indeholde Retfærdiggjørelsen for Protestanternes Adskillelse fra den romerske katolske Kirke og dens Hoved, af hvilken et saadant Kirkemøde ei var at erholde. Thi de begjere ei blot et almindeligt, men et frit Kirkemøde, det er: et saadant, hvor fuldkommen Stemmesfrihed maatte tilstaaes alle, og Biskopperne løses fra deres edelige Forpligtelse mod den romerske Curie; og endelig et christeligt, det er: hvor Christus alene betragtes som Hovedet for sin Menighed, og

stemmigen ved alle offentlige Forhandlinger og ved enhver Rigsdags Slutning i E. K. Majestæts Regjerings Tid har været handlet om og vedtaget af samtlige Churfyrster, Fyrster og Rigens Stænder. Til hvilket almindelige Kirkemøde saavel som til E. K. M. i denne store og høivigtige Sag vi allerede forhen ¹⁾ i retlig Form og Maade have appelleret, som vi og endnu holde os til samme Appellation og ei ere sindede at afstaae derfra ved denne eller nogen efterfølgende Forhandling, ei heller kunne vi det, med mindre denne Sag imellem os og vore Modstandere, efter E. K. Majestæts Billie i den sidste Udskrivning vorder venligen bilagt og forliget til een christelig Enighed, hvorom vi og her aabenbare og høitideligen vidne og protestere.

[Og er denne vor og vores Bekjendelse, som her artikelviiis følger.]

de øvrige alle fra den ringeste til den høieste som hans Naades og Sandheds Forvaltere. — Men selv denne Appellation til et almindeligt Kirkemøde var imod den romerske Kirkes Vedtægter, efter hvilke i Troens Sager skulde appelleres til Paven, og kun fra ham Bestemmelsen af et Kirkemøde kunde udgaae. Jvf. Indledningen S. 9.

¹⁾ Nemlig ved Rigsdagen til Speier 1529, hvor de evangeliske Fyrster og Stænder nedlagde deres første Protestation. Se Indledningen S. 6.

Første Afdeling.

Den Christelige Lærdoms fornemste Artikler.

Den første Artikel. Om Gud.

Først lære de eendragtigen i vore Kirker, at det Nicæniske Kirkemødes Beslutning om det guddommelige Væsens Eenhed og trende Personer er sand og maa antages uden noget Tvivlsmaal. Nemlig, at der er eet guddommeligt Væsen, hvilket baade kaldes og er Gud, en evig, ulegemlig, udeelig Gud, uendelig af Magt, Visdom og Godhed, alle Tings Skaber og Opholder, de synliges og usynliges; og ere dog trende Personer i det samme eneste guddommelige Væsen, lige mægtige, lige evige, Fader, Søn og Hellig Aand. Og Navnet *P e r s o n* tage de i den samme Betydning, som de kirkelige Skribentere have brugt det i denne Sag, hvorefter det betyder ikke et Stykke af eller en Egenkab ved noget andet, men hvad der bestaaer i sig selv.

Derimod fordømme ¹⁾ de alle Kjetterier, som ere

¹⁾ Biskop Balle bruger her og overalt i sin Oversættelse det mildere Ord: *forkaste*. Jeg har holdt mig til det Ordrette: *fordømme*, først af den Grund, at der er en let bemærkkelig Forskiel mellem at *forkaste* og at *fordømme* (Man *forkaster* Misbrug, men *fordømmer* de mod Guds aabenbarede Ord stridende Vildfarelser), hvilken vore symboliske Bøger iagttage; dernæst i den Mening, som er udtrykt og forklaret i „Apologia des christlichen Concordienbuchs. Dresden 1584 fol. S. 193 b.“ i disse Ord: „Naar den christelige Concordiebog taler om *Fordømme* lse, saa forstaaer den ikke dette Ord, som det falskelig tydes af

opstaaede mod denne Troesartikel, saasom Manichæerne, der antog toende Grundvasener, eet godt og eet ondt, illegemaade Valentinianerne, Arianerne, Eunomianerne, Mahometisterne og alle andre saadanne. De fordømme og Samosatenerne, baade de gamle og nye ¹⁾, der, i det de paaftaae, at der kun er een Person alene, tale bespotteligt og paa sophistisk Viis om Ordet og den Hellige Aand, at de nemlig ikke ere særskilte Personer, men at Ordet betyder en tydelig Tale og Røst, og Aanden den Rørelse, som er skabt i Creaturerne ²⁾.

vor Bederypart, som om det skulde betyde, at vi gave dem den verdslige Dyrighed i Hænderne til at slagte og henrette, som det desværre! paa mange Steder i Pavedømmet hidtil har været i Brug; men det hedder intet andet end saameget: nemlig tydelig at vise og for alle give tilkjende, at de i dette eller hiint Stykke ei lære rettelig, men imod Gud s Ord, og derfor ere at flye og vogte sig for."

¹⁾ Ved de nye Samosatener, hvortil ogsaa tydeligen sigtes i Pave Clemens den 7des Tale til Keiseren i Bologna (see Indledningens S. 10), forstaaes uden Tvivl Michaël Servetus og lignende Branglærere, der paa den Tid udsprede deres Bildfarelser om Treenheds læren. Thi saaledes vidnede Melanchthon som bedst maatte vide disse Ting, da han paa Religions samtalen i Worms 1540 tiltalede Eck med disse Ord: „Om den første Artikel af Confessionen er der ingen Strid, da det er vitterligt, at vore Kirker troligen have forsvaret den almindelige Kirkelære imod Servetus og andre.“ (Melanchthon. Opp. Tom. VI. p. 646.)

²⁾ Disse Ord, som endnu ei ere forklarede af nogen af Confessionens Fortolkere, synes at indeholde en almindelig Beskrivelse paa deres Bildfarelse, som bestride Ordet s og Aandens Guddom; nemlig saaledes, at her ei er taget Hensyn til eens eller nogles enkelte Uttringer, men til det, som var fælles for dem alle. De lade da Ordet et ikke gjelde

Den anden Artikel. Om Arvesynden.

Ligemaade lære de, at efter Adams Fald alle Men-
nesker, som naturlig fødes, undfanges og fødes i Syn-
den; det er: at de alle fra Moders Liv af ere fulde af
ond Lyst og Tilboielighed, og kunne ikke af Naturen ha-
ve nogen sand Gudsfrøgt eller nogen sand Troe til Gud ¹⁾,
og at denne medfødte Syge eller oprindelige Brøst er i
Sandhed Synd, hvilken fordømmer og paafører ogsaa
nu ²⁾ den evige Død saa mange, som ikke formedelst
Daaben ved den Hellige Aand vorde gjensfødte.

i anden Betydning end: det lydelige Ord (som et Billede paa
Guds Villies Kraft og hans Almagt) og Aanden bliver
for dem, som det her hedder, overhovedet: den Nørelse, der
er skabt i Creaturerne, d. e. den af Gud de skabte Ting med-
deelte Kraft til at ville og virke i legemlige som i aandelige
Ting. — At denne Beskrivelse ei ganske eller alene passer paa
Serevets Wildfarelser, saaledes som de ligge for os i hans
1531 udgivne Skrift de Trinitatis erroribus (om Wildfarel-
serne i Treenighedslæren) har allerede Balch (Introd. in libros
symbol. p. 264) halvt tilstaaet. Jeg har derfor sagt, det
var en almindelig Beskrivelse, og bliver derved. —
Baumgarten (Erläuterungen des christl. Concordienbuchs
S. 63. 64) gjetter endnu, for at forklare Hentydningen, ei
uden al Sandsynlighed paa Ludvig Hætzler, en bekjendt
Sværmer i den Tid, som netop da drev sit Væsen i Hage-
nau ved Augsburg, og allerede to Aar i Forveien i sin
Oversættelse af Propheterne havde udspreidt flere arrian-
ske Wildfarelser.

¹⁾ Oversættelsen er her efter Apologiens eget Vink, der
beraaber sig paa det tyske Exemplar, for at forsvare den
rette Forstand af Stedet imod Modstanderne, lempet efter
hiint.

²⁾ Meningen af disse Ord: ogsaa nu er denne: selv efter den
Forligelse og Forløsning, som Christus haver erhvervet Men-
neskene. Gjensfødselen fremstilles altsaa som den absolute Be-
tingelse for Indtrædelsen i Guds Rige (Jo. 3, 5), fordi ved

De fordømme Pelagianerne og andre ¹⁾, som nægte, at denne oprindelige Brøst er Synd, og for at forfranke Christi Værdsfylds og Velgjerningers Værd, paastaae, at Mennesket ved sin Fornufts egne Kræfter kan vorde retfærdiggjort for Gud.

Den tredie Artikel. Om Guds Søn.

Ligemaade lære de, at Ordet, det er: Guds Søn haver antaget den menneskelige Natur i den rene Jomfrues Mariæ Liv, at de tvende Naturen, den guddommelige og den menneskelige, saaledes i een Person uadskillelig tilsammensoiede, ere een Christus, sand Gud og sandt Menneske, som er født af Jomfrue Maria, i Sandhed piint, korsfæstet, død og begravet, for at forsonne Faderen med os, og være et Offer ikke blot for den oprindelige Synd, men ogsaa for alle Menneskenes gjørlige Synder. Fremdeles, at Han er nedstegen til Helvede og paa den tredie Dag i Sandhed opstanden, derefter er opfaren til Himlen, og at Han sidder hos Faderen

den Mennesket først tilegner sig Christum og hans Forsoning; og Daaben, som det Middel, hvorved den Hellige Aand meddeles. Den evige Død er sagt, fordi Loven, som overtrædes ved enhver Synd (1 Jo. 3, 4), paalægger ei blot timelige (1 Mos. 3, 16), men evige Straffe (Rom. 5, 18. Eph. 2, 3. Gal. 3, 10).

¹⁾ Ved disse andre forstaaes foruden de Zwingliske Reformererte ogsaa navnlig de romersk-katholske Modstandere, hvis Lære ved Scholasticismens Indflydelse efterhaanden var blevet ganske pelagianiserende, hvilket Apologien ved mange Exempler fortræffeligt oplyser. Men for at faa dem, med hvilke der efter Keiserens Udskrivning skulde handles om christelig Fred og Enighed, ere de her ikke nævnte, ligesom af samme Hensyn, i den 4de, 6te og 7de Artikel, den lige fremme Modsigelse (Antithesen) er udebleven.

rens Høire, at regjere og herske evindeligt over alle Creaturer, at han helliggjør alle dem, som troe paa ham, formedelst den Hellige Aand, hvilken han sender i deres Hjerter, at styre, trøste og levendegjøre dem, og forsvarer dem mod Djevlen og Syndens Magt. Endelig, at den samme Herre Christus skal igjenkomme aabenbare, at domme Levende og Døde, som og det Apostoliske Symbolum lyder.

Den fjerde Artikel. Om Retfærdiggjørelsen.

Ligemaade lære de, at Menneskene ei kunne retfærdiggjøres for Gud ved egne Kræfter, Fortjenester eller Gjerninger, men retfærdiggjøres uforfkyldt formedelst Christum ved Troen, naar de nemlig troe, at de annammes til Naade og at Synderne forlades for Christi Skyld, som ved sin Død haver fyldestgjort for vore Synder. Denne Tro tilregner Gud til Retfærdighed for sig selv. Rom. 3 og 4 ¹⁾.

Den femte Artikel. Om geistligt Embede.

At vi kunne erholde denne Troe, haver Gud indsat det Embede at lære Evangeliet og række Sacramenterne. Thi ved Ordet og Sacramenterne, som ved Midler, skjenkes os den Hellige Aand, som virker Troen ²⁾,

¹⁾ Det sidste Udtryk er Apostelens eget (Rom. 4, 4); Citatet Rom. 3de og 4de Capitel gaaer paa hele Lærens Fremstilling.

²⁾ Man har ved dette Sted opkastet det forfængelige Spørgsmaal: hvorledes kan Confessionen her sige, at den Hellige Aand virker Troen, og paa et andet Sted (Art. 20), at den Hellige Aand annammes ved Troen? Opløsningen af denne tilsyneladende Vanskelighed er let, fordi begge Syns- og Talemaader ere skriftmæssige, nemlig baade, at Troen er den Hellig Aands Gave og Virkning (i de Gjenfødte nemlig), og at den Hellige Aand meddeles og udgydes i Hjerterne ved Troen (naar Mennesket nemlig ledes til at troe, vorder troende). I første

hvor og hvilken Tid Gud vil, udi dem, som høre Evangeliet, nemlig at Gud ikke formedelst vore Fortjenester men formedelst Christum retfærdiggjør dem, som troe, at de for Christi Skyld annammes til Naade.

De fordømme Gjendøberne og andre, som mene, at den Hellig Aand tilfalder Menneffene uden det legemlige udbortes Ord ¹⁾, ved deres egne Forberedelser og Gjæringer.

Den sjette Artikel. Om den nye Lydighed.

Ligemaade lære de, at saadan Troe skal bringe gode Frugter, og at man skal gjøre gode Gjæringer, som ere befalede af Gud, for Guds Villie, men ikke at vi skulle stole paa ved slige Gjæringer at fortjene Retfærdiggjørelsen for Gud. Thi kun ved Troen paa Christum erholde vi Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse, som han selv vidner, der han siger: „Naar I have gjort alt dette, da siger: vi ere unyttige Tjenere.“ ²⁾

Lilfælde betragtes Troen som en Egenkab (habitus) hos det gjensødte Menneske, i sidste som Gjenfødsels Princip.

¹⁾ Det udbortes Ord, nemlig Guds aabenbarede Ord til Menneffene, sættes her i Modsatning til et indvortes Ord, som den Tids sværmeriske og fanatiske Partier (Gjendøberne tildeels, Carlstadt og Schwentfeldt) betragtede som den rette Kilde og faste Grundvold for al Troe. Den anden Bildfarelse, som her fordømmes, „at Troen og den Hellig Aands Gaver erholdes ved Menneffets Virkning og Medvirkning,“ var ei blot indbefattet i hiin første og altsaa de samme Fornuft-Sværmeres egen, men tillige indvøvet i den Romersk-Katholske Kirkes pelagianiserende System.

²⁾ Dette Sted Luc. 17, 10 er ei anført som ligefrem bevissende, men som oplysende. I det Frelseren nemlig vidner, at alle

Det samme lære ogsaa de gamle Kirkeskribentere. Thi Ambrosius ¹⁾ siger: „Det er saaledes bestemt hos Gud, at hver den, som troer paa Christum, bliver salig ikke ved Gjerninger, men formedelst Troen alene usforfyldt annammer Syndernes Forladelse“.

Den syvende Artikel. Om Kirken.

Fligemaade lære de, at een hellig christelig Kirke altid vil være og blive, hvilkens er alle hellige Menneskers Forsamling, hos hvilke Evangeliet rettelig forkyndes og Sacramenterne rettelig forvaltes ²⁾. Thi dette er nok til den christne Kirkes sande Enighed, at man stemmer overeens om Evangeliets Lære og Sacramenternes Uddeling. Og ei er det fornødent dertil, at overalt have

vore Gjerninger kun ere Skyldighed, men ingenlunde erhverve os nogen Udførelse til Naaden, ligger det tillige i hans Ord, at vi sølgelig ved Gjerningerne ikke (men kun ved Troen) kunne vordet retfærdiggjorte. Det er altsaa først ved en Slutning, at dette Sted faaer bevisende Kraft.

¹⁾ Den Bog, hvoraf disse Ord ere tagne (Comment. in epistolas Pauli), tilhører ikke Ambrosius, ei heller, som andre have meent, Hilarius, men er en Compilation af forskellige tidligere kirkelige Skribentere, hvilket først de lærde Benedictinere i deres Udgave af Ambrosius (Paris 1686. 1690. Fol.) have sat uden for al Tvivl. Længe var det imidlertid den almindelig antagne Mening, som Forfatterne af vor Troesbekendelse her have fulgt og senere katolske Skribentere (som Bellarmin) gjentaget.

²⁾ Dette Sted har voldet Fortolkerne megen Hovedbrud, fordi den første Halvdeel, siger de, af Definitionen gaaer paa den usynlige (sande), den sidste Halvdeel paa den synlige Kirke; thi Evangeliets Forkyndelse og Sacramenternes Forvaltning tilhøre jo kun den synlige Kirke. Dette indrømmet, saa ligger dog netop deri den eneste rette Forklaring, at man forestiller sig Knuden ret klar. Sagen er denne; Cons

de samme menneskelige Traditioner, eller holdes de samme Skikke og Ceremonier, indstiftede af Menneskene. Som S. Povel siger: „Een Troe, een Daab, een Gud og alles Fader.“¹⁾

Den ottende Artikel. Hvad Kirken er.

Hvorvel den christelige Kirke egentlig er de Helliges og ret Troendes Forsamling, dog, efterdi udi dette Liv ere mange Hyklere og falske Christne saavel som aabenbare Syndere iblandt de Fromme, saa maa man bruge Sacramenterne, om de end uddeles af Ugudelige og Dunde, som Christus selv tilkjendegiver: „Paa Moses Stol sidde de Skriftkloge og Pharisæer (Matth. 23, 2).“ Thi Ordet og Sacramenterne ere kraftige for Christi Befalings og Ordnings Skyld, endog de forvaltes af Dunde.

De fordømme Donatisterne og lignende Secter, som paastrøde, at man ikke maatte bruge de Ugudeliges Tjeneste i Kirken, og falskeligen meente, at saadan Tjeneste var unyttig og uden Kraft.

D 2

fessionen lærer ikke en usynlig Kirke alene (der kun er en Abstraction), ei heller en synlig alene (som ofte kun af Navnet bestaaer), men en usynlig Kirke i den synlige — en usynlig Kirke, men dog eet Legeme i Christo, til hvilket vi ere forbundne ved hans hellige Ord og Sacramenter. Disse Midler (som det hedder i 5te Artikel) ere da virksomme, levende Midler og tjene til at vedligeholde det levende Samsfund mellem Kirken og dens rette Hoved, Jesus Christus. — Saaledes lære de Evangeliske i Modsetning til de Romerske-Katholske, som forsvare en synlig Kirke (ei baaret af den usynlige), og dennes Eenhed, frembragt ved udvortes Kirkesikke under et udvortes Hoved.

¹⁾ Evh. 4, 4. 5.

Den niende Artikel. Om Daaben.

Om Daaben lære de, at den er fornøden til Salgshed, og at ved Daaben Guds Naade tilbydes, og at de smaa Børn skulle døbes, for at de, ved Daaben overantvordede Gud, kunne annammes i hans Naade.

De fordomme Gjendaberne, som misbillige Varnedaab og forsikke, at Børn uden Daaben kunne vorde salige.

Den tiende Artikel. Om den hellige Nadvere.

Om Herrens Nadvere lære de, at Christi Legeme og Blod ere sandeligen der tilstede ¹⁾ [under Brødets og

¹⁾ I disse korte eenfoldige Ord læres Christi virkelige Nærværelse (realis præsentia) i Nadveren, uden videre at bestemme Maaden af denne Nærværelse. Men klart er det af Luthers egne Erklæringer herover i sine Skrifter, som ere udgivne tidligere end Confessionen (hvilke her fornemmelig blive af Vigtighed at betragte), og af Apologien for samme, at Confessionen ved dette betydningsfulde Ord vere (sande ligen) ¹⁾ vil støtte hele Læren paa selve Gudstiftelsesordene, der Herren siger: dette er mit Legeme ic., og altsaa forsætter alle dem, der angribe disse, ved at underlægge dem den falske Mening, at Brødet og Vinen kun skulde være Tegne paa Herrens Legeme og Blod, hvad enten de derved forstaae Tegne paa den fælles Bekjendelse (signa confessionis externæ), eller Tegne, som opvække Erindringen om Christo, hans Lidelse og Død (signa rememorativa), ²⁾ adskiller sig paa den ene Side fra dem, der lære en blot aandelig Nærværelse af Christus (thi Foreningsmaaden i Sacramentet er ligesaa ubegribelig som begge Naturers Forening, og derved netop en Gjenstand for Troen), og dernæst fra dem, der indskrænke Forestillingen derom til en legemlig Forvandling af Substantserne i Nadveren (som er det andet mislykkede Forsøg til at aflære det Ubegribelige i dette Troens Mystorium).

Vinens Skikkelse¹⁾ og uddeles til dem, som æde og drikke ved Herrens Nadvere. Og forsage de dem, som anderledes mene og lære.

Den ellefte Artikel. Om Skriftemaal.

Om Skriftemaalet lære de, at man skal beholde den private Absolution²⁾ i Kirkerne, endskjondt det ikke er fornødent, at i Skriftemaalet alle Synder opregnes. Efterdi det dog er umuligt, som David siger i den nitende Psalm: „Hvo mærker Bildfarelserne?“

¹⁾ Af disse indklamrede Ord, som saaledes læses i det tyske Exemplar følger ingenlunde, som deels de Romerske-Katholske, deels og de Reformeerte have forekastet os, at vi dermed skulde billige Læren om Forvandlingen af Brødet og Vinen til Christi Legem og Blod (Transsubstantiationen). Thi Confessionen bruger her Ordet Skikkelse ikke i den Mening af noget blot tilfældigt (accidentelt), men efter den gamle kirkelige Sprogbrug, hvorved Skikkelse (species, *éidos*) tages overhovedet for Bestanddelene (symbola) af den hellige Nadvere.

²⁾ I disse Ord ligger tillige en Billigelse af det private Skriftemaal overhovedet, som det i den ældre Kirke var vedtaget fra det 5te Aarhundrede af, men ingenlunde under den Form, som de senere Romerske-Katholske fra det 4de Lateranconcilium 1215 have indtil denne Dag bevaret, nemlig som hemmeligt Skriftemaal i snevrere Betydning (confessio auricularis, *Dhrenbeichte*), som hverken i Skriften eller den tidligere Kirkes Anordninger har noget Medhold, og derfor her forkastes, 1) fordi det forvandler Poenitentsen, som skal gjennemtrænge hele den Troendes Liv, til enkelte vilkaarlige Poenitentshandling, 2) fordi det staaer i nøieste Sammenhæng med hele den falske Lære om Gyldestgjørelse ved Gjerninger, i det de paalagte kirkelige Straffe læres at betragtes som Forsoninger for Synden. — Privat Absolution siges her, ikke som om Absolutionen var nogen blot menne-

Den tolvte Artikel. Om Bod og Pœnitentse.

Om Pœnitentse lære de, at de, som efter Daaben ere faldne i Synd kunne paa hvadsmøhøst Tid, naar de omvendes, erholde Syndernes Forladelse, og at Kirken ikke maa nægte saadanne Absolution, som komme til Bod og Pœnitentse. Men denne bestaaer egentlig af disse tvende Stykker. Det første er den sande Kuelse og Sønderknuselse, at Samvittigheden nemlig opstrækkes, naar den haver erkjendt Synden. Det andet er Troen, som undfanges af Evangeliet eller Absolutionen, og troer, at Synderne forlades formedelst Christum, og trøster Samvittigheden og frier den af Stræk¹⁾. Derefter skal de gode Gjeringer følge, som ere den sande Bods og Pœnitentses Frugter [som Johannes siger Matth. 3: „Virker retskafne Omvendelsens Frugter“].

De fordømme Gjenløbere, som nægte, at de eengang Retfærdiggjorte kunne miste den hellige Aand; iligemaade dem som paaftaae, at enkelte kunne naae en saa stor Fuldkommenhed i dette Liv, at de ikke kunne

skellig Handling; thi den er Guds Røst og Evangeliets Forjættelse; men for saavidt som dette selv samme Evangelium om Naade og Syndsforladelse forkyndes og meddeles hver især, som begierer Absolution.

¹⁾ Efter den romersk-katholske Lære derimod, som den evangeliske i dette Stykke modsættes, bestaaer Pœnitentsen af trende Stykker: Hjertets Sønderknuselse (contritio cordis), Bekjendelsen (confessio oris) og Fyldestgjørelsen ved Gjeringer (satisfactio operis). See Concil. Trident. Sess. XIV. c. 3. Men det er aabenbart, at Bekjendelsen (Skrifte) er det, der gaaer foran for Pœnitentsen, og altsaa ei er et Stykke deraf, ligesom Gjeringer ere det estersølgende, og altsaa ligesaa lidet en Deel af samme.

synde ¹⁾). Ogsaa fordømmes Novatianerne, som ikke vilde afløse dem, som efter Daaben vare faldne i nogen Synd, endog de vare komne til Poenitentse igjen. Ogsaa forkastes de, som ikke lære, at vi faae Syndernes Forladelse formedelst Troen, men sige, at vi skulle fortjene Naaden ved egen Skyldstgjørelse af Loven.

Den trettende Artikel. Om Sacramenternes Brug.

Om Sacramenternes Brug lære de, at Sacramenterne ere indstiftede ikke derfor alene, at de skulle være udvortes Tegn, hvorpaa man kan kjende de Christne iblandt andre, men meget mere, at de skulle være Tegn og Vidnesbyrd om Guds gode Villie imod os, fremsatte til at opvække og besyrke Troen i dem, som bruge dem. Altsaa skulle de bruges saaledes, at Troen kommer til, som holder fast ved de Forjættelser, der ved Sacramenterne vises og meddeles os.

De fordømme derfor dem, som lære, at Sacramenterne gjøre retsfærdige af gjort Gjerning ²⁾), og

¹⁾ Hermed sigtes ei blot til Gjendøberne, hvoraf en Deel og Schwefeld med hans Tilhængere lærte dette, men og til den romersk-katholske Lære, som ved at optage og sanctionere Scholastikernes Pelagianismus maatte lære det samme. See Concil. Trident. sess. VI. Canon. 18.

²⁾ Af gjort Gjerning (ex opere operato); det vil sige, som de scholastiske Lærere forklare det: uden at nogen inderlig god Nærværelse foregaaer i den, der annammer Sacramentet; det er tilstrækkeligt til Retfærdiggjørelsen og Naadens Meddelelse, at Mennesket blot ikke modstræber eller modsætter sig den (quod suscipiens non ponat obicem). At Ordene tillade en mildere Fortsættelse, som enkelte romersk-katholske Theologer have forsøgt, saa at nemlig ved dette Udtryk ei Troen hos den, der annammer Sacramentet, men blot For-

ikke lære, at Troen, ved hvilken vi annamme Syndsforladelsen skal høre til Sacramenternes Brug.

Den fjortende Artikel. Om Kirkeregimente.

Om den kirkelige Orden lære de, at ingen maa i Kirken lære offentlig eller forvalte Sacramenterne, uden han dertil lovlig er kaldet. ¹⁾

Den femtende Artikel. Om Kirkeskikke.

Om kirkelige Skikke lære de, at saadanne Skikke maae beholdes, som kunne iagttages uden Synd og som tjene til Fred og god Orden i Kirken, saasom visse Høitider og hellige Dage og andet saadant. Dog at derhos skeer Paamindelse til Folket, for at ei Samvittighederne skulle besværes, som om saadanne Skikke skulde være rette Gudsdyrkelser, fornødne til Salighed. Og saa maae de paaminde om, at menneskelige Vedtægter, som ere indstiftede i den Mening dermed at forsone Gud, at fortjene Naaden og fyldestgjøre for Synden, ere stridende mod Evangeliet og Troens Rørdom. Hvorfore Klosterløfter og andre Vedtægter om Skilsmisse paa Mad, Dage og andet saadant, med hvilke man mener at fortjene Na-

tjenesten hos dem, der uddeler eller annamme det, udelukkes, gjør denne Modsigelse ikke til intet: thi den er rettet mod Kirkelæren, saaledes som den endnu i det Hele er foredraget og bekræftet af de Tridentinske Fædre. (Concil. Trident. Sess. VII. Can. 8.)

- ²⁾ Fordi de Romerske-Katholske ofte i den Tid og med Glib forelastede de Protesterende Sjendøbernes vildfarende Meninger og Opstand mod al Kirkeorden, (som om de vare grundede i og udsprungne af Protestantismen) var denne udtrykkelige Erklæring fornøden.

den og fyldestgjøre for Synderne ere unyttige og imod det hellige Evangelium.

Den sextende Artikel. Om verdsligt Regimente.

Om verdsligt Regimente lære de, at gode Love og Forordninger ere Guds gode Gjerninger, at Christne vel maae foruden Synd forvalte Øvrighedsposter og beklæde Dommerembeder, maae sige Dom og Ret af enten efter Keiserretten eller andre Landets Love, maae straffe Misdædere med Sværdet, retfærdelig føre Krig og gaae i Leding, sælge og kjøbsaae efter Loven, have egen Eien- dom, aflægge Eed, naar den kræves af Øvrigheden, og have sin Egtehustrue.

De fordømme Gjenløberne, som forbyde de Christne at have med saadanne verdslige Bestillinger at skaffe. De fordømme og dem, som satte deres rette christelige Fuldkommenhed derudi, at man forlader Huus og Hjem, Hustrue og Børn og verdslige Bestillinger, og ikke udi Guds Frygt og Troen til Gud. Thi Evangeliet lærer ikke en udvortes timelig, men en inderlig evig Hjertens Retfærdighed. Dog dermed gjør det ikke Splid i den verdslige Stat eller Huusregimentet, men vil, at de skulle holdes ligesom Guds Orduinger, og man i saadan Stand og Kald skal øve christelig Kjerlighed. Derfor ere alle Christne skyldige at være Øvrigheden underdanige og Lovene hørige og lydige, i alt det, som kan skee uden Synd; thi ellers er man skyldig at adlyde Gud mere end Menneskene. Ap. Gjern. 5, 29.

Den syttende Artikel. Om Christi Gjenskomst til Dommen.

Ligemaade lære de, at den Herre Christus paa den yderste Dag skal komme og oppække alle Døde, give

de Gudfrygtige og Udvalgte evigt Liv og evindelig Glæde, men fordømme de ugudelige Mennesker og Djevlene til at pine sig uden Ende.

De fordømme Gjendøberne, som mene, at der skal være en Ende paa de fordømte Menneskers og Djevlenes Pine og Qual. De fordømme og andre, som nu udsprede den jødiske Bildfarelse ¹⁾, at førend de Dødes Opstandelse skulle idel Hellige og Fromme besidde Verdens Rige og alle Ugudelige da være ødelagte og udslættede.

Den attende Artikel. Om den frie Billie.

Om den frie Billie lære de, at den menneskelige Billie haver nogen Frihed, den nemlig at Mennesket kan leve udvortes ærbar for Verden, og udvalge iblandt de Ting, som ere Fornuften undergivne. Men ei haver Billien Kraft til, uden den Hellige Aands Bistand at udrette hvad der er Gud velbehageligt, det er: den aandelige Retfærdighed; fordi det kjødelige Menneske ei fornemmer de Ting, som høre Guds Aand til; men saadan Retfærdighed opstaaer først i Hjertet, naar ved Ordet den Hellige Aand undsfanges deri. Saaledes lærer Augustinus fast med de selv samme Ord i den tredje Bog af Hypognostica ²⁾: „Vi bekjende, at

¹⁾ Chiliasmen, eller Læren om et tusindeaarigt Rige paa Jorden før Herrens Gjenkomst til Dommen, hvilken dengang forsvaredes af adskillige af Gjendøbernes Secte og prædikedes navnlig i samme Aar af Augustin Weber, betegnes her med Rette som en jødiske Bildfarelse, fordi den nærmest er udgaaet fra tidligere og senere Jøders Misforstaaelse af de prophetiske Steder, som handle om Messias Rige. See i øvrigt om hele Materien: Gerhardi loci theolog. Tom. IX. (in fol.) S. 67-71.

²⁾ Disse sex Bøger Hypognostica (subnotationes) har man

„der er en frie Willie i alle Menneſker, der ſtatter ſig
 „paa Fornuſtens Dom om Tingene, dog ikke ſaaledes,
 „at nogen ved den formaaer uden Guds Hjelp at be-
 „gynde eller endog at fuldkomme ¹⁾ nogen af de Ting,

i Almindelighed, fordi de indeholde et Uddrag af den rettro-
 ende Lære imod Pelagianerne, ſkjøndt neppe med Rette, tillagt
 Augustinus, iblandt hvis Værker de ſædvanligen fin-
 des aftrykte. Allerede Erasmus tvivlede om deres Rigt-
 hed, og de lærde Benedictinere have i deres Udgave af Au-
 gustin henført dem til de vægte eller tvivlsomme Skrifter.
 Forfatterne af Confesſionen have aabenbart ingen Vægt lagt
 paa dette Spørgsmaal, om hvo Forfatteren er, men fulgt
 den Mening, ſom dengang var den almindelige.

¹⁾ I diſſe Ord: „eller endog at fuldkomme“ (aut certe peragere) ligger ingen Tanke af den Mening, ſom Bossuet dog vil have lagt deri, at nemlig Menneſket i det mindſte i Begyndelſen af det nye Liv ſkulde kunne formaae af egne Kræfter at gjøre det Gode, men ſiden efter, naar dette ſkulde blive fuldkomment, behøvede Guds Biſtand. I ſaa Fald vare Proteſtanterne, ſom Bossuet ogsaa mener, ei langt fra den Semi-pelagianisme, de i dette Stykke give den romerſke Kirke Skyld for. Men den rette Mening af Stedet er denne: Ikke blot hvad der er det vanſkeeligſte af alt, Begyndelſen i det Gode, kan ikke ſkee uden Guds Biſtand, men ogsaa Fremgangen, ſom dog er det Lettere, afhænger gaaſke af Hans Naade; Han, ſom gav os at begynde det Gode, giver os og at fuldføre det. At dette er Meningen viſer og Forfatterens Diſtinction mellem udvortes gode Gjerninger og de Ting, ſom høre Gud til, ſkjøndt ſelv hine fra Begyndelſen, ſom han lærer, af Gud have deres Indſiſtelse og Befaling. Det er alſaa ikke ubetænksomt, at Forfatterne af Confesſionen have valgt netop dette Sted fremfor andre til at forklare deres Mening. Thi naar ſelv de udvortes gode Ting ere af Guds Indſiſtelse (alſaa Lovens Gjerninger overhovedet), ſaa maa naturligtviis al Begyndelſe og Fuldendelſe i det ſande chriſtelige, evangeliſke Liv være Hans Værk. Jvf. Mich. Weber prolegom. ad Conf. Aug. p. X. ff.

„som høre Gud til, men haver aleneſte Frihed til at ud-
 „vælge blandt dette Livs Gjæringer, enten gode eller
 „onde. Ved gode mener jeg her dem, hvilke Naturen
 „ſelv formaaer og kan komme affted med, ſom: at ville
 „dyrke ſin Alger, at ville æde og drikke, have Benſkab
 „med nogen, tage Klædning paa, bygge Huus, tage
 „Huſtræue, holde Dvæg, lære eller bruge Haandværk el-
 „ler andet ſaadant mere at gjøre, der nyttigt og gavn-
 „ligt kan være til det nærværende Liv. Hvilke alle Ting
 „dog ei kan være eller beſtaaer uden Guds Styrelſe, ja
 „førſt af Ham og ved Ham have taget ſin forſte Be-
 „gyndelſe. Men ved onde Ting, ſom Menneſkene kunne
 „udvælge, mener jeg ſaadanne, ſom at ville falde paa
 „Knæ for Afguder, ville gjøre Manddrab o. ſ. v.“

De fordomme Pelagianerne og andre, ſſom
 lære at vi uden den Hellige Aand af Naturens Kræfter
 alene kunne elſke Gud over alle Ting, og at vi kunne
 holde og fyldeſtgjøre Guds Bud, hvad Gjærningernes Bæ-
 ſen angaaer ¹⁾. Thi ſkjøndt vi vel af Naturen kunne

¹⁾ Hermed forkaſtes een af de ſcholatiſke Theorier over Sam-
 menhængen mellem Naaden og den frie Villie, ſom meeſt
 fordunklede det rette Begreb af denne Lære. Scholaſtikerne
 allerede ſiden Thomas Aquinas's Tid adſkilte nemlig
 mellem Handlingernes Form eller Frembringelſe-
 maade, hvortil de ſige, at den guddommelige Naade behø-
 ves, og deres Materie, Subſtants eller Væſen (ſom
 jeg har overſat det), ſom de mene kan udføres uden nogen
 Biſtand af Naaden, ſølgelig ogſaa af det ikke gjensøgte Men-
 neſke (Thomas in Qvodlibet. I. art. 8). Sagen oplyſes
 bedſt ved et Exempel. De mene nemlig, man kan elſke Gud,
 i det man udvortes holder Hans Bud, ſom at underſtøtte
 de Trængende, at tale vel om ſin Næſte, at være ſittig i
 ſit Embede o. ſ. v, uden at man derfor behøver at have Guds-
 frygt i Hjertet. Og denne udvortes Dpfyldelſe af Loven er

udrette paa en vis Maade udvortes Gjæringer, kunne holde vore Hænder fra Tyverie, fra Mord o. s. v. saa kan dog samme Natur ei frembringe de indre Rørelser, som Gudsfrugt, Tillid til Gud, Kyskhed i Tanker, Taalmodighed og saa fremdeles.

Den nittende Artikel. Om Marsagen til Synd.

Om Marsagen til Synd lære de, at omendskjønt Gud skaber og opholder den ganske Natur, saa er Han dog ikke Marsagen til Synden, men de Dinde, nemlig Djævelens og de Ugudeliges Villie, hvilken, forladt af Guds Bistand, vender sig fra Gud, som Christus siger Joh. 8: „Naar han taler Løgn, da taler han af sit eget.“¹⁾

netop det, som de kalde Handlingernes Substantz eller Væsen. De scholastiske Lærere have her altsaa antaget den samme Forskiel, som de nyere Moralisten af den Kantiske Skole udtrykke ved at adskille imellem Legalitet og Moralitet; og disse ere i Grunden slet ikke bedre Lærere af Loven end hine. Thi Guds Villie er dem slet ikke andet end en Form, hvorunder den rene og almindelige Fornuftens Bud fremstilles og anbefales. Men efter den sande kristelige Betragtningmaade af Tingene er Loven selv, som Apostelen lærer (Rom. 7, 14), efter sit Væsen a a n d i g, og ingen kan, som Apologien viser, fuldkommen holde den anden Tavles Bud, uden Gudsfrugt og Troe og Kjerlighed baane ham Veien.

¹⁾ Denne Artikel er tilføjet umiddelbart efter Læren om den frie Villie, fordi de Romersk-Katholske dengang saaledes udlagde denne Lære, som den foredroges af de Evangeliske, som om de vilde gjøre Gud til Syndens Ophav. Mærkeligt er det at senere Scholastikere (Leß, Suarez, Becanus, Cajetan) ere komne i deres Philosophiemer netop til den Paastand, som de Romersk-Katholske dengang falskeligen vilde paabyrde os,

Den tyvende Artikel. Om de gode Gjerninger.

Falffeligg beskyldeß vore, som om de skulde forbyde gode Gjerninger. Thi deres udgangne Skrifter og Udlæggelser over de ti Guds Bud, saavel som andre af lignende Indhold, vidne, at de have nyttigen lært og underviist om alle Livets Forhold og Pligter, om christelig Stand og Embede, hvad hver bør gjøre og lade i sit Kald, som kan være Gud behageligt. Om hvilke Ting før denne Tid Prædikanterne lidet underviiste ¹⁾; thi det allermeeste de have drevet Tiden med, var at indskærpe visse unyttige og gjæffelige Gjerninger, som visse Helligdage, besynderlig Faste, Broderskaber, Balsarter, Helgendyrkelse, Rosenkæder eller Paternosterbaand ²⁾, Mun-

at Gud nemlig ikke blot moralsk (ved Tilskyndelse), men selv p hysisk (ved Forudbestemmelse) er Aarsagen til Synd.

¹⁾ Det er vel at mærke, at hermed ei alle Prædikantere i den tidligere romersk-katholske Kirke betegnes som uchristelige, men at Sagernes Vilkaar, som de dengang stode, beskrives, da Prædikenen unægtelig var nedsjunken deels til en Dyrkelse og Ubefaling af gode Gjerninger, som skulde fyldestgjøre for Synden, deels til en skolemæssig Udvikling af Morallove-
ne efter aristotelisk Form (saaledes som Gabriel Viel s. Ex., som Apologien etsteds antyder, holdt Prædikener over Aristotelis Moral i Tübingen); og endog Festsprædikenerne i det høieste kun vare Berømmelser over denne eller hin Helgen, hans Vidunders Forkyndelse o. s. v. Selv Bellarmin maa jo tilstaae, „at nogle Aar før det Lutheriske Kjetterie udbrød, var der fast ingen Religion mere i Kirken.“ (Bellarm. oper. Tom. VI. Conc. 26).

²⁾ Dpfinderen af Rosenkæderne var Prædikemunkenes Ordensstifter, den hellige Dominikus. En saadan Kjede bestaaer af 15 større og 150 mindre Perler eller Kugler, hvorefter aflæses først den engelske Hilsen (Luc. I, 28), til Tomfrue Marias Ære, 10 Gange efter hinanden, derefter et Fader

kelføvet og andet saadant mere. Slige Ting begynde nu vore Modstandere, paamindede derom, at aflægge, og prædike ei saameget om saadanne unyttige Gjerninger, som de tilsorn have gjort. Derhos begynde de noget at tale om Troen ¹⁾, hvorom man i lang Tid tilsorn slet haver taugt stille. De lære nu, at vi ei blot ved Gjeringerne retsfærdiggjøres, men forbinde Troe og Gjeringer, og sige, at vi retsfærdiggjøres ved Troen og Gjeringerne. Hvilken Lærdom da er taaleligere og kan bringe mere Trøst end deres gamle Lære.

Men efterdi nu den Lærdom om Troen, som bør være Hovedstykket i Kirkens Lære, i saa lang Tid har været ukjendt, som da alle maage tilstaae, at der slet intet haver været talt om Troens Retfærdighed i Prædikener, og at derimod alene Læren om Gjeringerne er bleven dreven i Kirkerne, saa have Borens saaledes paa mindet og underviist Menighederne om Troen.

Først at vore Gjeringer ikke kunne forsoner Gud eller fortjene Syndsforladelse og Naade og Retfærdiggjørelse; men at vi den alene erholde formedelst Troen, naar vi nemlig troe, at vi formedelst Christum annames til Naade, hvilken alene er sat til en Midler og Forsoner, ved hvilken Faderen forliges med os. Derfor

v o r (Pater noster), og saa fremdeles indtil F a d e r v o r er bedet 15 Gange og den engelske Hilsen 150 Gange.

¹⁾ Senere romersk-katholske Skribentere i det følgende Aarhundrede efter Reformationen have unægtelig i dette Stykke lært meget af Luther; og man finder en ganske anden Fremstilling af Troens Forhold og Vilkaar hos Ambr. Catharinus, Scotus, Cajetanus, Ludv. af Granada o. a. (om hvilke see Gerhard loc. theol. Tom. III. de iustific. §. 71), end hos de Theologer, med hvilke Confessionen og Apologien har at gjøre.

hvo som forlader sig paa, at han ved Gjærninger kan fortjene Naaden, han foragter Christi Fortjeneste og søger uden Christo med menneskelige Kræfter Veien til Gud, da dog Christus haver sagt om sig selv: „Jeg er Veien og Sandheden og Livet.“ Denne Lære om Troen afhandles overalt hos Apostlen S. Pavel. Han siger Epb. 2: „I ere blevne salige af Naade formedelst Troen, det er Guds Gave, ikke af Gjærninger.“ Og for at ingen skal spottelig sige, at vi have udtænkt en nye Udlæggelse af S. Pavels Ord, saa er det jo vist, at denne hele Sag haver Fædrenes Vidnesbyrd med sig. Thi Augustinus forsvarede i mange af sine Skrifter ¹⁾ Læren om Naade og Troens Nødvendighed imod Fortjeneste af Gjærninger. Ligesaa lærer og Ambrosius i sin Bog om Hedningenes Kalb ²⁾ og andensieds; thi saaledes siger han i benævnte Bog: „Gjenløsningen ved Chri-

¹⁾ Augustini Vidnesbyrd i dette Stykke ere samlede af Sebastian Schmid i hans: „Gründliche Untersuchung der Meinung Augustini von der Rechtfertigung des Sünders für Gott. Strassb. 1603“ og med flere af de gamle Kirkelæreres overensstemmende Udsagn sammenstillede af Georg, Fyrste af Anhalt (i hans Skrifter, som femte Gang ere udgivne paa Tyff 1577. Bl. 462 ff.), hvis Liv Camerarius har beskrevet 1555. Jvf. Seckendorff hist. Lutheranismi lib. III. p. 498 ff.

²⁾ Denne Bog har (som dengang da Confessionen forfattedes var den almindelige Mening) ikke Ambrosius til Forfatter; thi den er rettet mod Pelagius's Kjetterie, som først senere opstod i Kirken, efter Ambrosii Død, og omtaler dette som allerede fordømt ved adskillige Kirkemøder. Men om den sande Forfatter til Skriftet ere de Lærde uenige; Vossius (in historia Pelagiana 1, 20) tillægger det ei uden Sanhsynlighed, Prosper, Biskop af Orleans, Quesnel derimod Leoden Storre. Det her anførte Sted findes de vocatione gentium lib. I. c. 5. Jvf. Walch introd. in libros symbol. p. 323. 324.

„si Blod vilde ikkun være af liden Priis og menneske-
 „lige Gjerninger ei underkaste sig ydmygeligen den gud-
 „dommelige Barmhjertighed, dersom Retfærdiggjørelsen,
 „som skeer ved Naaden, Skyldtes foregaaende Fortjene-
 „ster, saa at den ei blev Guds frie Gave men en Løn
 „for det, Mennesket havde arbeidet.“

Men endskjøndt denne Lærdom foragtes af de Uer-
 farne, saa fornemme dog og besinde hos sig de gudfryg-
 tige og ængstede Samvittigheder, at den skjenker saare
 megen Trøst. Thi Samvittigheden kan ei beroliges ved
 nogen Gjerninger, men alene ved Troen, naar den viffe-
 ligen sætter sig fore og fast forlader sig paa, at vi for
 Christi Skyld have en naadig Gud, som S. Povel lærer
 til de Romere 5te Cap.: „Vi, som da ere retfærdiggjorte
 ved Troen, have Fred med Gud.“ Hele denne Lære maa
 altsaa henføres til den forfærdede Samvittigheds Kamp,
 ellers kan den ikke ret forstaaes. Derfor dømme de uer-
 farne og vanhellige Mennesker ilde om den, i det de ind-
 bilde sig, at den kristelige Retfærdighed er slet intet an-
 det end den borgerlige og filosofiske Retfærdighed.

I fordums Tid plagedes Samvittighederne ved Læ-
 ren om Gjerninger og hørte ingen Trøsteprediken af Evan-
 gelisten. Nogle drev da Samvittigheden ud i Ørkener og
 til eenlige Steder, til Kloster; og haabede de, at de
 skulde forhverve Naaden ved saadant klosterligt Levnet.
 Andre optænkte andre Gjerninger til at fortjene Naaden
 og fyldestgjøre for Synderne. Derfor gjordes det stor-
 ligen fornødent, atter at fremdrage og foredrage denne
 Lærdom om Troen paa Christum, for at ei de forskrak-
 fede Samvittigheder skulde aldeles fattes Trøst, men at
 de kunde lære og vide, at ved saadan Troe annammes
 Naade og Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse.

Her ville vi og have paamindet, at det Ord Troe

i denne Sammenhæng betyder ikke alene en historisk Kundskab og Erkjendelse, som Djevlene og de Ugudelige have den, men at der skal forstaaes en Troe, som ikke alene veed Historien om Christo, men ogsaa kjender dens Virkninger, nemlig denne Artikel om Syndernes Forladelse, at vi ved Christum have Naade, Retfærdighed og Synds Forladelse ¹⁾. Hvo der nu veed, at han ved Christum haver Gud til en naadig Fader, han kjender Gud sandeligen, han veed, at Gud anseer ham, han paakalder Gud, han er ei uden Gud som Hedningene. Thi Djevlene og de Ugudelige kunne ei troe denne Artikel, Syndernes Forladelse. Derfor hade de Gud, som Tjende, kunne ikke paakalde ham, intet Godt vente af ham. [Dg saaledes, som her er viist, taler Skriften om Troen, og naar den byder os at troe forstaaer den ei sig en Bidden, som ogsaa Djevlene og de Ugudelige have; thi saaledes læres om Troen i det 11te Cap. til Hebræerne, at det at troe ikke alene er at vide Historierne, men at have Tillid til Gud, at annamme hans Forjættelser.] Dg Augustinus paaminder om Troen paa samme

¹⁾ I den forandrede Confession, som Melancthon udgav 1540, hedder det i den 4de Artikel, som er interpoleret af denne 2ode: „Ordet Troe betyder ei blot en historisk Kundskab om Christo, men ogsaa at troe og samtykke i denne Forjættelse, som er egen for Evangeliet, ved hvilken formedelt Christum tilsiges os Syndsforladelse, Retfærdiggjørelse og et evigt Liv. Thi ogsaa denne Forjættelse hører til Historien om Christo, saaledes som da og til Symbolet (det apostoliske) denne Artikel: „Jeg troer paa Syndernes Forladelse“ er søiet til Historien. Dg til denne Artikel maae alle de øvrige om Christi Historie henføres. Thi denne Begjæring er Historiens Maal og Ende. Derfor har Christus lidt og er opvakt, at formedelt ham Syndernes Forladelse og et evigt Liv skulde skjenkes os.“

Maade, og lærer, at det Ord Troe tages i Skrifterne ikke for en saadan Vidskab, som er i de Ugudelige, men for en vis og fast Tillid, som trøster og opretter de forskrækkede Hjerter ¹⁾.

Desforuden lære vore, at det er fornødent at gjøre gode Gjerninger, dog ikke at vi skulle fortroe os ved dem at kunne fortjene Naaden, men fordi det er Guds Villie. Syndernes Forladelse derimod og Naaden gribes alene ved Troen. Og fordi ved Troen den Hellige Aand annammes, saa vorde og Hjerterne fornyede og iføres et nyt Sind, saa at de kunne frembringe gode Gjerninger. Thi saa siger *Ambrosius*: „Troen er den gode Villies og den retfærdige Gjernings Moder.“ ²⁾. Thi de menneskelige Kræfter uden den Hellige Aand ere fulde af ugudelige Rørelser, og alt for svage til at udrette gode Gjerninger for Gud. Dertil med ere de i Djævlens Magt, som driver Menneskene til adskillige Synder, til ugudelige og vildfarende Meninger, til aabenbare grove Laster. Som det er at see hos de Berdsligvise, der endog de have bestræbt sig for at leve ustraffeligt, dog ikke have kunnet bringe det dertil, men have besmittet sig med mange aabenbare grove Laster. Saadan er Menneskets Svaghed, naar han er uden Troen og uden den Hellige Aand, og blot styrer sig ved menneskelige Kræfter.

§ 2

¹⁾ De Steder af *Augustinus*, som her fornemmelig sigtes til, ere: de cognit. veræ vitæ c. 37. Sermo 181 de Temp. Homil. 61 in Joann. og in Psalm. 77, om hvilke see: Chemnitii loc. theol. II. p. 674. Gerhardi loc. theol. Tom. III. de iustit. p. 774.

²⁾ Citatet er taget af samme Bog som ovenfor: de vocatione gentium I, 8.

Heraf er da klarligen at see, at denne vor Lære ikke med Rette bør beskylde, som om den forbød gode Gjerninger, men meget mere berømmes, fordi den viser, hvorledes vi kunne gjøre gode Gjerninger. Thi uden Troen kan den menneskelige Natur ingenlunde gjøre de Gjerninger, som ere befalede i det første og andet Bud. Uden Troen kan den ikke paakalde Gud, venter ei heller noget Godt af Gud, fordrager og ikke Korsen, men søger menneskelig Hjelp og Barm, og sætter sin Fortrustning derpaa. Saaledes regjere i Hjertet alle Begjerligheder og menneskelige Raad, naar Troe og Tillid til Gud ere borte. Hvorfor og Christus sagde: „Uden mig kunne I intet gjøre“ Joh. 15. Og den christelige Kirke synger: „Uden din Kraft, o hellig Aand! Er intet Godt i nogen Mand, vi ere skyldige alle.“

Den een og tyvende Artikel. Om Helgenes Dyrkelse.

Om Helgenes Dyrkelse lære de, at man vel maa ihukomme og tale om de Hellige, for at vi kunne efterligne deres Troe og tage Exempel af deres gode Gjerninger enhver efter sit Kald; saaledes som Keiseren kan tage Exempel af Konning David i at føre Krig, og fordrive Tyrken fra Fædrelandets Grændser, fordi de begge ere i kongeligt Embede. Men af den hellige Skrift kan det ikke bevises, man skal paakalde de Hellige eller søge Hjelp hos dem. Thi den fremsætter os Christum alene som Midler, Forsøner, Yppersteprest og Talsmand hos Fæderen. Han skal tilbedes og paakaldes; thi Han [alene] haver tilsagt os, at Han vil høre vore Bønner. Og denne Dyrkelse er ham fremfor alle behagelig, at vi paakalde Ham i al vor Nød og Angst. I Joh. 2: „Dersom

nogen synder, da have vi en Talsmand hos Faderen, Jesum Christum, som er retfærdig."

Dette er omtrent Summen af den Lære, som i vore Kirker prædiktes og læres [til christelig Underviisning og Samvittighedernes Trost, som vi da vist ikke gjerne ville sætte vore egne Sjæle og Samvittigheder i høieste og største Fare for Gud ved Misbrug af Hans guddommelige Navn eller Ord, ei heller ville overantvorde vore Børn og Efterkommere nogen anden Lærdom, end den, som stemmer overeens med det rene guddommelige Ord og christelig Sandhed]. Hvoraf da vel kan skjønnes, at deri intet befindes, som afviger fra Skriften, eller fra den almindelige christelige (katholske), eller endog fra den Romerske Kirke, saavidt man kjender den af de gamle Skribentere ¹⁾. Da dette nu er saa, domme de saare uventligt [og imod al christelig Enighed og Kjærlighed], som [uden nogen bestandig Guds Ords eller Skriftens Grund] forlange, at Børes for denne Lærdoms Skyld

¹⁾ Hos hvilke den nemlig fremtræder som en sand apostolisk Kirke, grundfæstet paa Guds Ord, og baaret af Christi mægtige Aand, men ikke støttende sig paa noget udvortes Fundament. I denne gamle Christi Kirke var nemlig den Romerske, som Particularkirke, et sundt og kraftigt Led af det Ledegeme, hvis Lemmer vi alle ere og hvis Hoved Kristus vor Herre er. — At ved de gamle Skribentere skulde som Heumann mener forstaaes de enkelte i den senere katholske Kirke, som gaved evangelisk Sandhed Vidnesbyrd, er ikke troligt. Thi vel hedder det i det latinske Exemplar alene: „*quatenus ex scriptoribus nota est.*“ Men hvilke der ved disse Skribentere maae forstaaes, viser det tyske Exemplar klarligen, hvor denne Mening saaledes er udtrykt: „*soviel aus der Väter Schrift zu vermerken.*“

skulle holdes og ansees som Kjettere. Thi Striden mellem os er [fornemmelig] om nogle Misbrug, som uden nogen sikker Auctoritet have indsneget sig i Kirkerne ¹⁾. Og om endog i saadanne menneskelige Bedtægter og Traditioner nogen Ulighed fandt Sted, saa sømmede sig dog visselig saadan Mildhed for Bisperne, at de paa Grund af den Bekjendelse, som vi nyligen have fremlagt, taalte Bores, fordi ikke engang Kirkelovene ere saa strenge, at de forlange de samme Skikke overalt; Kirkerne have og aldrig hyldet eens Skik alle. Dog holdes hos os flittigen meste Parten de gamle Kirkens Skikke og Ordninger; og en falsk Beskyldning er det, naar man paasiger os, at alle Ceremonier og gamle gode Gudretninger i vore Kirker skulde være affkaffede. Men det var en almindelig Klage, at nogle Misbrug vare i de almindelige Ceremonier og Skikke; og disse, fordi de ei kunde samtykkes med en god Samvittighed, ere for en Deel hos os rettede.

¹⁾ Saalænge Protestanterne endnu burde eller kunde haabe (og dertil berettigede dem jo fremsfor alt Keiserens Sindelag), at de Romersk = Katholske vilde erkjende de oplæste Artikler om Troens Hovedstykker for reen evangelisk Sandhed og ægte Kirkelære, bød Klogskab og Billighed dem at sætte Uenigheden alene i de Misbrug, som havde indsneget sig i Kirken. Af samme Hensyn altsaa, som den romersk = katholske Kirke ikke udtryffeligt er navngivet i Antitheserne, er her af christelig Overbærenhed den Forudsætning gjort, at om Læren ingen væsentlig Uenighed kunde eller burde finde Sted.

Anden Afdeling.

Artikler, udi hvilke opregnes de Misbrug,
som ere forandrede.

Efterdi i vore Kirker om ingen Troens Artikel læres noget, som afviger fra den almindelige christelige Kirkes Lærdom, men alene nogle faae Misbrug ere tilfidesatte, som ere nye og optagne mod Kirkelovenes Bestemmelser ved Tidernes Feil og Branghed, saa bede vi, at E. R. M. naadigen vil høre baade hvad der er forandret, og Aarsagerne, hvorfor man ei har villet tvinge Folket til at beholde lige Misbrug imod deres Samvittighed. Vi forsee os og underdanigst til, at E. R. M. ikke vil fæste Troe til dem, som for at opflamme Hadet imod Bore, udsprede skjændige Bagvaskelser i Folket ¹⁾. Paa saadan Viis have de oprørt og forbittret mange fromme Folks Gemytter og fra Begyndelsen af givet An-

¹⁾ I sær i Spanien, hvor Keiseren kom fra, havde Folket og andre foruden det ei andet Begreb om Protestanterne, end at de nægtede Gud og Christus og besmittede sig med alle, selv de umenneskeligste, Laster. Alphons Waldes, Spaniens Kantsler, bragte denne Forestilling med paa Rigsdagen, og sørjt ved Samtale med Melanchthon kom han paa bedre Tanker. (See Lutheri opp. lat. Tom. V. fol. 28). Herbid hører ogsaa den Historie, som Luther med disse Ord fortæller i Fortalen til de schmalkaldiske Artikler: „Der var her i Wittenberg en vis Doctor, sendt fra Frankerig, som aabenhart sagde os, at hans Konge var saavist som om nogen Ting overbeviist om, at der hos os var ingen Kirke, ingen Dvrighed, ingen Egtestand; men at Folk levede mellem hingnden som Dvæg, og hver gjorde hvad ham lystede.“

Iedning til denne Menighed, ligesom de nu og ved samme Konstgreb søge at afstedkomme mere Splidagtighed. Thi E. R. M. skal uden Tvivl erfare, at det haver sig meget bedre med Lærdommen saavel som Kirkeskikkene hos os, end som ubillige og ildefindede Mennesker beskrive det. Thi Sandheden kan man ikke spørge af Hvermands Flyvesnak eller Fjenders onde og hadske Paasigelser. Men det er jo vist let at skjønne, at intet mere bevarer Kirkeskikkens Værdighed og nærer Gudsfrygtighed og Ærbødighed for det Hellige hos Folket, end netop det, at gode Skikke holdes rettelig i Kirkerne.

Den to og tyvende Artikel. Om Sacramentets begge Skikkelser.

Lægfolk hos os gives Sacramentet under begge Skikkelser udi Herrens Nadvere, fordi denne Skik haver Herrens Befaling: Matth. 26. „Drikket alle deraf.“ Der befaler Christus med klare Ord om Kalken, at alle skulle drikke deraf. Og for at ingen skal kunne forvende disse Ord, som om de alene vare sagte til Præsterne, da opviser S. Povel I Cor. II Exempel, hvoraf det fremlyser, at hele Menigheden haver brugt begge Sacramentets Parter. Og denne Brug blev siden efter lang Tid i Kirken; ei heller er det vitterligt, naar, eller ved hvis Tilskyndelse den er blevet forandret ¹⁾, omendskjøndt Cardinal Cusanus beretter, naar denne Forandring er ble-

¹⁾ Indtil det tolvte Aarhundrede finder man intet Spor til en saadan Forandring af Christi Indskiftelse, og fra Begyndelsen af var det kun enkelte Biskopper i deres Kirker, som egenmægtigen unddroge Lægfolk Kalken. Saaledes vidner af romersk-katholske Skribentere Cardinal Bona. See hans Rerum liturgic. I. II. c. 18 §. 1.

ven bekræftet ¹⁾. Cyprianus bevidner paa flere Steder ²⁾, at Christi Blod er givet Folket. Det samme vidner og Hieronymus ³⁾, der han siger: „Præsterne række Sacramentet og uddele Christi Blod til Folket.“ Ja Pave Gelasius ⁴⁾ befaler, at man ikke skal fikle Sacramentet, den ene Part fra den anden. Det modsatte er blot en Sædvane, som endda ikke er ret gammel. Men nu er det vist, at hvilkensomhelst Sædvane der saaledes er indført imod Guds Bud, maa ingenlunde tilstædes eller bifaldes, som og Kirkelovene udtrykkelig sige. Men netop denne Skik er vedtagen ikke alene imod Skriften, men og imod de gamle kirkelige Forskrifter og Kirkens Exempel. Derfor hvo som helst vilde bruge Sacramentet under begge Skikkelser, dem har man

¹⁾ Den blev nemlig først bekræftet paa Kirkeforsamlingen i Eostn i t 3 1415 (Sess. 13 d. XV Junii), og lyde Ordene i dette Decret saaledes: „Skjøndt Christus har indstiftet Nadveren sub utraque specie (under begge Skikkelser — hvilket nemlig er det kirkelige Udtryk, som ogsaa i Confessionen er bibeholdt), saa bør desuagtet Communionen under den ene Skikkelse holdes for en Lov, som ingen maa forkaste“. E u s a n i Beretning, som her anføres (see Nic. Cusani Opera Tom. II. fol. 845), at nemlig Communionen under een Skikkelse allerede skulde være bleven stadfæstet af det 4de Lateranconcilium 1214, er urigtig.

²⁾ Cypriani epistol. lib. I. ep. 1. lib. II. ep. 3. lib. IV. ep. 6.

³⁾ Hieronym. Comment. in Sophoniæ prophet. c. III.

⁴⁾ Ordene i G e l a s i i Decret (Corp. jur. Canon. p. III. do consecr. dist. 2. Cap. Comperimus) lyde saa: „Men vi erfare, at nogle annamme blot en Deel af det hellige Legeme, og afholde sig fra det hellige Blods Kalk. Hvilke uden Tvivl (thi jeg veed ikke, ved hvad Overtroe de læres at binde sig saa) enten bør annamme Sacramentet heelt, eller ganske fjernes derfra, fordi Adskillelsen af eet og samme Mysterium ei kan skee uden stor Brøde mod det hellige.“

ingenlunde skuldet nøde til at gjøre det anderledes med Samvittighedens Besværelse. Og efterdi nu saaledes at skille og dele Sacramentet ei stemmer med Christi Indstiftelse, er ogsaa hos os den sædvanlige Procession med Sacramentet ¹⁾ bleven aflagt.

Den tre og tyvende Artikel. Om Præsters Ægteskab.

Det har været en almindelig Klage over det forargelige Exempel, de Præster gave, som ei formaaede at holde sig kyske. Hvorfor og Pave Pius (den anden) skal have sagt, at der vel maatte have været nogen Grund, hvorfor Ægteskab var blevet de Geistlige formeent, men at der var langt større og vigtigere Aarsager, hvorfor man skulde give dem fri at gifte sig. Thi saaledes skriver Platina det ²⁾. Da altsaa Præsterne hos os vilde flye hine offentlige Skjændsler, have de taget sig Ægtehustruer, og lært, at det stod dem frit at indgaae Ægteskab. Først fordi S. Povel siger: „For at undgaae Skiorlevnet have enhver sin Ægtehustrue“ og videre: „Det er bedre at gifte sig, end lide Brynde.“ ³⁾ For det andet siger Christus, [som dog vel vidste, hvad Mennesket formaaede] „Ei alle fatte dette Ord“ ⁴⁾, hvor han lærer, at ikke alle have den Gave, at de kunne slet afholde sig. Thi Gud haver skabt Menneskene til at worde frugtbare og mangfoldige i Mos. 17, og ei staaer det i Menneskets Magt og Formue, uden en synderlig

¹⁾ Næmlig med Brødet i Nadveren, isærdeleshed paa Christi Legegemsfest, men ogsaa ved andre mindre høitidelige Processioner. See: Concil. Trident. Sess. XIII. cap. V.

²⁾ Platina in vitis Pontificum fol. 295.

³⁾ 1 Cor. 7, 2. 9.

⁴⁾ Matth. 19, 11. 12.

Gave eller Bænk af Gud at forandre Guds Skabnings Vilkaar. Derfor skulle de gifte sig, som ikke ere bemyndigede til eller have den Gave at kunne leve kyske og ugifte. Thi Guds Befaling og Guds Ordning kan ingen menneskelig Lov og intet Løfte gjøre til intet. Af disse Aarsager lære vore Præster, at det er Geistlige tilslægtet at gifte sig.

Det er og vitterligt, at i den gamle Kirke ¹⁾ Præster have havt Ægtehusfruer. Thi ogsaa S. Povel siger: man skal udvalge en Biskop, som er ustraffelig, een Qvindes Mand (I Tim. 3). Det er og kun fire hundrede Aar siden, at i Tyskland Præsterne bleve trængte med Bøddel til at leve ugifte, hvilke og samtlig paa samme Tid have saa alvorlig sat sig derimod, at da Erkebiskoppen af Mainz skulde forkynde den pavelige Befaling derom, var han nær omkommet i et Oprør af Præsteskabet ²⁾. Og denne Sag blev da saa usømmelig paa-dreven, at Paven ikke blot forbød Præsterne efter den Dag at gifte sig, men endog lod skille deres Ægtekablad, som lang Tid havde levet deri, ikke alene imod al guddommelig og menneskelig Ret, men endog imod de

¹⁾ See: Chemnitii Examen Concil. Trident. p. III. fol. 50. Gerhard. loc. theolog. T. VI. de minist. eccles. Calixt. in tract. de Conjug. cleric. p. 117 sqq.

²⁾ Da dette Sted forelæstes af Kanzler Bai er (see Indledningen S. 26) blev især Kong Ferdinand opmærksom, og spurgte Erkebiskopen af Mainz, som var tilstede, om det og virkelig forholdt sig saa. Hvorpaa denne svarede: „det var ganske sandt hvad Bai er havde læst.“ Historien tildrog sig, som Coelestinus (Tom. II. fol. 189) beretter af Chronicon Abbat. Hirsfeldensis, i Erfurt henved Aaret 1074, hvorhen Erkebiskopen af Mainz havde sammentaldt hele sin Geistlighed, for at indskærpe Gregor den 7des Befaling om Coelibatet.

Kirkelove, som Paverne selv havde givet og som vare stadfæstede paa de berømteste Kirkemøder.

[Derfor er vor underdanigste Fortrøstning til G. R. M., at I som en christelig høilovlig Keiser naadigst vil besinde og betænke], at det nu i disse sidste Tider, da Verden er jo længer, jo argere, og menneskelig Natur vorder svagere, vil være gavnligt at holde flittigt Opsyn, paa det at [dersom Ægteskab forbydes] ei værre Utugt og flere Laster skulle indkomme og udbrede sig i disse tyske Lande. [Ihi der skal jo aldrig nogen kunne gjøre eller ændre denne Sag viseligere og bedre, end] Gud selv, [som] haver indsat Ægteskabsstanden at komme menneskelig Skrøbelighed til Hjælp. Ogsaa Kirkelovene selv sige, at man undertiden i de senere Tider maa formilde den gamle Strengthed ¹⁾, hvilket da og var at ønske maatte skee i denne Sag. Skal dette Forbud mod Præsters Ægteskab være længere, da vil det vel omsider skee, at man ikke faaer Sognepræster og Tjenere til Kirkerne.

Efterdi nu dette haver sin faste Grund i Guds Ord [at nemlig Præster og Geistlige maae leve udi Ægteskab], og man veed, hvorledes det haver været i Kirken af gammel Tid; efterdi og det urene Coelibat haver afstedkommet saa mangfoldig Forargelse, offentligt Skjorlevnet og andre aabenbare Laster, som god Øvrighed burde have straffet, [at endog nogle iblandt Dombherrerne, Curtsianer i Rom, ofte selv have bekjendt og bejamret, hvor gruelig Overhaand slige Laster havde taget blandt Geistligheden] saa er det heel underligt, at man i intet Stykke har øvet grummere Strengthed end netop imod Præ-

¹⁾ Gratiani decret. dist. XXXIV. Cap. Fraternitatis.

sternes Ægteskab [ja at man har understaaet sig paa nogle le Steder at handle med de gifte Præster, som med andre Misdødere]. Gud selv befaler jo, at man skal holde Ægteskab udi Ære. Saa have og Lovene i alle velordnede Stater, endog hos Hedningene, holdet Ægteskab i største Ære. Men nu begynder man at fare afsted med Mord og Marter ¹⁾ og det imod Præster [hvilke man fremfor andre skulde skaaene], tværtimod Kirkelovene, for ingen anden Sag, end alene for Ægteskabs Skyld. S. Povel kalder den Lærdom, som forbyder Ægteskab, en Djvels Lærdom i Tim. 4. Hvilket da lettelig nu kan skjennes, efterdi denne Forbydelse af Ægteskab forsvares med saadant uherligt Mord og Blodsudgydelse.

Men ligesom ingen menneskelig Lov kan ophæve Guds Befaling, saa kan og heller intet Løfte aflægge eller forandre Guds Befaling. Derfor giver og Cyprianus ²⁾ det Raad, at de Qvindfolk, som ikke kunne holde Kyskheds Løfte, skulde gifte sig. Hans Ord ere disse: „Men hvis de ei ville eller ei kunne holde Kyskheden, da er det bedre, at de gifte sig, end at de ved deres Raadhed og Lyst falde udi Ilden; i det mindste ville de da iblandt Brødrene og Søstrene ikke komme Forargelse afsted.“ Dertil bruge og Kirkelovene en vis Mildhed imod dem, hvilke i deres unge Aar have afslagt Løftet, som det for det meeste hidtil har pleiet at skee.

¹⁾ At det virkelig kom dertil, sees af Sleidan. contin. I. XXV. fol. 775 og Claud. Espencæus de continentia l. II. c. 12. Den sidstnævnte beretter, at Paven havde befaleet at rydde dem af Weien, som modsatte sig Coelibatets Indførelse, og at flere i Følge deraf (endog hundrede paa een Dag) bleve overantvorbode til Vaaret.

²⁾ Cypriani epp. l. IV. ep. 1.

Den fire og tyvende Artikel. Om Messen.

Med Urette beskylde man vore Kirker, at de skulde have aflagt Messen ¹⁾. Thi Messen beholdes hos os og bliver holden med den største Andagt og Alvor. Ei heller er der nogen mærkelig Forandring skeet i de almindelig brugelige Messens Ceremonier, uden at sammesteds iblandt de Latinske Sange bleve sjungne Tykke Psalmer, som ere tilføiede til at lære og øve Folket. Thi dertil skulle Ceremonierne alene tjene, at de Uerfarne derved komme til Erkjendelse [om hvad fornødent er at vide om Christo]. Og det er ikke alene G. Povel, der befaler at bruge i Kirken det Tungemaal, som Folket forstaaer ²⁾, men det samme er ved menneskelig Lov forordnet. Fremdeles tilbønnes Folket at bruge Sacramentet med hinanden, saa mange som dertil ere stikkelige; hvilket søger Erbadigheden og Andagten ved de offentlige Religionshandling. Der tilføedes og ingen, uden de tilforn ere prøvede. Ogsaa paamindes Folket om det hellige Sacramentes værdige og rette Brug, hvad stor Trøst det giver de forstrækkede Samvittigheder, at de i saa

¹⁾ Ved Messen forstaaes her hele den religiøse Handling, hvorved Nadveren uddeles til de Troende. Navnet Messe er som bekjendt opstaaet af den gamle latinske Kirkes Skik, deels at bortsende Catechumenerne, naar denne hellige og mysteriøse Handling skulde foretages, deels efter sammes Administration at bortsende det christne Folk med Herrens Fred og Absolution (thi begge Dele kaldtes *missa* = *dimissio*). I den senere romersk-katholske Kirke derimod indskrænkedes Betydningen af Messe til Messesofferet, og fordi Protestanterne forkastede den vrang og vilkaarlige Forestilling, som laae til Grund for dette, gav man dem Skyld for at have afskaffet Messen.

²⁾ I Cor. 14, 16.

Maade kunne lære at troe Gud, bede og forvente alt Godt af Ham. Denne Tjeneste haver Gud Lyst til, og hos dem, der saaledes bruge Sacramentet, naeres den barnlige Frygt og Kjerlighed til Gud. Derfor synes os ei Messen at holdes med større Andagt hos vore Modstandere end hos os.

Men det er jo bitterligt nok, hvor høiligen mange fromme Mænd alt længe have klaget over, at Messerne skammelige ere blevne vanhelligede, at der gjordes aarligt Marked med Messer at kjøbe og sælge; og hvorvidt denne Misbrug er drevet i alle Kirkerne ligger klarlig for Dagen, saa at al Messetjeneste skeedte alene for Penge eller Præbender, og mange have holdt dem imod de kirkelige Loves Forbud. Men S. Povel truer den farlige, der uværdigen omgaaes med Sacramentet, i det han siger: „Hvo der æder dette Brød eller drikker Herrens Kalk uværdigen, skal være skyldig i Herrens Legeme og Blod.“ Da derfor hos os Præsterne bleve paa-mindede om denne Synd, have Vinkelmesserne [og Kjøbmesserne] ophørt, da næsten ingen Vinkelmesser holdtes uden for Bindings Skyld ¹⁾.

¹⁾ Ved Vinkelmesser eller private Messer (mislæ privata s. solitaria) forstaaes ei Nadverens Administration og Nydelse i private Huse, men saadanne Messer hvor Præsten alene uden nogen Communicantere consecrerer Vinen og Brødet (Concil. Trident. Sess. XXII. Can. 8), og saaledes efter den romersk-katholske Kirkes Begreb forretter et Offer for disses eller hines, Levendes eller Ufdødes Synder. De tidligere Concilier, som flere fra det ottende Aarhundrede, fordømte denne Misbrug som fordærvelig (især Synoden til Paris 779, som holdtes under Gregor den 4de) og senere fordomsfrie romersk-katholske Skribenter efter Reformationen have ligesaa lidet taget i Betænkning at erklære

Dg ei have Bisperne været usidende om disse Misbrug, hvilke om de havde straffet i Tide, vilde der nu være meget mindre Uenighed; men netop ved at tie stille med sigt, have de ladet mange Laster indsnige sig i Kirken. Nu begynde de for sildigt at klage over Kirkens jammerlige Forsatning, skjøndt denne Tvist og Uro, som nu hersker, dog vissel'g ei har havt anden Anledning end siige Misbrug, der vare saa aabenbare, at man ei længer kunde taale dem. Store Uenigheder ere opstaaede om Messen og Sacramente overhovedet. Maa skee hjem søges saaledes Verden af Straf for den langvarige Banehelligelse af Sacramentet, som gjennem saa mange Aarhundreder er taalt i Kirken af dem, der kunde og burde rette det. Thi i de ti Guds Bud staaer skrevet: Den, som bruger Guds Navn forfængelig, skal ei werde ustraffet. — Men fra Verdens Begyndelse af har maa skee ingen Ting været saaledes misbrugt til jordisk Fordeel som Messen.

Hertil kom endnu en Skolemening, som har forøget Vinkelmessernes Tal til det Uendelige, nemlig: at vor Herre Christus med sin Lidelse alene haver fyldestgjort for Arvesynden, og derimod indsat Messen til et Offer for de daglige Synder, baade de dødsfyldige og forladelige. Heraf dannede sig den almindelige Forestilling, at Messen er et Offer for Levende og Døde dermed at forsoner Gud og ved gjort Gjerning¹⁾ fortjene Syndernes Forladelse. Deraf fulgte nu videre, at man siden be-

det for et skammeligt Uvæsen. — For Messer, hvor Communicantere vare tilstede, betaltes ingen Penge, men alle de andre maatte enten strax betales eller beroede paa milde Stiftelser og Dotationer til Kirkerne.

¹⁾ See dette Udtryks Forklaring ovenfor S. 55.

gyndte at disputere, om een Messe, holdt for Flere, havde ligesaamegen Kraft og Fortjeneste, som naar man holdt een for hver i Særdeleshed. Dette Skolekjevlerie afstedkom da hiin utallige Mængde af Messer [hvoreved man forgjattede Troen paa Christum og den rette sande Gudsstjeneste].

Om disse falske Meninger have da Bore paamindet, at de stride imod den hellige Skrift og krænke Christi Lidelses Fortjeneste og Ære. Thi Christi Lidelse var et Offer og en Gulddestgjørelse ei blot for Urvesynden, men og for alle andre Synder, som skrevet er til de Hebræer: „Christus er eengang offret at borttage manges Synder,“ og iligemaade: „Med eet Offer fuldkommede han til evig Tid dem, som blive hellige.“ For det andet lærer Skriften, at vi retfærdiggjøres for Gud ved Troen paa Christum, naar vi troe, at vore Synder forlades os for Christi Skyld. Men hvis nu Messen udsetter Levendes og Dodes Synder af gjort Gjerning, saa følger, at Retfærdiggjørelsen vorder os til Deel af Messens Gjerning, og ikke ved Troen, hvilket den hellige Skrift er aabenbare imod. For det tredie saa byder Christus os at gjøre det til sin Ihukommelse, hvorefore Messen da er indstiftet, [ikke dermed at anrette et Offer for Synden; thi det Offer er skeet tilforn; men] at Troen skal styrkes hos dem, der bruge Sacramentet, og at de skulle ihukomme, hvilke Belgjerninger de modtage ved Christum, og saaledes de ængstede Samvittigheder opreises og fatte Trost. Thi at gjøre det til Christi Ihukommelse er ikke blot at betænke Historien (thi det kunne ogsaa Føderne og de Ugudelige gjøre), men at betænke Christi Belgjerninger og visselig troe, at de meddeles og gives os. Saa skal da Messen holdes, at deri Sacramentet uddeles til dem, som have Trost behov. Som og Am =

brosius ¹⁾ siger: Fordi jeg altid synder, skal jeg og altid tage Lagedom. [Derfor udfræver dette Sacramente Troen, og uden Troen bruges det forgjebes].

Efterdi nu Messen er en saadan Communion af Sacramentet [hvor Præster og Andre for sig annamme det], saa holdes denne Viis og Brug hos os, at om hellige Dage og ellers, naar der ere Communicanter, skeer en almindelig Messe, og da gives Sacramentet dem, som det begjere. Og er denne Skik ei nye i Kirken [som vi og kunne bevise af S. Povel i Cor. II og af mange Kirkefædrenes Skrifter]. Thi de gamle Fædre indtil Gregor i Tid have ikke talt eet Ord om den private eller Binkelmesse ²⁾, men tale derimod meget om Messen som Communion. Og Chryso st omus ³⁾ siger, at Præsten staaer daglig for Alteret og kalder somme til Nadverens Deelagtighed, men viser andre derfra. Af de gamle Kirkelove er det og klart, at een Præst altid haver holdet Messen, af hvilken de andre Ældste og Diaconer have annammet Herrens Legeme. Thi saa lyde Ordene i den Nicæuiske Canon: „Diaconerne skulle ordentlig efter Præsterne annamme

¹⁾ Ambros. de sacram. IV., 5. Og saa denne Bog hører til de med Urette Ambrosius, den store Erkebiskop af Mailand, tillagte. Massee er en senere Skribent af samme Navn fra det ottende Aarhundrede (efter Dudin's Mening) eller, efter andre, Maximus fra Turin, Forfatter dertil.

²⁾ Dette bevise udsørligt af de kirkelige Antiquiteter: Bingham in Origin. vol. VI. p. 378 sqq. Chamier in Panstratia Cathol. Tom. IV. lib. VII. c. 17. Io. Gerhard in Confess. Cathol. lib. II p. II. art. 15 c. 2.

³⁾ Chryso st om. homil. XVII. in ep. ad Hebr. c. 9. Cf. eiusd. homil. III. in ep. ad Ephes. c. I.

Sacramentet af Biskoppen eller Præsten." Og S. Pov-
vel byder, at ved Nadverens Communion skulle de vente
den ene efter den anden, at Deeltagelse deri kan vorde
almindelig.

Da altsaa Messen hos os haver Kirkens Exempel
for sig baade af den hellige Skrift og Fædrene, troe vi,
at den Viis, den holdes paa hos os, hverken kan eller bør
forkastes [som kjettersk og uchristelig], allerhelst de offent-
lige Ceremonier derved for en stor Deel ere lige dem,
der almindelig ere brugte; blot Antallet paa Messerne
have vi indskrænket, og visselig var det gavnligt, at der
blev sat en Grandse, formedelst de store og aabenbare
Misbrug. Thi i fordums Tid har man endog i de meest
søgte Kirker ikke holdet Messe hver Tid, Folket kom sam-
men, som Historia tripartita (9de Bog 38te Cap.) vid-
ner: at man i Alexandrien hver Onsdag og Fredag ha-
ver læst den hellige Skrift, og den forklaret og udlagt,
og ere holdne andre Gudstjenester, Messen undtagen.

Den fem og tyvende Artikel. Om Skrif- temaal.

Skriftemaalet er ikke aflagt i vore Kirker. Thi det
er brugeligt hos os, at Sacramentet ikke gives nogen,
uden de tilforn ere prøvede og absolverede. Derhos bli-
ver Folket slittigen underviist, hvor trøsteligt og dyre-
bart Absolutionens Ord er, og hvor høit Absolutionen
er at agte, hvorom det før denne Tid kun lidet har
hørt. Thi Absolutionen er [ikke blot det nærværende
Menneskes Stemme eller Ord, men] Guds Ord, og til-
siges [i Guds Sted og] af Guds Befaling. Og saa læ-
res med Flid om Kirkens Nøglers Magt at løse og bin-

de ¹⁾, og vides, hvor trøstelig den er for de bedrøvede Samvittigheder, dertil, at Gud kræver, at man skal troe Absolutionen ikke mindre, end man hørte Guds egen Røst af Himlen, og at denne Troe paa Christum i Sandhed erholder og annammer Syndernes Forladelse. Fordum tales i høie Udtryk om Syldesigjorelser [og Samvittighederne martredes med lange Dypregnelse af Synderne]; men om Troen og Christi Fortjeneste og Troens Retfærdighed lærtes intet; hvorfor visselig vore Kirker ei med nogen Grund kunne lastes i dette Stykke. Thi selv [mange af] vore Modstandere nødes til at bekjende, at den rette Lærdom om Poenitentse er fremsat og forklaret af Bore meget bedre, end før i lang Tid er skeet.

Men om Skriftemaal lære de, at Dypregnelsen af alle enkelte Synder ved Navn ikke er fornøden, og at Samvittighederne ei maae besværes dermed; thi det er umuligt at opregne dem alle, som Psalmisten siger: „Hvo kan mærke, hvor tidt han synder?“ og Profheten Jeremias: „Menneskets Hjerte er fordærvet og ei at udgrandske.“ ²⁾ Dersom vi alene skulde afløses fra de Synder, hvilke vi kunde opregne, da kunde Samvittighederne aldrig worde rolige, fordi mange Synder see vi ikke, mange kunne vi og ei erindre. Dgsaa de gamle Kirkelærere vidne, at en saadan Dypregnelse ei er fornøden. Thi i Decreterne ³⁾ anføres Chrysofomi ⁴⁾ Ord,

¹⁾ „Christus indstiftede et Middel til Synds Forladelse og Beholdelse, hvilket han kalder *S i m m e r i g e t s N ø g l e r*, den ene nemlig til at lukke det for de Angerløse, den anden til at aabne det for de Bodsærdige“ (Luther Opp. lat. Tom. I fol. 362 a.).

²⁾ Jer. 17, 9.

³⁾ Decret. p. 2 caus. 53 qv. 5. hist. r. c. 87.

⁴⁾ Chrysofomi homilia XXXI. in Hebr. c. 12.

som taler saa: „Jeg siger dig ikke, du skal fremstille dig aabenbare, ei heller, at du skal forklage dig selv for andre; men jeg vil, du skal adlyde Propheten, som siger: Aabenbar Herren dine Beie. Derfor skrift din Synd for Gud Herren, den retfærdige Dommer, med Bøn. Sliig ikke dine Synder med Tungen, men siig dem i din Samvittigheds Erindring.“ Og Glossen om Pœnitentse (Distant. 5 i det Cap. Consideret) bekjender, at Skriftemaal [ikke er befalet i den Hellige Skrift, men] indsat af Kirken. Alligevel beholdes hos os Skriftemaal, saavel for Absolutionens store Belgjerning, som for anden Samvittighedernes Trøst.

Den sex og tyvende Artikel. Om Adskillelse mellem Episer.

Det var en almindelig Troe ei blot hos Mængden, men og hos dem, der lærte i Kirkerne, at Adskillelse mellem Episer og lignende menneskelige Bedtægter vare Gjæringer, som tjente til at forhverve Naaden og fyldestgjøre for Synden. Og at Folk virkelig saaledes meente, det kan man kjende deraf, at dagligen opfandtes nye Ceremonier, nye Ordener, nye Fesdage, nye Faste; og Kirkelærerne krævede disse Gjæringer som en nødvendig Dyrkelse til at fortjene Naaden, og gjorde Samvittighederne saare forkrækkede, naar noget deraf forsømtes. Af denne Mening om menneskelige Bedtægter ere mange skadelige Wildfarelser fulgte og indkomne i Kirken.

For det første fordunkledes derved den rette Lære om Naaden og Retfærdigheden af Troen, hvilken er den fornemste Deel af Evangeliet, og som fremfor alle Lærdomme bør indtage en hoi Plads i Kirken, for at Christi Fortjeneste retteligen kan erkjendes, og Troen, hvorved vi troe, at Synderne forlades for Christi Skyld, sættes høit over alle Gjæringer. Hvorfor og Paulus

mest trænger paa dette Stykke, og bortfjerner Loven samt menneskelige Vedtægter, for at vise, at den christelige Retfærdighed er noget andet end lige udvortes Gjæringer; nemlig Troen, som visselig antager, at Synderne forlades uforskyldt formedelt Christum. Men denne Pauli Lære har næsten været heelt undertrykt ved lige Vedtægter og Traditioner ¹⁾, hvilke gave Anled-

¹⁾ Tradition i den videste Betydning af Ordet er alt hvad som er overleveret i Henseende til Lærdom, Indretninger, Skikke og Vedtægter. I denne vidtløftigere Betydning var Christi Lære unægtelig Tradition, før end den blev Skrift; men omvendt indeholder Skriften den ældste og eneste fuldkomment rene Tradition. Thi skjøndt det vel ikke kan nægtes, at Apostlene og deres nærmeste Efterfølgere have fastsat Forskrifter om Læremaaden og Skikkene i Christi Kirke, saa er det dog ligesaa vist, som vi allerede af det Nye Testaments Bøger kjende, at de have henvendt dem enten til Herrens Ord og Befaling, eller til Menighedens Opbyggelse. Og for saavidt det første var Tilfældet, viiste de jo derved, at den ægte Tradition er afhængig af Guds aabenbarede Ord, og kun ved sin Overensstemmelse med dette kan haandhæve sin Anseelse; men naar det sidste skedte, da var det ingenlunde hverken Apostlenes eller Fædrenes Mening, at indstifte derved noget, som skulde indskrænke den evangeliske Frihed, hvoraf jo netop al Opbyggelse i Menigheden afhænger.—Det egentlig Aevangeliske i den romersk-katholske Kirkes Lære om Traditionen og dens Anseelse bestaar da fornemmelig deri, at de tilskrive den samme Gyldighed og forbindende Kraft for de Christene, som det aabenbarede Ord, og lære, at enhver Christen med samme Frefrygt maa betragte begge Concil. Trident. sess. IV. decret. 1.). Ja denne Paastand udstrække de endog til alle ri tu elle Traditioner (d. e. saadanne som angaae Kirkeskikkene), om hvilke Talen i denne Artikel er. Flittigst af alle har Martin Chemnitz i sin Examen Concilii Tridentini (P. I. p. 61 sqq.) behandlet dette for den christelige Troe og evangeliske Frihed høist vigtige Punkt. Jvf. Walch introd. in libros symbol. p. 365 sqq.

ning til den Mening, at man ved Adskillelse mellem Episer og lignende falske Gudsdyrkelser skulde forlignene Naaden og Retfærdigheden. Naar de lærte Poenitentsen, talede de intet om Troen, men fremsatte alene saadanne Gjæringer til Fyldestgjørelse for Synderne, og heri meente man nu, at hele Poenitentsen bestod.

For det andet have slige Traditioner fordunklet Guds Befalinger; thi man satte Traditionerne langt over Guds Bud. Ja selv det christelige Liv ansaaes blot for at være, naar man sa a holdt visse Jesdage og hellige Skikke, sa a l e d e s fastede, sa a l e d e s var klædt. Saadan Tagtagelse nævnedes med det ærefuldeste Navn, det kaldte man alene et aandeligt og fuldkomment helligt Levnet. Hvorimod de andre fornødne gode Gjæringer, som enhver efter sit Kald er skyldig at gjøre, ingen Roes havde; som: at en Huusfader opdrager sine Børn, at Huusmoderen føder dem [og tager vare paa dem], at en Fyrste regjerer sine Lande og Undersaatter; alt sligt ansaaes for et verdsligt, ufuldkomment Væsen, og langt ringere end hine isinesfaldende Øvelser. Og denne vrænge Mening har voldt mangen gudsfrygtig og from Samvittighed Vaande; thi de sørgede over, at de skulde være og blive i saadant ufuldkomment Levnets Stand, som levede i Ægteskab, beklædte Øvrighedsembeder eller havde andre verdslige Bestillinger; derimod beundrede de Munkene og deres Lige, og indbildte sig, at disses Regel og Observants var Gud langt velbehageligere.

For det tredie have saadanne Traditioner besvaret Samvittighederne overmaade; fordi det var umuligt at holde dem alle, og dog stod Folket i den Mening, at de skulde endelig holdes som fornødne Gudsstjenester. (Gerson¹⁾)

¹⁾ Gerson de vita spiritali animæ lect. II. et IV. coroll. II. et 14. Opp. Tom. III. p. 16 sqq.

skriver, at mange derover ere faldne i Fortvivlelse, ja nogle endog have taget sig selv af Dage, fordi de mærkede, de ei kunde fyldestgjøre Traditionerne, og dertil intet trøstende Ord havde hørt om Troens Retfærdighed og om Naaden. Man seer, hvorledes de *Summistere*¹⁾ og *Theologi* have samlet Traditionerne tilhobe, og derefter søgt Lættelser og Formildelser deri, men stundom netop derved mere besnåret Samvittighederne end givet dem Trøst. Ja Skolerne saavel som Prædikantterne havde saa meget at gjøre med at samle slige Traditioner, at de ikke fik Tid og Stunder til at læse i den Hellige Skrift og der søge en bedre og trøsteligere Lærdom om Troen, om Korset, om Haabet, om verdslig Stat og Embede og deres Værdighed, om den rette Samvittighedernes Trøst i haarde og tunge Ansægtelser. Derfor have Gerson og andre Theologer høiligen besvaret sig over den megen unyttige Riv og Trætte, samme Traditioner have kommet affted i Kirken, hvorved de bleve forhindrede fra at befatte sig med den bedre Lærdom og Kundskab. Og Augustinus forbyder at besvære Samvittighederne med slige Jagttagelser, og paa minder viseligen Januarius om, at de maa holdes, men dog som ligegyldige Ting (hvilke ere hans egne Ord)²⁾.

¹⁾ Efter Robert af Meluns Tid blev det almindeligt hos de scholastiske Lærere at kalde hvilket som helst Lærebegreb af dette eller hiint Stykke i Theologien en *Summa*. Og de Theologer, som fremstillede et saadant Begreb, kaldtes almindelig *Summistere*.

²⁾ Augustini ep. 118 ad Januar. c. 2. (ep. 54 ed. Bened. Opp. Tom. II.) ep. 119 ad eund. c. 19 (ep. 55 ed. Bened.). Hans Ord paa førstnævnte Sted ere: „Hvad der bevises hverken at være imod Troen eller gode Sæder, det maa holdes som ligegyldigt, og iagttages for deres Samfunds Skyld, iblandt hvilke vi leve.“

Hvorfor man ei om Bore bør troe, at de uden Grund, eller af Had til geistlig Magt, som nogle falskeligen mistænke dem for, have rørt ved denne Sag. Det var vist nok saare fornødent at paaminde Kirkerne om hine Bildfarelser, som vare fremkomne af misforstaaede Traditioner. Thi Evangeliet tilholder, at man i Kirken skal drive flittigen paa den Lærdom om Naaden og Troens Retfærdighed, hvilken dog aldrig ret kan fattes og begribes, naar Folk troe, at de ved selv-udvalgte og optankte Gjæringer kunne fortjene Naaden.

Saaledes have de altsaa lært, at man ved Sagtagelsen af menneskelige Traditioner ikke kan fortjene Naaden eller retfærdiggjøres, og at man altsaa ikke bør mene, at slige Sagtagelser ere nogen fornøden Gudstjeneste. Hertil soie de Vidnesbyrd af Skriften. Christus undskylder i Matth. 15 Apostlene, at de ikke havde holdt den vanlige Viis og Skik (som dog syntes at høre ikke til de utilladelige, men til de ligegyldige Ting, og at staae i Forbindelse med Afstoelserne, der vare befalede i Loven), og siger: „De dyrke mig forgjeves ved Menneske-Bud.“¹⁾ Altsaa kræver Han ikke nogen unyttig Dyrkelse. Og lidet efter tilføier Han: „Alt, hvad der indkommer i Munden, besmitter ikke Mennesket.“ Ligesaa læres Rom. 14: „Guds Rige er ikke Mad og Drikke.“ Col. 2: „Tugen domme eder for Mad eller Drikke, eller hvad Sabbat og Høitid angaaer.“ Og fremdeles: „Hvis I ere afdøde med Christo fra denne Verdens Elementer, hvi oprette I da endnu, som om I levede i denne Verden, saadanne Bud: Rør det ikke, smag det

¹⁾ Disse Ord ere af Propheten Jesaia 5 (29, 15), og Herren anvender dem her imod de stinbellige Phariseer, der søgte deres Retfærdighed i udvortes Skikkes Sagtagelse.

ikke, tag ei fat derpaa." I Apostlenes Gjæringer det 15de Cap. siger Petrus: „Hvi friste I Gud, ved at lægge et Nag paa Discipleues Halse, som hverken vi eller vore Fædre have kunnet bære? Men ved vor Herres Jesu Christi Naade troe vi at blive salige, ligesom de troede." Her forbyder Petrus at besvære Samvittighederne med flere udbortes Skikke, hvad heller Mosis, eller andre. Og i Tim. 4 kalder Apostlen saadant Forbud paa Spiser „en Djevles Rærdom," fordi det strider mod Evangeliet, at anordne lige Gjæringer, eller gjøre dem i den Tanke, at vi derved skulle fortjene Naaden, eller at Christendom ei kan bestaae uden sliq Dykkelse.

Her forekaste Modstanderne, at Bores, ligesom *Jovianus*¹⁾, skulde forbyde Kjødets Dødelse og Tugtelse. Men noget ganske andet vil befindes og sees af deres Skrifter. Thi om Korset have de altid lært, at det bør sig Christne at lide Gjenordigheder. Dette er den sande, alvorlige og uskramtede Kjødets Renselse; at øves ved forskjellige Gjenordigheder og forsfastes med Christo. — Derhos lære de og, at enhver Christen bør saa øve og tømme sig ved legemlig Tugtelse eller legemlige Øvelser og Arbejder, at ikke Overmættelse eller Ørkesløshed skal give Synden Rum og Anledning, men ikke at nogen skal mene, ved saadanne Gjæringer at fortjene Naaden eller fyldestgjøre for Synden. Og skal man altid indstærpe denne legemlige Øvelse, ei blot paa

¹⁾ *Joviani* Mening anføres her, ikke for at drøfte den, men efter den almindelige Forestilling af samme, som fornemmelig *Hieronymus*, hans hestige Modstander, har givet. Saameget synes af de forskjellige Beretninger (*Augustini*, *Ambrosii* og *Hieronymi*) derom klart, at han har ubetinget forkastet alle udbortes Øvelser som skadelige for Gudsfrugtens Øvelse paa Salighedens Wei.

viffe enkelte bestemte Dage; saaledes som Christus befaler: „Bogter eder for, at ikke eders Hjertes besværes ved Fylder og Drukkenskab.“¹⁾ Ligeligemaade: „Dette Slags Djevele uddrives ikke uden ved Bøn og Faste.“²⁾ Og Paulus siger: „Jeg spørger mit Legeme og bringer det til Lydighed.“³⁾ Hvorved han klarligen giver tilkjende, at han derfor spørger sit Legeme, ikke for ved denne Tugtelse at fortjene Syndernes Forladelse, men at han vilde have Legemet underdanigt og stikket til aandelige Bestillinger, og at det ei skal forhindre hvad enhver er befalet at gjøre efter sit Kald. Altsaa fordømmes ikke Faste eller andre saadanne Øvelser i og for sig selv, men det, at man deraf har gjort en fornøden Gudstjeneste, og foreskrevet besynderlige Dage og besynderlig Spise, og derved gjort Samvittighederne forvirrede.

Dog holdes hos os adskillige Traditioner, de nemlig, som bidrage dertil, at de kirkelige Ting ordentligen forvaltes, som Læsningens Orden i Messen⁴⁾ og de fornemste Høitider. Men dog paamindes Folket derhos, at sig Dyrkelse ei gjør retfærdig for Gud, og at man ikke maa regne det til Synd, om man end lader dem gaae forbi, naar dermed ikke gives Forargelse. Denne Frihed i menneskelige udbortes Skikke var heller ikke Fædrene ubekjendt. Thi i de østerlandiske Kirker holdt de Paaske paa anden Tid end i den romerske Kirke, og da de Romere klagede over denne Ulighed og beskylde Østerlanderne, som om de gjorde Splid i Kirken, bleve de

¹⁾ Luc. 21, 34.

²⁾ Matth. 17, 21.

³⁾ I Cor. 9, 27.

⁴⁾ Ved ordo lectionum in missa fortaaes her Evangelierne og Epistlerne paa Søndagene og andre Festsdage.

af andre underviiste, at det ikke var fornødent, at saadanne Sædvaner vare eens overalt. Og Irenæus siger: „Ulighed i Faste opløser ikke Eendragtigheden i Troe“, ¹⁾ ligesom og Pave Gregorius (distinct. 12) tilkjendegiver, at sig Uovereensstemmelse ikke krænker Kirkens Eenhed. Og i historia tripartita 9de Bog ere samlede mange Exempler paa ulige Kirkesikke, og derhos bemærket med disse Ord: „Det var ikke Apostlenes Mening at fastsætte noget om hellige Dage, men at prædike en dydig Wandel og Gudfrygtighed.“ ²⁾

Den syv og tyvende Artikel. Om Munkeløste.

Hvad der hos os læres om Munkeløster vil man bedre kunne skjønne, naar man erindrer sig, hvordan Klostrenes Tilstand var, og hvor megen Ufrik der dagligen gik i Svang i Klostrene [ei alene imod Guds Ord, men og] imod de kirkelige Forskrifter. Paa Augustini Tid vare de frie Skoler og Stiftelser; men siden, da Kirketugten kom paa Fald, da lagdes overalt Munkeløster til, hvorved, ligerviis som ved et anlagt Fængsel, den forfaldne Tugt skulde sættes paa Fode igjen. Her til seiedes lidt efter lidt mange andre Sagtagelser, og bleve disse Baand paalagte mange, førend de vare komne til Skjæls-Aar og Alder, tvertimod Kirkelovene. Mange kom og af Ubetænkksomhed ind i sligt klosterligt Levnet, hvilke, om de end ei fattedes Aarene, dog fattedes Forstand til at bedømme, hvad deres Kræfter for-

¹⁾ Iren. in ep. ad Victorem, ep. Romanum ap. Eusebium Hist. eccl. V, 2. 4.

²⁾ Cassiodori hist. trip. IX, 38 (ex Socratis hist. eccl. I, V. c. 22.)

maaede. Og de, som saaledes vare besnærede, maatte, enten de vilde eller ikke, blive derved, skjøndt nogle med Ret og Skjel kunde fritages ved Kirkelovens Anordninger. Ja dette fandt endog mere Sted i Nonneklostrene end med Munkene, skjøndt man dog billigen burde have skaaet Jomfruer og Møer, som det skrøbeligere Kjøn. Denne utilbørlige Strengthed mishagede og mange fromme Mænd før denne Tid, der vel saae, at mange unge Piger og Drengene bleve indførte i Klostrene alene for den frie Føde og Ophold, de der kunde have. De saae, hvor megen Ulykke dette afftedkom, hvor megen Forargelse derved gaves, og hvor farligt Samvittighederne derved besnæredes. De klagede over, at man i denne saa høist farlige Sag aldeles tilfidesatte og foragtede de kirkelige Loves Anseelse. Til dette Onde kom endnu en Indbildning om sige Klosterløfter, som man veed fordem ikke engang er bleven bifaldet af Munkene selv, saa mange som havde nogen ret Forstand derpaa. Der lærtes nemlig, at disse Løfter vare lige med Daaben ¹⁾, at man ved sigt Levnet kunde fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse for Gud. Ja der tilføiedes endog, at Munkelivet ikke blot fortjente Retfærdighed for Gud, men noget mere endnu, fordi man derved iagtrog ikke alene Budene, men ogsaa de evangeliske Raad ²⁾. Saa-

¹⁾ De kaldte den en anden Daab, hvorved en fuldkommen Forladelse af alle Synder erholdtes, ikke som ved Absolution og Afslad, men i Kraft af denne Gjærnings høie Værd og Fortjenslighed.

²⁾ Til evangeliske Raad, som kun de fuldkomnere og mere begavede Christne kunne opfylde, i Modsætning til Budene, som alle skulle holde, regne de Romerske-Katholske snart tolv, snart tre. Disse skulle da være de ganske væsentlige, hvorpaa et helligt Levnet alene kan bygges; det er nemlig de,

ledes indbitde de Folk, at Munkeløstrets Afslæggelse end-
og var noget langt fuldkommere end Daabens Bekjendelse,
at man med Munkelivet fortjente mere end med
hvilken som helst anden Stand, det vare sig Øvrigheds-
stand eller Prædikeembede eller andre lignende Stander,

hvortil Munkelivet efter Benedict fra Nursias Regel
forpligter: Armod, Kyskhed og Lydighed. Men naar de op-
regne tolv saadanne Raad, saa mene de dermed: den frivillige
Fattigdom (Matth. 19, 21), Selvfornægtelse (Matth.
16, 24), Kyskhed (Matth. 19, 12), at afstaae fra Selvhavn
(Matth. 5, 39), taale Forurettelser (Luc. 6, 29), give Al-
misse (Luc. 6, 30), afholde sig fra Eden (Matth. 5, 34),
søge Leilighed til at synde (Matth. 18, 9), have ene Gud
for Dine i at øve det Gode (Matth. 6, 1), lære ret og
handle derefter (Matth. 23, 3), ikke bekymre sig om jordiske
Udkomme (Matth. 6, 31), irettesætte den feilende Broder
med Skaansomhed (Matth. 18, 15). — Det er klart nok af
den blotte Opregnelsen af disse Stykker, hvor fordærvelig og
al christelig Wandel undergravende sliq Adskillelse mellem Evan-
geliets Raad og Bud er, da netop det, som de regne til
Raadene, jo visselig ikke er noget, som nogen Christen
kan eller bør forsømme. Men hele denne Wildfarelse grun-
der sig fornemmelig paa den urigtige Forestilling, at Loven
alene er indeholdt i de ti Guds Bud, og at disse intet fores-
krive, uden hvad et Menneske af egne Kræfter og altsaa uden
Naadens Bistand kan udrette; hvoraf følger, at alle øvrige
Forskrifter i Evangeliet ere saadanne, hvorved Mennesket gjør
mere end Fyldest og vinder en særdeles Hellighed og Fortje-
neste i Guds Dine. — De evangeliske Raad, i den rette For-
stand af Ordet, høre hverken til Loven eller Evangeliet, men
ere i Grunden intet andet end Raad af evangeliske Mænd,
som de overalt, for saavidt de i Sandhed erkjende, at Christi
Lære har frigjort os, maae med Apostelen Paulus paa det
bestemteste adskille fra Guds Bud og hans i Evangeliet for-
kyndte Villie. Rettesnoeren i saa Henseende for alle Christne
er Pauli Udsagn i Cor. 7, 25.

som alle efter Guds Befaling tjene i deres Kald, uden at besatte sig med nogen selvgjort Andægtighed. Og intet af disse Stykker kan nægtes; thi man finder det i deres egne Bøger.

Hvad gik ei i de senere Tider for sig i Klostrene? Fordum vare de Skoler for christelig Lærdom og andre Videnskaber, som ere nyttige for Kirken, og af dem tog man til Præster og Visper. Nu har det en ganske anden Beskaffenhed — dog det er ei fornødent at fortælle hvad der er enhver bekendt. Fordum traad de sammen i Klostre, for at undervises; nu forestille de det som et særeget Slags Levnet, indstiftet til at fortjene Naaden og Retfærdiggjørelsen: ja de sige aabenbart, at det er en hellig og fuldkommen Stand, og foretrække den langt alle andre af Gud forordnede Stænder. Dette have vi altsammen meldet, uden af Had at overdrive noget, for at man desbedre kunde forstaae, hvorledes vi lære om denne Sag.

Først lære de hos os saaledes om dem, som indgaae Ægteskab, at Ægteskab skal frit tilstedes dem, som ikke ere beqvemme til den eenlige Stand (Coelibatet), fordi intet Løste kan ophæve Guds Anordning og Befaling. Men dette er Guds Befaling: „For Skjorlevnet at flye have hver sin egen Hustru.“¹⁾ Og ikke alene Guds Befaling, men Naturen og Guds Ordning nøder dem til Ægteskab, der ikke ved nogen særdeles Foranstaltning af Gud herfra ere undtagne; thi det hedder: „Det er ei godt for Mennesket at være alene.“²⁾ Altsaa synde de ikke, som adlyde denne Guds Befaling og Anordning. Hvad kan dog siges herimod? Lad no-

¹⁾ 1 Cor. 7, 2.

²⁾ 1 Mos 2, 18.

gen gjøre af et Løstes Forpligtelse saameget han vil, saa kan han dog aldrig bevise, at Løftet ophæver Guds Befaling. Kirkelovene lære, at ved ethvert Løfte, som loves, den Høieres Ret dog forstaaes at være undtagen; saa meget mindre kunne da nogen Løfter gjelde imod Guds Befalinger.

Derksom alle Løfter skulde saaledes forpligte og binde, at de for ingen Marsagers Skyld kunde aflægges eller forandres, saa havde de Romerske Paver ei heller fritaget derfra. Thi intet Menneske maa bryde nogen Forpligtelse, som ligefrem grunder sig paa guddommelig Bud. Men de Romerske Paver have dømt klogeligen, at man maatte være billig, naar det gjaldt sige Forpligtelser, hvorfor man og læser, at de ofte have fritaget derfra. Bekjendt er Historien om Kongen af Arragonien, som fra Klosteret kaldtes til Thronen ¹⁾; og selv vore Læder opvise adskillige Exempler derpaa.

Dernæst: hvorfor overdrive vore Modstandere saaledes Løstets forpligtende Kraft eller hvad det haver i Følge med sig, da de dog ganske tie om Løstets egentlige Natur, nemlig, at det bør angaae Ting som ere mulige, at det bør være frivilligt, at det maa være besluttet utsunget og med beraad Hu. Hvad det første angaaer, saa veed man vel, hvorvidt det staaer i et Menneskes Magt at bevare bestandig Kyskhed. Og hvor

¹⁾ Sanchoden 4de, Konge af Arragonien, efterlod sig tvende Sønner, Ramiro og Pedro. Af disse gik Ramiro i et Kloster i Frankrig; men da hans Broder var død uden Livsarvinger, kaldtes han fra Klosteret og modtog Arragoniens Krone A. 1245. Det samme havde 100 Aar i Forveien været Tilfældet med Casimir, en Søn af Kong Nicislav af Polen, som fra Munk i Clugny blev Konge og succederede sin Fader.

mange have vel aflagt saadant Løfte utbunget og med Overlæg? Unge Piger og Dreng, førend de endnu kunne dømme om noget, overtales, ja skundom tvinges endog til at aflægge det. Derfor er det da ikke billigt, at holde saa strengt over sig Forpligtelse, da dog alle maae tilstaae, at det er imod Løftets Natur, naar det ei gives af frie Villie og med Overlæg.

De fleste Kirkelove antage de Løfter for ugyldige, som aflægges før det femtende Aar, fordi det synes, at der før den Alder sjeldent er saa megen Forstand hos nogen, at han kan fatte en Bestemmelse for hele sit tilkommende Liv. En anden Kirkelov indrømmer den menneskelige Skrøbelighed endog mere, i det den lægger nogle Aar til; den forbyder nemlig, at Løftet maa aflægges før det attende Aar ¹⁾. Men hvilken af disse Love vi og vilde rette os efter, saa er dog visselig største Delen af dem undskyldt, som forlade Klostrene, fordi de fleste før denne Alder ved Løfte have forpligtet sig.

Endelig om og Løftets Krænkelse kunde dadles, synes dog ikke deraf strax at følge, at slige Personers Ægteskaber bør opløses. Augustinus ²⁾ siger (27 qvælt. cap. I nuptiarum), at Opløsning af Ægteskab i sligt Fald ikke bør finde Sted. Og vist nok er hans

¹⁾ Dist. 28 Cap. de his & Cauſa 20. qv. I. c. qvis. Ogsaa Pave Gregor den store forbød (Epp. lib. I, 48), at Klostersløftet maatte aflægges før det attende Aar.

²⁾ Augustin. de dono viduitatis ad Julianam c. 8. Dette Sted er anført af Pave Innocentius den 2den i den Canoniske Ret paa det i Confessionen citerede Sted og desuden Distin&. 27 Cap. quidam.

Stemme ikke af ringe Bøgt, skjøndt andre siden efter have meent anderledes.

Men skjøndt nu Guds Befaling om Egtekab synes at fritage de Fleste fra Klosterløfter, saa angive dog vore ogsaa en anden Grund, hvorfor disse Løfter i sig selv ere magtesløse, fordi nemlig enhver Gudsdyrkelse, som er indstiftet af Mennesker, uden at have Guds Befaling, og udvalgt, dermed at fortjene Retfærdiggjørelsen og Naaden, er ugudelig, som Christus selv siger: „Forgjebes dyrke de mig med Menneskebud.“ ¹⁾ Og Paulus lærer overalt, at Retfærdigheden ikke maa søges ved egne Tagtagelser og Dyrkelses, som ere opfundne af Menneskene, men at den ved Troen vorder dem til Deel, som troe, at de annammes til Naade af Gud for Christi Skyld.

Men nu er det jo vitterligt, hvorlunde Munkene have lært, at man ved selvgjorte AndagtighedsØvelser kunde fyldestgjøre for Synden og fortjene Naade og Retfærdiggjørelse. Og hvad er dette vel andet end at forringe Christi Ære, og fordunkle, ja plad ud fornægte Læren om Troens Retfærdighed? Heraf følger altsaa, at de vanlige Klosterløfter vare en vrang Gudstjeneste, hvorfor de og ere magtesløse. Thi ethvert Løfte, som gjøres imod Guds Befaling, er derved netop ugudeligt og har ingen Gyldighed; som ogsaa Kirkeloven lærer, at Løftet ikke maa være noget Baand til Synd og Uretfærdighed.

S. Povel siger og klarlig til de Galater i det 5te Cap.: „I ere affondrede fra Christo, I, som ville retfærdiggjøres ved Loven, I ere faldne af fra Naaden.“ Følgelig ere ogsaa de, som ville retfærdiggjøres ved Løs-

¹⁾ Matth. 15, 9.

ter, affondrede fra Christo og faldne af fra Naaden. Thi ogsaa disse, som tillægge Løfterne Retfærdiggjørelsen, tilskrive deres egne Gjerninger det, som egentlig hører til Christi Ære. Og ei kan det nægtes, at jo Munkene have lært, at de ved deres Løfter og Sagttagelser kunde retfærdiggjøres og fortjene Syndernes Forladelse; ja de have endog opfundet noget langt Urimeligere, i det de sagde, at de kunde laane andre af deres gode Gjerninger. Naar nogen vilde overdrive dette paa en hadsk Maade, hvormegent kunde han da ei bringe sammen, som nu allerede selv Munkene skamme sig over! Dertil have de og indbildt Folk, at slige selvgjorte Andægtigheds Øvelser vare den egentlige christelige Fuldkommenheds Stand. Er dette ikke at tillægge Gjerningerne Retfærdiggjørelsen? Det er dog visselig ikke en ringe eller liden Forargelse i Kirken, at foresatte Folket en vis Dyrkelse, som er indstiftet af Mennesker uden Guds Befaling, og at lære, at slig Dyrkelse retfærdiggjør Menneskene. Thi Læren om Troens Retfærdighed, som fornemmelig bør foredrages i Menigheden, fordunkles, saalange Folkets Øine blendes ved hin falsomme Englehellighed og skræmte Fattigdom og Ydmyghed og Kyfthed.

Desforuden fordunkles Guds Bud og den rene Gudsdyrkelse, naar Folk høre, at alene Munkene skulle være i den christelige Fuldkommenheds Stand; thi den christelige Fuldkommenhed bestaaer i alvorligen at frygte Gud, og dog have stor Tillid og Fortrosthing formedelst Christum til at vi have en naadig Gud, at bede og paakalde Gud og visseligen forvente Hjælp af Ham i alle Ting at udføre, som høre til vort lovlige Kald, og saa gjøre de udbortes gode Gjerninger flittigen og røgte hver sit Kald. I disse Ting bestaaer den sande Fuldkommenhed og den sande Gudsdyrkelse, ikke i den eenlige og ugifte

Stand, eller i Betleri, i sorte og graae Kapper o. desl. Men Folket antager mange skadelige Meninger af hine falske Anpriisninger af Munkelivet. Det hører, at den ugifte Stand roses ubetinget og over al Maade, og saaledes lever det i Egtteskab med besværet Samvittighed. Det hører, at alene Betlere ere fuldkomne, og saaledes beholder det sine Eiendomme, driver Handel og Wandel med saaret Samvittighed. Det hører, at det er blot et evangelisk Raad ikke at tage Hevn; og saaledes ere der nogle, som ikke tage i Betænkning i det daglige Liv at skaffe sig selv Hevn; fordi de troe at vide, at det modsatte kun er et Raad, ikke en Befaling. Andre igjen mene, at alle Øvrighedsbestillinger og borgerlige Kaldsforretninger ere en Christen uværdige. Man finder Exempler paa Mennesker, som have forladt Hustrue og Børn, forladt Embede og Tjeneste i Staten, for at nedgrave sig i Kloostere. Dette kaldte de at flye af Verden, og søge et Levnet, som bedre kunde takkes Gud, og indsaae ikke, at man skal tjene Gud i det han selv haver befalet og anordnet, ikke i saadanne Ting, som ere opfundne af Mennesker. En god og fuldkommen Stand i Livet er den, som haver Guds Befaling. Og herom var det nødvendigt, at Folk bleve paamindede.— Dgsaa før vore Tider har Gerson ¹⁾ straffet den Bildfarelse, som berømmer Munkelivet for at være den christelige Fuldkommenheds Stand, og vidner, at paa hans Tid var det en ny Paastand, at Munkelivet skulde være den egentlige Fuldkommenheds Stand.

¹⁾ Gersons Mening om dette Punkt er at see af hans opuse. epistolar. de perfectione religionis, hans Bog de consiliis evangelicis et statu perfectionis og hans Dialog de perfectione cordis. Andre Vidnesbyrd fremfører Gerhard in confess. Catholica lib. II. p. 2 art. 7 cap. 2 p. 877.

Saa mange og ugudelige Meninger og Bildfarelser ere knyttede til denne Forestilling om Klosterløster, nemlig at man ved dem retfærdiggjøres, at deri bestaaer den christelige Fuldkommenhed, at man saaledes holder baade Guds Bud og de evangeliske Raad, at de have Gjærninger tilovers til at gjøre Fyldest med for andre. Hvilket alt, da det er falsk og opdigtet, gjør Klosterløsterne magtesløse og ugyldige.

Den otte og tyvende Artikel. Om geistlig Magt.

I de Stridigheder, som have fundet Sted om Biskoppernes Magt, have mange heelt upassende sammenblandet geistlig og verdslig Magt, Kirkens og Sværdets Ret. Og af denne Sammenblanding have de sværeste Krige og store Uroligheder reist sig, da Paverne nemlig, trodsende paa Nøglernes Magt, ei blot have oprettet nye Gudstjenester, besvaret Samvittighederne, ved at forbeholde sig visse Tilfælde ¹⁾ og ellers voldføre udi Kirkens Bon, men endog formastet sig til at give og tage verdsligt Regimente og Riger til og fra Keisere og Konger. Saadanne ugudelige Misbrug have længe før vor Tid lærde og fromme Mænd i Kirken straffet og irettesat dem for. Derfor have Bore, for at trostie Samvittighederne, været nødte til at vise Forskjellen mellem geistlig og verdslig Magt, og have lært, at begge disse Magter ere de høieste Guds Gaver paa Jorden, og at de begge efter Guds Befaling bør agtes høit og holdes i Ære.

Videre mene de nu, at Nøglernes eller den geistlige

¹⁾ Hvilke disse casus reservati eller Paven forbeholdne Tilfælde ere, kan læses i Innocents den Iodes Bulla Coenæ dominicæ (eller Nadverens Bulle). Det Tridentinske Concil afhandler denne Materie i Sess. XIV cap. 7.

Magt er, som Evangeliet lader os forstaae, en Magt eller Befaling af Gud til at prædike Evangeliet, til Syn-derne at forlade eller beholde og til Sacramenterne at forvalte. Thi Christus udsender sine Apostle med denne Befaling: „Ligesom Faderen sendte mig, saa sender jeg og eder. Annammet den Hellige Aand; hvis Synder I forlade, dem ere de forladne; hvis Synder I derimod beholde, dem ere de beholdne.“¹⁾ Og videre Marc. 16: „Gaaer hen i al Verden, og prædiker Evangeliet for alle Creature.“

Denne Magt øves alene ved Ordet, naar det prædikes, og Sacramenterne, naar de uddeles, enten til flere eller til enkelte, paa Grund af deres Kald, som dette er betroet. Thi dermed gives ikke legemlige, men evige Ting og Goder: den evige Retfærdighed, den Hellige Aand og det evige Liv. Alle disse Ting kunne ei vorde Menneskene til Deel uden ved Ordets og Sacramenternes Forvaltning, som Paulus siger: „Evangeliet er en Guds Kraft til Salighed for hver den, som troer.“²⁾ Efterdi altsaa den geistlige Magt har at forleehne de evige Ting og alene udøves ved Ordets Embede, saa hindrer den i intet Stykke den verdslige Magt, saalidet som Syngekunsten kunde gjøre denne noget Afbræk. Thi den verdslige Forvaltning har med ganske andre Ting at bestille, end Evangeliet. Øvrigheden beskjermer ei Sjelene, men Legemerne og de legemlige udvortes Ting imod aabenbare Vold og Uret, og kuer med Sværdet og legemlig Straf, for at opretholde borgerlig Fred og Retfærdighed.

Derfor skal man ikke sammenblande Kirkens og den

¹⁾ Jo. 20, 21—23.

²⁾ Rom. 1, 16.

verdslige Magt. Kirkens Magt haver sin Befaling at lære Evangeliet og forvalte Sacramenterne. Den understaae sig da ikke at gribe udi verdslige Embeder, at afsætte og indsætte Regenter, at afskaffe Øvrighedens Love, at ophæve retmæssig Lydighed, at lægge Hindringer i Veien for nogen Dom eller Kjendelse i noget Slags borgerlige Ordninger eller Overeenskomster, at foreskrive Øvrigheds-personerne Love om Statens Form og Indretning. Kristus selv siger jo: „Mit Rige er ikke af denne Verden.“ ¹⁾ Og videre: „Hvo har sat mig til Dommer eller Døler over eder?“ ²⁾ Og S. Povel siger Phil. 3: „Vort Borgerskab er i Himlene.“ 2 Cor. 10: „Vore Stridsvåaben ere ikke kjødelige, men mægtige for Gud, at tage al Tanke til Fange under Christi Lydighed.“ — Paa denne Maade adskille Vore imellem Kirkens og den verdslige Magt og begges Pligter, og for mane derhos, man skal holde dem begge i største Ære og erkjende, at begge ere Guds Gaver og Besgjerning.

Derfore, hvis Biskopperne have noget verdsligt Regimente og Sværd, da have de samme ikke efter Evangeliets Befaling, men efter menneskelig Ret, som er dem forlehnet af Konger og Keisere til den borgerlige Bestyrelse af deres Gods. Men dette er ganske vist en anden Forretning, som ikke har med deres evangeliske Embed noget at bestille.

Naar altsaa Spørgsmaalet er om Biskoppernes Jurisdiction, da maa man adskille mellem deres verdslige Herredømme og deres geistlige Jurisdiction. Efter Evangeliet, eller, som de og udtrykke det, af guddommelig Ret, tilkommer Biskopperne ingen anden Jurisdiction som

¹⁾ Jo. 18, 36.

²⁾ Luc. 12, 14.

Biskopper, det vil sige : som dem, Ordets og Sacramenternes Forvaltning er betroet, end den : at forlade Synsderne, at undersøge den offentlige Lære, at forskyde den Lærdom, som er stridende mod Evangeliet, at forkaste de Ryggesløse, hvis Ugudelighed er bleven kundbar, at udelukke fra Kirkens Samfund, dog ikke ved menneskelig Magt, men ved Ordet. I disse Sager ere Kirkerne skyldige af guddommelig Ret at være dem lydige, efter som skrevet staaer : „Hvo der hører eder, han hører mig.“¹⁾ Men, naar de lære eller beslutte noget imod Evangeliet, saa have Menighederne Guds Befaling for sig, som forbyder dem at adlyde. Matth. 7 : „Vogter eder for de falske Propheter.“ Gal. 1 : „Om en Engel fra Himlen vilde prædike et andet Evangelium for eder, han være forbandet.“ 2 Cor. 13 : „Vi kunne intet imod Sandheden, men for Sandhed.“ I ligemaade : „Vi have Magt til Opbyggelse, ikke til Nedbrydelse.“ Saaledes lære og Kirkelovene (2 qv. 7 cap. sacerdots, og cap. oves). Og Augustinus i Bogen mod Petilianus Brev siger : „Man skal ei heller give Biskopperne i den rettroende katolske Kirke Bisald, naar de fare vild eller lære noget, som er imod den hellige Skrift.“ — Naar de forresten have nogen anden Magt eller Rettighed til at paakjende i visse Sager, som angaaende Egtestab eller Tiender og Kirkeindkomster, da have de denne af menneskelig Ret. Men naar de geistlige Ordinarii ikke bestyre eller haandhave saadant Embede, som det sig bør, da nodes den verdslige Øvrighed endog mod sin Villie at tage sig disse Sager an, og pleie deres Undersaatter Ret til Fred at beholde i Land og Rige.

Ydermere sporges der, om Biskopperne og Præster:

¹⁾ Luc. 10, 16.

ne have Ret til at indstifte nye Ceremonier i Kirken og give Anordninger angaaende visse Slags Spiser, visse Helligdage, visse Grader eller Ordener mellem Kirketjernerne o. s. v. De, som tilstaae Bisperne denne Ret, anføre som Vidnesbyrd: „Jeg haver endnu meget at sige eder; men I kunne nu ikke bære det. Men naar hiin Sandhedens Aand kommer, skal han lære eder al Sandhed.“ ¹⁾ Desforuden anføre de og Apostilenes Exempel, som gave det Forbud, at man skulde afholde sig fra Blod og det, der var qvalt ²⁾. De anføre videre Sabbaten, der blev henlagt til Sondag, som det synes imod de ti Buds Forskrift. Og intet Exempel gjøre de saa meget Bæsen af, som netop Sabbatens Forandring. De ville dermed bevise, at Kirkens Magt maa være stor, fordi den har kunnet fritage fra Holdelsen af eet af de ti Guds Bud.

Men paa dette Spørgsmaal give Bore saadant Svar og lære, at Bisperne ikke have Magt til at anordne noget, som er imod Evangeliet, hvilket ovenfor viist er. Det samme lære Kirkelovene i den 9de Distinction heelt igjennem. Nu er dette jo aabenbart imod Skriften, at opsætte Traditioner og derhos lære, at vi ved Jagttagelse af dem kunne gjøre fyldest for Synderne, eller fortjene Naade og Retfærdighed. Thi Hæren af Christi Fortjeneste fræktes, naar vi stræbe ved slige selvgjorte Skikke at fortjene Retfærdiggjørelsen. Men det er vitterligt, at af denne Indbildning de menneskelige Traditioners Antal i Kirken tilsidst er voret til det Uendelige, og at derved den rette Lærdom om Troen og Troens Retfærdighed er bleven undertrykt. Saaledes an-

¹⁾ Joh. 16, 12, 13.

²⁾ Ap. G. 15, 20.

ordnedes efterhaanden flere og flere Helligdage, flere Fæstetider bleve paabudne, nye Ceremonier indstiftede, nye Helgentjenester paalagte; thi Dpfinderne af disse Ting meente, at de ved slige Gjæringer skulde fortjene Naaden. Paa samme Maade formeredes fordem og vorede Antallet paa Poenitentslovene, hvoraf vi endnu see nogle Spor i de Fyldefigjærelser, som almindelig paalægges.

Saa handle og Dpfinderne af slige Traditioner imod Guds Befaling, naar de regne Forsælsler i saadanne Bedtægter, om Spiser f. Ex., Fæstidage og lignende Ting, til Synd, og saaledes betyuge Kirken med Lovens Trældoms Nag; ret ligesom om det var nødvendigt, at der i den christne Kirke til Naadens Erhvervelse var en Gudsdyrkelse liig den Levitiske, hvis Indretning da Gud skulde have betroet til Apostlene og efter dem til Biskopperne. Thi saaledes udtrykke nogle sig virkelig, og mange af Paverne ere maaskee blevne forledte i et eller andet Stykke ved den mosaiske Lovs Exempel. Heraf hine byrdefulde Bestemmelser: at det f. Ex. skulde være Dødsfynder, endog uden nogen Forargelse for andre, at arbejde med Hænderne paa hellige Dage, at forsømme nogen af de til Chorsangen bestemte Timer ¹⁾; at visse

¹⁾ Horæ Canonicæ ere de Timer, som efter den romerske Kirkes Bedtægter ere bestemte til Bønner, aandelige Sange o. s. v. De bestemmes at være syv, nemlig: hora matutina (d. e. Morgentimen Kl. 3, som og kaldes laudes), hora prima (Kl. 6), hora tertia (Kl. 9), hora sexta (Kl. 12), hora nona (Kl. 3 efter Middag), vespera (Aftenbøn Kl. 6) og completorium (Slutningsbøn). Disse Bestemmelser indeholde efter den romerske Kirkes Lære Billeder paa ligesaa mange Mysterier. Thi i den gamle Morgenstund efter Midnat, sigede de, sødtes vor Herre og opstod, i den første Time førtes Han for Pilatus, i den tredje blev Han korsfæstet, hudstet-

Spiser skulde besmitte Samvittigheden, at Fasten er en Gjerning, dermed at forsone Gud; at visse Synder i forbeholdne Tilfælde ikke kunne forlades, med mindre den tilsiger Forladelsen, som efter sin Myndighed forbeholder sig lige Tilfælde, Skjøndt dog Kirkelovene selv intet fastsatte om Forbehold af Skyld og Brøde, men kun om Forbehold af den kirkelige Straf.

Hvorfra have vel Biskopperne denne Ret til at paalægge Kirkerne lige Traditioner og besnære Samvittighederne dermed? Da St. Peder dog udtrykkelig forbyder at lægge Naget paa Disciplenes Halse ¹⁾, og S. Povel siger, at Magten er givet dem til at opbygge, ikke til at nedbryde ²⁾. Hvorfor forøger mandaved deslige Anordninger Syndernes Tal?

Men der ere og klare Vidnesbyrd forhaanden, som forbyde at oprette lige Traditioner til dermed at fortjene Naaden, eller som fornødne til Salighed. Paulus til Coloss. 2. „Ingen skal dømme eder for Mad eller for Drikke, for Festsdage, for Nyemaane eller Sabbater.“ Jligemaade: „Hvis I ere afdøde med Christo fra denne Verdens Elementer, hvi oprette I da endnu, som om I levede i denne Verden, saadanne Bud: Rør det

tet og tornekrone, i den niende opgav Han Aanden og nedsteg til Helvede, i Aftentimen blev Han nedtaget fra Korset, spiste med Disciplene, tvættede deres Fødder, indsatte Nadværen, i Dagens sidste Time (hora completorii) bad Han i Gethsemane Have. Men alle disse Minder, saa betydningsfulde de i sig selv monne være, have dog for det kristelige Liv ingen Værd eller Betydning, naar Dølsen deraf gjøres til en buden Gjerning. — Vidtløftigt afhandler hele denne Materie Cardinal Bona i sin Bog de divina psalmodia,

¹⁾ Ap. G. 15, 10.

²⁾ 2 Cor. 13, 10.

ikke, smag det ikke, tag ei fat derpaa — (hvilke alle Ting forkrænkes naar de bruges) efter Menneskenes Bud og Lærdomme, som kun have Wiisdommens Skin.“ ¹⁾ Tilgemaade i Brevet til Titum forbyder han aabenbart slige Traditioner: „J skulle ikke give Agt paa jødiske Fabler og Menneskenes Bud, som forvende Sandheden.“ ²⁾ Og Christus selv Matth. 15 siger med Hensyn paa dem, som drive paa Menneskebud: „Lad dem fare! de ere selv blinde og Blindes Veiledere.“ Videre misbilliger han slig Gudstjeneste i disse Ord: „Enhver Plantning, som min himmelske Fader ikke haver plantet, skal oprykkes med Rode.“

Derjom nu Biskopperne have Ret til at besvare Menighederne med utallige Traditioner og saaledes besvare Samvittighederne, hvi forbyder da Skriften saa ofte at tillade eller høre paa deslige, og kalder dem en Djævels Lære? ³⁾ Mon den Hellige Aand forgjæves har advaret om dette? — Der bliver altsaa intet andet tilbage, da slige Anordninger, der ere indstiftede som fornødne eller i den Tanke dermed at fortjene Naaden, stridsde mod Evangeliet, end at det ei er nogen Biskop tilsladt at oprette eller befale slige Dyrkelser. Thi man maa nødvendig i den christne Kirke beholde Læren om den christelige Frihed, at nemlig Lovens Trældom ei er nødvendig til Retfærdiggjørelse, som skrevet staaer i Brevet til Galaterne: „Lader eder ikke underkaste paa nye Trældommens Aag.“ ⁴⁾ Man maa nødvendig beholde denne fornemste Evangelii Artikel, at vi erlange Naaden

¹⁾ Col. 2, 20—22.

²⁾ Tit. 1, 14.

³⁾ 1 Tim. 4, 1.

⁴⁾ Gal. 5, 1.

uforskyldt formedelst Troen paa Christum, ikke for visse Sagttagelser eller Dyrkelser, indstiftede af Menneskene.

Hvad skal man da mene om Søndage, Helligdage og andre Ceremonier og Skikke i Kirkerne? Dertil svare vore, at det er Biskopperne og Præsterne tilladt at træffe saadanne Indretninger, som kunne bevirke, at alt gaaer ordentlig til i Menigheden, dog ikke med den Hensigt, at vi derved skulle fortjene Naaden eller fyldestgjøre for Synderne, eller at derved lægges et Vaand paa Samvittighederne, saa at de maatte ansee dem for fornødne Gudsdyrkelser, og mene, at de syndede ved at overtræde dem, endog det skedte uden andres Forargelse. Paa den Naade forordner Paulus f. Ex. ¹⁾, at Qvindeerne i Menighedens Sammenkomster skulle have et Skjul over Ansigtet, at Udlæggerne af Skriften skulle høres den ene efter den anden i Kirken o. s. f.

Deslige Anordninger semmer det sig at Kirken bevarer af Kjærlighed og for Rolighedens Skyld, at ingen forarger den anden og alt gaaer ordentlig til i Menigheden, men ikke saaledes, at Samvittighederne derved besværes, saa de skulde mene, at det var fornødne Ting til Salighed, og troe at de synde, naar de overtræde dem uden nogen Forargelse for andre; ligesom ingen vilde paastaae, at en Qvinde gjorde Synd, fordi hun traad frem i Menigheden uden noget Hoveddække, naar det forresten ei forargede nogen. Saaledes forholder det sig og med Helligholdelsen af Søndagen, Paasken, Pindsen og andre Høitidsdage. Thi de, som mene, at Søndagens Holdelse er indstiftet af Kirkens Myndighed istedet for Sabbaten, tage meget feil. Den hellige Skrift har affkaffet Sabbaten, da den lærer, at alle mojsaiste

¹⁾ 1 Cor. 11, 5.

Slikke efter Evangeliets Aabenbarelse kunne tilfødesattes, Men fordi det var fornødent at fastsætte en vis Dag, for at Folket kunde vide, naar det skulde komme sammen, er det klart, at Kirken dertil bestemte Søndagen, som for den Aarsags Skyld synes bedst at have behaget, for at alle kunde have et bestandigt Exempel paa den christelige Frihed, og vide, at hverken Sabbatens eller nogen anden bestemt Dags Jagttagelse er aldeles fornøden ¹⁾).

Megen unyttig og uskikkelig Strid er ført om Lovens Dimsiftelse, om den nye Lovs Ceremonier, om Sabbatens Fortagelse, hvilke Spørgsmaale alle havde deres Grund i den falske Formening, at der i Kirken maa være en Dyrkelse, lig den Levitiske, og at Christus har overdraget Apostlene og Biskopperne at udtænke nye Slikke, som fornødue til Salighed. Disse Bildfarelser indsnæge sig i Kirken, da Læren om Troens Retfærdighed

¹⁾ At Søndagen — Herrens Dag, den Dag, som Ignatius siger, da vort Liv opstod med Christo — er af apostolisk Indstiftelse, at dens Helligholdelse allerede af Apostlene er indsat istedetfor Sabbatens, er noget, som det ei kunde falde Forfatterne af Confessionen ind at nægte eller omtvøle i nogen Maade. Kun det vilde de indskærpe imod de romerske katholicke Modstandere ¹⁾ at Søndagens Holdelse ikke er indsat af Apostlene som en Ceremonialritus, hvis Jagttagelse skulde være fortienkelig i og for sig — en Bildfarelse, som allerede Jøderne gjorde sig skyldig i ved Sabbatens Holdelse, og som derfor paa det skarpeste revsedes af Propheterne (Jes. 1, 13. Hos. 2, 11) ²⁾ at ved dens Indstiftelse den christelige Frihed ingenlunde er beskaaret, men netop sat i et høiere Lys; da det ikke kræves af den Christne, at han skal holde den som et udvortes Bud til Helliggjørelse, men til Herrens Ære og Hans Navns Dyrkelse, i hvem vor Hellighed og Retfærdighed er.

ei blev dreven Karpt nok. Andre stræbte at bevise, at Søndagens Helligeholdelse vel ikke grundede sig paa nogen guddommelig Befaling og Indstiftelse, men dog paa en Myndighed og Anseelse, der kunde gjælde for guddommelig; de foreskrev videre om Fesidagene, hvorvidt det kunde være tilladt paa dem at arbejde. Men hvad ere slige Undersøgelser andet end Snarer for Samvittighederne? Thi skjøndt de vel gjøre sig Umage for at fremstille Traditionerne i saa mildt et Lys som muligt, saa kan man dog aldrig iagttage den rette Billighed i saa Henseende, saa længe den Mening staaer, at de ere uomgjængelig fornødne; og den maa staae, saalænge Troens Retfærdighed og den christelige Frihed ei fuldelig kjendes.

Apostlene befalede, at man skulde afholde sig fra Blod. Hvo holder det nu? Og dog synde de ikke, som ei holde det; thi Apostlene selv vilde ikke besvare Samvittighederne med saadan Trældom, men gave kun Forbudet for en Tid, for at afværge Forargelse. Thi ved enhver saadan Bestemmelse maa man altid beholde Evangeliets Hovedsætning for Øine.

Neppes nogen Kirkelove holdes i deres hele Streng-
hed, og mange falde bort selv hos dem, der paa det ivrigste forsvare deslige Traditioner. Der kan ei heller paa anden Maade skaffes Raad for Samvittighederne, end naar man er saa billig at indrømme, at Traditionerne at holde ei hører som et nødvendigt Stykke med til Salighedens Orden, og at Samvittighederne ingenlunde krænes, endog hine falde bort og afskaffes.

Men Biskopperne kunde letteligen betrygge sig den Lydighed, der skyldes dem, naar de ikke trængte paa, at slige Traditioner skulde holdes, hvilke man dog ikke kan holde med god Samvittighed. Snart [forbyde de at an-
namme det hellige Sacrament under begge Skikkelser,

snart] gjøre de den ugifte Stand til befalet Pligt, og optage ingen i geistlig Stand, som ikke vil gjøre Eed paa, at han vil prædike denne Lærdom, som dog visselig er imod Evangeliet. Vore Kirker begjere ikke, at Biskopperne skulde lide noget Skaar i deres Ære og Værdighed, for at faae Enighed og Fred igjen tilveiebragt; skjøndt det dog sømmede sig for gode Hyrder at lide. De begjere blot, at Bisperne skulle estergive de ubillige Besværelser, som i fordums Tid ikke funde Sted i Kirken, og som ere antagne tvertimod den almindelige christelige Kirkes Sædvane. Maaskee havde fra Begyndelsen af nogle af disse Anordninger deres gode og billige Grund, hvilke dog ikke rime sig med vore Tider. Klart er det desuden, at nogle af dem ere blevne antagne for vildfarende Meningers Skyld, og heri at skaffe Lindring kunde da vel egne sig for den høieste Biskops Mildhed, efterdi dog saadan Forandring ikke rykker eller frænker Kirkens Eenhed. Mange af disse Traditioner ere og visselig i Tidens Løb forandrede, som selve Kirkelovene indvise. — Men kan det nu ikke være at opnaae, at slige Anordninger estergives og bortfalde, som ei kunne holdes uden Synd, saa bør det os at følge den Apostoliske Regel: „Man maa adlyde Gud mere end Menneskene.“¹⁾

S. Peder forbyder Biskopperne at herske og byde over Menighedene. Nu er det slet ikke det Forsæt, man haver, at Herredømmet skal fratages Biskopperne, men det alene, som begjeres, at de ville tillade, at Evangeliet forkyndes reent, og at de estergive nogle enkelte Anordninger, som ikke kunne holdes uden Synd. Men hvis de intet ville aflade derfra [og foragte denne vor Bøn], saa faae de selv at see til, hvorledes de engang ville

¹⁾ Ap. G. 5, 29.

aflægge Gud Regnskab for, at de ved deres Haardnak-
kenhed give Anledning til et Schisma i Kirken.

Slutningstale.

Disse ere de fornemste Artikler, som agtes for strid-
dige. Thi kjændt vi vel kunde have omtalt flere Mis-
brug, have vi dog, for at undgaae Vidtløftighed, ind-
skrænket os til at sammendrage de vigtigste, af hvilke
man let vil kunne dømme om de øvrige. Saaledes har
der været mangfoldigt Klagemaal over Afsladsbreve, Val-
farter og Misbrug af Bannsættelsen. Sognene ere hyp-
pigen bleve hjemsogte og plagede af Afsladskrømmere ¹⁾.
Sognepræsterne havde bestandig Strid med Munkene om
Sogneret, om Skriftemaal, Begravelser, Ligprædikener
og utallige andre Ting. Al saadan Handel have vi for-
bigaaet, for at Hovedstykkerne i denne Sag, forteligen
fremsatte, des lettere kunde kjendes. Og ei have vi med
dette vort Skrift talt nogen til Forhaanelse; men alene
de Stykker ere opregnede, som syntes nødvendigen at
maatte fremsættes, for at det kunde skjønnes, at der
hos os intet, hverken hvad Læren eller Ceremonierne an-
gaaer, er optaget imod Skriften eller den almindelige
christelige Kirke; thi vitterligt er det, at vi paa det

¹⁾ Den latinske Benævnelser er *stationarii*, og ere disse Folk
et eget Slags Afsladskrømmere, saadanne nemlig som gjen-
nemstreife fornemmelig de mindre Stæder, Landsbyer og Flek-
ker, og anprise for Bønderne og de eenfoldige Landmænd den-
ne eller hiin Helgens Kraft til at læge Menneskers og Dværgs
Sygdomme; og maae da disse Helgenes Beskyttelse tilljøbes
af de omreisende Munke for det meeste for en aarlig Afgift.
Denne skjændige Handel beskriver Martin, Chemnitius in ex-
amine Concilii Tridentini P. IV. p. 741 sq.

omhyggeligste have forebygget, at ikke nye og ugudelige Lærdomme skulde indsnige sig i vore Menigheder.

Disse foreskrevne Artikler have vi villet overantvorde efter Keiserlige Maiestæts Befaling, derudi at see vor Troesbekjendelse og Summen af de Lærdomme, som prædikes hos os. Men hvis noget skulde savnes i denne Bekjendelse, da ere vi beredte til, med Guds Hjelp og Naade, om alle og hver Artikel af den hellige Skrift vidtløftigere Forklaring at fremlægge.

Ederes Keiserlige Maiestæts
troe og underdanige

Johannes, Hertug af Sachsen, Churfyrste.

Georg, Markgreve af Brandenburg.

Ernst, Hertug af Lüneburg.

Philipp, Landgreve af Hessen.

Johannes Frederik, Hertug af Sachsen.

Frants, Hertug af Lüneburg.

Wolfgang, Fyrste af Anhalt.

Den Stad Nürnbergs Raad og Øvrighed.

Den Stad Keutlingens Raad.

Den augsburgske Troesbekjendelses

A p o l o g i e,

forfattet

af

Philipp Melancthon

i Aaret 1530,

oversat efter den latinske Original
med stadig Hensyn paa Justus Jonas's
tyiske Oversættelse.

Tilføiede ere oplysende Anmærkninger
og Dr. Morten Luthers Marginalier.

Den antwortlichen Redigenten

1841

Verlag

Verlag von

1841

Verlag von

Verlag

Verlag von

Fortale.

Philip v Melanchthon til Læseren.

Efterat vor naadigste Herres, Churfyrstens af Sachsen, og de andre vore Fyrsters Bekjendelse, var aabenbare læst til Augsburg for Hans Keiserlige Maiestat og Rigets Stænder, have nogle Theologer og Munke udstillet imod samme vor Bekjendelse et Gjendrivelleskrift (Confutation), hvilket da Hans Keis. Mai. siden efter lod forelæse for Rigets Churfyrster, Fyrster og Stænder, og begjerede, at vore Fyrster i saadan Mening fremdeles vilde samtykke at troe og lære derefter. Men efterdi Vore have hort, at i fornævnte Theologernes Svar (Confutation) mange Artikler vare forkastede, som de ikke med Gud og en god Samvittighed kunde lade forkastes, bade de om en Udskrift af samme Confutation, paa det de kunde vide og bese, hvad det egentlig var, Modstanderne dristede sig til at fordømme, og des rettere kunde svare paa de af dem forebragte Grunde. Og i en sa stor, hoivigtig Sag, som ikke angaaer noget Timeligt men det ene Nødvendige, Religionen, alles Hæld og Samvittighedernes Trost eller Besvarelse, ansaae Vore det for afgjort, at Modstanderne uden Vanskelighed vilde overantvorde saadan en Udskrift eller endog tilbyde os den. Men Vore kunde ikke opnaae det uden under de betænkeligste Vilkaar og Forpligtelser, som de paa ingen Maade kunde indgaae. Derefter blev foretaget en Un-

derhandling og forskjellige Veie til Forligelse forsøgte, hvorved de da paa vor Side tilbøde sig gjerne at ville taale, udstaae og gjøre alt, saavidt det kunde skee med Gud og en god Samvittighed. Men Modstanderne trængte hart paa, at vi skulde billige visse aabenbare Misbrug og Bildfarelser; og da vi ei kunde gjøre det, begjerede Hans Keis. Mai. igjen, at Vore skulde troe og holde saaledes, som Theologernes Confutation lod, hvilket vore Fyrster reent ud afstog. Thi hvorlunde kunde de samtykke med dem i en saa høistvigtig Sag, som angik deres egen og mange andres Sjeleroe og Samvittighedsfred, og bevillige et Skrift, som ei var dem overgivet eller forundt at gennemløse, saa meget mere, som de havde hørt i Forsamlingen, at saadanne Artikler vare forkastede, som de ikke kunde lade fare eller forsage, uden at handle aabenbart mod Gud og Ærbarhed. ¹⁾

Derudover er mig og nogle andre befalet at opsætte et Forsvarsskrift eller Apologie for vor første Bekjendelse, og deri tilkjendegive for Hans Keis. Mai. Aarsagerne, hvorfor vi ikke kunne antage Confutationen og hvorfor samme ingen Grund har. Thi endog os ikke maatte gives nogen Udskrift, som vi bade og anholdt om, saa havde dog nogle af Vore ved Forelæsningen af Confutationen ligesom opfanget og flittigen anmærket Modstandernes Hovedindvendinger, hvorefter vi da for denne Sinde have maattet stille Apologien. Og denne Apologie have da Vore paa det sidste, da de toge Afsted fra Augsburg, overrakt Hans K. M. ²⁾, at Hans K. M. monne skjønne, at vi havde høivigtige Aarsager, hvorfor vi ikke kunde antage Confutationen; men Hans K. M.

¹⁾ See: Indledningen S. 29 ff.

²⁾ See: Indledningen S. 35. 36.

antog ikke det ham saaledes overantvordede Skrift. Der-
 efter er alligevel et Decret udgaaet, hvori vore Modstan-
 dere falskelig rose sig af, at de have gjendrevet vor Be-
 kjendelse af den hellige Skrift. Her har nu Hvermand
 vor Apologie og Forsvarstale, hvoraf kan sees, hvad og
 hvorlunde Modstanderne have daamt. Thi vi have her
 trosfagen fortalt alt, hvorledes det er gaaet til, saa og
 klarligen viist, hvorledes de, imod den aabenbare Skrift
 og den Hellig Aands klare Vidnesbyrd, have fordsmit nog-
 le Artikler; og kunne de aldrig med Sandhed sige, at
 de af den hellige Skrift have belagt en Tøddel mod os.

Omendkjøndt jeg nu fra først af havde begyndt
 dette Forsvars-skrift i Augsburg med nogle andres Raad
 og Betænkning, saa har jeg dog nu, da samme skulde
 udgaae i Trykken (og de andre ikke vare hos) lagt no-
 get til, og skriver derfor mit Navn herunder, at ingen
 skal kunne klage over, at Bogen er udgangen uden
 Navn. Jeg har hidindtil stedse i denne Strid hylidet den
 Wiis, at jeg, saa meget muligt var, kunde holde ved den
 brugelige Lærdoms Ord og Form, paa det at man med
 Liden desto lettere kunde samles til Enighed og Sam-
 dragtighed; endskjøndt jeg vel med Joie kunde have fjer-
 net mig endnu mere fra den sædvanlige Læremaade ¹⁾.
 Men Modstanderne fare saa uventligt frem i denne Sag,

¹⁾ Ved den brugelige Læremaade forstaaer Melancthon
 paa dette Sted blot den Form (*τρόπον παιδείας*), hvor-
 under de Christelige Lærdomme dengang, ei altid med den skar-
 peste Bestemthed, foredroges i Kirken. Saaledes bruges Or-
 dene Fortjeneste, Gjenfærdelse o. a. paa sine Ste-
 der i denne Bog (hvor vi ei skulle undlade at anmærke det)
 i en vidtløftigere Betydning, hvilket allerede Concordiesfor-
 mulen ved enkelte Steder har oplyst.

at de lade sig tydeligen mærke med, at de hverken søge Sandhed eller Enighed, men alene vort Blod.

Fremdeles har jeg og skrevet med al mulig Sindighed og Rolighed; og om end Ordene undertiden falde mig noget haardt i Munden, da vil jeg tilforn have protesteret, at jeg ikke haver talt saadant imod Hans K. M. eller andre Rigets Fyrster, hvilke jeg gjerne viser al tilbørlig Ære, men imod Consutatøsmesterne, Munke og Theologer ¹⁾. Thi først nylig har jeg faaet Consutatationen ret at læse, og har fornummet, at den er saa fuld af giftige Bagvaskelser og snedige Taler, at den paa sine Steder vel endog kan føre Forstandige bag Lyset. Dog har jeg ikke indladt mig paa hvert enkelt modvilligt Klagemaal; thi det vilde være et Arbejde, hvormed man aldrig blev færdig; men kun de fornemste Grunde, de anføre, har jeg handlet om, for at et klart Vidnesbyrd kunde stånde og gjælde for Høie og Lave, for vore Samtidige og Efterkommere, for Landets Børn og fremmede Folk, ja for al Verden et Vidne om, at vi have lært reent, gudeligt, retteligt om Christi Evangelio. Vi have visselig ingen Lyst til Tvedragt eller ere saa føleløse, at vi ei skulde betænke vor Fare; thi vel skjønte vi af det bittere Had, hvoraf vore Modstandere ere opstaaede mod os, hvor stor den monne være. Men ei kunne vi fornægte den aabenbare guddommelige Sandhed, uden hvilken Christi Kirke ei kan staae eller blive, ei heller forkaste Evangeliets hellige evige Ord. Derfor, hvis vi for den Herre Christi Navns og denne allerhøieste Sags Skyld, som hele den christelige Troe og Kirkens Vel berøer paa, endnu skulle vente eller udstaae større Modstand, Fare eller Forfølgelse, ville vi i denne

¹⁾ Om Forfatterne til Consutationen see: Indledningen S. 28.

Guds og Sandhedens Sag, gjerne lide, og fortrøste os til, at saadan vor Færd behager vor Gud i Himlen og vor kjere Frelser, Jesu Christo, og at der herefter vel vilde være Folk, som vilde dømme heelt anderledes og billigere om disse Ting. Thi vore Modstandere selv kunne ikke nægte ¹⁾, at mange og det de vigtigste og meest fornødne Stykker af den christelige Lære, uden hvilke den christelige Kirke med samt dens Navn vilde forglemmes og omsider gaae under, ved Bore igjen ere bragte frem

¹⁾ Af katolske Fyrster og Geistlige, der bifaldt Confessionen i enkelte, eller vel endog de fleste Punkter, have vi i Indledningen fornemmelig lært Christoph af Stadion at kjende. Ogsaa Erkebispfen af Mainz, Albrecht, der bestandig søgte at mægle Fred, billigede flere af Confessionens Artikler. Om Hertug Henrik af Brunsvig fortæller Luther i et Brev til Nic. Hausmann (Coelestin. Tom. II. fol. 206), at han tilstod, at det med Artiklerne om Sacramentets beggje Skikkelser, om Præstevægteskab, om Adskillelse mellem Episer havde sin fuldkomne Rigtighed. Erkebispfen af Aversa, Carlo Caraffa, skal have ytret, at mange af de katolske Fyrster, da Confessionen var bleven forelæst, ei vare meget uenige med den deri indeholdte Lærdom, men meente, at enkelte Artikler kunde trænge til en Forklaring (Hugon. Grotii animadv. pro suis notis in consult. Cassandri. p. 2). Men mærkeligt af alle er her Keiser Carl den 5te selv. Thi ikke blot skal han, som Coelestinus beretter, have sagt, „at Protestanterne i Troens Artikler ikke fore vild,“ og „at hvis Præsterne gjorde deres Pligt, behøvede man ikke Luther til Læremester“ (Coelestin. Tom. IV. fol. 109), men indtil sin Dødedag have holdt fast ved det Hovedstykke om Menneskets Retfærdiggjørelse for Gud ved Troen alene, noget, hvorfor de spanske Inquisitorer drog siden hans Skriftefædre i Klosteret St. Just, hvor han endte sine Dage, til strengt Ansvar (hvilket berettes af Historiekrivern Thuanus og af Mich. Seddes).

for Lyset. Thi ved hvor mange unyttige, vildfarende og farlige Lærdomme Sandheden forlangst har været undertrykt i Munkes, Sophisters og Canonisters Skrifter er hver Mand bekjendt og ei her fornødent at udsætte.

Vi have og, Gud skee Lov! Vidnesbyrd af mange arlige og gudsfrygtige Folk, som takke Gud af Hjertet for den usigelige Naade og Velgjerning, at han ved os har skjenket en sikkrere Underviisning i de allervæsentligste Lærdomme og en bedre Trost, end som hentes kan af Modstandernes Skrifter tilhobe.

Derfore ville vi befale Christo denne vor Sag og al Fare; han skal, det vide vi forsandt, engang dømme den og dømme retteligen. Saa bede vi da, Herre Jesu Christ, at du vil ansee dine Kirker, som fersølges og adsplettes, og give den menige Christenhed din naadige Fred og Een-drægtighed!

Til Confessionens første Artikel

om den treenige Gud.

Den første Artikel af vor Bekjendelse lade vore Modstandere staae, i hvilken vi give tilkjende, som vi troe og lære, at der er eet guddommeligt, udeleligt Væsen og dog trende adskillige Personer i det samme ene guddommelige Væsen, lige mægtige, lige evige, Fader, Søn og Hellig Aand. Denne Artikel have vi altid troligen lært og forsvaret i vore Kirker; thi vi vide, at den haver en vis og stærk Grund i den hellige Skrift, som aldrig kan rykkes. Vi staae da derpaa fast og sige frit, at de, som anderledes lære og mene, ei ere af Christi Kirke men Afgudstienere og Gudsbespottere.

Til Confessionens anden Artikel

om Arvesynd.

Den anden Artikel om Arvesynd ere vore Modstandere forsaavidt tilfreds med, kun at de forekaste os, at vi ei ret have beskrevet, hvad Arvesynd er; da vi dog paa det Sted alene have talt i almindelige Udtryk derom. Og her nu strax i Indgangen vil Deres K. M. befinde, hvor meget det har brøstet Confutatismesterne paa sundt Skjønne og ærlig Oprigtighed. Thi da vi ganske enfølgelig have villet fatte i Korthed de Stykker, hvoraf Arvesynd bestaaer, saa have de af idel Gift og Bitterhed mistydet vore Ord og med Kunst fordreiet vor Mening, som i og for sig intet Anstødeligt haver. De sige nemlig: at være foruden sand Guds frygt og sand Troe er en Synd i Gjerning og altsaa ikke Arvesynd. Det er vel aabenbart, at saadant Ordskloverie ei er kommet fra Keiserens Raad men af Sophisternes Skoler. Men skjøndt vi nu uden U-

mag kunne gjendrive en saadan falsk Klogt og Fordre-
 else, ville vi dog først, for at alle fromme Folk skulle
 see og kjende, at vi intet uskikkeligt eller urimeligt lære
 om denne Sag, bede, at man kaster Pinene i det tykke
 Exemplar af Confessionen, hvor Ordene, som de staae,
 vel skulle frie os for al Mistanke om nye Lære. Det
 hedder der nemlig: „Videre læres, at efter Adams Fald
 alle Mennesker, som efter Naturen fødes, werde und-
 fangne og fødte i Synden, det er: at de alle fra Mo-
 ders Liv ere fulde af ond Lyst og Tilbøielighed, og kunne
 ikke have af Naturen sand Guds frygt eller sand Troe
 paa Gud.“ Dette Sted viser, at vi om alle, der fø-
 des efter den kjødelige Natur, mene, at de hverken have
 Gjerning og Udrettelse, ei heller Evne, Kraft og Gaver
 til af Hjertet at kunne frygte Gud og rettelig troe paa
 ham. Thi vi sige, at alle, som saaledes fødes, have
 med sig ond Lyst og Begjerlighed, og ei kunne formaae
 af sig selv, at de i Sandhed frygte Gud og troe paa
 ham. Hvad kan herpaa med Foie udsættes? Enhver,
 der har Sandheden hjer, vil visselig finde os frie i dette
 Stykke. Thi det er den samme Mening, naar vi i det
 latinske Exemplar af vor Bekjendelse sige, at Naturen
 ingen Evne, Kraft eller Formue har af sig selv til at
 frygte Gud og troe ham rettelig, hvorved ogsaa nægtes
 dem at have Udrettelsen i saadant, der ere komne til Al-
 der og Forstand. Naar vi altsaa tale om den onde Lyst
 og Begjerlighed, forstaae vi ikke blot de Gjerninger, som
 komme af samme, dens onde Frugt, men den fordærve-
 de Naturs idelige Tilbøielighed.

Men herefter skulle vi med flere Ord vise, at vor
 Beskrivelse af Arvesynden kommer overeens med det, som
 de Gamle almindeligviis have lært herom. Thi først maae
 vi fremsætte og aabenbare vor Mening, hvorfor vi paa
 dette Sted fornemmeligen have brugt disse og ikke andre

Ord. Vore Modstandere tale selv saaledes derom i deres Skoler og bekjende, at den onde Lyst og Begjerlighed er Arvesyndens *M a t e r i a l e*¹⁾, d. e. dens væsentlige Yttring, hvorfors vi i vor Beskrivelse af Arvesynden ingenlunde kunde forbigaae dette Stykke, allerhelst i vore Dage, da nogle derom tale og lære mere efter den hedske Philosophie end af den Hellige Skrifts Aabenbaring. Thi nogle sige, at Arvesynden ikke er nogen Lyde eller Fordærvelse i Menneskets Natur, men blot en Trældom og Dødeligheds Vilkaar, som alle Adams Børn ere underkastede uden nogen egen Skyld formedelst en Fremmeds Brøde og Fald²⁾; ligerviis som af en livegen Kvinde fødes kun livegne Folk og Trælle, og ere dette Vilkaar undergivne ikke af nogen Naturens Brøst, men for Moderens Uffelheds Skyld, som de maae bære og undgjelde. For nu klarligen at vise, at vi ei tykkes om saadan uchristelig Mening, have vi ladet Talen falde paa den onde Lyst og Tilbsielighed, og i samme retskafne Forstand kaldet Arvesynden en *S y g d o m*³⁾, for ders

¹⁾ Ved Arvesyndens *M a t e r i a l e* (det egentlig *P o s i t i v e* deri) forstaaes, som Apologien her lærer, den onde Lyst. Arvesyndens *F o r m a l e* derimod (dens *n e g a t i v e* Side) er Berøvelsen af den oprindelige Retfærdighed. Begge Dele, lære Protestanterne, constituere Begrebet af Arvesynd, dette som den genetiske Aarsag, hiint som den permanente Virkning eller væsentlige Yttring, som jeg har oversat Udtrykket af Skolesproget: *M a t e r i a l e*.

²⁾ Saaledes lærte alle de pelagianiserende Scholastikere, f. Ex. *D u r a n d u s* (Sentent. II. dist. 28. qv. 3.), *G a b r i e l B i e l* (Sentent. II. dist. 28.), *C a j e t a n u s* (Opuscul. Tom. I. tract. 4. qv. 1).

³⁾ Nemlig ikke som om den bestod i en blot Berøvelse, men tilføjede i en positiv Fordærvelse. Fra denne Side har blandt

med at tilkjendegive, at ikke en Part af Mennesket, men hele den menneskelige Natur fødes i Synd og Fordærvelse.

Derfore have vi ei heller blot talt om den onde Lyst, men derhos sagt, at alle Mennesker fødes i Synd, uden Gudsfrøgt og uden Troe. Ogsaa dette have vi sat til ei uden Overlæg. De scholastiske Lærere tale om Arvesynd som en ringe Naturens Skrøbelighed, hvilken de kalde fomes (Lønderet til det Onde), og vise saaledes noksom, at de ei forstaae, hvorledes de hellige Fædre have meent det, naar de tale om Arvesyndens Natur. Om denne fomes lære de videre ¹⁾, at den er en Legemsbeskaffenhed, og som de paa deres Viis ere taabelige, spørge

Scholastikerne allerede Thomas Aquinas betragtet det, og stemme disse hans Ord ganske med Apologiens Forestilling af Sagen: „Ligesom legemlig Sygdom har noget af Berøvelse i sig, forsaavidt derved Kræfternes Ligevægt, Sundheden, ophæves, og noget Positivt, nemlig selve Livskræfternes Forstyrrelse, saaledes har Arvesynden i sig først Berøvelsen af den oprindelige Retfærdighed, og dernæst den forstyrrede Ligevægt af Sjelens Kræfter“ (Prima secundæ qv. 82. a. 8). Men andre Scholastikere bruge netop Ordet Sygdom, for at betegne den blotte Berøvelse eller Mangel af Retfærdighed, og i denne Mening vil Apologien ikke have Ordet taget.

¹⁾ De ældre Scholastikere, som Lombardus f. Ex. (Sentent. lib. II. dist. 30. qv. 2) forstode ved fomes unægteligen det samme, som ovenfor kaldtes det Materiale af Arvesynden, nemlig den onde Lyst, Kjødets Lys, som Lombardus træffende kalder det, Loven i vore Lemmer. Men de senere, især af Scotus's Tilhængere, der med Pelagius ophøiede de menneskelige Kræfter paa Naadens Bekostning og til sand Gudsfrøgtigheds Ruin, udlagde dette Udtryk ligesom det bestygtede Sygdom om en blot Uorden i de physiske Kræfter, og forviklede sig nu i taabelige Spørgsmaal, hvoraf Apologien angiver nogle.

de endog: om saadan Meen er kommen af, at Eblet, de første Forældre bede paa, var forgiftet, eller deraf, at Slangen blæste paa dem? om den forvarres ved Lægemidler eller ikke? Med saadant Gjekkespil og unyttige Spørgsmaale have de forvirret og undertrykt det rette Hovedstykke i Sagen. Saa at, naar de tale om Arvesynd, røre de slet ikke ved den menneskelige Naturs største og groveste Synder, som ere, at vi af Naturen ikke kjende Gud eller agte ham, ikke frygte Gud eller troe ham retteligen, at vi hade og slye Guds Dom, knurre mod hans Villie, fortvivle paa hans Naade, sætte vor Tillid paa disse timelige Ting o. s. v. Disse høieste og største Synder, som meest stride imod Guds Lov, forbigaae Scholastikerne, ja lære endog, at den menneskelige Natur endnu af sig selv har Kræfter til at elske Gud over alle Ting og til at holde Guds Bud for saavidt Handlingernes Væsen angaaer ¹⁾. Men de see ikke, at de derved modsig sig selv. Thi af egen Formue at kunne elske Gud over alt, at kunne holde hans Bud, hvad er det andet end at være, som Adam var i sin oprindelige Retfærdighed i Paradiis, reen og hellig? Hvis vi af egne Kræfter formaaede saa store Ting, som Scholastikerne djervt paaftaae, hvad er da Arvesynd? hvortil gjøres os Christus behov, naar vi kunne vorde retfærdige ved vor egen Retfærdighed? hvad er den Hellige Aand os fornøden, naar vi kunne udrette alt dette af egen Kraft, elske Gud over alt og fyldestgjøre hans Lov? Hvo seer ikke, hvor forkeert vore Modstandere her bære sig ad? De smaae Brost paa den syndige Natur bekjende de, men de farligste og største Svagheder vide de intet

¹⁾ Om denne fordærvelige Lære er allerede af mig talt i en Anmærkning til Confessionens 18de Artikel S. 60.

at sige af, som dog den hellige Skrift bestandig minder os paa og Propheterne klage over, hvilke ere: den kjødelige Sikkerhed, Gudsforagtelse, Had og Brede i Hjertet imod Gud, og andre saadanne medfødte Naturens Fordarveligheder. Thi efterat Scholastikerne have talt med de hedenske Philosopher om Naturens Fuldkommenhed og blandet saadan Bildfarelse ind i den christelige Lære, holde de for meget paa den frie Villie og vore Gjerninger. Hvorover de da have lært, at Menneskene ved et udvortes arbart Liv kunne vorde fromme for Gud, og ei have agtet paa den indvortes Ureenhed i den menneskelige Natur; thi derom kan ikke dømmes af Fornuftten, men alene af Guds Ord, som Scholastikerne bruge faare lidet og ikke gjerne have med i deres Skrifter. Vi sige jo vel ogsaa, at det nogenlunde staaer i vor Evne, at leve udvortes arbart; men til at retfærdiggjøres for Gud strækker vor Formue sig ikke. Disse ere de Aarsager, hvorfor vi i vor Beskrivelse af Arvesynd meldte om den onde Lyst og derhos sagde, at ingen af naturlige Kræfter kan frygte eller troe Gud. Thi vi vilde derved give tilkjende de skadelige Brøst og Svagheder, Arvesyndens har i sig: vor Forstands Formørkelse til at kjende Gud, at vi ikke frygte og ære ham, ikke troe paa ham, ikke kunne elske ham over alt. Disse ere den menneskelige Naturs fornemste Lyder, hvilke egentlig stride mod den første Table af de ti Bud.

Og ei have vi i dette Stykke indført nogen nye Mening. Thi den Beskrivelse, som gif hos de Gamle af Arvesyndens, siger, retteligen forstaaet, ganske det selv samme. Den lyder nemlig som saa: „Arvesyndens er den første oprindelige Retfærdigheds og Helligheds Fortabelse.“¹⁾ Men de scholastiske Theologer opkaste herved

¹⁾ Denne Definition tilhører den bekjendte Anselmus, Er-

mange forføngelige og unyttige Spørgsmaale, og forklare dermed ingenlunde hvad den oprindelige Retfærdighed er. Hvad forstaaes da ved denne Retfærdighed? Retfærdighed og Hellighed kalder Skriften jo ei blot det, naar nogen holder den anden Tavle af Lovens ti Bud, men ogsaa den første, som befaler, at vi skulle frygte Gud, troe paa Ham, elske Ham. Derfor har Adams Reenhed og oprindelige Retfærdighed ikke blot bestaaet i en fuldkommen Legemsbeskaffenhed, en uforrykket Sundhed og alle Kræfters Ligevægt, som en blot Følge deraf, men de største og bedste Gaver i denne første, ædle Creatur have været: et klart Lys i Hjertet til at kjende Gud og hans Bærk, en retskaffen Guds frygt, en ret hjertelig Tillid til Gud og Kraft til at udrette, hvad den rette, visse Forstand i ham havde erkjendt for ret at være. Det vidner og den hellige Skrift, naar den siger, at Mennesket skabtes efter Guds Billed og Lignelse. Thi hvad andet er det, end at en saadan Guds Wiisdom og Retfærdighed af Herren var afbildet i Mennesket, at han derved kunde erkjende Gud, gennem hvilken og Guds Klarhed kunde speile sig i ham; at saadanne højeste Gaver vare ham givne, som Forstand til at kjende Gud, sand Guds frygt, sand Tillid i Hjertet til Gud og saadant mere? Thi saaledes udlægges dette om Guds Lignelse af Irenæus ¹⁾ og Ambrosius ²⁾, hvilken sidste taler meget i lige samme Mening og blandt andet

kæbisp af Canterbury og læses i hans Bog de conceptu virginis sine pecc. orig. c. 25.

¹⁾ Irenæus adv. hæreses lib. V. c. II. §. 2. c. 12. §. 4.

²⁾ Ambros. in Hexæmero lib. VI, c. 8. Cf. eiusdem lib. de Esau l. fuga sæculi & Comment. in Pl. 118 serm. 8 & 10.

figer: „Den Sjæl er ikke efter Guds Billede, i hvilken Gud ei stedse er.“ Og St. Povel til de Epheser og Colosser vidner udtrykkelig, at Guds Billede hedder ikke andet i Skriften end „sand Guds Kundskab, Retfærdighed og Sandhed“ (Eph. 5, 5. Col. 3, 10) Og selv Lombardus ¹⁾ siger uden Dmsvøb, „at den oprindelige Retfærdighed er den samme Guds Lignelse og Billede, som er indgivet Mennesket af Gud.“ Vi opregne her de Gamles Meninger, som ikke forhindre Augustin's Udlægning om Guds Billede i Mennesket ²⁾.

Naar derfor de Gamle beskrive Arvesynden saaledes, at de sige, at den er en Mangel og Brøst paa den oprindelige Retfærdighed, saa er deres Mening ikke blot den, at Menneskets ringere og lavere Kræfter ere forværvede og unddragne de høieres Lydighed, men at han har mistet selv sine høieste Gaver, ret Guds-kundskab, ret Guds-frygt, Kjerlighed og Tillid til Gud, eller, for noiere at sige det, den Kraft og det Lys i Hjertet, som giver ham Lyft og Mod til saadant at udrette. Thi selve Skoletheologerne lære jo, at saadant ikke er os muligt,

¹⁾ Lombardi Sentent, l. II. dist. 16.

²⁾ Augustin's driver overalt paa, at Guds Billede maa søges i den menneskelige Sjæl, og ingenlunde staaer da Apologien eller de deri paaaberaabte Forfattere i nogen Modsigelse med ham. Men det, der tales her om hans Udlægning, som særegen, sigter til den Forskjel, som han, og efter ham Thomas Aquinas, gjør paa filosofisk Vis mellem Lignelse og Billede, i det han rigtig bemærker, at ikke enhver Lignelse (similitudo) er et Billede (imago), men kun den, hvori væsentlige Overensstemmelser med Urbilledet (Originalen) kjendes. Denne filosofiske Distinction har Apologien her intet Hensyn taget til, men holdt sig alene til den bibelske Sprogbrug, hvor Billed og Lignelse ere eensbetydende Ord (1 Mos. 1, 26.).

uden synderlige Gaver og Guds Raades Bistand ; og de samme Gaver navne vi nu ved deres rette Navn, som ere : Guds frygt, Guds Kundskab og Tillid til Gud. Heraf er det da klart, at vor Mening stemmer med den gamle Beskrivelse, i det vi ikke blot frakjende Mennesket Gjerningen efter Guds Villie og Lov, men ogsaa Evnerne og Kræften selv til saadant at fuldbringe.

Men ganske det samme mener og Augustinus, naar han (som han pleier det) beskriver Arvesynden som den onde Lyst ¹⁾. Thi dermed vil han kun tilkjendegive, at den onde Lyst, efter Retfærdighedens Fortabelse, er kommen i dens Sted. Thi den syge, fordærvede Natur, efterdi den ei kan frygte og elske Gud og ei troe Gud, søger og elsker det Kjødelige, og enten tryk foragter Guds Dom, eller flyer den, naar den derved forkrækkes. Saaledes omfatter da Augustinus baade Banmægtigheden til det Gode, Mangelen paa oprindelig Retfærdighed, og den Lyst, som boier til det Onde, hvilken fulgte derefter. Og saaledes er da den onde Lyst ei blot en Forkrænkelse i Legemet's Kræfter, men og at vi efter vore allerbedste og høieste Kræfter alligevel ere kjødelig sindede og afvendte fra Gud. Og ei forstaae de hvad de sige, som paa den ene Side bekjende, at der er udi Menneskets Natur ond Lyst og Begjærighed, for saavidt den ikke dødes og dæmpes ved den Hellige Aand, og dog paa den anden Side paaastaae, at Mennesket formaaer af egne Kræfter at elske Gud over alle Ting.

Derfor have vi i vor Beskrivelse af Arvesynd ret-

S 2

¹⁾ Augustin, de nuptiis et concupisc. ad Valerian, c. 25 et c. 31.

teligen forklaret begge Dele, i det vi gave dens Væsen tilkjende baade som en Mangel, nemlig at vi ei kunne troe, ei frygte og elske Gud, og iligemaade som den onde Lyst, der søger det Kjødellige imod Guds Ord, det er: søger ei blot Legemet's Bellyster, men kjødelig Blisdom og kjødelig Retfærdighed, og sætter derpaa sin Tillid som paa de sande Guder, og foragter Gud. Og ikke blot de Gamle, men ogsaa af de nyere Lærere saa mange, som have den rene Sandhed af Hjertet her ¹⁾), lære, at Arvesynden bestaaer af hine tvende væsentlige Stykker, nemlig Mangel og Brøst paa den ene Side og den onde Lyst paa den anden. Thi saaledes siger Thomas ²⁾): „Arvesynden er ikke blot en Berøvelse af den oprindelige Retfærdighed, men ogsaa en Forsyrrelse i Sjælens Evner ved den uordentlige Begjerlighed, og derfor ei blot en slet og ret Brøst, men en forkrænket og fordærvet Sjælens Stikkelse.“ Og Bonaventura siger ³⁾): „Naar der spørges, hvad Arvesynd er, saa svares retteligen, at den er en utæmmet Begjerlighed. Men ogsaa det er ret svaret, at den er den skyldige Retfærdigheds Fortabelse. I det ene af disse Svar ligger det andet.“

¹⁾ Hugo af St. Victor var den første af de scholastiske Lærere, som forenede Anselms Definition af Arvesynden med Augustini; han fulgte Thomas og Bonaventura, hvilken sidste kommer den i Apologien udviklede Anskuelse nærmest, i det han erkjender, at den ene af disse Beskrivelser indeholder og forudsætter den anden. Men Scotus og alle hans Tilhængere forsvarede eensidigen det Anselmiske Begreb, og nægtede ligefrem, at Arvesynden var noget Positivt; hvorimod andre af Sententiarierne ligesaa eensidige kun vilde lade Augustini Udtryksmaade gaae og gjælde.

²⁾ Thomas Aqv. in Prima secundæ qv. 82. a. 1.

³⁾ Bonaventura Sentent. lib. II. dist. 30. a. 2, qv. 1. n. 20.

Det samme er Hugo's Mening, naar han siger ¹⁾: „Arvesynden er en Formørkelse og Uvidenhed i Sindet og den onde Begjerlighed i Kjødets.“ Han vil dermed nemlig give tilkjende, at vi fødes alle saa, at vi ikke kjende eller agte Gud, ikke troe Gud, men flye Ham og hade Hans Dom. Og forbemældte Meninger komme aldeles overeens med den hellige Skrift. Thi Paulus kalder stundom Arvesynden udtryffeligg en Mangel og Brøst, som 1 Cor. 2, 14: „Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til.“ Andensteds kalder han den en ond Begjerlighed „kraftig i Lemmerne, hvilken føder af sig onde Frugter“ Rom. 7, 5). Vi kunde vel opregne flere Skriftens Ord om begge disse Stykker, men til denne klare og aabenbare Sandhed gjøres det ikke fornødent. Enhver forstandig Læser seer letteligg og mærker, at det at være uden Gudsfrøgt og uden Troe ei blot er gjørligg Skyld, men en medfødt og blivende Brøst i Naturen, saafremt den ei vorder fornyet.

Vi mene og lære altsaa ei andet om Arvesynd, end den Helligg Skrift og den almindeligg kristeligg Kirke; men saadanne Skriftens og Fædrenes klare Vidnesbyrd for Sandheden, som ved myere sophistiske Theologers livagtigg Spørgsmaale have været undertrykte, føre vi atter tilbage i deres oprindeligg Reenhed og drage dem frem for Dagens Lys. Thi Sagen selv taler her og viser os aabenbare, at mange af de nyere Sophister slet ikke have forstaaet, hvad Fædrene have meent, naar de tale om Naturens Mangel og Brøst. Men det er høilig fornødent, ret at lære og forstaae, hvad Arvesynd er; thi ingen kan kjende, hvor stor Guds Naade udi

¹⁾ Hugo de St. Victore de sacramentis part. 7.

Christo er og forlænges efter den, uden han kjender tilførn sin Sammer og Elendighed, som Herren selv siger: „De Sunde behøve Løgen ikke.“ (Matth. 9, 12. Marc. 2, 17.) Al Menneſkets Retfærdighed er idel Hyklerie og Bederſtyggelighed for Gud, uden vi bekjende, at vi ere uſle Syndere, ſom ikke af vor Natur eller Kræfter kunne frygte, elſke og troe Gud. Derfor ſiger Propheeten: „Siden jeg forſtod, ſog jeg mig paa Lenderne“ (Jer. 31, 19) og Pſalmiſten: „Jeg ſagde i min Miſtrøſtighed: hvert Menneſke er en Løgner,“ (Pſ. 116, 11) det er: han kan ikke rettelig mene om Gud eller kjende Ham.

Vore Modſtandere ſkrige og heftigt mod Dr. L u t h e r, fordi han haver ſkrevet: „Arveſynden er og bliver ogſaa efter Daaben“, og tilføie, at denne Artikel allerede tilførn er fordømt med al Ret og Føie af Pave Leo den 10de. Men Deres R. M. ſkal her aabenhart finde, at det er en Vagvaſtelse og intet andet. Thi Modſtanderne vide vel, i hvad Mening Luther vil have dette ſagt, at Arveſynden bliver tilbage efter Daaben. Han har altid ſkrevet klarligen, at den hellige Daab borttager og udſletter Arveſyndens hele S k y l d, ſkjøndt det Materiale af Synden, ſom de kalde det i Skolerne, nemlig den o n d e L y ſ t, er og bliver. Han ſkriver endvidere, at den Hellige Ånd, ſom meddeles ved Daaben, begynder indvortes at dræbe og dødgjøre den onde Begjerlighed og ſkaber nye Rørelſer i Menneſket. Lige i ſamme Mening taler og A u g u ſ t i n u s, naar han ſiger ¹⁾: „Arveſynden forlades i Daaben, ikke ſaa, at den jo ſiden bliver, men at den ikke bliver til-

¹⁾ Denne Sætning findes vel ikke ganſke med de ſamme Ord (thi Melancthon citerede ofte af Hukommelſen ſin Auguſtin), men dog efter Meningen i Auguſtin, de nuptiis et concupisc, I, 25.

regnet." Her bekjender Augustinus jo aabenbare, at Synden er og bliver i os, skjondt den ikke tilregnes. Og denne Mening behagede saaledes de Følgende, at den ogsaa er sat i Decreterne. Og fremdeles siger Augustinus¹⁾: „Den Lov, som er i vore Lemmer, er borttagen ved den aandelige Gjenfødselse og bliver dog i dette dødelige Kjød. Den er borttagen, fordi Skylden er løst formedelst Sacramentet, ved hvilket de Troende fødes paa nye. Men den bliver, fordi den virker onde Begjærigheder, imod hvilke de Troende stride." Saaledes, vide Modstanderne vel, lærer og mener Dr. Luther, og nu de ikke ere magtige at rykke hans Lærdom eller formaae noget mod Sagen selv, fordreie de hans Ord, og vise deres Kunst for at undertrykke Sandheden, de med ingen Skjel kunne beskylde.

Men videre paastaae nogle, at den onde Lyst er en paalagt Straf, ikke en Synd, der skyldigjør til Død og Fordømmelse. Dr. Luther derimod siger, at det er en saadan fordømmelig Synd. Ovenfor er alt sagt, at Augustinus beskriver Arvesynden som den onde Lyst; skal dette nu være ilde talt, saa lad dem udfægte Sagen med Augustinus og see, hvorledes de komme tilrette med ham. Desforuden siger S. Povel til de Romere: „Jeg kjendte ikke Synden uden ved Loven; thi jeg vidste ikke af Begjærighed, dersom Loven ikke havde sagt: Du skal ikke begjere“ (Rom. 7, 7). Ili-gemaade: „Jeg seer en anden Lov i mine Lemmer, som strider imod mit Sinds Lov, og tager mig fangen under Syndens Lov, som er i mine Lemmer“ (Rom. 7, 23). Dette er S. Povels klare og faste Vidnesbyrd; der hjelper ingen Gloser og ingen Sophisterier imod; disse Sprog

¹⁾ Augustin, Contra Julianum, VI, 16.

skal hverken Djeyle eller nogen Menneſker kunne tilintetgjøre. Der kalder han jo klarligen den onde Lyſt en Syn d, hvilken dog ikke tilregnes dem, der ere i Chriſto, ſkjøndt den i og for ſig er ſkyldig til den evige Død, naar den ikke for Chriſti Skyld forlades. Og der er ingen Tvivl om, at dette var ogsaa de gamle Fædres Mening. Thi Auguſtinus ſtrider heftigt imod dem ¹⁾, ſom meente, at den onde Tilboielighed i Menneſket ikke var noget Laſtværdigt, men en ligegyldig Ting, hverken ond eller god, ſom Legemets Farve, legemlig Svaghed og andet deſlige.

Og derſom nu Modſtanderne endelig ville forſvare, at det, de kalde Lomes, eller Lønderet (Spiren) til det Onde, i og for ſig er hverken ondt eller godt, da ſtaaer og ſtride mod dem ikke vi alene, men og den hellige Skrift paa mange Steder og den hele Chriſtne Kirke. Thi hvo har nogenſinde fordriſtet ſig til at ſige, at dette er ligegyldige Ting, omendſkjøndt ikke Billien fuldkommelig ſamtykkede: at tvivle, om Gud er vred paa Syn den, tvivle paa Hans Naade og Forjættelſe; hade Hans Dom; knurre mod Hans Billie og Tilſikkelse, at Han ei ſtrar frier af Nøden; græmme ſig over, at det gaaer de Ugudelige bedre end de Gode; optandes af Vrede og Lidenſkab, begjere verdſlig Rigdom og verdſlig Ære o. ſ. v. Diſſe og andre ſaadanne onde Tilboieligheder føle ogsaa de Gudfrygtige i ſig, ſom Pſalmerne og Propheterne i klare Ord bekjende. Men Sophiſterne i de theologiske Skoler have i denne Sag talt Skriften aabenbart imod, og af Philoſophien indført Meninger, ſom ere aldeles fremmede for Evangeliet; ſom: at vi, hvad Lidenſkaber og Begjerligheder angaaer, hverken ere gode

¹⁾ Auguſtin, contra Julian. I, 3.

eller onde, hverken at rose eller laste, at intet er Synd uden det, som skeer frivilligt. Saadanne Ord og Taler kunne vel gaae og gjelde om den verdslige Dom, hvorom Philosopherne tale, men ingenslunde om Guds Dom. I Verden der er det vel sandt, som Juristerne sige: Tanker ere toldfrie; men Gud udforsker Hjerterne. — Saaledes sikke de nu ogsaa andre urimelige Taler ind, som f. Ex., at Naturen, Guds Skabning, ikke kan være ond. Dette kan, paa sit Sted sagt, være meget vel talt; men dertil maa det ikke indføres, at forringe Arvesynden. Og dog læser man disse og flere deslige Sentenser hos Scholastikerne, der saaledes meget uskikkelig sammenblande Philosophiens Lære om et udbortes arbart Levnet for Verden med Evangeliets guddommelige Lærdom. Og saadant have de ikke blot foredraget i Skolerne, men offentlig, som det gaaer, prædiket for Folket. Disse farlige og skadelige Lærdomme ere og gjerne blevne antagne, fordi Fornuften lader sig saadan Prædiken vel behage; og som Tilliden til egne Gjerninger og Kræfter derved næredes, blev Kundskaben om Christi Naade undertrykt. Derfor, da Luther vilde forklare, hvilken svar Elendighed Arvesynden er, og hvilken stor Brost i den menneskelige Natur, lærte han end ydermere, at det, som bliver tilbage af den, ikke er nogen ligegyldig Ting, men haver fornøden Christi Naade, at det ikke skal tilregnes, og den Hellig Aands Lys og Kraft, at det maa dæmpes og dødgyres.

Dog Scholastikerne forringe begge Dele, baade Synden og Straffen, i det de lære, at Mennesket af sine egne Kræfter formaaer at holde Guds Bud. Heelt anderledes beskrives i første Mose Bog den Straf, som Gud haver paalagt for Arvesyndens Skyld. Thi der vorder den menneskelige Natur underlagt ikke alene Døden og andet legemligt Onde, men ogsaa Djevleus

Herredømme; alt efter den skrækkelige Dom, som lyder: „Jeg vil sætte Fjendskab mellem dig og Qvinden, og imellem din Sæd og hendes Sæd.“ Naturens Brøst og den onde Begjerlighed ere Straf og Synd tillige, men Døden og andet legemligt Døde, og Djevleens Magt og Tyrannie ere Straffene i egentligste Forstand. Thi den menneskelige Natur er ved Arvesynden hengiven i Trældom og fangen under Djevleens Vold, som daarer og forfører den med skrækkelige Bildfarelser og henriver den til alle Slags Synder. Men ligesom Djevlen ei kan overvindes uden ved Christi Hjælp og Bistand, saa kunne vi ei heller af egen Magt blive denne Trældom qvit og deraf befriede. Man kan see og finde i alle Historier fra Verdens Begyndelse af, hvor stor Magt Djevleens Rige haver. Man seer, at Verden fra den Høieste til den Laveste er fuld af Bespottelser imod Gud, fuld af ugudelig Lære, mod Gud og Hans hellige Ord; og i disse Lænker snærer og binder Djevlen mange, der i Verdens Øine gjelde for vise og hellige; andre fører han til grovere Laster. Men efterdi Christus er os dertil given, at han skulde borttage disse Synder og Syndens svære Straffe, og tilintetgjøre Synden og Døden og Djevleens Rige, saa kunne vi ingenlunde kjende disse Christi allerførste Belgjerninger, uden vi tilførn føle og bekjende Syndens Jammer og store Skade, vor dybe Fordærvelse. Derfor have vore Kirkelærere med største Flid lært om denne Artikel og intet nyt indblandet, men have holdt sig til den hellige Skrifts Ord og de hellige Fædres klare Meninger.

Dette agte vi skal fyldestgjøre Hans K. M. imod de løse og uforstandige Indvendinger, hvorved vore Modstandere have anfægtet denne vor Artikel. Thi det vide vi forvist, at vi lære retteligen og eensstemmig med Christi almindelige Kirke. Og dersom

de nu ere til Sinds, videre at indlade sig paa denne Stridspunkt, da skal det visselig ei mangle paa Mænd hos os, som ville svare dem, saa at Sandhed skal dog blive Sandhed. Thi Modstanderne forstaae for en stor Deel ikke hvad de selv sige betræffende denne Sag; de tale og skrive meget, som er dem selv tvertimod, ja forstaae heller ikke selv engang deres egen Dialectica, hverken om Arvesyndens *F o r m a l e d. e.* hvad den egentlig i sit Væsen eller Udspring er, eller om Mangel paa den oprindelige Retfærdighed. Vi have paa dette Sted ei villet med Vidtsøstighed udmynstre alle deres enkelte kvagelige Sætninger, men alene i almindelige og bekjendte Ord villet fortælle de hellige Fædres Mening, hvilken ogsaa vi følge.

Til Confessionens tredie Artikel om Christo.

Den tredie Artikel bifalde vore Modstandere, i hvilken vi bekjende, at i Christo ere tvende Naturer, det er: at Ordet, Guds Søn, haver paataget den menneskelige Natur, at altsaa Gud og Mennecke ere een Person, een Christus. At den samme har lidt og er død for os, for at forløse Faderen, og at Han er opstanden af de Døde, for at besidde et evigt Rige, at de, som troe, skulle formedels ham have Retfærdighed, Helliggjørelse og et evigt Liv, som det apostoliske og nicæniske Symbolum lære.

Til Confessionens fjerde, femte, sjette og tyvende Artikel om Retfærdiggjørelsen.

I den fjerde, femte, sjette og længere hen i den tyvende Artikel fordømme de vor Bekjendelse, fordi vi

lære, at Menneskene uden al egen Fortjeneste, alene formedelst Troen, for Christi Skyld, erholde Syndernes Forladelse. Og forkaste de begge Dele, først det, at vi nægte, at Menneskene formedelst egen Fortjeneste erholde Syndsforladelse, men for det andet, det, at vi bekjende og holde fast ved, at vi ved Troen alene paa Christum erholde den og vorde retfærdiggjorte for Gud. Men efterdi denne Sag imellem os gjelder den fornemste Artikel i hele den christelige Lære, som retteligen forstaaet sætter vor Herres og Mesters Ære i det klareste Lys og alene viser den rette Vej til en sand Erkjendelse af Christus og sjenker de fromme Samvittigheder fornøden og rigelig Trøst, saa bede vi, at Keis. M. ville naadigst høre os i denne store og høivigtige Sag. Thi efterdi vore Modstandere slet ikke forstaae, hvorledes disse Skriftens Lærdomme ere at fatte, nemlig hverken hvad Syndsforladelse, eller hvad Troe, eller hvad Naade, eller hvad Retfærdighed er, saa fordunkle de i deres ulyksalige Blindhed denne høisifnødne Artikel, nedsatte Christi Belgjerninger og røve Samvittighederne den adle, store Skat og evige Trøst, hvori de monne hvile. Men for at vi kunne bekræfte vor Bekjendelse og bortrydde hvad Modstanderne forekaste os, saa ville vi forudskikke nogle væsentlige Grunde, for at man des rettere kan fatte denne ganske Handel og see denne Lærdom, hvad den haver for Grund paa begge Sider.

Den ganske Skrift bør inddeles i disse to Hovedstykker og Lærdomme, i Loven og Forjættelserne. Somme steds holder Skriften os Loven fore, somme steds tilbyder den Naade ved de herlige Forjættelser om Christo; som naar Skriften i det gamle Testamente lover og tilsiger os Christi Komme, og tilbyder Syndernes Forladelse, Retfærdiggjørelse og det evige Liv formedelst Ham; eller i det nye Testamente, naar Christus, siden Han er

aabenbaret paa Jorden, lover og tilfiger Syndernes Forladelse, Retsfærdiggjørelse og det evige Liv. Men her paa dette Sted forstaae vi nu ved Loven de ti Guds Bud, i hvor end i Skriften de læses, og have her intet at bestille med andre Moses Love, Kirkelove og verdslige Love.

Al disse tvende Stykker tage vore Modstandere sig Loven fore, fordi den menneskelige Fornuft af Naturen i nogen Maade forstaaer Loven, thi den er af Gud medgivet og skreven i Hjerterne. Og nu mene de at have nok i Loven og ville ved Loven søge Syndernes Forladelse og Retsfærdiggjørelse. Men Guds Lov, de ti Bud, kræver ikke alene udvortes Tugt, et ærbart og ustraffeligt Levnet, hvilket Fornuften nogenledes formaaer at udrette, men ogsaa andre Ting, som ere langt høiere og langt overgaae Fornuften og menneskelige Kræfter, nemlig at vi skulle af ganske Hjertensgrund frygte og inderlig elske Gud, i al Nød paakalde Gud, visselig og fast forlade os paa Ham alene, at Han bønøver os, forvent af Ham al Slags Trøst i dette Liv, ja selv midt i Døden Livet, i al Fristelse og Trængsel ei at flye fra Ham, men give os ganske under Hans Billie; gjerne at lide og bære af Ham alt hvad Han vil paalægge os.

Men her have nu Scholastikerne fulgt de hedenske Philosopher, og naar de ville forklare, hvorledes et Menneske bliver retsfærdiggjort for Gud, lære de alene om saadan Retsfærdighed, som naar nogen udvortes for Verden fører et skikkeligt, ærbart Levnet, og sige derhos, at Fornuften, uden den Hellig Aands Bistand, formaaer at elske Gud over alle Ting. Thi vel er det sandt, saalænge et Menneskes Hjerter er ledigt, foruden Ansættelse, og ei mærker Guds Brede og Dom, da kan det vel indbilde sig, at det elsker Gud over alt, og for Guds Skyld vil gjøre gode Gjerninger. Paa denne Wiis lære

de da, at Menneskene fortjene Syndsforladelse ved at gjøre, hvad der staaer til dem, det er: naar Fornuften lader sig Synden mishage og gjør eller digter sig selv en Billie til at elske Gud og indbilder sig at gjøre gode Gjerninger for Guds Skyld ¹⁾. Og denne falske Mening, fordi den af Naturen smigrer Menneskenes Forfængelighed, har afstedkommet utallige Misbrug i Gudsdyrkelsen; deraf have de optænkt Klosterløfter, Messetjenester og andre mange Dyrkelses, den ene over den anden, som alle af denne fordømmelige Bildfarelse ere opkomne. Og for desmere at styrke og forøge saadan Tilid til egne Gjerninger, have de endnu tilføiet, at Gud Herren nødvendig maa skjenke enhver sin Naade, der saaledes øver gode Gjerninger, ikke at Gud skulde være tvungen dertil, men fordi det er nu engang den Orden, hvilken Gud ei gaaer fra eller vil omskifte ²⁾.

¹⁾ Scholastikerne (eller i det mindste en Deel af dem, hvis Mening ogsaa er gaaet over i den romerske Kirkelære) forestille det nemlig saaledes: at Fornuften, naar den føler levende Mishag med Synden (*ratio dolens peccato*), er i Stand til ligesom at udlokke saadanne Handlinger af Mennesket, hvorved det viser Kjerlighed til Gud (*elicere adum dilectionis Dei*), og saaledes fortjene Syndernes Forladelse. See f. Ex. Gabr. Biel in Sentent. III. dist. 27. At i denne Bildfarelse Spiren ligger til Undergravelsen af hele den kristelige Lærebygning, hvis faste Borg ligesom Læren om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse af Troen er, viser nu Apologien gjennem hele dette Afsnit mesterligt. Lettelig vil og den kristelige Læser fornemme, at i det de Romerske-Katholikes Mening fordømmes, som ophøiende Fornuften over Naaden, Gjerningerne over Troen, Loven over Evangeliet, vore Dages Rationalister (Fornuft-Sværmere) rammes af samme Dom.

²⁾ *Necessitate non coactionis sed immutabilitatis.* Saaledes Gabr. Biel Sentent. II. dist. 27.

Under denne falske Mening ligge mange andre skadelige Bildfarelser skjulte, som det vilde være for langt at opregne ved Navn. Alene det bede vi enhver forstaaelig Christen at betænke. Dersom saadanne Gjerninger skulle kaldes christelig Retfærdighed, hvad Forskjel er der da paa Fornuftens Lære og Christi Lære, paa Philosophien og Evangeliet? Dersom vi kunne fortjene Syndernes Forladelse ved vore Gjerninger, hvad gavner da Christus os? Kunne vi vorde retfærdiggjorte for Gud ved Naturens og Fornuftens Gjerninger, hvad gjøres os da Christi Blod og Død behov, eller at vi formedelst Hans Aand gjenfødes? Og af denne farlige Bildfarelse er det nu kommet saa vidt, at mange bespotte os, fordi vi lære, at man maa søge en anden Retfærdighed, end den, Fornuften og Philosophien veed at melde om. Vi have jo endog hørt visse Prædikantere aabenbart at prædike af Aristotelis Moralbog, efterat have lagt Evangeliet reent paa Hyldeⁿ ¹⁾. Og ei have de deri gjort Uret, hvis det er sandt hvad vore Modstandere forsvare. Na saa er vel Aristoteles en kostelig Prædikebog og en skøn Bibel; thi om det udbortes ærbare Liv skal ingen lettelig have skrevet bedre end han ²⁾. Vi see jo og, at

¹⁾ Her sigtes navnlig til den tidt omtalte Gabriel Biel (som man i Almindelighed betragter som den sidste Scholastiker af nogen Betydning, Fjendt den scholastiske Theologie og Læremaade hos de langt senere Cajetanus, Tanner, Suarez, Becanus overlevede sig selv), der virkelig havde holdt saadanne Prædikener over Aristotelis Ethik i Tübingen.

²⁾ At nogen har kunnet misforstaae dette Melancthon's Udsagn, og at Walchf. Er. har fundet et vidtløftigt Forsvar derfor fornødent (See hans Introd. in libros symbol. p. 427-452), er mig ubegribeligt. Thi vel ophøies Aristotelis Sædelære, men kun forsaavidt han har skrevet om det ud-

nogle Høilærde have ladet Bøger udgaae, hvori de sammenligne Christi guddommelige Ord med hedenske Sprog og Sententser, baade Socratis, Zenos og andres; ret ligesom om Christus var kommen for at lære nye Love og Bud, ved hvilke vi skulde fortjene Syndernes Forladelse, og ikke meget mere, at vi formedelst Hans Fortjeneste af idel Naade skulde modtage den. Hvis vi altsaa vilde antage Modstandernes Lærdom, at vi kunne og skulle fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse ved gode Gjerninger, saa er der ikke længere nogen Forskjel mellem ærbær hedensk Levnet og christelig Fromhed, mellem pharisæisk og christelig Retfærdighed, mellem Philosophien og Evangeliet.

Dog for ikke at synes aldeles at have forbigaaet Christum, tale vore Modstandere saaledes om Troen, at de sige, den er en historisk Kundskab og Forvisning om Christo, og tillægge Ham, at Han haver fortjent os den første Naade, som de kalde det, det er: en Tilbøielighed og Evne til, at vi deslettere kunne elske Gud. Men visselig det er da en meget ringe Ting, de tillægge den Herre Christo, en svag og liden Virkning, som udrettes ved saadan Tilbøielighed. Thi de sige, at Vilhelms Gjerninger, for denne Tilbøielighed ved Christi Fortjeneste kom i Mennesket, og siden efter ere af eet og samme Slags. De lære, at den menneskelige Villie vel af sig selv formaaer at elske Gud, men at den ved saadan Tilbøielighed drives og skyndes til at gjøre det

vortes ærbære Liv, altsaa som philosophisk Bog; og netop i Modsetning til Scholastikerne, der brugte den som Underlag for Fremstillingen af den christelige Sædelære. Forresten kommer jo Melanchthons individuelle Mening om Aristotels Fortreffelighed, sammenlignet med de øvrige hedenske Philosopher og Moralister, her slet ikke i Betragtning.

des hellere. Ja de hyde os endog at fortjene denne første Naade ved foregaaende Fortjenester, og ved efterfølgende gode Gjerninger at befordre dens Tilvært og erhverve os det evige Liv. Saaledes skjule de Christum og ligesom begrave Ham paa nye, at vi ikke skulle bekjende Ham for vor rette Midler, og ikke troe, at vi formedelt Ham af blot Naade uden vor Fortjeneste erholde Syndernes Forladelse og Forligelse med Gud; men at vi skulle indbilde os, at vi ved egne gode Gjerninger og Lovens Dpfyldelse erhverve os Syndsforladelse og at holdes retfærdige for Gud; Skjøndt det er vist, at Loven aldrig af Noget fyldesigjøres, at Fornuften intet kan udrette uden disse udvortes Gjerninger, og imidlertid ei frygter Gud af Hjertet, ei heller troer Ham rettelig, at Han kjender og haver Omfarg for os. De siige nu hvad de ville om denne Tilbøielighed, saa staaer det dog urykkelig fast, at uden Troen til Christum kan ikke være i noget Hjerte Kjerlighed til Gud, ei heller kan Noget forstaae hvad Guds Kjerlighed er foruden Troen.

Men at de nu opdigte en Forskjel mellem Fortjenester (saa at eet Slags er vedbørlig, et andet fuldkommen Fortjeneste ¹⁾), det er kun idel Spilfægterier og forblommet Tale, for at de ei skulle lade sig

¹⁾ Vedbørlig Fortjeneste (meritum congrui s. de congruo) kalde Scholastikerne og med dem senere katholske Theologer (som Becanus Tom. I. Opusc. 7. cap. 3 n. 2) den Fortjeneste, som fortjener Gjengjeldelse ikke efter Retfærdighed, men efter Billighed (ex quadam congruentia et honestate); fuldkommen Fortjeneste (meritum condigni s. de condigno) derimod den, som Løn og Belønning skyldes efter Handlingens indre Godhed (Bellarmin. de justific. V, 17. Cf. Concil. Trident. Sess. VI. Cap. XVI de justif. canon 5.)

aabenbart mærke som Pelagianere. Thi hvis Gud nød-
vendig maa give Naaden for vedborlig Fortjeneste, saa
er det jo ei længer vedborlig, men en fuldkommen
Fortjeneste. I hvorvel de vide ikke selv, hvad de sige. De
digte nemlig, at efter hiin i Mennesket ved Christum virkede
Tilbøielighed, vorder han istand til at erhverve vedborlig
Fortjeneste, men sige derhos, at ingen kan være vis paa,
om denne Tilbøielighed er der. Nu hør da, kjære Her-
rer, hvoraf vide I da, og naar vide I det, at nogen,
vedborlig eller ved fuldkommen Fortjeneste, heelt eller halvt
har aftjent vor Herre Gud Hans Naade? — Det er jo
idel kolde Tanker og Dromme af ørkesløse, uerfarne
Mennesker, som slet intet kjende til, hvorlunde en arm
bedrøvet Synder er om Hjertet, og hvorledes al For-
trøstning til egne Gjerninger maa falde og undergaae,
naar Samvittigheden opskrækkes og finder Guds Brede og
Dom for Syndens Skyld. De sikke Hyklere ville stedse
mene, at de vedborligen fortjene Guds Naade, hvad en-
ten saa hiin Tilbøielighed er hos dem eller ikke; fordi
Menneskene af Naturen stole paa deres egen Retfærdig-
hed; men naar Samvittigheden først rettelig føler sin
Synd og Jammer, og derover forskrækkes, da er det
ude med al Skjemt, da lader ikke Hjertet sig selv være
tilfreds, men tvivlende og angsteligt griber det til een
Gjerning efter den anden, for at finde Noe. Saadan-
ne angstede Samvittigheder ville da vel tilsidst føle og
fornemme, at de Intet fyldest kunne fortjene, og synke
da snarlig hen i Fortvivlelse, uden der prædikes dem en
anden end Lovens Lære, nemlig Evangeliet om Christo
og Syndernes Forladelse af Naade og Troens Retfærdig-
hed ¹⁾.

¹⁾ Her læses endvidere følgende Ord i Justus Jonas's tyske
Oversættelse (som jeg formener ei burde gaae tabt for den

Saaledes lære da vore Modstandere intet andet end en udbortes Retfærdighed, den Fornuften af sig selv kan ikke fatte, hvilken S. Povel kalder Levens Retfærdighed, og som det gaaer dem med Loven som Føderne; der ifkun saae sig Mosis tilhyllede Ansigt; de gjøre ikke andet end styrke det som overmodige Sindes Sikkerhed hos Hyklere og Dienskalke, som der troe, at de gjøre Loven fyldest, og nære i dem den tomme, formastelige Tillid til egne Gjerninger og derover at foragte den Herres Christi Naade i Evangeliet. Derimod bringe de de angstede Samvittigheder hen til en Fortvivlelse, hvilke, i det de i Lovslagtighed gjøre gode Gjerninger, aldrig kunne forfare og vide hvad Troen er, og hvad den formaaer at udrette i Hjertet, og saaledes op paa det sidste reent fortvivle.

Men vi holde om Fornustens Retfærdighed saaledes, som at Gud kræver den, og fordi Gud saa byder og kræver, som vi skulle vi gjøre de Gjerninger, som i de ti Guds Bud er foreskrevet. Thi „Loven,“ som S. Povel siger, „er givet vor Tugtemester til Christum“ (Gal. 3, 24) og iligeledes om naade: „Loven er givet for de Uretfærdige“ (1 Tim. 1, 9). Thi Gud Herren vil, at de grove Synder i det kjødligere og ge og ryggesløse Menneske skulle afværges ved hiin Lovens udbortes Tugt, og til at opretholde denne, har Gud han givet Love, bestillet Øvrighed, forordnet Straffe, og givet boglige Kunstler, lærde og forstandige Folk, som ere

R 2

Christelige Løser og derfor bidsætter): „Derfor veed man og adskillige Historier om Franciscanerbrødre, som da de længe forgyves havde henholdt en Sjæl i Dødstimen med Løster om deres Ordens og S. Francisci Fortjenester, tilsidst have maattet tie dermed, og sige dette Ord: Kjære Menneske, Kristus er død for dig. Dette har vederqvæget og fjælet i Dødens Angst og Kamp, ja alene give Fred og Trøst.“

duelige til Regimente. Og saadan udvortes ærbar Vandel og Levnet at føre, formaaer Fornuften i nogen Maade af sine egne Kræfter, skjøndt den ofte ved den medfødte Svaghed i Naturen overvindes, og ved Djævlens listige Tilskyndelse føres hen til aabenbare skjendige Laster. Og endskjøndt vi nu vel gjerne give denne Fornuftens Retfærdighed den Roes, der tilkommer den; alt eftersom denne fordærvede Natur intet større Gode har (hvorfor og Aristoteles siger ¹⁾): at hverken Morgenstjernen eller Aftenstjernen er æsteligere og skjønnere end Retfærdigheden), og Gud selv belønner den med legemlige Gaver og Belønninger; saa skal man dog ei gjøre for meget deraf og ei rose den, saa at Christi Fortjeneste derved bespottes.

Thi falsk er det, at vi ved vore Gjerninger fortjene Syndsforladelse. Falsk er det og, at Menneskene kunne agtes retfærdige for Gud formedelst Fornuftens Retfærdighed. Falsk er det endvidere, at Fornuften kan af sine egne Kræfter elske Gud over alt og udrette Guds Lov, nemlig, at frygte ham retteligen, at staae vist og fast paa, at Gud bønhører os, at ville adlyde ham i Bedrøvelse og Død og alt hvad han tilskikker, at holde sig fra onde Begjerligheder o. s. v.; thi af alt dette formaaer Fornuften intet, i hvad den og ellers nogenlunde kan udrette af udvortes gode Gjerninger. Falsk er det og endelig og en Bespottelse mod Christum, at sige at Menneskene, som ere uden Guds Aand og Naade, kunne holde Guds Bud og være uden Synd. Og for denne vor Mening og Lærdom have vi Vidnesbyrd ei blot af den Hellige Skrift men ogsaa af de gamle Fædre. Thi Augustinus afhandler vidtløstigt det samme

¹⁾ Aristotelis Ethic. ad Nicom. V, 3.

imod Pelagianerne, at Guds Naade ikke skjenkes for vor Fortjenestes Skyld. Og i sin Bog „om Naturen og Naaden“ siger han ¹⁾: Dersom Naturens Formue ved den frie Villie er nok, baade til at erkjende, hvordan man skal leve og til at leve retteligen derefter, saa er Christus' Død forgjeves, saa er Christi Korsens Forargelse kun en tom Tale.“ Hvi skulde vi da ikke ogsaa turde klage? Ja vi kunne vel billigen klage over dem og med et Christenhjertes fulde og dybe Smerte og Ynk tilraabe dem: „I have forloret og forsaget Christum, I som ved Lovens Gjerninger af egne Kræfter ville vorde retsfærdiggjorte. I ere affaldne fra Guds Naade (Gal. 5, 4). Thi I kjende ikke den Retfærdighed, som gjælder for Gud, men i det Sted ville I stifte og gjøre Eder selv en Retfærdighed og ere saaledes Guds Retfærdighed ei undergivne. Thi ligesom Kristus er Lovens Ende, saaledes er han og den fordærvede menneskelige Naturs Hjælper og Saliggjører, hver den til Retfærdighed, som troer (Rom. 10, 3).“ Og hos Johannes i det ottende Capitel: „Dersom Sønnen saaer frigjort Eder, da skulle I vorde retteligen frie“ (Jo. 8, 36). Altsaa kunne vi ei ved Fornuftens og Naturens Kræfter befries fra Synden og fortjene Syndernes Tilgivelse. Thi der staaer skrevet i Johannis tredie: „Uden saa er at nogen bliver gjensødt af Vand og Aand, kan han ikke indkomme i Guds Rige“ (Jo. 3, 5). Efterdi det da er fornødent at gjensødes ved den Helige Aand, da blive vi jo ei retsfærdiggjorte for Gud ved Fornuftens Retfærdighed, og kunne ei af egne Naturens Kræfter holde Guds Lov. Rom. 3. (23): „De have alle syndet og dem fattes Guds Ære“ d. e. dem fattes

¹⁾ Augustin. de natura et gratia contra Pelag. c. 40.

den Guds Wiisdom og Retfærdighed, ved hvilken Gud ret kan kjendes og prises. Tilgemaade Rom. 8, (7.) „Kjødets Sands er Fjendskab imod Gud; thi den er ikke Guds Lov underdanig og kan ei heller være det, fordi de, som ere i Kjødets, ikke kunne takkes Gud.“ Dette er saa klare Vidnesbyrd, „at de ei kræve nogen skarp og kløgtig Forstand men blot en opmærksom Tilhører,“ for at vi skulle tale med de Ord, som Augustinus i den samme Materie haver brugt ¹⁾. Hvis Kjødets Sands er Fjendskab imod Gud, da kan Kjødets visselig ikke elske Gud. Og kan Kjødets ei være Guds Lov underdanig, saa synder det jo, om end et Menneske gjør nok saa kostelige, herlige Gjerninger, der agtes høit i Verdens Gine. Vore Modstandere ansee kun Budene i den anden Tavle, hvilke angaae den udvortes, borgerlige Retfærdighed, som den kjødelige Fornuft forstaaer; hermed lade de sig nøie, og mene saaledes at kunne fyldestgjøre Guds Lov. Men de ansee ikke den første Tavle, som befaler, at vi skulle elske Gud Herren over alt, at vi skulle ingentunde tvivle, men visselig troe, at Gud er vred over Synden, at vi skulle af Hjertet frygte Gud og forlade os paa, at Han bønhører os. Nu ere vi Mennesker i vort fordærvede Sind saadanne, uden vi ved den Hellige Aand vorde oplyste, at vi enten i falsk Sikkerhed foragte Guds Dom eller, naar Han straffer os, flye og hade den; hvilket alt er jo aabenbart imod den første Tavle. Efterdi nu alle Mennesker fødes i saa store Synder, at de af Naturen foragte Gud og hans Ord, tvivle om hans Trudsler og Forjættelser, da kunne sandelig de bedste Gjerninger, Menneskene gjøre, foruden den Hellig Aand, ikke være andet end Synd og fordøm-

¹⁾ Augustin, de gratia et libero arbitrio c. 8.

meligt Basen for Gud, fordi de fremgaae af et ondt og ureent Hjerter; som S. Povel vidner: „Alt det, som ikke er af Troen, er Synd“ (Rom. 14, 23). Thi alle saadanne Bærkhellige, som gjøre Gjerninger og ikke have Troen, foragte Gud i deres Hjerter, og troe med Epicurus, at Gud kun lidet eller intet agter paa dem og ei bønhører dem, naar de bede.

Endelig er det og en meget uoverlagt Paaastand af vore Modstandere, at Menneskene, selv om de ere skyldige til den evige Brede kunne fortjene Syndernes Forladelse ved Kjerlighed's Handlinger, som Fornuften udløkker af dem; thi det er dog umuligt, at nogen kan elske Gud, naar Hjertet ikke tilforn formedelst Troen til Christum har grebet Syndernes Forladelse. Thi ei kan et Hjerter, som er beklemmt og ret finder Guds Brede, elske Gud, naar han ei først viser sig det naadig. Saa lange Herren strækker og synes ligesom at vise os fra sig i Unaade til den evige Død, kan den menneskelige Natur ei andet end lade Hjerter og Mod falde, og maa bære for saadan Guds Brede, der saa gruelig strækker og straffer, og kan førend Gud trøster ei finde i sig nogen Gnist af Kjerlighed til ham. Det er let for ørkesløse og uerfarne Folk at digte for sig selv sig en Drom om Kjerligheden, som om den, der er skyldig i Dødsynder, skulde kunne elske Gud over alt; thi de føle slet ikke, hvad Guds Brede eller Dom er. Men i Samvittighedens rette Kamp og Strid, der først erfare de fromme Hjerter Daarligheden af slige phitosophiske Tankespil og Drommerier. S. Povel siger: „Loven gjør Brede“ (Rom. 4, 15). Han siger ikke, at Menneskene formedelst Loven fortjene Syndernes Forladelse; thi Loven anklager stedse og opstrækker Samvittighederne. Og alt saa retfærdiggjør den ikke for Gud; thi den ved Loven angstede Samvittighed flyer Guds Dom. Hvorfor de

fare skrækkelig vild, som stole paa deres egne Gjerninger og formene ved Loven at kunne fortjene Syndernes Forladelse. Dette være nu nok sagt om Fornuftens eller Lovens Retfærdighed, som vore Modstandere lære. Thi strax herefter, naar vi skulle udsætte vor Mening om Troens Retfærdighed, vil Sagen selv lede os til at anføre flere Vidnesbyrd, hvilke tillige kraftigen vilde tjene til at omstøde vore Modstanderes Wildfarelser, som her nu ere opregnede.

Efterdi nu intet Menneſke formaaer af egne Kræfter at holde Guds Lov, men alle ere af Naturen under Synden og ſkyldige til den evige Bredde og Død, ſaa kunne vi ikke formedelſt Loven worde befriede fra Synden og retfærdiggjorte; men Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelſe er lovet og tilſagt at ſjenkes os for Chriſti Skyld, ſom er hengiven for os, at han ſkulde fyldeſtgjøre for Verdens Synder, og er given os til Midler og Forløſer. Og denne Forjættelſe haver intet Wilkaar med ſig; den ſiger ikke: om vi fortjene det og om vi gjøre fyldeſt med Gjerninger, men tilbyder Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelſe af Naade uden vor Fortjenelſte, ſom S. Povel ſiger: „Dersom Syndernes Forladelse er af Gjerningerne, da er den ikke af Naaden“ (Rom. II, 6.) og et andet Steds: „Nu er Guds Retfærdighed aabenbaret uden Loven“ (Rom. 3, 21.) d. e. af Naade, uforſkyldt er os Syndernes Forladelse tilbuden. Og derfor afhænger det ei af vor Fortjenelſte, at vi worde forligte med Gud. Thi dersom Syndernes Forladelse beroede paa vor Fortjenelſte og vor Forligelſe med Gud paa Lovens Dpfyldelſe, ſaa var det jo reent unyttigt og forgjeves, at denne Forligelſe ſteete. Thi da vi ikke holde Loven, ſaa vilde jo deraf følge, at vi aldrig erholdt den tilſagte Naade og Forſoning. Saaledes ſlutter S. Povel til de Romere i det fjerde Cap.:

„Ere de Arvinger, som ere af Loven, da er Troen bleven forsængelig og Fortjættelsen er gjort til intet“ (Rom. 4, 14). Thi dersom Fortjættelsen satte vore Fortjenester og Lovens Dypfyldelse som Betingelse, saa fulgte jo nødvendig, efterdi vi ingenlunde kunne holde Loven, at Fortjættelsen selv blev forgjeves.

Men efterdi vi blive retfærdiggjorte for Gud alene af Naade og Barmhertighed, som er lovet og tilsagt os i Christo, saa kunne vi da ingenlunde retfærdiggjøre os selv; thi hvortil skulde ellers de skjønne og herlige Guds Fortjættelser? Og da Fortjættelsen ei kan fattes og annammes uden ved Troen, saa priser og berømmer Evangeliet (som egentlig er Fortjættelsen om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse for Christi Skyld) den Retfærdighed, som gives ved Troen paa Christum, hvilken ikke er nogen Lovens Retfærdighed, Loven lærer og intet derom. Thi Loven kræver af os vore Gjæringer og vor Fuldkommenhed. Men de guddommelige Fortjættelser i Evangeliet tilbyde os, som dem, der ere nedtrykte og overvældede af Synden og Døden, Hjælp, Naade og Forligelse med Gud for Christi Skyld, hvilken Naade dog ingen kan annamme formedelst Gjæringerne, men ved Troen alene. Denne Troe fremfører ei for Gud nogen Fortrøstning til egne Fortjenester, men bygger blot paa Fortjættelsen eller den i Christo os forjættede Barmhertighed. Denne Troe, som tillige er en syndelig Troe, at nemlig enhver troer for sig, at han annammer og faaer Syndernes Forladelse og Guds Naade og Tilgivelse for Christi Skyld, haver allerede Syndernes Forladelse og gjør os retfærdige for Gud. Og efterdi saadan Troe i retscaffen Anger trøster og opretholder Hjerterne imod Forskrækkelsen for Synden og den evige Død, saa blive vi og ved den igjensfødte; ved den gives os den Hellige Aand, som fornyer

vore Hjerter, saa at vi kunne adlyde Guds Villie og Bud, det er: inderlig elske Ham, frygte Ham retteligen, forlade os visselig paa, at Han bønhører os, give os hen under Hans Villie i alle Trængsler, i Nød og Død; ved den dødes og de onde Begjærligheder. Saaledes er da Troen, som af Naade uforstyldt annammer Syndernes Forladelse, en retskaffen Hjertens Tillid; thi ikke sætter den noget af vor Fortjeneste eller Gjerning, men alene vor Midler og Gjenløser Christum imod Guds Brede. Den Troe er da en sand Guds Kundskab ¹⁾; thi den bruger og tilegner sig Christi Belgjærninger, ved den blive vi gjenfødte og nye Creaturer; og førend den er i Hjertet, kan ingen opfylde Guds Lov. Men om denne Troe og rette Christi Erkjendelse, findes ikke en Stavelse eller Bogstav i alle vore Modstanderes Skrifter og Lærdom. Derfor dable vi da Modstanderne, at de alene lære Lovens Retfærdighed ikke Evangeliet, som lærer, at vi faae Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse alene formedelt Christum.

Hvad den retfærdiggjørende Troe er.

Vore Modstandere bilde sig ind, at Troen er blot noget man veed, eller at man har hørt og antager Historierne om Christo, og derfor lære de, at en vel kan

¹⁾ For saavidt nemlig som al Kundskab om det Guddommelige grunder sig paa en høiere Erfaring. Mennesket kan ikke kjende Gud, før han haver erfaret, hvor naadig Han er. — Og saaledes er Troen selv, hvorved Mennesket som det saa ofte hedder i Apologien, griber Guds Barmhertighed (altsaa erfaringsviis), i en vis Naade en Kundskab, eller Erkjendelsen dog dens nærmeste Virkning.

troe, alligevel han er i Dødsfynder ¹⁾. Altsaa tale de intet om den rette sande Troe, om hvilken S. Povel saa ofte taler og siger, at vi ved den retfærdiggjøres; thi de, som agtes retfærdige for Gud, kunne jo ei være i Dødsfynder. Thi den Troe, som retfærdiggjør, er ikke alene en historisk Kundskab, at jeg veed og troer, hvorledes Christus er født, haver lidt o. s. v.; men den er en Visshed eller fast Tillid i Hjertet til Guds naadige Tilfagn og Forjættelser, ved hvilke mig tilbydes foruden nogen min Fortjeneste Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse formedelst Christum. Og for at ei nogen skal formene, at den er en blot historisk Kundskab og Begreb, saa tilføie vi end videre: Troen er det, at jeg med al min Villie, af hele mit Hjerte opfatter og tilegner mig Guds Forjættelser og hans Naades Skat, Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelsen.

Heraf kan da lettelig agtes, hvad Forskjel der er imellem denne Troe og Lovens Retfærdighed. Troen er en Gudstjeneste, hvorved Mennesket modtager de af Gud ham tilbudne Velgjerninger; men Lovens Retfærdighed er en Gudstjeneste, som tilbyder Gud vore Fortjenester. Saa vil da Gud formedelst Troen saaledes æres og dyrkes af os, at vi modtage af ham, hvad han os af Naaden lover og tilsiger at skenke og give.

At Troen saaledes skal forstaaes, at den ikke blot er en historisk Kundskab, men en vis Tillid i Hjertet,

¹⁾ Den samme Lære er bekræftet ved det Tridentinske Concil; see: Sess. VI. cap. 13, hvor der tales om troende Hoerkarle, Drankere, Gjerrige, Lyve, Røvere, Bagvaskere o. s. v. Om saadan historisk Troe eller Widen er det Apostlen Jacob taler, der han siger (2, 19): Djevlene troe ogsaa — og skjelve“ (d. e. de have ikke den Tillid i Hjertet til Gud, som først udgjør den sande Troe).

der holder sig fast til de guddommelige Forjættelser, det vidner klarlig S. Povel, naar han siger: „Retfærdigheden er af Troen, paa det at Forjættelsen skal være fast“ (Rom. 4, 16.). Apostlen mener nemlig, at Forjættelsen ei kan anvendes uden ved Troen. Derfor knytter han de to saaledes sammen, at hvor Forjættelsen er, der kræver Gud ogsaa Troe, og hvor Troen er, der hænger den af Forjættelserne. Endskjøndt det ikke er saare vanskeligt at forstaae hvad Troen er, naar vi ikkun ret agte paa vort Symbolum ¹⁾; der staaer jo udtrykkelig denne Artikel: Syndernes Forladelse. Derfor er det ikke nok, at vi vide og troe, at Christus er født, haver lidt og er opstanden, naar vi ikke derhos troe denne Artikel, hvorfor alt det andet er skeet, nemlig: Syndernes Forladelse. Alle de andre Artikler maae henføres til denne, som er, at os skjenkes og gives Syndernes Forladelse for Christi Skyld, ikke for vor egen Fortjenestes Skyld. Thi hvad var det fornødent, at Christus skulde hengives for vore Synder, dersom vore egne Fortjenester kunde fyldestgjøre for Synderne?

Saa tidt vi derfor tale om den retfærdiggjørende Troe, maa man agte, at disse tre Stykker altid ere hos hinanden: først den guddommelige Forjættelse, af Naade og uforskyldt, og dernæst Christi Fortjeneste og Bærdskyld, som er fyldest Betaling og Forligelse for Synderne. Forjættelsen annammes formedelst Troen, men at den uforskyldt byder Naade, derved udelukkes al vor Fortjeneste, og betydes, at det er alene Barmhertigheden, hvoraf saadan Belgjerning os tilbydes: men Christi Fortjenester ere den allerhøieste Skat og dyre Betaling; fordi der maa jo være en vis og fuldkommen For-

¹⁾ Det Apostoliske nemlig.

liggelse for vore Synder; og derfor, hvorsomhelst den hellige Skrift taler om Barmhertighed, og naar Fædrene, som saa ofte, sige, at vi ved Barmhertigheden vorde frelst, da skal man vide, at sammesteds skal og Troen forstaaes, hvilken annammer saadan Barmhertighedens Forjættelse. Og omvendt, saa ofte vi tale om Troen, ville vi tillige have forstaaet Troens Gjenstand dermed, nemlig den forjættede Barmhertighed. Thi Troen gjør os derfor ikke retfærdige for Gud, at den i sig selv er nogen Gjerning og kan noget fortjene, men alene, fordi den annammer den forjættede Barmhertighed.

Og denne Troe, denne visse Tillid til Guds Barmhertighed, prises og berømmes som den helligste og bedste Gudstjeneste, synderligt i Propheterne og Psalmerne. Thi endskjøndt Loven ikke prædiker Syndsforladelsen af Naade, saa have dog Patriarcherne kjendt Forjættelsen om Christo, og visselig troet, at Gud ved den samme velsignede Sød, Christum, vilde forlade Synderne. Hvorfore, da de forstode, at Christus skulde vorde en Betaling for vore Synder, saa have de vel indseet, at vore Gjæringer ei kunde betale en saa stor Skyld. Derfor annammede de Barmhertigheden og Syndernes Forladelse af Naade formedelt Troen, ligesom de Hellige i det Nye Testamente. Heraf kommer det, at disse Ord: Barmhertighed og Troe saa ofte bruges og høres i Psalmerne og Propheterne, som: „Herre, dersom du vil agte Dndskaben, Herre, hvo kan da bestaae?“ (Ps. 130, 3.) Her bekjender jo David sine Synder og berømmer slet ikke sine Fortjenester, men siger: „Thi hos dig er Forladelse, derfor skal du frygtes.“ Her finder han Trøst igjen og opretter sig ved den faste Tillid til Guds Barmhertighed. Endelig anfører han og Forjættelsen, der han siger: „Min Sjæl vogtede paa Hans Ord, min Aand haabede paa Herren,“ det er: fordi du

haver lovet Syndernes Forladelse, holder jeg mig fast og opreist ved dine naadige Forjættelser. Saaledes bleve da og Fædrene under det gamle Testamente retfærdiggjorte ei ved Loven, men ved Forjættelsen og Troen. Og det er forunderligt, at Modstanderne tale saa ringe Ting om Troen, da de dog see, at den overalt berømmes og ophøies som den allerhøieste, ædleste, Gud velbehageligste Dyrkelse. „Kald paa mig, siger Gud i din Nødsdag, jeg vil udfrie dig og du skal prise mig“ (Ps. 150, 15). Saaledes vil Gud erkjendes og bekjendes, saaledes vil han æres og dyrkes af os, at vi skulle ankomme af Ham Syndernes Forladelse, og alt Godt af Hans Naade og Barmhertighed, ikke for vor egen Fortjenestes Skyld. Saaledes at kjende Gud er en ædelig Kundskab og en stor og mægtig Trøst i alle Fristelser. Men denne samme dyrebare og visse Trøst fratage og røbe vore Modstandere de arme Samvittigheder, i det de tale saa koldt og foragteligt om Troen, og derimod lære at handle med Gud, den allerhøieste Maiestat, ved vore egne Gjæringer og Fortjenester.

At Troen paa Christum retfærdiggjør.

Først paa det ingen skal tænke, at vi tale om Troen som om en tom historisk Kundskab, maae vi forklare, hvorlunde det gaaer til, naar et Menneskes Hjerte kommer til Troen. Dernæst ville vi og bevise baade at den retfærdiggjør, og hvorledes dette skal forstaaes, og endeligen gjendrive Modstandernes Indvendinger og klarligen fremsætte deres Lærdoms falske Grund. — Christus befaler hos Lucas i det sidste Capitel (Luc. 24, 47) at prædike Bod og Syndernes Forladelse. Thi den Hellige Aand ved Evangeliet straffer alle Mennesker ¹⁾, at de

¹⁾ Det kunde synes, som om Apologien paa dette Sted tilfrev

ere under Synden og alle skyldige til den evige Brede og Dod, og tilbyder Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse for Christi Skyld for medelt Troen paa Ham.

Evangeliets hvad dog egentlig hører Loven til, nemlig Syndens Aabenbarelse. Ogsaa var Ubestemtheden i disse Udtryk Skyld i en Uenighed mellem senere lutheriske Theologer, hvilken Concordie-Formulen med megen Klarhed og Præcision løser og saaledes tillige giver os den bedste Forklaring af Apologiens Talebrug paa dette Sted. Efterat den nemlig i Epitome Art. V. Affirm. 2—4 har fremstillet som den protestantiske Troe, Bekjendelse og Lære: at alt, hvad der i de hellige Skrifter siges til at straffe og aabenbare Synden, hører til Lovens Prædiken, men alt, hvad der fremsættes det syndefulde Menneske til Forligelse med Gud og Retfærdiggjørelse, hører til Evangeliets Lære, vedbliver den saaledes i Affirm. 5: „Men da nu Ordet Evangelion et altid bruges een og samme Betydning i den Hellige Skrift (hvoraf og hiin Uenighed er opstaaet) saa troe, lære og bekjende vi, at naar dette Ord tages om hele Christi Lære, som Han selv under sit Embede (som og Hans Apostle) bekjendte (i hvilken Betydning det forekommer Marc. 1, 4 og Ap. G. 20, 21), saa siges og læres retteligen, at Evangeliet er Prædiken om Poenitentse og Syndernes Forladelse. Affirm. 6: Men naar Loven og Evangeliet, eller Moses, som Lovens Lærer, og Kristus, som Evangeliets Lærer, sammenlignes, saa troe, lære og bekjende vi, at Evangeliet ikke er Prædiken om Poenitentse, der straffer Synderne, men at det i egentlig Forstand er intet andet end et høist glædeligt Budskab, og en trøstefuld Prædiken, som ikke straffer eller forfærder; alt efter som det trøster Samvittighederne imod Lovens Forfærdelse og byder dem at see hen til Christi Fortjeneste alene, og atter opreiser dem ved den huldfulde Forskyndelse om Guds Naade og Gnist, der er erhvervet os ved Christi Fortjeneste.“ — Det samme udfører Concordieformulen vidtløftigere og understøttet ved flere Grunde i Solida Declaratio Art. V. p. 709—711 (efter Rechenbergs Udgave).

Wodsprædikenen eller denne Evangeliets Røst: „Omven-
der Eder,“ naar den ret rammer ind i Hjertet, forkræk-
ker Samvittighederne og kaster dem i en sand Frygt ved
Følelsen af Synden og Guds Brede. Men imod saa-
dan Frygt skulle Hjerterne søge Trøst, og den erholde
de, naar de troe paa Christi Forjættelse, at vi forme-
delt ham have Syndernes Forladelse. Denne Troe, som
i saadanne Vængstelser opretter og trøster Hjerterne og
annammer Syndernes Forladelse, den er det, der ret-
færdiggjør og levendegjør ¹⁾; thi saadan Trøst er et nyt
og aandeligt Liv. Dette er jo simpelt og klart nok, og
alle gudsfrygtige Hjerter kunne vel forstaae det. Vi ha-
ve og af Kirkens Historie Vidnesbyrd nok, [at det er
gaaet saa med alle Hellige fra Begyndelsen i den christi-
ne Kirke, som er at see paa S. Povel's og Augustini
Omvendelse]. Vore Modstandere derimod have intet viist
i dette Stykke eller kunnet tale forstandig om, hvorledes
og ved hvad Middel den Hellig Aand skjenkes og gives.
De ville sige: den Hellig Aand gives os ved Sacramen-

¹⁾ Dette Udtryk, som egentlig henhører til Gjenfødselen,
forsvares længere hen i dette Afsnit ved Allegation af Hab.
2, 4. Forfatterne af Concordieformulen oplyse den
indvortes Sammenhæng mellem Retfærdiggjørelsen
og dette Udtryk saaledes: „Ogsaa Ordet Levendegjøre-
lse bruges undertiden saaledes, at det betegner Syndernes For-
ladelse. Thi naar Mennesket retfærdiggjøres ved Troen (som
alene den Hellige Aand virker), saa er dette selv i egentlig
Forstand en Slags Gjenfødselse; fordi han derved af et Dre-
dens Barn vorder et Guds Barn, og paa denne Maade gaaer
over fra Døden til Livet, som skrevet staar: „Da vi vare
døde i vore Overtrædelser, gjorde Han os levende med Chris-
to“ (Eph. 2, 5) og andensteds: „Den Retfærdige skal leve
ved sin Troe“ (Hab. 2, 4). Og i denne sidste Betydning
pleier Apologien ofte at bruge Ordet.“

terne og deres blotte Brug (ex opere operato), om end ingen god eller gudeflig Kærelse derved finder Sted i Hjertet; ret ligesom om den Hellig Aands Dplysning, Skjenk og Gave var en ganske ørkesløs Ting.

Men efterdi vi tale om saadan en Troe, som ikke er nogen ørkesløs Tanke, men som befrier fra Døden og frembringer nyt Liv i Hjerterne, og er den Hellig Aands Gjerning og Værk, saa kan jo enhver indsee, at den ikke kan bestaae sammen med Døds synde, som Modstaaenderne lære om Troen. Thi hvor Troen er, og saalange den er, der bærer den altid af sig gode Frugter, som herefter videre skal forklares. Hvad kan siges eenfoldigere og klarere om hvorlunde det tilgaaer, naar en Synder ombendes og hvad Tjensfødselen er? Lad dem komme frem med een eneste Forklaring eller Glosebog over Sententserne af den utallige Hær af deres Skribenter, hvor der er lært og skrevet rettelig, hvordan det gaaer til med Ombendelsen. Naar de tale om Kjerligheden, som en i Hjertet virket Tilbøielighed, saa digte de, at Menneskene fortjene den ved Gjerninger, men lære ikke, at den modtages ved Ordet og Forjættelsen; saaledes som og paa denne Tid Gjendøberne lære. Men med Gud kan ikke handles: Gud kan ei fattes eller findes uden alene i Ordet og ved Ordet, som S. Povel siger: „Evangeliet er en Guds Kraft for hver den, som troer, til Salighed“ (Rom. 1, 16) og iligemaade: „Troen er af Hørelsen“ (Rom. 10, 17). Og heraf alene kunne vi jo drage den Slutning, at Troen retfærdiggjør. Thi naar vi alene formedelst Guds Ord komme til Gud og vorde retfærdiggjorte, men Ordet ingen kan fatte uden ved Troen, saa følger, at Troen retfærdiggjør. Dog vi have mange flere og stærkere Beviser derfor. Dette have vi ikkun her sagt, for at vise, hvorledes det gaaer til

med Gjenfødselen, og at man kan forstaae, hvad den rette, sande Troe er, om hvilken vi tale.

Nu ville vi derefter vise, at Troen gjør os retfærdige for Gud. Og her ville vi allerførst minde den christelige Læser om, at ligesom denne Sætning skal og maa staae urykkelig fast: „at Christus er vor Midler,“ saaledes skal og ingen omstøde dette: at vi blive retfærdiggjorte ved Troen. Thi hvorlunde skal Christus være vor Midler, naar vi ikke ved Troen holde os fast til ham, som den sande Midler, og saaledes vorde forligte med Gud, naar vi ikke fast det holde og troe, at vi for Hans Skyld blive regnede retfærdige for Gud? Thi det hedder at troe: at trøste og forlade sig ganske paa Christi Fortjeneste, at Gud for Hans Skyld visselig vil være os naadig. Iligemaade: ligesom det er klart og vist af Skriftens Ord, at foruden Loven Christi Forjættelse er nødvendig til Salighed, saa er det og klart og vist i alle Maader, at Troen retfærdiggjør; thi Loven prædiker ikke Syndernes Forladelse af Naade. Loven kan ei opfyldes, før os skænkes den Hellig Aand. Det er altsaa aabenbart, at Christi Forjættelse er fornøden; men den kan ei annammes uden ved Troen. De, der altsaa nægte, at Troen retfærdiggjør, hvad gjøre de andet, end bortstøde Christum og undertrykke Hans Evangelium, for at lære Loven?

Men nogle maaskee, naar der siges at Troen retfærdiggjør, forstaae det blot om Begyndelsen, saaledes nemlig, at Troen skulde være en blot Begyndelse eller Forberedelse til Retfærdiggjørelsen, saa at det ikke er selve Troen, hvorved vi vorde Gud takkelige, men de Gjæringer, som følge paa. Og derfor, ville de sige, roses og berømmes Troen høit i Skrifterne, fordi den er Begyndelsen til gode Gjæringer, eftersom der og ligger Magt paa, hvorledes en Ting begyndes, efter det

gamle Ord: Begyndelsen er halv Gjærning. Det er om- trent, som om en vilde sige, at Grammatiken gjør Mes- stere i alle Kunster, fordi den danner og forbereder til alle Kunster: endstjøndt hver Kunst dog først gjør sin Mester. Saaledes tænke eller mene vi ingenlunde om Troen, men lære og forsvare, at vi ret egentlig og for- medelst Troen selv for Christi Skyld blive regnede ret- færdige og Gud behagelige. Og efterdi det Ord ret = færdiggjøre baade betyder at blive retfærdige af uret- færdige, eller at gjenfødes ¹⁾, saa og at erklæres eller ansees for retfærdige, saa have vi her først villet vise, at vi alene ved Troen vorde retfærdige af uretfærdige d. e. gjenfødes og erholde Syndernes Forladelse.

Nogle stode sig og meget over det Ord: „alene,“ da dog S. Povel udtrykkeligen siger: „Saa holde vi da, at Mennesket retfærdiggjøres ved Troen uden Lovens Gjærninger“ (Rom. 3, 28), og videre: „Det er Guds
L 2

¹⁾ Over denne særegne Talebrug i Apologien, hvorved Gjen- fødselse bruges som ligebetydende med Retfærdiggjø- relse, erklærer sig Concordie-Formulen tilfreds- stillende saaledes: „Naar undertiden Ordet Gjenfødselse bruges for Ordet: Retfærdiggjørelse, er det nødven- digt, at hiint rettelig og egentlig forklæres, at ei Fornypelsen, som følger efter Retfærdiggjørelsen, skal sammenblandes med denne, men begge retteligen adskilles fra hinanden Thi Or- det Gjenfødselse tages undertiden i den Mening, at det baade omfatter Syndernes Forladelse og den efterfølgende Fornypelse, som den Hellig Aand virker i dem, der ere ret- færdiggjorte ved Troen. Men undertiden betyder det og alene Syndernes Forladelse og Annammelse til Guds Ærn. Og efter denne sidste Talebrug sættes dette Ord tidt og ofte i vor Bekjendelses Apologie.“ (Form. Concordiæ. Nechenbergs lat. Udg. S. 685-686).

Gave, ikke af Gjæringer, paa det ikke nogen skal rose sig" (Eph. 2, 8.) og endelig: „Retfærdiggjorte ufor-
 skyldt" (Rom. 3, 24). Naar nu hiin udelukkende Be-
 stemmelse „af Troen alene," som vi have sat, er vo-
 re Modstandere saa haardt imod, saa lad dem ogsaa ud-
 slette, om de have Lyst, disse S. Povel's Ord: „ufor-
 skyldt, ei af Gjæringer, det er en Gave o. s. v.;" thi
 visselig de ere i alle Maader udelukkende ¹⁾). Men
 vi udelukke blot Indbildningen om egen Fortjeneste, ikke
 Guds Ord eller Sacramenterne, som vore Modstandere
 falskeligen udlægge det. Thi vi have alt tilforn sagt,
 at Troen kommer formedelsf Guds Ord; vi vide og at
 holde Ordets Embede i største Agt og Ære. Vi sige
 derhos, at Kjerlighed og Gjæringer maae følge Troen,
 og mene da ei saaledes at udelukke dem, at de ei skulde
 følge, men kun, at al Tillid til egen Fortjeneste og Gjer-
 ninger udelukkes fra Retfærdiggjørelsen. Og dette ville
 vi end ydermere og klarligere vise.

At vi faae Syndernes Forladelse alene ved
 Troen paa Christum.

Vi mene ikke, at vore Modstandere skulde kunne
 nægte, at til Retfærdiggjørelsen fremfor alle Ting Syn-
 dernes Forladelse er nødvendig. Thi vi ere alle under
 Synden. Derfor slutte og sige vi saaledes: At erholde

¹⁾ Sammenl. Concordieformulens (ansførte Udg. S. 585), hvor
 det hedder: „Vi troe, lære og bekjende, at det, til at vedli-
 geholde den rene Lære om Troens Retfærdighed for Gud,
 er ganske fornødent, at saadanne udelukkende Vi ord
 (hvoreved Apostelen S. Povel ganske adskiller Christi Fortjene-
 ste fra vore Gjæringer og tillægger Christo alene denne
 Ære) med al Flid beholdes."

og have Syndernes Forladelse, det er: at retfærdiggjøres, efter Psalmistens Ord: „Salige ere de, hvis Overtrædelser ere dem tilgivne“ (Ps. 32, 1). Alene ved Troen paa Christum, ei for vor Kjerligheds Skyld eller for vore gode Gjæringer erholde vi Syndernes Forladelse; men Kjerligheden følger Troen. Altsaa retfærdiggjøres vi alene ved Troen, naar vi nemlig forstaae Retfærdiggjørelsen saaledes: af Syndere og uretfærdige at vorde retfærdige eller gjensødes.

Men at vi alene ved Troen, ikke ved Kjerligheden erholde Syndernes Tilgivelse, ville vi nu gjøre klart. Vore Modstandere tale uforstandigt om disse høie Ting, i det de spørge: om det er een Slags Forandring, Syndernes Forladelse og Naadens Indgydelse, eller om de ere forskjellige ¹⁾. Disse uerfarne, ørkesløse Folk kunde slet intet tale ret om denne Sag; de vide selv ikke hvad de sige. Thi skulle Synderne forlades, da maa først Skrækken for Synden og den evige Død overvindes i Hjertet, som S. Povel vidner (1 Cor. 15, 56.) „Dødens Braad er Synden, men Loven er Syndens Kraft. Men Gud vare Tak, som giver os Seier formedelst vor Herre, Jesum Christum.“ Det er: Synden opskrækker Samvittigheden; dette skeer ved Loven, som viser Guds Brede imod Synden; men vi overvinde ved Christum. Hvorledes skeer dette? For-

¹⁾ Hvad Apologien her dabler i den scholastiske Theorie er den misledte Skarpsindighed, hvorefter de ved Betragtningen vilde adskille hvad der i Gjærningen ikke kan eller bør adskilles. Naar Gud indgyder sin Naade i Hjertet, da sæler Mennesket, at hans Synder ere forladne; og her, som ved alle aandelige Handlinger, kan ikke et Før og Sene re bestemmes, end sige nogen generisk Forskjellighed antages.

medelst Troen, naar vore Hjerter igjen oprettes ved en fast Tillid til den for Christi Skyld tilfagte Naade og Barmhertighed. Guds Brede kan ikke formildest, naar vi derimod satte vore Gjerninger; men Christus alene er Midleren og Forsoneren, og for Hans Skyld vorder Gud os igjen en naadig Fader. Men nu kan ingen fatte den Herre Christum som Midler uden ved Troen. Altsaa erholde vi alene ved Troen Syndernes Forladelse, naar vi nemlig oprettes ved en fast Tillid til de Barmhertighedens Forjættelser, som ere os tilfagte for Christi Skyld. Derfor siger S. Povel til Romerne (5, 2): „Ved Ham have vi Adgang til Faderen formedelst Troen.“ Saaledes og ei anderledes forliges vi med Faderen og erholde Syndernes Forladelse, naar vore Hjerter oprettes til at holde fast ved Barmhertighedens Forjættelse. Vore Modstandere kalde Christum ei anderledes en Midler og Forsoner, end fordi han haver fortjent os, at vi desbedre kunne elske; de lære ikke at bruge Christum som den eneste Midler, men begrave ham igjen, i det de sige: vi have Tilgang til Gud ved vore Gjerninger, ved dem fortjene vi Kjerligheden, og ved denne Kjerlighed kunne vi derefter komme til Gud. Er det ikke aldeles at lægge Christum i Graven igjen, og tilintergjøre hele Læren om Troen? S. Povel derimod lærer, at vi have Adgang til Gud, det er: Forligelse med Ham ved Christum. Og for at vise, hvorlunde det skeer, sœier han til: formedelst Troen. Det er: ved Troen erholde vi Syndernes Forladelse for Christi Fortjeneste, og kunne ingenlunde satte vor Kjerlighed eller vore Gjerninger imod Guds Brede.

For det andet er det vist, at vore Synder forlades os for vor eneste Forsoners Christi Skyld. Thi S. Povel siger: „Hvem Gud haver fremsat til en Naadestol“ [eller til en Forsoner] og lægger klart til: „formedelst

Troen" (Rom. 3, 25). Saa gavner os da denne vor Forsoner, naar vi ved Troen fatte den i Ham forjættede Barmhertighed og satte den imod Guds Brede og Dom. Og i samme Mening skriver Apostlen til de Hebræer (4, 14. 15). „Vi have en Ypperstepræst, Jesum, Guds Søn, lader os træde hen til Ham med Frimodighed.“ Han byder os træde frem til Gud, ikke i Tillid til vore Fortjenester, men i Tillid til den Ypperstepræst Christum; han fordrer altsaa klarligen Troe.

For det tredie siger S. Peder i Apostlenes Gjærning det 10de Cap. (B. 43): „denne Jesu give alle Propheterne Vidnesbyrd, at hver den, som troer paa ham, skal faae Syndernes Forladelse ved Hans Navn.“ Hvor kunde han tale klarere? Syndernes Forladelse, siger han, modtage vi ved Hans Navn, det er: formedelst Ham, og altsaa ei ved vore Fortjenester, vor Ruelse, vor Kjærlighed, vor egen Gjærning og Gudstjeneste. Og han tilføier: naar vi troe paa ham. Han fordrer altsaa Troe. Thi ei kunne vi fatte Christi Navn og Fortjeneste uden ved Troen. Hvorfor han og siger, at alle Propheter med een Mund bære Vidnesbyrd om Christo. Men hvad er det andet, end at anføre den christelige, almindelige Kirkes Overeensstemmelse? Thi naar alle hellige Propheter vidne saa, da er det dog vel et herligt, stort og stærkt Vidnesbyrd, som man kan staae paa, og som ikke kan gjendrives. Dog om dette Sprog skal herefter handles, hvor vi tale om Poenitentsen.

For det fjerde er Syndernes Forladelse noget, som er lovet og tilsaagt for Christi Skyld. Hvorledes kunne vi da faae Syndernes Forladelse uden ved Troen? Thi Forjættelsen kan ikke annammes uden ved Troen. „Altsaa“ siger S. Povel (Rom. 4, 13) „maa Retfærdigheden komme ved Troen, at den kan være efter Naade og Forjættelsen staae fast,“ som om han vilde sige: Der-

som vor Retfærdighed beroede paa vore Fortjenester, da vilde Forjættelsen være uvis og forgjeves, fordi vi aldrig kunde være visse, naar vi havde Fortjenester nok. Og dette kunne fromme Hjerter og erfarne Samvittigheder let forstaae. Derfor siger S. Povel til de Galater (3, 13): „Gud slattede alting under Synden, at Forjættelsen af Jesu Christi Troe skulde gives dem, som troe.“ Her affjærer Apostlen al vor Fortjeneste; thi han siger: at alle ere skyldige og slattede under Synden; dernæst tilføier han, at Forjættelsen, nemlig om Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelse gives os, og sætter endnu til, hvorledes denne Forjættelse kan annammes, nemlig ved Troen. Og denne Grund, som er taget af Forjættelsens Natur, gjentages ofte hos S. Povel; der skal og aldrig nogen kunne optænke noget, hvorved denne Grund kunde rokkes eller omslodes. Derfor skulle de fromme, gudfrygtige Hjerter paa ingen Maade lade sig forføre fra denne Overbeviisning, at vi alene ved Troen modtage Syndsforladelse formedelst Kristus; thi heri have de en vis og stærk Trost imod Syndens Forstrækkelse og den evige Død og alle Helvedes Porte. Alt andet er idel løs Grund og kan ikke bestaae i Ansægtelser.

Da vi altsaa alene ved Troen annamme Syndernes Forladelse og den Hellige Aand, saa er det Troen alene, som retfærdiggjør; thi saa mange, som blive forligte med Gud, de regnes for retfærdige og Guds Børn, ikke for nogen deres egen Reenheds Skyld, men ved Guds Barmhertighed for Christi Skyld, dersom de nemlig fatte og annamme den ved Troen. Og derfor vidner Skriften, „at vi ved Troen regnes for retfærdige.“ (Rom. 3, 26). Vi ville nu indføre flere Vidnesbyrd, som klarliggen udsige, at Troen er selve Retfærdigheden, hvorved vi regnes og holdes retfærdige for Gud, nemlig, ikke at

den i og for sig selv er nogen kostelig og reen Gjerning, men fordi den annammer Forjættelsen, hvorved Gud har lovet, at Han vil være dem naadig for Christi Skyld, som troe paa Ham; eller fordi den føler og kjender „at Christus er bleven os af Gud en Biiidsom, Retfærdighed, Helliggjørelse og Gjenløsning“ (1 Cor. I, 30).

S. Povel i sin Epistel til de Romere handler i Besynderlighed om dette Stykke og lærer os, at vi af Naade retfærdiggjøres formedelst Troen, i det vi ere forviffede om, at vi ved Christum have en naadig Gud. Dg'denne Lære fatter han i det tredie Capitel, hvor hele denne Gjenstand vidtløftig udvikles, i følgende Ord: „Saa slutte vi nu og holde forvist, at Mennesket bliver retfærdiggjort ved Troen, ikke af Lovens Gjerninger“ (Rom. 3, 28). Dette Sted udlægge vore Modstandere om de Levitiske Ceremonier. Men S. Povel taler her ikke blot om Ceremonier, men om hele Loven; thi han indfører og strax efter af de ti Bud dette: „Du skal ikke begjere“ (Rom. 7, 7. Dg dersom Lovens Gjerninger fortjente Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse, da vare jo i Sandhed Christus og Forjættelsen ei fornødne, da vilde alt det falde bort, som S. Povel paa saa mange Steder taler om Forjættelsen. Da havde han og ilde skrevet, der han siger til de Epheser: „I ere blevne salige af Naade formedelst Troen, det er en Guds Gave, ikke af Gjerninger“ (Eph. 2, 8). Tilgemaade anfører Apostlen Abraham og David til Exempler; men disse havde Guds Befaling om Dmskjærelsen. Altsaa hvis nogen Gjerninger overhovedet kunde retfærdiggjøre, maatte ogsaa hine Gjerninger have retfærdiggjort dem, den Tid de havde Guds Befaling. Men Augustinus lærer meget klart, at S. Povel paa ovenansførte Sted italer om den hele Lov, hvilket han vidtløftig udvikler i sin Bog om Landen og Bogstaven, og tilfaldt siger:

„Efterat vi nu have afhandlet og betragtet dette Stykke efter den Formue, Gud haver forlenet os, slutte vi, at Mennesket ei retfærdiggjøres ved Budene om et godt og ærbart Levnet, men alene ved Troen paa Jesum Christum.“

Dg at ingen skulde tænke, at disse Ord vare faldne S. Povel ubetænksomt ud af Munden, saa bestyrker og befæster han denne Mening med mange Grunde i det fjerde Capitel til Romerne, og gjentager det samme der: efter i alle sine Epistler. Saaledes siger han da i det fjerde til Romerne: „Den, som arbejder, ham tilregnes hans Lon ikke efter Naade men efter Skyld, men den, som ikke arbejder, men troer paa den, som retfærdiggjør den Ugudelige, hans Tro tilregnes til Retfærdighed“ (Rom. 4, 5). Her siger han jo aabenbare, at Troen selv regnes til Retfærdighed. Troen er altsaa den Ting, hvilken Gud holder for at være Retfærdighed; og, tilføier han, den tilregnes uskyldt og af Naade, og paastaer, at den ei kunde af Naade tilregnes os, hvis den skyldtes os formedelst vore Gjerninger. Hvorved han da udelukker al Fortjeneste af hvilket som helst Gjerninger; thi dersom Gjerninger skulde forsylde og fortjene Retfærdiggjørelsen for Gud, da kunde ei Troen regnes til Retfærdighed uden Gjerninger. Dg videre hen hedder det: „Thi vi sige, at Troen er regnet Abraham til Retfærdighed“ (Rom. 4, 9). I det femte Capitel siger han: „Vi som da ere retfærdiggjorte af Troen have Fred med Gud“ d. e. vi have glade og rene Samvittigheder for Gud. Rom. 10. (10): „Med Hjertet troe vi til Retfærdighed.“ Her kalder han Troen Hjertets Retfærdighed. Gal. 2. (16): „Saa troe vi og paa Christum Jesum, at vi skulle blive retfærdiggjorte af Christi Troe, ikke af Lovens Gjerninger.“ Eph. 2, 3. „Thi I ere blevne salige af Naade formedelst Troen, og det ikke

af Eder; det er Guds Gave, ikke af Gjerainger, paa det at ingen skal rose sig." Joh. 1, 12. 13., Dem haver Han givet Magt at vorde Guds Born, som troe paa Hans Navn, hvilke ikke er fødte af Blod, ei heller af Kjods Willie, ei heller af Mands Willie, men af Gud." Joh. 3, 14: „Ligesom Moses ophoiede Slangen i Ørkenen, saa bør det Menneſkens Søn at ophoies, at hver den, som troer paa ham, ikke skal fortabes." Tilgemaade: „Gud haver ikke sendt sin Søn til Verden, at han skal domme Verden, men at Verden skal blive salig ved ham; hvo som troer paa Ham, han dømmes ikke" (Joh. 3, 17). Ap. G. 13, 38. „Saa vare det nu Eder bitterligt, I Mand, Brødre, at ved denne kundgjøres Eder Syndernes Forladelse, og af alle de Ting, af hvilke I ikke kunde vorde retfærdiggjorte i Loven: i Ham retfærdiggjøres hver som troer." Hvorledes kunde han med klarere Ord tale om Christi Embede og om Retfærdiggjørelsen? Loven, siger han, har ikke kunnet retfærdiggjøre Nogen; og derfor er Kristus givet, at vi skulle troe, vi vorde retfærdiggjorte formedelst Ham. Her nægter han jo aabenbart Loven Kraft til at retfærdiggjøre: derfor bliver Retfærdighed os tilregnet formedelst Kristus, naar vi troe, at Gud er os naadig formedelst Ham. Ap. G. 4, 11. 12. „Han er den Steen, som er agtet for intet af Eder, I Bygningsmand, hvilken er bleven til en Hovedhjørneſteen, og Salighed er ikke i nogen anden. Thi der er og ikke et andet Navn under Himlen som er givet Menneſkene, ved hvilket det bør os at blive salige." Men Christi Navn kunne vi ei anderledes fatte og tilholde os end ved Troen. Derfor blive vi salige formedelst Troen til Christi Navn, og ikke ved nogen Tillid til vore egne Gjæringer. Thi Navn betyder her den Aarsag, hvorved og hvorfor vi erholde Salighed; og at bekjende Christi Navn er det samme som

at forlade sig paa Ham, som alene er Marsagen til vor Frelse, og den dyre Betaling, ved hvilken vi ere forløste. Ap. G. 15, 9: „Han rensede deres Hjerter ved Troen.“ Derfor er den Troe, som Apostilene tale om, ikke nogen ørkesløs Vidskab, men en stærk og kraftig Ting, som annammer den Hellig Aand, og gjør os retfærdige. Hab. 2, 4. „Den Retfærdige skal leve ved sin Troe.“ Her siger han først, at den Retfærdige er retfærdig ved Troen, naar han nemlig troer, at Gud er ham naadig. Og for det andet siger han, at den samme Troe levendegjør; thi den alene bringer Hjertet og Samvittigheden Fred og Fryd og evigt Liv. Jes. 53, 11. „Hans Erkjendelse skal gjøre mange retfærdige.“ Men hvad er Christi Erkjendelse andet, end at kjende Christi Velgjerninger og de Forjættelser, hvilke Han ved Evangeliet haver ladet forkynde og udsprede over al Verden? Og ret at kjende disse Velgjerninger, det er egentlig og i Sandhed at troe paa Christum, at troe, at hvad Gud har forjættet formedelt Christum, det vil Han visselig holde. Den hellige Skrift er fuld af saadanne Vidnesbyrd; thi disse tvende Hovedstykker afhandler Skriften: Loven og Guds Forjættelser, og i Forjættelserne, om Syndernes Forladelse og Guds naadige Villie imod os formedelt Christum.

Ogsaa hos de hellige Fædre finder man hist og her ligesaadanne Vidnesbyrd. Thi Ambrosius siger i sit Brev til en vis Trensæus ¹⁾: „Derfor er Verden underlagt ved Loven, fordi efter Lovens Bud alle anklages og af Lovens Gjerninger ingen retfærdiggjøres; det er, fordi ved Loven Synden erkjendes, men ingen fries fra Skyld, og Bræde. Det syntes, som Loven havde været os til

¹⁾ Ambrosii epist. 73.

„Skade, fordi den havde gjort alle til Syndere; men
 „den Herre Christus kom og tilgav alle Synden, som
 „ingen kunde undgaae, og udslattede vor Haandskrift ved
 „sit Blods Udgydelse. Det er det, som Apostlen siger:
 „Synden er bleven kraftig ved Loven, men Naaden er
 „endnu bleven kraftigere ved Jesum (Rom. 5, 20). Thi
 „efterat den ganske Verden er bleven underlagt Synden,
 „saa haver Han borttaget den hele Verdens Synd, som
 „Johannes vidner, i det han siger: See, det Guds Lam,
 „som bærer Verdens Synd. Og derfor skal ingen rose
 „sig af sine Gjerninger. Men den, som er retfærdig,
 „ham er det skjenket, fordi han efter Gjenfødelsens Bad
 „er retfærdiggjort. Troen er det altsaa, som gjør os
 „frie formedelst Christi Blod; thi salig er den, som Syn-
 „den forlades og Naaden skjenkes.“ Dette er Ambrosii
 Ord, som aabenbart stadfæste vor Mening: han vil in-
 genlunde, at Retfærdiggjørelsen skal tilskrives vore Gjer-
 ninger, og tillægger Troen det, at den frigjør os forme-
 delst Christi Blod. Om man fik alle Sententiarierne til
 een Hob sammen (som dog bramme med storladende Tit-
 ler; thi nogle kaldes englelige, andre høiføgtige, andre
 uigjendrivelige) ¹⁾ og læste dem over og igjen, vilde
 man befinde, at de ei alle bidrage saa meget til at for-
 staae Apostlens Mening, som dette ene Sted af Am-
 brosius.

I samme Mening haver og Augustinus fre-
 vet meget imod Pelagianerne. I sin Bog „om

¹⁾ Det var Skik, i Middelalderen at de Lærere, som agtedes for
 Kirkens største Lys, udmærkedes af deres Disciple ved særegne
 Titlævne. Saaledes kaldtes Thomas Aquinas doctor
 angelicus, Jo. Duns Scotus doctor subtilis,
 Alex. af Hales doctor irrefragabilis.

Manden og Bogstaven" siger han saaledes ¹⁾: „Der-
 fore sættes os Lovens Retfærdighed fore, at hvo som
 gjør Loven skal derved leve, og at enhver, naar han
 kjender sin Svaghed, ikke ved sin egen Kraft, ei heller
 ved selve Lovens Bogstav (hvilket er umuligt), men ved
 Troen, der forliger os Ham, som retfærdiggjør, skal kom-
 me til Maalet og handle og leve derefter. Ingen kan
 gjøre nogen god Gjerning, hvorved han finder Livet, uden
 han i Forveien er retfærdiggjort. Men Retfærdiggjørel-
 sen erlanges ikke uden formedelst Troen.“ Her vidner
 han jo klarligen, at Han, som retfærdiggjør, forliges os
 ved Troen, og at Retfærdiggjørelsen erholdes ved Troen.
 Og lidet efter hedder det: „Af Loven frygte vi Gud,
 ved Troen haabe vi paa Gud; men hvilke som frygte
 for Straffen, for dem er Naaden skjult, at Hjertet,
 kjæmpende med denne Frygt, skal ved Troen tage sin
 Tilflugt til Guds Barmhjertighed, som vil give og
 skjenke af Naade det, som ellers hans Bud udkræve.“
 Her lærer han, at Hjerterne blive formedelst Loven for-
 skrækkede, men at de ved Troen annamme Trost; han
 lærer os først ved Troen at gribe Barmhjertigheden,
 førend vi stræbe at gjøre Loven. — Vi skulle herefter op-
 regne ogsaa andre Vidnesbyrd.

Det er i Sandhed stortligen at forundre sig over,
 at Modstanderne ikke bevages ved saa mange Skriftste-
 der, som aabenbart tillægge Troen Retfærdiggjørelsen, og
 nægte, at Gjerningerne med den have noget at bestille.
 Troe de maaskee, at det samme for intet saa tidt gjen-
 tages? Mene de, at den Hellige Mand misfeiler paa sine
 Ord og ikke sætter dem med Vittighed, eller veed hvad
 Han haver ladet tale? — Dertil have nu disse gudsfor-

¹⁾ Augustin, de spiritu et litera c. 29 §. 51.

gaaene Folk udtænkt en anden sophistisk Glose, der de sig, at alle disse Sprog af Skriften ere at forstaae „om den tildannede Troe“ ¹⁾, det er: ikke at Troen gjør retfærdig af sig selv, men for Kjerligheds og Gjerningers Skyld. Ja, ret beseet, saa tillægge de Troen i ingen Naade Retfærdiggjørelsen, men alene Kjerligheden; thi de indbilde sig jo, at Troen kan bestaae med en dødsfyldig Synd. Og hvad er det andet end at omstøde Evangeliet med dets Forjættelser og prædike Loven paa nye? Dersom Troen annammer Syndernes Forladelse for Kjerligheds Skyld, saa vil Forladelsen altid være usikker, fordi vi aldrig elske saameget som vi bør, ja slet ikke kunne elske, uden Hjertet er tilforn forvissnet, at Syndernes Forladelse er skjænket os. I det vore Modstandere altsaa lære os at bygge paa egne Kjerligheds Gjærninger, for at erholde Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse, saa ophæve de ganske Evangeliet, som prædiker Syndernes Forladelse af Naade; skjøndt ingen dog ret kan have Kjerlighed, eller forstaae, hvad Kjerlighed er,

¹⁾ Det scholastiske Kunstudtryk er fides formata. Apologien forklarer selv Meningen af dette Udtryk. Troen nemlig betragtes efter denne Synsmaade som noget, der endnu ei har faaet sin rette Skikkelse i det religiøse Menneske (fides informis s. nuda), før Kjerligheden kommer til, og kaldes da først fides formata. Men denne Adskillelse af Troe og Kjerlighed finder, som Apologien overalt viser, i Læren om Retfærdiggjørelsen intet Sted; og det bekræftes saaledes ved denne Distinction end mere hvad ovenfor paastodes og i Slutningen af dette Afsnit gjentages, at de scholastiske Lærere have vidst lidet eller intet om den retfærdiggjørende Troe, fordi de, i det mindste for en stor Deel, tilsidefatte Skriftens klare Vidnesbyrd for en, fra de philosophiske Skoler hentet, Udlægning deraf.

uden han troer, at vi af Naade erholde Syndernes Forladelse.

Dg saa vi lære, at Kjerligheden skal følge Troen, som og S. Povel siger: „I Christo Jesu gjelder hverken Dimskjærelse eller Forbud noget, men Troen, som er virksom formedelst Kjerlighed.“ (Gal. 5, 6). Men derfor maa ingen tænke, at vi kunne stole og bygge paa denne Kjerlighed, eller at vi for denne Kjerligheds Skyld bekomme Syndernes Forladelse og Forligelse med Gud, ligesaa lidet som for nogensomhelst efterfølgende Gjerningers Skyld; men alene formedelst Troen, og det Troen i den egentligste Forstand, erholdes Syndernes Forladelse, fordi ingen Forjættelse kan annammes uden ved Troe. Men Troen i egentlig Forstand er netop den, som holder sig alene til Forjættelsen, og om denne Troe taler Skriften. Og da vi formedelst denne Troe annamme Syndernes Forladelse og blive forligte med Gud, saa regnes vi ved den samme som retfærdige for Christi Skyld, førend vi have Kjerlighed eller gøre Lovens Gjærninger, skjøndt Kjerligheden jo nødvendig følger. Og ei er denne Troe nogen ærkesløs Erkjendelse, ei heller kan den tænkes at besaae med nogen dødskyldig Synd; men den er et nyt Lys i Hjertet og den Hellig Aands kraftige Gjærning, hvorved vi befries fra Døden, og de forkrækkede Samvittigheder atter opreises og livagtiggjøres. Og fordi denne Troe alene modtager Syndernes Forladelse og gjør os behagelige for Gud, og medfører den hellige Aand, da kunde den snarere benævnes som Naaden, der gjør behagelig ¹⁾, end som en efterfølgende Virkning af Naaden, nemlig Kjerligheden.

¹⁾ Gratia, gratum faciens. Ikke nemlig som om denne Beskrivelse udtømte Troens Natur og Væsen; men kun saa

Hidindtil have vi overflødig nok beviist, saavel af Skriftens Vidnesbyrd, som af Grunde, der ere byggede paa Skriften, for at hele Sagen kunde vordes desto klarere, at vi ved Troen alene erholde Syndernes Forladelse for Christi Skyld, at vi ved den alene retfærdiggjøres, det er: af uretfærdige vordes retfærdiggjorte eller gjenfødte ¹⁾. Men det er let at skjønne, hvor aldeles fornøden denne Lærdom er om Troen; thi ved den alene erkjende vi Betydningen af Christi Embede; af den alene finder Hjertet og Samvittigheden den rette og sikke Trøst. Og skal der være en christelig Kirke og en Christentroe, saa maa der tillige findes en saadan Lærdom deri, hvoraf de Gudsfrygtige kunne have den fulde og faste Visshed om Guds Naade og den evige Salighed. Vore Modstandere derimod ere sandeligen troløse Hyrder og beraade kun Mennekkene ilde, naar de lære dem at tvivle, om de erholde Syndernes Forladelse eller ikke. Hvor er det muligt, at de kunne bestaae i Dødens Skrak og Angst, som ikke have hørt noget eller erfaret noget om denne Troe, ja som mene, man bør tvivle, om Syndernes Forladelse skjenkes eller ei? Fremdeles, skal der være

meget mener Apologien, at dens Beskaffenhed bedre i nogen Naade tydeliggjøres ved at tilbageføre den paa Naaden, hvis Gave den er, end ved at oversføre dens umiddelbare Bestilling (Retfærdiggjørelsen) paa det, der virkes i og af den, nemlig Retfærdigheds og Kjærligheds Gjæringer. — Forresten fastholde enhver, ved disse og andre lignende Udsagn, som ere vanskeligere at tyde, den Hovedsætning, som overalt indprentes: at Troen er det Middel, hvorved vi annamme den i Guds Ord og forjættede og ved Christum erhvervede Forladelse af vore Synder og Forligelse med Gud.

¹⁾ See Anm. I S. 163.

en christelig Kirke, saa maa nødvendig Christi Evangelium blive i Kirken, nemlig denne guddommelige Forjættelse, at Synderne forlades uden nogen vor Fortjeneste for Christi Skyld. Og dette Evangelium og Forjættelsens Ord undertrykke de ganske, som intet lære om denne Troe, hvorom vi tale. Men de scholastiske Theologer have nu rigtig nok ikke lært en Løddel om denne Troe; dem følge vore Modstandere og forkaste derfor denne Lærdom. Men de see ikke, at de dermed træde hele Evangeliet om Syndsforladelse af Naade og Christi Retfærdighed under Fødder.

Til Confessionens sjette Artikel i Besynderlighed

om Kjerligheden og Lovens Opfyldelse.

Her forekaste Modstanderne os det Sprog: „Vil du indgaae til Livet, da hold Budene“ (Matth. 19, 17) og iligemaade: „Ikke Lovens Hørere men Lovens Gjørere skulde retfærdiggjøres“ (Rom. 2, 13.) og mange andre lignende Udsagn om Loven og Gjerningerne. Men førend vi svare hertil, maae vi forklare vor Mening om Kjerligheden og Lovens Opfyldelse. Det hedder hos Propheten: „Jeg vil give min Lov i deres Hjerter“ (Jer. 31, 33). Og Rom. 3, (31.) siger Paulus, at Loven stadfæstes, ikke ophæves ved Troen. Og Christus selv siger: „Vil du indgaae til Livet, da hold Budene.“ Fremdeles hedder det: „Hvis jeg ikke havde Kjerligheden, saa var jeg et Intet“ (1 Cor. 13, 2). Disse og lignende Sprog bevise, at Guds Lov skal begyndes i os, og mere og mere fuldkomment opfyldes ¹⁾. Her tale

¹⁾ Nemlig først da kunne vi begynde at holde Loven, som Gud vil, at den skal holdes, naar vi ved Troen paa Christum og

vi nemlig ikke om Ceremonialloven, men om de ti Guds Bud, som kræve af os, at vi af Hjertet skulle frygte og elske Gud. Men efterdi nu Troen fører den Hellige Aand med sig og virker et nyt Lys og Liv i Hjerterne, saa maa den nødvendig ogsaa frembringe aandelige nye Kærelser. Og hvilke disse Kærelser ere, viser Propheten, der han siger: „Jeg vil give min Lov i deres Hjerter.“ Naar vi altsaa først ere retfærdiggjorte og gjenfødte ved Troen, saa begynde vi at frygte og elske Gud, at bede til Ham, at forvente Hjælp af Ham, at takke og prise Ham og bevise os lydige ved Prøvelser under Korsset efter Hans Villie. Da begynde vi og først at elske vor Næste; thi da have vore Hjerter aandelige og hellige Kærelser.

Alt dette kan ikke skee, uden vi ved Troen tilforn ere retfærdiggjorte og gjenfødte og have annammet den Hellige Aand. For det første, fordi Loven ei kan holdes uden Christus. Dernæst, ingen kan og heller gjøre Loven, uden han haver den Hellige Aand. Men den Hellige Aand annammes ved Troen, efter hiint Pauli Ord: Gal. 3. (14): „For at vi skulle faae Aandens Forjættelser formedelst Troen.“ Hvorledes kan et Menneskes Hjerte elske Gud, saalange det kun kjender Ham som en

M 2

ved Hans hellige Aands Kraft ere gjenfødte. Denne Virkning af Retfærdiggjørelsen beskriver Apologien sindrigt saaledes, at Loven begynder ligesom at dannes eller vinde Stikkelse i Mennesket. Thi ser vare hans Gjærninger, om de end vare gjorte efter Lovens Bogstav, dog ikke overeensstemmende med Lovens Aand eller rette Stikkelse, der ikke bestaaer i nogen udvortes Overeensstemmelse af Handlingerne med Budene, men i en indvortes Overeensstemmelse af hele Handlemaaden og Sindelaget med Guds den høieste Villie.

forfærdelig Gud, der i sin Brede straffer og fordærver os med timelige og evige Plager? Thi Loven anklager os altid og viser os kun Guds Brede og Trudsel. Det er altsaa ikke muligt, at Gud kan elskes af os, førend vi ved Troen have fattet og tilholdt os Hans Barmhjerlighed. Saaledes vorder han os først en hjertekjær Gud.

Skjøndt altsaa vel et udvortes ærbart Levnet kan føres og Lovens udvortes Gjerninger kunne opfyldes uden Kristus og uden den Hellige Aand ved det medfødt Lyse, saa er det dog aabenbart af hvad vi have sagt, at det, som er eget for den guddommelige Lov, nemlig Hjertets indvortes Rørelser i Kjerlighed til Gud, hvilke befales i den første Table, ikke kan opfyldes uden den Hellige Aand. Men vore Modstandere ere meget milde og søiellige Theologer; de see alene paa den anden Table og de udvortes borgerlige Gjerninger, og bryde sig intet om den første, ret ligesom om dette ei kom Sagen ved, eller kræve i det høieste alene udvortes Dyrkelse. Ja hiin evige og langt over al creaturlig Forstand og Begreb ophøiede Lov: „Du skal elske Herren din Gud af dit ganske Hjerte“ (5 Mos. 6, 5.) betragte de slet ikke.

Men den Herre Kristus er os dertil givet, at os for Hans Skyld skulde skjenkes og gives Syndernes Forladelse og den Hellige Aand, som virker i os et nyt og uforgjængeligt Liv, en evig Retfærdighed. Derfor kan ingen rettelig gjøre Loven, førend han ved Troen haver faaet den Hellige Aand. Derfor siger Apostlen, at Loven gjøres ikke til intet men stadfæstes ved Troen, fordi nemlig Loven først da kan holdes, naar den Hellig Aand er vorden os til Deel. Og videre lærer han 2 Cor. 3, (16), at Mosis Ansigts Skjul ikke kan borttages uden ved Troen paa Christum, formedelt hvilken den Hellige Aand annammes. Thi saa siger han: „Der ligger et

Skjul paa deres Hjerter indtil denne Dag, naar Moses læses; men naar de have ombendt sig til Herren, da skal Skjulet borttages; thi Herren er Aand; men hvor Herrens Aand er, der er Frihed." Ved Skjulet forstaaer Paulus den menneskelige Tanke og Indbildning om hele Loven, hvorefter nemlig Hyklere og Øienskalke mene, at de ved udbortes borgerlige Gjerninger kunne gjøre Guds Lov fyldest, og at Dffringer og andre Gudstjenesler af gjort Gjerning gjøre nogen retsfærdig for Gud. Men da borttages Skjulet fra vore Hjerter, det er: da udryddes denne Bildfarelse, naar Gud viser os vor indvortes Ureenhed og vore Synders Svarhed. Da see vi først, hvor langt vi ere fra at opfylde Loven. Da kjende vi først, hvor sikkert og trygt Kjød og Blod fare hen, at det ikke frygter Gud, ikke troer, at Han stedse seer til os, men at menneskeligt Liv og Død er Hændelsens Værk. Da erfare vi først, at vi ikke troe, at Gud forlader os vore Synder og bønborer os. Men naar vi have hørt Evangeliet og Forjættelsen om Syndsforladelse, da opreises vi ved Troen, da annamme vi den Hellige Aand, saa at vi nu retteligen kunne frygte Gud og troe paa Ham, og retteligen erkjende ham. Heraf er det da aabenbart, at vi ikke kunne holde Guds Lov, uden vi have Troen til Christum og den Hellige Aand. Vi bekjende altsaa, at Guds Lov nødvendig skal begyndes i os, og mere og mere fuldkommes. Og vi omfatte begge Dele tillige, baade de indvortes aandelige Rørelser og de udbortes gode Gjerninger. Med Urette altsaa besyldte vore Modstandere os, at vi ikke lære om gode Gjerninger; da vi ikke blot kræve dem, men ogsaa vise, hvorledes de kunne gjøres. Udsaldet viser bedst, hvad det er for en hykkelsk Retfærdighed, deres, som formene af egne Kræfter at kunne holde Loven, at de nemlig ei

udrette, hvad de have foresat sig. Thi den menneskelige Natur er alt for svag til af egen Formue at kunne modstaae Djevleens List og Magt, som holder alle dem fangne, der ikke ved Troen til Christum ere befriede. Der skal en guddommelig Styrke, Christi Magt, til at overvinde Djevlen, at vi nemlig, fordi vi vide, at vi for Christi Skyld bønhøres og have Forjættelsen, kunne bede til Ham, at Hans Hellige Aand maa styre og styrke os, paa det vi ei besnærede skulle fare vild eller skyndes til at gjøre det, som er Guds Villie imod. Som Psalmen lærer: „Han tog Fængslet fanget og giver Menneskene Gaver (Ps. 68, 19)“. Thi Christus haver overvundet Djevlen og givet os sin Forjættelse og den Hellige Aand, at vi ogsaa, ved Hans guddommelige Hjælp, beholde Seier og overvinde det Onde. Thi hedder det I Jo. 3. (8): „Dertil er Guds Søn aabenbaret, at Han skal forstyrre Djevleens Gjerninger.“ — Desforuden lære vi og ikke alene, hvorledes man kan opfylde Guds Lov, men ogsaa, hvorlunde det vorder Gud behageligt, som vi gjøre, nemlig ei fordi vi derved gjøre Loven Fyldest, men fordi vi ved Troen ere i Christo (som vi nu strax skulle forklare). Saa er det jo klart for Øine, at vore Lærere kræve de gode Gjerninger. Ja vi sige end ydermere, at det er umuligt at adskille og løsrive Kjerligheden til Gud, hvor liden og svag den end maa være, fra Troen; thi formedelst Christum komme vi til Faderen, og naar vi have annammet Syndernes Forladelse, da vide vi forvist, at vi have Gud, det er: at Gud haver Omsorg for os; da paakalde vi Ham, frygte og elske Ham og takke Ham af Hjertet. Vi elske Ham, som Johannes lærer i sit første Brev, „fordi Han elskede os først“ (I Jo. 4, 19), fordi Han hengav sin Søn for os og forlod vore Synder. Saaledes viser Apostlen jo, at Troen gaaer forud og Kjerligheden føl-

ger. Men den Troe, hvorom vi tale, er levende i den sande Poenitentse, undfanges i Samvittighedens Skræk, naar den føler Guds Brede imod Synden og søger, at den kan faae Syndernes Forladelse og fries fra Synden. Og i saadan Angst og Skræk og anden Trængsel skal denne Troe vore og blive stærk. Derfor kan den net ikke findes hos dem, som leve efter Kjødets, som forlyste sig ved deres egne Begjerligheder og adlyde dem. Thi Paulus siger: „Saa er da nu ingen Fordømmelse for dem, som ere i Christo Jesu, som ikke vandre efter Kjødets, men efter Aanden.“ (Rom. 8, 1). Og fremdeles: „Saa ere vi nu ikke Kjødets Skyldige at leve efter Kjødets. Thi naar I have levet efter Kjødets, da skulle I døe; men døde I Legemet's Gjæringer formedelst Aanden, da skulle I leve“ (Rom. 8, 12). Hvorfore den Troe, ved hvilken et bedrovet Hjerte i sin Forstrækkelse annammer Syndernes Forladelse og flyr fra Synden, ingenlunde kan blive hos dem, som følge deres onde Begjerlighed, eller være der, hvor nogen dødskyldig Synd regjærer.

Uf disse Troens Virkninger tage vore Modstandere eet Stykke for sig, nemlig Kjerligheden, og sige: at Kjerligheden retfærdiggjør; og i saa Naade lære de alene Loven. De lære os ikke først at annamme Syndernes Forladelse ved Troen; de lære ikke om Christus som Midler, at vi formedelst Ham have en naadig Gud, men formedelst Kjerligheden. Og dog hverken forklare de eller kunne forklare, hvordan den Kjerlighed skal være. De berømme sig, at de kunne holde Loven, endog ingen kan tillægges den Være uden Christo alene, og sætte deres Stolen paa egne Gjæringer imod Guds Brede og Dom; thi de sige, at de fortjene ved fuldkommen Fortjeneste Naaden og det evige Liv. Dette er ligefrem en daarlig Formastelse og en ugudelig Tillid. Thi i dette

Lis kunne vi ikke fyldestgjøre Loven, fordi den kjædelige Natur ei ophører at føde af sig onde Begjeringer og Lyster, hvilke Aanden stedse haver at stride imod.

Men her kunde nogen indvende: J bekjende jo og lære, at Kjerlighed er den Hellige Aands Gjerning, og efterdi Kjerlighed er Lovens Opfyldelse og Lovens Opfyldelse er Retfærdighed, hvi lære J da ikke, at Kjerligheden retfærdiggjør? Hertil er at svare: For det første er dette vist, at vi ikke annamme Syndernes Forladelse hverken ved Kjerlighed eller formedelt vor Kjerlighed, men formedelt Christum alene ved Troen. Thi Troen alene, som seer og holder sig til Forjættelsen og mærker, at den derfor maa visselig forlade sig til, at Gud tilgiver, fordi Christus ei kan være død for intet, overvinder Syndens og Dødens Rædser. Hvosomhelst der tvivler paa og er uvis om Synderne forlades ham, han bespottes Christum, eftersom han dommer, at hans Synd er større og magtigere end Christi Forjættelse og Død; da S. Pavel dog siger „at Naaden er overflødiger end Synden,“ det er: kraftigere og rigere og stærkere. Hvosomhelst der mener, at han erholder Syndernes Forladelse, fordi han elsker, bespottes Christum og skal erfare det, naar han stedes for Guds Dom, at denne Tillid til egen Retfærdighed er ugudelig og set forgjeves. Derfor er det vist, at alene Troen retfærdiggjør og forliger os med Gud. Og ligesom vi ikke erholde Syndernes Forladelse ved andre gode Gjerninger og Dyder, som ved Taalmod, Kyskhed, Lydighed mod verdslig Overrigbed o. s. v., men dog følge de og ere hvor Troen er, saaledes erholde vi ei heller Syndernes Forladelse for vor Kjerligheds Skyld, men alligevel maa Kjerligheden følge og ei blive ude, hvor Troen er. — I øvrigt er den Talebrug vel bekjendt, at man undertiden i eet og sam-

me Ord indbefatter baade Marsagen og Virkningerne (*κατὰ συνένοιαν*). Saaledes siger Christus hos Lucas i det 7de (46): „Hende ere mange Synder forladne, fordi hun elskede meget.“ Men her udlægger Christus selv sine Ord, der han tilføier: „Din Troe haver hjulpet dig.“ Det var altsaa ikke Herrens Mening, at hiin Qvinde ved en Kjerlighedsgjerning havde fortjent Syndernes Forladelse. Thi derfor siger han klarligen: „Din Troe haver hjulpet dig.“ Men det er den Troe, som forlader sig paa Guds Barmhertighed og Ord, ei paa egne Gjerninger. Hvo der nægter, at dette er Troe, veed aldeles ikke, hvad Troen er. Og selve Historien lærer os paa dette Sted, hvad Herren kalder Kjerlighed. Qvinden kom til Christum med denne Tanke og Overbeviisning, at hos Ham Syndernes Forladelse maatte søges. Og netop dette er ret at kjende og ære Christum; thi større Ære kan man ikke give Ham. Det var jo i Sandhed at erkjende Ham for Messias, hos Ham at søge Syndernes Forladelse. Saaledes at mene om Christum, saaledes at ære og annamme Ham, det kaldes ret at troe. Men Christus brugte ikke det Ord Kjerlighed, der han talde med Qvinden, men imod den stolte Pharisæer; thi Han sætter her lige mod hinanden al den Ære, Pharisæerne havde beviist Ham, og den Ære og Tjeneste, Qvinden ydede Ham. Han straffer altsaa og skjelder den Pharisæer, at han ei erkjendte Ham for at være Messias, Skjøndt han vel viiste Ham den udvortes Ære, som Gjest og en stor hellig Mand. Derimod viser Han paa Qvinden og berømmer hendes Tjeneste, hendes Salven og Graad, hvilke vare visse Tegne og Mærker paa hendes Troe og som en Bekjendelse, at hun alene hos Christum søgte sine Synders Forladelse ¹⁾.

¹⁾ Luther i Manden af sit Exemplar (Wittenberger Udg. 1531.

J Sandhed et stort Exempel, som ei uden Marsag bevægede Christum til at irettesætte Pharisæeren, en ærlig

4. fol. Niiij): „Man maa her indprente begge Dele: 1) Din Troe har hjulpet dig; thi dette sagde Herren til Qvinden, betydende, at hun ei ved sin Kjerlighed, men ved sin Troe havde fortjent alt. 2) Hvem mindre Ting forlades, elsker og mindre. Altsaa er Syndsforladelsen førend Kjerligheden. Hvilket Han og ved disse Ord forklarer: Hende ere mange Synder forladne, fordi hun elskede meget. Dette siges nemlig imod den stolte Pharisæer, der betegnede hende som en Synderinde. Nei, svarer Christus, hun er saa aldeles ikke Synderinde, at hun ikke blot er forekommet eder med sin Troe og har overtruffet eder med sin Kjerlighed, men endog har opnaaet Lovens Retfærdighed, som du med al din Efterjagen er meget langt fra at have. Jeg siger det altsaa ikke for hendes, men for din Skyld, paa det du kan vide, at hun nu ogsaa er udvortes afløst og altsaa ei længere maa holdes for Synderinde af eder, fordi hun er bedre end J, elsker mere end du, og er retfærdigere hvad Loven angaaer. Derfor vil jeg heller ikke, at I hun efter Loven skal holdes for Synderinde af eder, og afløser hende offentlig, saasom hun endog i eders, Lovens, Retfærdighed, har overgaaet eder. — Det er altsaa en rhetorisk Inversion, Christus her betjener sig af: Hun er Synderinde (for Gud) og dog er hun retfærdig; men du er en Synder. Thi hun gjør selv af udvortes Gjerninger hvad du ikke gjør. Vild derfor, at hendes Synder ere hende forladne. Saaledes viser Christus, at det mishager Ham, at hun kaldes Synderinde af den, som var en større Synder, og, uden at blive Bielken i sit eget Die vaer, dømt hendes Skjæve. 3. Selve Parablen bekræfter, at Syndsforladelsen af Naade er det foregaaende, og at dernæst Kjerligheden følger, fordi den som mere forlades, elsker mere. Du har dømt ganske ret, siger Christus. Altsaa er det vist, at Kjerligheden følger Syndernes Forladelse. Men tillige bruger Han et hysteron-proteron (3: gjør ved en rhetorisk Figur det sidste til det første) imod Pharisæeren, for

og fornuftig Mand forresten, men ikke troende. Denne hans Bantroe foreholder Herren ham, og formaner ham ved Qvindens Exempel, ret som Han vilde sige: du maa vel skamme dig, du Pharisaer, at du er saa blind og ikke troer, ikke erkjender mig for Messias, og ikke søger Syndernes Forladelse og Frelse hos mig, skjøndt du dog er en Lærer i Loven, medens hun, en stakkels, ulær Qvinde troer paa min Guddomsmagt. Saaledes berømmer Christus der ikke Kjerligheden alene, men hele Gudstjenesten, Troen med dens Frugter, skjøndt han for Pharisaeren nævner blot Frugterne. Som det da tidt og ofte skeer udi Skriften, at mange Ord under eet indbefattes, som vi længere hen vidtløftigere skulle udsætte, ved Steder f. Ex. som dette: „Giver Almisse, saa skulle alle Ting være rene for eder.“ Hvor da Herren ikke blot kræver Almisse, men hele Troens Retfærdighed. Saaledes og her, naar Han siger: „Hende ere mange Synder forladne, fordi hun elskede meget,“ betyder Han: fordi hun dyrkede mig retteligen med Troen og de Gjeringer og Øvelser, som vare til Tegns paa hendes Troe. Han indbefatter med eet Ord den hele Gudstjeneste. Dog siger Han derhos, at hun i Syndelighed haver faaet Syndernes Forladelse formedelst Troen, alligevel Kjerlighed, Bekjendelse og andre Troens gode Frugter bør følge. Og ikke vil Han, at disse Frug-

at vise hende som aabenbar afløst ogsaa for Verden, som jeg sagde, fordi hun ei blot troede for Guds Pine, men ogsaa vilste Verden sin Troe; altsaa er hun og retfærdig for Verden, og ei længere Synderinde. „Hvorledes behager dig det (vil Kristus sige). Jeg friskjender og afløser hende ogsaa for eder og efter eders Lov, fordi I bør indrømme, at hendes Synder ere hende forladne og ikke dømme hende som en Synderinde.“

ter skulle være en Betaling eller en Løsepenge, for hvilken Syndernes Forladelse som forskyldt gives, der forliger os med Gud. — Det er en saare høi og vigtig Sag, vi her stride for, det er vor Herres Christi Ære og Samvittighedernes rette og faste Trost, det gjelder: om vi nemlig skulle sætte vor Tillid til Christum alene eller til vore Gjerninger. Skal dette være, at vi nemlig fortroe os til vore Gjerninger, da berøbe vi Christum Hans Ære som den rette Midler og Forsoner. Men visselig skulle vi da erfare i Guds Dom, hvor daarlig denne Tillid er, og at Samvittighederne derved styrte i Fortvivlelse. Ja hvis Syndsforladelse og Naade vorder os til Deel ei usofskyldt formedelst Christum, men ved vor Kjerlighed, da vil aldrig nogen faae Syndernes Forladelse, med mindre han har holdt den ganske Lov; fordi Loven ikke retfærdiggjør, saalænge den anklager os. Det er altsaa aabenbart, da Retfærdiggjørelsen er en Forligelse med Gud formedelst Christum, at vi retfærdiggjøres ved Troen; fordi det er vist, at ved Troen alene annammes Syndernes Forladelse.

Nu ville vi altsaa svare paa hiin Indvending, som vi ovenfor have fremsat. Vore Modstandere sige med Rette, at Kjerligheden er Lovens Dpfyldelse; og visselig er Lydighed mod Loven Retfærdighed. Men deri tage de groveligen feil, at de mene, at vi ved Loven retfærdiggjøres. Thi da vi annamme Syndernes Forladelse og Naaden ved Troen formedelst Christum, og ei for vor Kjerlighed eller Dpfyldelse af Loven, saa følger nødvendig deraf, at vi ved Troen paa Christum retfærdiggjøres. — Dernæst er hiin Lovens Dpfyldelse eller Lydighed imod Loven vel i sig selv Retfærdighed, naar den nemlig er fuldkommen; men hos os er den kun ufuldkommen og ureen. Derfor behager den ikke eller antages af Gud for sin egen Skyld. Men skjøndt det er

aabenbart af hvad ovenfor sagt er, at ved Retfærdigs
gjørelsen ei alene forstaaes Begyndelsen til det nye Liv,
men den fuldkomne Forligelse, hvorved vi ogsaa herefter
ere Gud velbehagelige, saa kan det dog nu meget klarere
skjønnes, at hiin ufuldkomne Dpfyldeelse af Loven ikke
retfærdiggjør, fordi den alene formedelst Troen er velbe-
hagelig. Ingenlunde maae vi da forlade os paa, at vi
ved egen Fuldkommenhed og Lovens Dpfyldeelse agtes
retfærdige for Gud, og ikke snarere for Christi Skyld.
Thi Kristus ophører jo dog ikke at være Midler, selv
efterat vi ere gjensødte og fornyede. Hvorfor de fare
skammelig vild, som lære, at Kristus alene haver for-
tjent os den første Naade, og at vi siden kunne
takkes Gud ved vor Dpfyldeelse af Loven og fortjene det
evige Liv. Kristus bliver som Midler, og stedse bør vi
erkjende, at vi formedelst Ham have en naadig Gud,
skjøndt vi ikke ere værdige dertil. Saaledes som Paulus
aabenbart lærer, der han siger, „jeg er mig intet be-
vidst, men derved er jeg ikke retfærdiggjort“ (1 Cor.
4, 4), hvorved han tilkjendegiver, at vi ved Troen for-
medelst Christum agtes for retfærdige efter det Ord:
„Salige ere de, hvis Overtrædelser ere dem forladne“
(Ps. 32, 1). Men denne Forladelse annammes stedse
ved Troen. Og iligemaade Tilregnelsen af den evange-
liske Retfærdighed afhænger af Forjættelsen; altsaa er-
holdes den stedse ved Troen; stedse maae vi holde der-
ved, at vi ved Troen formedelst Christum agtes for ret-
færdige. Hvis de Gjensødte siden efter skulde antage,
at de vilde worde Gud velbehagelige formedelst Lovens
Dpfyldeelse, naar skulde da Samvittighederne forvisses
om, at de behagede Gud, da vi dog aldrig fyldestgjøre
Loven? Derfor maae vi stedse tage vor Tilflugt til For-
jættelsen, ved den holde vor Svaghed i Veiret, og agte,
at vi regnes for retfærdige formedelst Christum, „som

sidder hos Faderens Høire og indlægger Forbøn for os" (Rom. 8, 34). Denne Ypperstepræst forhaaner og bespottter hver den, som mener, at han er retfærdig og Gud velbehagelig formedelst sin egen Opfyldelse af Loven, ei formedelst Hans Forjættelse. Ja det er ubegribeligt, hvor noget Menneſke kan indbilde sig at være retfærdig for Gud, med Udelukkelse af Christus som Midler og Forſoner.

Og hvad behøves her nogen vidtløftig Beviisførelſe? Hele Skriften, ja hele Kirken vidner høit, at Loven ei ſkeer Fyldeſt. Altsaa behager hiin begyndende og ufuldendte Opfyldelse af Loven ikke for ſin egen Skyld, men formedelst Troen paa Christum. Ellers anklager Loven os altid. Thi hvo elſker eller frygter Gud, ſom han bør elſkes og frygtes? Hvo udholder de Gjenvordigheder, ſom af Gud ere paalagte, ſaa taaligen ſom de bør udholdes? Hvo tvivler ei ofte, om han høres af Gud? Hvo knurrer ei ofte mod Gud over at de Ugudelige have det bedre end de Fromme, og diſſe ofte undertrykkes af hine? Hvo opfylder ſit Kald i eet og alt? Hvo elſker ſin Næſte ſom ſig ſelv? Hvo tilſkyndes ikke af Begjærligheden til Synd? Derfor ſiger Paulus: „Det Gode, ſom jeg vil, gjør jeg ikke; men det Onde, ſom jeg ikke vil, gjør jeg" (Rom. 7, 19). Og iligemaade: „Med Manden tjener jeg Guds Lov; men med Kjødets tjener jeg Syndens Lov" (Rom. 7, 25). Og David ſiger: „Herre, gaa ikke i Rette med din Tjener; thi ei ſkal nogen Levende retfærdiggjøres for dit Naſyn" (Ps. 143, 2). Her afbeder jo en Guds Tjener ſelv Dommen. Og paa et andet Sted: „Lykſalig den Mand, ſom Herren ei tilregner hans Overtrædelse" (Ps. 32, 1). Stedſe altsaa er i denne vor Svaghed Synd tilſtede, ſom kun de tilregnes, hvorfor og David ſtrar efter ſiger: „Derfor ſkal hver, ſom er hellig, bede til dig" (Ps. 32, 6).

Bed disse Ord tilkjendegiver han, at ogsaa de Hellige bør bede om Syndernes Forladelse. Ja mere end blinde ere de, som ikke agte Kjødets Lyst og den onde Tilbøielighed for at være Synder, om hvilken Paulus siger: „Kjødets begjærer imod Aanden og Aanden imod Kjødets“ (Gal. 5, 17). Thi Kjød og Blod er fuldt af Vantroer mod Gud, forlader sig paa denne Verdens Goder, søger menneskelig Trøst og Hjælp udi Gjenvordigheder, endog mod Guds Villie, skyer Kors og Trængsel, som det burde at paatage efter Guds Befaling, tvivler om Guds Barmhertighed. Med saadanne Begjeringer kæmper den Hellige Aand i Hjerterne, for at dampe og døde dem og indplante nye aandelige Rørelser. Men om dette Stykke skulle vi længere hen samle flere Vidnesbyrd, skjøndt man støder jo overalt paa dem, ei blot i den Hellige Skrift, men ogsaa i Fædrene. Herligt siger Augustinus ¹⁾: „Da opfylde vi alle Guds Bud, naar alt det, vi deraf ikke fyldestgjøre, tilgives os.“ Han kræver altsaa Troe, selv naar vi gjøre gode Gjæringer, at vi nemlig skulle troe, at vi behage Gud alene formedst Christum, og ikke, at vore Gjæringer ere saadanne, at de af sig selv kunne behage Gud. Og Hieronymus mod Pelagianerne siger ²⁾: „Da ere vi retsfærdige, naar vi bekjende os at være Syndere, og naar vor Retfærdighed ikke staaer paa vor Fortjeneste, men paa Guds Barmhertighed.“ Derfor om vi end have begyndt at gjøre Guds Lov, maa alligevel Troen være derhos, ved hvilken vi ere visse, at Gud er os naadig for Christi Skyld. Thi Barmhertigheden kan ei anderledes gribes end ved Troen, som allerede ovenfor ofte er

¹⁾ Augustin. Retract. lib. I. 19.

²⁾ Hieronym. contra Pelag. lib. I.

sagt. Derfor, naar S. Povel siger „at Loven stadfæstes og oprejses ved Troen,“ maa man ei blot forstaae det saaledes, at de ved Troen Gjenfødte anuamme den Hellige Aand og have Kærliser i sig, som stemme overeens med Guds Lov, men meget vigtigt er det og at tilføie, at vi folgelig ere langt fra den Fuldkommenhed, som Loven kræver af os. Hvorfor vi da ei kunne antage, at vi agtes retfærdige for Gud formedelst vor Opfyldelse af Loven, men at vi maae søge en anden Retfærdighed, for at Samvittigheden kan beroliges. Thi ei ere vi retfærdige for Gud, saalange vi flye Guds Dom og knurre mod Ham. Men det maae vi visselig antage, at vi, forligede med Gud formedelst Christum, ved Troen agtes retfærdige, ei formedelst Loven eller vore Gjæringer, og at denne ufuldkomne Opfyldelse af Loven behager formedelst Troen, og at formedelst den samme Troe det, hvad der mangler os i at opfylde Loven, ei vil blive os tilregnet, endskjøndt Tanken om vor Ureenhed forfærder os. Dersom nu altsaa Retfærdiggjørelsen maa søges hos en anden, saa følger, at vor Kjerlighed og vore Gjæringer ei retfærdiggjøre os. Langt over vor egen Reenhed, ja langt over selve Loven maae Christi Død og Hans Fyldestgjørelse agtes, som derfor er os skjenket, at vi skulde holde forvist, at vi desaaarsag have en naadig Gud, men ei formedelst vor Opfyldelse af Loven. Dette lærer S. Povel i Brevet til de Galater det 3die Cap. (13), der han siger: „Christus gjenkjøbte os fra Lovens Forbandelse, i det Han blev en Forbandelse for os,“ det er: Loven fordømmer alle Mennesker, men Christus, fordi Han uden Synd leed Syndens Straf og blev et Offer for os, ophævede hiin Lovens Ret til at anklage og fordømme dem, som troe paa Ham, fordi Han selv er en Forsoning for dem, formedelst hvilken de agtes som retfærdige. Men naar de agtes som retfær-

dige, da kan Loven ei anklage eller fordømme dem, end-
og de ikke i Gjerningen have fyldestgjort Loven. I sam-
me Mening skriver Apostlen og til de Colosser (Col 2,
10): „I ere fuldkommede i Christo,“ det er, som han
vilde sige: „endskjøndt I endnu ere langt fra Lovens
Fuldkommenhed, saa kunne dog Syndens Levninger ei
fordømme eder, thi ved Christum have I en sikker og
fast Forligelse, aldenstund I troe; endog Synden bliver
i eders dødelige Kjød. Stedsse bør vi da have Forjæt-
telsen for Dine, at Gud formedelst Christum vil være
os naadig, vil retfærdiggjøre os; ei formedelst Loven el-
ler vore Gjerninger. I denne Forjættelse skulle de ang-
stede Samvittigheder søge Forligelsen og Retfærdiggjø-
relsen: ved denne Forjættelse maae de opreise sig og
troe forvist, at de have en naadig Gud for Christi Skyld.
Derfor kunne Gjerninger aldrig, men alene Forjættelsen
gjøre Samvittigheden rolig. Hvis altsaa Retfærdiggjø-
relsen og Samvittighedens Fred maae søges endnu i no-
get andet foruden Kjerligheden og Gjerningerne, saa er
det heller ikke Kjerlighed og Gjerninger, som retfærdig-
gjøre, skjøndt de vel ere Lovens Dyder og Retfærdig-
hed, forsaavidt de ere Opfyldelse af Loven. Og saavidt
retfærdiggjør denne Lydighed mod Loven v e d L o v e n s
R e t f æ r d i g h e d. Men denne Lovens Retfærdighed
er ei Gud behagelig, uden formedelst Troen. Altsaa
r e t f æ r d i g g j ø r ¹⁾ den ikke, det er: den hverken for-
liger os med Gud, eller gjenføder os, eller gjør os ved
sig behagelige for Gud.

¹⁾ Næmlig i den rette Betydning af Ordet. Thi dertil er en an-
den Retfærdighed, end Lovens, fornøden: Christi Retfærdighed.
Dette er Grundvolden for Dogmet om C h r i s t i V æ r d s
f l y l d.

Heraf er det altsaa klart og bitterligt, at vi ved Troen alene retfærdiggjøres for Gud, fordi vi ved Troen alene erholde Syndernes Forladelse og Forligelse for Christi Skyld; thi Forligelsen og Retfærdiggjørelsen er det, som er forjættet os formedelst Christum, ei formedelst Loven. Men, naar den Hellige Aand er skjænket os, da følger Lovens Opfyldelse.

Svar til Modstandernes Argumenter.

Efterat vi saaledes have erkjendt de rette Grundvolde for denne Sag, nemlig Forskjellen mellem Loven og Forjættelserne, vil det ikke være vanskeligt at gjendrive hvad Modstanderne forekaste os. Thi de anføre alene de Steder af Skriften, hvor Talen er om Loven og Gjerningerne, og udelade dem, hvor der handles om Forjættelserne. Med faae Ord kan man eengang for alle svare til det, de fremføre om Loven, at Loven nemlig ei kan opfyldes uden Christo, og endskjøndt nogen gjør udbortes skikkelige Gjerninger og ikke ved Troen haver Christum, da kunne saadanne Gjerninger ei behage Gud. Derfor, naar man berømmer Gjerningerne, maa man nødvendigvis lægge til, at Troen derhos udtræves, og at de alene anprises for Troens Skyld, fordi de ere Frugter af og Vidnesbyrd om Troen. Tvertimede og indviklede Sager have mange og forskjellige Oplosningsmaader. Thi sandt er det Ord af den gamle Digter ¹⁾:

— — — En uretfærdig Tale,

Syg i sig selv, til klogtigt Middel trænger.

Men hvor det er en god og fast Sag, man har at staae paa, der behøves kun een Oplosning at hentes fra Rådterne selv, for at borttrydde alt hvad der kan synes

¹⁾ Euripidis Phoenissæ v. 474.

at staae i Veien. Og dette er netop Tilfældet med vor Sag. Thi den ene Regel som jeg nylig har fremsat, er tilstrækkelig til at forklare alle de Steder, som anføres om Loven og Gjerningerne. Vi tilstaae, at Skriften paa nogle Steder prædiker Loven, paa andre Evangeliet, eller den naaderige Forladelse af Synderne for Christi Skyld. Men vore Modstandere ophæve ligefrem dette sidste Stykke, i det de nægte, at Troen retfærdiggjør, og lære, at vi ved vor Kjerlighed og vore Gjerninger annamme Syndernes Forladelse og Forligelse med Gud. Thi hvis Syndsforladelsen skal beroe paa vore Gjerningers Beskaffenhed, da vil den være ganske usikker, og Forjættelsen følgelig tilintetgjøres. Derfor kalde vi de fromme Hjerter tilbage til at betragte Forjættelserne og lære om Syndsforladelse af Naade og den Forligelse, som skeer ved Troen paa Christum. Siden efter tilføie vi og Læren om Gjerningerne. Saaledes bør det sig rettelig at dele Skriften, som Paulus kalder det (2 Tim. 2, 15). Man maa grant give Ugt paa, hvad den hellige Skrift tillægger Loven, og hvad den tillægger Forjættelserne. Thi vel roser den de gode Gjerninger, men saaledes at den ikke derved ophæver Naadens Forjættelser.

Thi gode Gjerninger skulle gjøres, fordi vi have Guds Befaling derom, iligemaade til at øve Troen og for at bekjende og takke Gud. Formedelt disse Marsagers Skyld maae gode Gjerninger nødvendig skee, og skjøndt de øves i det endnu ei ganske fornyede Kjød, som standser den Hellige Aands Rørelser og paasætter dem noget af sin Ureenhed, saa ere de dog formedelt Troen hellige Gjerninger, Offre til Gud, og Vidner om Christi Stat, der saaledes viser sit Rige for denne Verden. Thi ved de gode Gjerninger helliger Han Hjerterne og undertryk-

ker Djevlen, og, for at vedligeholde Evangeliet iblandt Menneſkene, modsætter han i det Udvortes mod Djevleens Rige de Helliges Bekjendelse, og aabenbarer ſaaledes i vor Skrøbelighed ſin Allmagt. Apoſtlen Pauli, Athanaſii, Auguſtini og andre Kirkenes Læreres Færer, Meiſommeligheder og Prædikener ere hellige Gjærninger, ere ſande, Gud velbehagelige Dffer, ere Chriſti Kamp, ved hvilke han undertrykte Djevlen og aſholdt hans Magt fra dem, der troede. Davids Jdrætter i at føre Krige og forvalte Staten hjemme, ere hellige Gjærninger, ere ſande Dffer, ere Guds Kamp, der varedede om hiint Folk, ſom havde Guds Ord, imod Djevlen, at ei Guds Erkjendelse paa Jorden aldeles ſkulde gaae tabt. Det ſamme mene vi og om de enkelte gode Gjærninger, om Kaldet og er ringe, og de ere øvede ei i det Dffentlige. Ved diſſe Gjærninger triumpherer Chriſtus over Djevlen. Saaledes da Corinthierne ſammenſkjøde en Almiffe (1 Cor. 16, 1), var dette en hellig Gjærning og et Dffer og en Chriſti Kamp imod Djevlen, der ſtedſe kun arbejder paa, at intet ſkal udrettes til Guds Noes og Ære. At laſte ſaadanne Gjærninger ſom frimodig Bekjendelse af Læren, Forfølgelſer, ſom lides for dens Skyld, Kjerlighedens Tjenefter og Øvelſer, hvorved Kjødets dødes, vilde i Sandhed være det ſamme ſom at laſte, at Chriſti Rige blandt Menneſkene har en udvortes Stat og udvortes Regimente. Og her tilføie vi nu og den rette Lære om Belønninger og om Fortjenefte. Vi lære, at gode Gjærninger ere fortjenſtlige, dog ikke ſaa, at de fortjene Syndernes Forladelſe, eller Naade, eller Retfærdiggjørelſe; thi dette erholde vi alene ved Troen; men at de fortjene andre legemlige og aandelige Belønninger i dette Liv og herefter, fordi G. Povel ſiger: „Enhver ſkal modtage ſin Løn efter ſit Ar-

beide" (1 Cor. 3, 8). Altsaa skulle Belønningerne vore forskellige efter enhver's forskellige Arbejde. Men Syndernes Forladelse er den samme og eens for alle, saaledes som Kristus selv er Een, og tilbydes af Naade alle dem, som troe, at deres Synder formedelst Ham dennem forlades. Kun ved Troen altsaa annammes Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse, ikke for nogen Gjerningers Skyld. Saaledes som det jo er vist, at i Samvittighedens Angst og Kamp kunne vi ikke sætte nogen vor Gjerning imod Guds Brede; hvilket S. Povel klart udsiger i disse Ord: „Retfærdiggjorte ved Troen have vi Fred med Gud formedelst vor Herre, Jesum Christum" (Rom. 5, 1). Men Troen, fordi den gjør os til Guds Børn, gjør os og til Christi Medarvinger. Altsaa, da vi ikke ved vore Gjerninger fortjene Retfærdiggjørelsen, hvorved vi blive Guds Børn og Christi Medarvinger, saa fortjene vi ikke det evige Liv ved vore Gjerninger. Kun Troen fører os dertil, fordi Troen retfærdiggjør os og giver os en naadig Gud. Men det evige Liv skyldes de Retfærdiggjorte efter det Ord: „Dem, som han haver retfærdiggjort, dem haver han og herliggjort" (Rom. 8, 30). — Paulus indskærper Budet om at ære sine Forældre og omtaler derhos Belønningen, som er forjættet efter hiint Bud; hvormed han dog aabenbart ikke mener, at Lydighed mod vore Forældre retfærdiggjør os for Gud, men at den, eftersom den holdes af de Retfærdiggjorte, fortjener andre store Belønninger. Alligevel over Gud paa forskellige Maader de Hellige og opsætter ofte Belønningerne for de retfærdige Gjerninger, for at de skulle lære, ikke at forlade sig paa deres egen Retfærdighed, lære at spørge og trakte mere efter Guds Villie, end efter Belønninger; saaledes som det er blevet aabenbart paa Hiob, Kristus og andre Hellige. Og herom lære os mange Psalmer

som trøste os fordi det gaaer de Ugudelige vel, som Ps. 36. „Vær ei misundelig.“¹⁾ Og Christus siger: Saa lige de, som lide Forfølgelse for Retfærdigheds Skyld, thi Himmeriges Rige er deres“ (Matth. 5, 10). — Ved disse og lignende Anpriisninger af de gode Gjerninger, ville de Troende vist nok bevæges til at øve dem. Og alt imellem prædikes dertil hos os Læren om Poenitentse, imod de Ugudelige, som gjøre onde Gjerninger, og Guds Brede foreholdes, som Han haver truet alle med, der ei gjøre Poenitentse. Saaledes baade rose vi og kræve de gode Gjerninger, og opvise mange Aarsager, hvorfor de bør øves.

Saaledes lærer og S. Povel om Gjerningerne, der han siger: at Abraham annammede Dmskjærelsen, ikke at han for den Gjernings Skyld skulde retfærdiggjøres. Men Dmskjærelsen kom til, at han skulde have et Legu og en Besegling ligesom indskrevet paa sit Legeme, hvorved han skulde paamindes at øve Troen, og bekjende sin Troe for andre og ved sit Vidnesbyrd tilskynde de andre til at troe. Abel frembar ved Troen et Gud behageligere Dffer (Hebr. 11, 41); det vil sige: fordi han ved Troen var retfærdiggjort, derfor behagede det Dffer, han bragte, men ikke at han ved den Gjerning skulde fortjene Syndernes Forladelse og Naade, men at han skulde øve sin Troe og vise den for andre, at de og kunde opvækkes til at troe.

Da det nu er vist, at saaledes de gode Gjerninger bør følge Troen, saa gjøre de Mennesker, som ei kunne

¹⁾ Ps. 36: Vulg., 37: Luthers Oversættelse: „Fortørnes ei over de Onde, vær ei misundelig over dem, der handle ilde. Thi som Græsset ville de snart afmeies, og som de grønne Urter ville de henviisne.“

troe og hjertelig forvisses om, at deres Synder uforskyldt forlades dem for Christi Skyld og at de derfor have Guds Naade, en ganske anden Brug af Gjerningerne. Naar de nemlig ansee de Helliges gode Gjerninger, saa domme de efter menneskelig Wiis, at de Hellige have fortjent Syndernes Forladelse og Naaden ved disse Gjerninger. Samme gjøre de da efter og indbilde sig, at de ved lignende Gjerninger kunne fortjene Syndsforladelse og Naade, at de dermed kunne stille Gud tilfreds og vorde retfærdiggjorte. Saadan ugudelig Mening om Gjerningers Fortjenstlighed for d a m m e vi. Først, fordi den fordunkler Christi Ære, i det Menneskene fremsætte disse Gjerninger som en Betaling og Løsepenge for Synderne; men denne Ære skyldes Christo alene og maa ei tillægges vore usle Gjerninger. For det andet finde Samvittighederne alligevel ikke nogen Fred i disse Gjerninger, men opdygge den ene paa den anden, naar Hjertet i Sandhed føler Skrak over Synden, og fortvivle endelig, fordi de ikke finde nogen Gjerning noksom reen; thi stedse anklager Loven os og viser Guds Brede. For det tredie lære saadanne Mennesker, som bygge paa deres egne Gjerninger, aldrig at kjende Gud rettelig; thi da de flye for Guds Dom og Bedrøvelse, kunne de aldrig troe, at de bønhøres. Men Troen viser os Gud som nær, efterat den visselig har erkjendt, at Gud af Naade bønhører os og forlader os vor Synd.

Men denne ugudelige Mening om Gjerningers Fortjenstlighed har altid været herskende i Verden. Hedningene havde Dffre, hvilke de havde optaget efter Patriarcherne ¹⁾. De efterlignede de hellige Fædres Gjer-

¹⁾ At Hedningenes Dffre vare en falsk Efterligning af Patriarchernes af Gud befalede Dffringer, er ikke Melanchthons pri-

ninger, men havde ikke deres Troe; thi de meente, at saadanne Gjerninger vare en Løsepenge og Betaling, formedelst hvilken Gud skulde forsones dem. Israels Folk under Loven optænkte ligedanne Gjerninger og Offre i saadan Mening, at de derved vilde stille Gud tilfreds, og takkes ham, for at vi saa skulle sige, af gjort Gjerning. Og her see vi, hvor alvorligt Propheterne derfor revse og irettesatte Folket. Ps. 50, 8: „Jeg vil ikke straffe dig for dit Offers Skyld.“ Og Jerem. 7, 22: „Jeg haver ikke talet med eders Fædre om Brands-offre.“ Deslige Steder fordømme ikke Offre og Gjerninger i sig selv, som Gud visselig havde budet som udvortes Øvelser i sin Stat og sit Rige; men de fordømme den ugudelige Indbildning, hvorefter de meente, ved saadanne Gjerninger at kunne formilde Guds Vrede, og tilfidesatte Troen. Men esterdi ingen Gjerninger kan stille Samvittigheden tilfreds, saa udtænkte de bestandig nye Gjerninger, som ikke havde Guds Ord eller Befaling. — Israels Folk havde seet, at Propheterne offredde paa Høie. Og som de Helliges Exempler meest bevæge Menneffenes Hjerter, saa fattede de det Haab, at de ved lignende Gjerninger paa samme Naade kunde erholde Guds Naade, som hine havde erholdt den. Derfor begyndte da Folket i Israel med megen Flid og Iver at efterligne denne Skik, for ved saadan Gjerning at fortjene sig Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed. Men Propheterne havde offret paa Høie, ikke for

vate Mening, men en Synsmaade, som er grundet i den almindelige christelige Betragtning af Hedenskabet, som en Udspreddelse af Folkene, der havde forloret den oprindelige Aabenbarings Betydning og saaledes bleve et Bytte for de stærkeligste Wildfarelser.

ved disse Gjæringer at fortjene Syndsforladelse og Naade; men fordi de lærte paa de samme Steder, fremsatte de og der Vidnesbyrd om deres Troe. — Israels Folk havde hørt, at Abraham havde beredet sin Søn til Offer. Hvorfore de, for ligesom ved den vanskeligste og tungeste Gjærning at formilde Guds Bredde, offrede deres Sønner. Men Abraham beredede ikke sin Søns Offer i den Tanke, at denne Gjærning skulde være som en Betaling og et Vederlag, hvorfor han skulde agtes som retfærdig. — Saaledes er i Kirken Herrens Nadvere indstiftet, at vi ved Erindringen om Christi Forjættelser, som vi ved dette Tegn paamindes om, skulle styrkes i vor Troe og bekjende den for andre og berømme Christi Belgjæringer, som S. Povel siger: „Saa ofte I det gjøre, da skulle I forkynde Herrens Død“ (1 Cor. II, 16). Bore Modstandere derimod paastaae, at Messen er en Gjærning, som retfærdiggjør uden inderlig god Nørelse og løser dem fra Skyld og Straf, for hvilke den holdes. Thi saaledes skriver Gabriel ¹⁾. Antonius ²⁾, Bernhard ³⁾, Dominis

¹⁾ Den bekjendte Scholastiker Gabriel Biel, som ovenfor ofte er anført; see f. Er. S. 143. Anm. 1. — Jeg følger i øvrigt Balch (i hans Udgave af Concordiebogen) ved Interpunctionen af dette Sted, og antager altsaa, at de følgende Ord tilhøre Melancthon, ikke G. Biel.

²⁾ Stifteren af Munkelivet tilligemed Pachomius. Han levede i Egypten paa den store Constantins og hans Sønners Tid i det fjerde christelige Aarhundrede.

³⁾ Bernhard, Abbed af Clairvaux, et af Kirkens store Lys og den positive christelige Troes Forsvarer imod Scholastikeren Abelard i det tolvte Aarhundrede. Han var født Aar efter Herrens Byrd 1091 og døde 1153.

eus ¹⁾, Franciscus ²⁾ og andre hellige Fædre ³⁾ udvalgte et vist Slags Levnet, adskildt fra andre, enten for des bedre at studere eller for andre nyttige Øvelser's Skyld. Men ikke desmindre skjønnede de vel, at det var ved Troen formedelt Christum, at de agtedes for retfærdige, og at Gud derfor var dem naadig, men ikke formedelt hine særegne Øvelser. Men den store Hob, som efterfulgte dem, foresatte sig vel deres Exempel, men ikke deres Troe, og meente, ved lignende Gjerninger at kunne fortjene Syndsforladelse, Naade og Retfærdighed, uden at betænke, at vi annamme disse af Naade for Christi, vor Forsoners, Skyld. — Saaledes dommer Verden om Gjerninger overhovedet, at de nemlig ere Midler til at forsoner Gud, at de ere en Betaling og Bederlag, hvorfor vi agtes retfærdige, og indseer ikke, at Christus alene er vor Forsoning, at vi ved Troen uskyldt erholde Retfærdiggjørelsen. Og da nu Gjerninger aldrig kan skaffe Samvittigheden Fred, saa udvælges bestandig nye; nye Dykkelser indstiftes, nye Koster og Ordener optænkes, som ei have Guds Befaling, for at søge nogen stor Gjerning, der kan bestaae mod Guds Brede og Dom. Disse ugudelige Meninger om Gjerningers Fortjenstlighed og Betydning forsvare

¹⁾ Stifteren af Dominicanernes eller Prædikebrødrenes Orden i Aaret 1089.

²⁾ Stifteren af Franciscanernes eller Minoriternes Orden i det trettende Aarhundrede.

³⁾ Dette Udtryk er her at tage ganske almindeligt, og ingenlunde var det Melancthon's Mening at ville tillægge Stifterne af Munkeordenerne nogen vis fortrinlig Hellighed, men blot at oplyse deres Forsæt, som kristeligt, i det de forlode Verden og begave sig i Ensomheden, i Modsatning til mange af deres Efterfølgere i Gjerningen, men ei i Troen.

vore Modstandere imod Skriften. Og hvad er dette andet end at fratage Christo Æren, som vor Midler og Forsoner? Hvorfor vi, Skøndt vi vel holde for og lære, at gode Gjerninger nødvendig maae gjøres (thi Lovens endog usuldkomne Dpfsyldelse maa følge efter Troen), give dog derhos Christo sin Ære. Vi holde for og lære, at vi ved Troen formedelst Christum agtes som retfærdige for Gud, at vi ikke formedelst vore Gjerninger retfærdiggjøres uden Christo, vor Midler, at vi ikke ved nogen Gjerninger fortjene Syndsforladelse, Naade og Retfærdighed, at vi ikke kunne sætte vore Gjerninger imod Guds Brede og Dom, at ingen Retfærdighed af Gjerninger kan overvinde Dødens Ængstelser, at ved Troen alene Hjertet beroliges mod den Skræk, det har fattet over Synden, at Christus, vor Midler, er den eneste, som vi i Troen paa Ham kunne sætte mod Guds Brede og Dom. Vi tale nemlig her stedse om den Retfærdighed, ved hvilken vi handle med Gud og tilegne os Naaden og Fred for Samvittigheden, ei om den, ved hvilken vi ere retfærdige for Menneskene. Men ei kan Samvittigheden berolige sig for Guds Afsyn, uden ved Troen alene, som holder for vist, at Gud er os naadig for Christi Skyld, efter det store Ord: „Retfærdiggjorte ved Troen, have vi da Fred med Gud“ (Rom. 5, 1); fordi Retfærdiggjørelsen er noget, som af Naade er forjættet os formedelst Christum, og altsaa ved Troen alene kan annammes.

Derefter ville nu svare til de Steder, som vore Modstandere anføre, for at bevise, at vi retfærdiggjøres ved Kjerlighed og Gjerninger. Af første Brev til de Corinthier anføre de: „Hvis jeg havde al Troe o. s. v., men ikke havde Kjerlighed, da var jeg et Intet“ (1 Cor. 13, 2). Og her tykkes de sig ret storligen at triumfere; „hele Kirken, sige de, giver Paulus her Vidnesbyrd,

at Troen alene ikke retfærdiggjør. Men Svaret er her let, efterat vi ovenfor have tilkjendegivet vor Mening om Gjærninger og Kjerlighed. Dette Sted af Paulus kræver Kjerlighed. Den kræve ogsaa vi. Thi vi have ovenfor sagt, at en Fornælse maa finde Sted i os og en begyndende Opsyldelse af Loven, som det hedder hos Propheten: „Jeg vil give min Lov i deres Hjerter“ (Jer. 31, 33). Naar nogen altsaa bortkaster Kjerligheden, endog han haver en stor Troe, da beholder han den dog ikke; thi han beholder ikke den Hellige Aand. Men paa dette Sted lærer Paulus slet ikke, hvorledes det gaaer til med Retfærdiggjørelsen, men han skriver til saadanne, som, efterat de allerede vare retfærdiggjorte, nu maatte opmuntres til at bære gode Frugter, at de ei skulde miste den Hellige Aand. Men vore Modstandere gaae meget bagvendt frem, i det de anføre dette ene Sted, hvor Paulus lærer om Gjærningerne og derimod udelade de mange andre, hvor han i Orden fremsætter, hvorledes det gaaer til med Retfærdiggjørelsen. Desuden ved saa mange Steder, som ret egentlig tale om Troen, anbringe de steds den Bemærkning ligesom til Rettelse af Meningen, at de bør forstaaes om „den tildannede Troe.“¹⁾ Her derimod anmærke de intet saadant, som dog burde anmærkes, at nemlig ogsaa Troen er fornøden, hvorved vi agtes retfærdige formedelst Christum vor Forsøner. Saaledes udelukke Modstanderne Christum, fra Retfærdiggjørelsen og lære blot Lovens Retfærdighed. Men lad os vende tilbage til Paulus. Af de paaberaabte Ord kan intet videre sluttes, end at Kjerligheden er nødvendig. Det tilstaae vi. Ligesom det visselig er nødvendigt ikke at stjele²⁾; og dog vilde det være en fejl

¹⁾ See S. 175. Anm.

²⁾ Lignelsen er her naturligtvis ikke at urgere; men at bedømme

Slutning, om nogen saaledes sluttede: det er nødvendigt ikke at sjele, altsaa retfærdiggjøres vi ved ikke at sjele. Thi Retfærdiggjørelsen er ei Bifaldelse af nogen vis enkelt Gjerning, men af hele Mennesket. Dette Sted af Paulus er os følgende ikke til Hinder; blot Modstanderne ikke ville digte til, hvad de finde for godt. Thi Apostelen siger ikke, at Kjerligheden retfærdiggjør, men at jeg er et Intet, naar jeg ikke har Kjerlighed; det vil sige: at Troen udslukkes da i mig, den være nok saa stor. Han siger ikke, at Kjerligheden overvinder Syndens og Dødens Skræk, at vi kunne sætte vor Kjerlighed imod Guds Brede og Dom, at vor Kjerlighed fyldestgjør Guds Lov, at vi uden Christo, vor Forsoner, have Udgang til Gud ved vor Kjerlighed, at vi ved vor Kjerlighed annamme den forjættede Syndsforladelse. Intet af alt dette siger Paulus. Hans Mening er altsaa ikke, at Kjerligheden retfærdiggjør, fordi vi kun da retfærdiggjøres, naar vi gribe og tilegne os Christum, vor Midler, og troe, at Gud formedelsst Ham vil være os naadig. Og ei maae vi drømme om en Retfærdiggjørelse, hvor Christi Midlerembede ei behøvedes. Saa maae de da ophæve og tilintetgjøre Forjættelsen om Christo, affæste Evangeliet, naar vi ikke længere have Christum behov, naar vi ved vor Kjerlighed kunne overvinde Døden, ved den uden Christo, vor Herre og Midler, kunne

me som et Argument til de Modstandere, med hvilke Apostolen havde at gjøre, for hvilke Kjerligheden selv tilsidst opløste sig i enkelte paabudne Gjæringer. Melancthon vil ikke sige at Kjerligheden, som hele Lovens Opfyldelse, er ikke bedre end Opfyldelsen af et enkelt Bud eller Forbud, men at vi ligesaa lidet ved hiin som ved denne retfærdiggjøres. Thi, som han saa ofte indskræpper, vi kunne ikke holde Loven, som det bør sig, ikke have Kjerligheden, som Gud det forlanger.

have Afgang til Faderen. Saaledes forvandske vore Modstandere mangfoldige Steder, fordi de lægge deres Mening ind deri, men ikke tage den rette og eneste Mening ud deraf. Thi hvad kan dette Sted vel have imod vor Fremstilling af Sagen, naar vi fraregne den Udtydning, som Modstanderne lægge til af deres eget, uden at indsee, hvad Retfærdiggjørelsen er, eller hvorledes den er holdes? Corinthierne, i Forveien retfærdiggjorte, havde dertil faaet mange og herlige Gaver. Som det almindelig pleier at gaae, vare de i Begyndelsen fyrige og vakkre; men siden begyndte, som Paulus tilkjendegiver, Riv og Uenighed at opvoxe mellem dem; de begyndte at foragte de rette Lærere. Derfor irettesætter Paulus dem og kalder dem tilbage til Kjerlighedens Pligter, hvilke, endog de ere nødvendige, var det dog daarligt at indbilde sig, at den anden Tavles Gjerninger kunde retfærdiggjøre for Gud; thi ved saadan Retfærdighed handle vi med Menneskene, men ikke egentligen med Gud. Men i Retfærdiggjørelsen have vi at handle med Gud, at Hans Brede kan forsones og vor Samvittighed have Fred med Ham. Og intet af disse Ting udrettes ved vor Kjerlighed eller den anden Tavles Gjerninger.

Men videre forekaste Modstanderne os, at Kjerlighedens jo sættes over Troen og Haabet. Thi S. Povel siger: „Men den største af disse er Kjerligheden“ (1 Cor. 13, 13). Skjøndt paa dette Sted taler jo Paulus egentlig om Kjerligheden til Næsten og betyder, at Kjerligheden er den største, fordi den haver de fleste Frugter. Troen og Haabet have ifkun med Gud alene at gjøre; men Kjerligheden giver sig ud iblandt Menneskene og har saaledes utallige Pligter. Alligevel vi gjerne ville tilstaae vore Modstandere, at Kjerligheden til Gud og Næsten er den største Dyd, fordi dette er det højeste Bud: „Du skal elske Gud, din Herre“ (Matth. 22, 37).

Men hvorledes ville de deraf slutte, at Kjerligheden retsfærdiggjør? De sige: den største Dyd retsfærdiggjør. Nei! ligesaa lidet som den største eller første Lov retsfærdiggjør, ligesaa lidet gjør det den største Lovens Dyd. Men den Dyd er en retsfærdiggjørende Dyd, som fatter og annammer Christum, som meddeler os Christi For-tjenester, ved hvilken vi modtage Naade og Fred af Gud. Men denne Dyd er Troen. Thi, som det ofte er sagt, Troen er ei blot en Kundskab, men meget mere at ville annamme og gribe det, som i Forjættelsen om Christo tilbydes. Og visselig er denne Lydighed imod Gud, at ville modtage den tilbudne Forjættelse, ei mindre en Gudsdyrkelse end Kjerligheden. Thi Gud vil, at vi skulle troe Ham, at vi skulle modtage Belgjerninger af Ham, og erklærer dette for en sand Gudsdyrkelse.

I øvrigt tillægge Modstanderne Kjerligheden, at den gjør retsfærdig, fordi de overalt lære og kræve alene Lovens Retfærdighed. Og det kunne vi jo ikke nægte, at Kjerligheden er Lovens største Gjerning. Og den menneskelige Wiisdom seer alene hen paa Loven og søger i den Retfærdighed. Hvorfore og de scholastiske Lærere, store og aandrige Mand, berømme Lovens høieste Gjerning og tillægge denne Gjerning Retfærdiggjørelsen. Men, bedragne af den menneskelige Wiisdom, have de ei seet Mosi's opdækkede, men tilhyllede Ansigt, ligesom Pharisæerne, Philosopherne og Mahometisterne. Vi derimod forkynde Evangeliets Daarskab, i hvilket en anden Retfærdighed er aabenbaret, nemlig at vi formedelst Christum, vor Forsoner, agtes for retfærdige, naar vi troe, at Gud er os naadig for Christi Skyld. Forresten vide vi jo meget godt, hvormeget denne Lære er afvigende fra Fornuftens og Lovens Dom. Vi vide meget godt, hvor langt smukkere og listigere Lovens Lære om Kjerlighed klinger; thi den er jo Wiisdom. Men vi skam-

me os nu eengang ikke ved Evangellets Daarskab. Det forsvare vi til Christi Ære og bede Christum, vor Herre, at Han vil understøtte os med sin Hellige Aand, at vi det retteligen kunne oplyse og aabenbare.

Modstanderne have i Confutationen videre og anført dette Sted imod os af Brevet til de Colosser: „Kjerligheden er Fuldkommenhedens Vaand.“ (Col. 3, 4). Heraf slutte de da, at efterdi Kjerligheden gjør os fuldkomne, gjør den os og retfærdige. Skjøndt vi nu paa mange Maader kunde svare, hvad denne Fuldkommenhed angaaer, ville vi her dog alene udvikle Pauli Mening. Det er vist, at Paulus paa dette Sted taler om Kjerlighed til Næsten. Der skal og ingen tænke, at hans Mening haver været, at vi skulde blive retfærdige eller fuldkomne for Gud ved de Gjerninger, som befales i den anden Tavle, hellere end ved det, den første indeholder. Og hvis nu Kjerligheden gjør os fuldkomne, have vi jo ikke videre Christum, vor Forsoner, behov; thi det er Troen alene, som griber og tilegner sig Forsoningen. Men dette er meget langt fra Pauli Mening, der aldrig tillader, at Christus, vor Midler, lukkes ude. Han taler altsaa paa dette Sted slet ikke om enkelt Menneskes Fuldkommenhed, men om hele Kirkens fuldkomne Tilstand. Derfor siger han, at Kjerligheden er et Vaand eller en Sammenknyttelse, for at betegne, at hans Tale er om at sammenbinde og forene flere Lemmer af Kirken indbyrdes. Thi som i alle Familier, i alle Stater Cendragtigheden maa næres og underholdes ved gjensidig Kjerligheds og Velvillies Beviiisninger, og den fælles Holighed ei kan beholdes, uden Menneskene indbyrdes bære over med og tilgive hinanden deres Feil og Skrøbeligheder, saaledes byder Paulus, at ogsaa i Kirken denne gjensidige Kjerlighed og Dverbærelse skal finde Sted, for at Cendragtigheden kan vedligeholdes: den Kjerlighed

nemlig, som taaler, naar det gjøres fornødent, Brødre-
 nes Brøst og Mangler, som seer igjennem Fingre med
 ringere Forseelser, at ei Splid og Rivagtighed skal ud-
 bryde i Kirken og deraf opstaae gjensidig Had, Partier
 og Kjetterier. Thi nødvendig maa Cendragtigheden op-
 løses, naar Bisperne f. Ex. paalægge Folket alt for
 haarde Byrder og ei tage Hensyn paa den menneskelige
 Skrøbelighed. Ja Riv og Trætte maae opstaae, naar
 Folket alt for ukjærligt og strengt dømmes om Lærernes
 Sæder, eller afholder sig fra deres Lærere for nogle
 ringe Anstøds Skyld; thi da opsøge de andre Lærdomme
 og andre Lærere. Derimod Fuldkommenheden, det vil
 sige: Kirkens fuldkomne Tilstand, vedligeholdes, naar de
 Stærke taale de Svage, naar Almuen holder sine Lærere
 deres ringe Brøst til Gode, naar Bisperne føie sig i
 nogle Stykker efter Almuens Skrøbelighed. Af saadane
 Billigheds Forrifter finde vi mange i de Wises Bø-
 ger og Skrifter, som lære, at vi i dette Livs Omgæn-
 gelse maae give hverandre meget efter, for den menige
 Freds og Roligheds Skyld. Og om denne Billighed er
 det, at Apostlen saavel her, som andensieds ofte befaler.
 Hvorfor vore Modstandere slutte ganske ueffent af det
 Ord **F u l d k o m m e n h e d**, at Kjerligheden retfærdig-
 diggjør, da Paulus paa dette Sted taler om den fredel-
 lige, enige og i saa Henseende fuldkomne Tilstand i
 Menigheden. Saaledes udlægges og **A m b r o s i u s** ¹⁾
 dette Ord: „Ligesom en Bygning kaldes fuldkommen,
 naar alle dens Dele ere stikkelig sammenføjede og sam-
 mensatte.“ — Vore Modstandere burde skamme sig ved
 saa høit at berømme Kjerligheden, da de dog ingensteds

¹⁾ Ambrosii Comment. in epp. Pauli, hvorom see Anm. 1

indøve den. Thi hvad er det, de nu have fore? De adskille og sønderlide Menighederne, skrive Love med Blod, som de forelægge vor mildeste, allernaadigste Keiser at sætte i Kraft, føre Præster og andre fromme gudfrygtige Mænd til Slagterbanken, naar nogen blot med et Ord giver tilkjende, at han ei i eet og alt bifalder aabenbare Misbrug. Sandelig det rimer sig kun slet med den store Berømmelse, de lægge paa Kjerligheden; thi hvis de fulgte deres egne Forskrifter, da vilde der være Rolighed i Kirkerne og Fred i Staten. Sa disse Dyrer vilde aldeles forstumme, naar de ikke alt for grunt og strengt bleve ved at holde paa visse Traditioner, som slet ikke tjene noget til Gudfrygtigheds Fremme, ja af hvilke selv de, der forsvare dem paa det heftigste, iagttage ikke ret mange. Men de see let igjennem Fingre med sig selv, vanskelig med andre: det gaaer dem, som Manius hos Poeten ¹⁾, der han siger: „Mig selv tilgiver jeg.“ Men dette stemmer nu, som sagt, kun ilde med hine Lovtaler over Kjerligheden, som de her af Pauli Ord indføre, endog de ikke mere forstaae disse, end de stumme Mure den Lyd, de gjengive.

Af S. Peder anføre de endvidere dette Udsagn: „Kjerligheden skjuler Syndernes Mangfoldighed“ (1 Pet. 4, 8). Det er bitterligt, at ogsaa Peder her taler om Kjerlighed til Næsten, fordi han henfører dette Sted til det Bud, hvorved han byder, at de skulle elske hinanden indbyrdes. Og ei kunde det falde nogen Apostel ind at paaftaae, at vor Kjerlighed kan overvinde Synden og Døden, at den skulde være en Forligelse og Forsoning,

¹⁾ Horatii Sermon. lib. I. 3. v. 23. M a n i u s er sat ved en Sukommelsesfeil for: M a v i u s, som læses i alle Udga-
verne af Horatius.

ved hvilken vi bleve forligte med Gud foruden Midleren Christo; at Kjerligheden skulde være vor Retfærdighed. Thi hvis vi og havde denne Kjerlighed, var den dog kun Lovens ei Evangeliets Retfærdighed, som forjætter os Forligelse og Retfærdighed, naar vi troe, at Faderen er os naadig for Christi, vor Forsoners, Skyld, at Christi Vardskyld og Fortjenester skjenkes og gives os. Derfor byder Apostlen kort tilforn, at vi skulle træde hen til Christum, at vi kunne bygges paa Christum, som paa Hovedhjørnestenen, og tilføier: „Hvo som troer paa Ham, han skal ingenlunde beskjæmmes.“ Vor Kjerlighed frier os nu visselig ikke fra Beskjæmmelse, naar Gud dommer og straffer os. Men Troen paa Christum udfrier af disse Vengstelser, fordi vi vide, at vore Synder ere os forladne for Christi Skyld. I øvrigt er dette Apostlens Ord taget af Ordsprogene Bog, hvor Modsatningen klarligen viser, hvorledes det bør forstaaes. Thi det hedder der: „Hadet opvækker Trætte, men Kjerligheden skjuler alle Overtrædelser“ (Ordspr. 10, 12).

Dette Sted hos Peder lærer altsaa ganske det samme, som hiint Pauli Udsagn i Brevet til de Colosser, nemlig, at dersom Uenigheder opstaae i Menigheden, bør de formildes og bilægges ved fælles Dverbærelse og Føielighed. Trætte og Tvedragt, vil Ordsprogene Forsætter sige, kommer af indbyrdes Had, som vi jo ofte see at af ringe Fortørnelse og Brede reises mangan ond og skadelig Handel. Saaledes var det f. Ex. ikke nogen stor Sag, hvorfor Julius Caesar og Pompeius fra først af bleve Uvenner; og havde den ene givet lidet efter den anden, vilde Borgerkrigen i det Romerske Rige ei have fundet Sted; men da de paa begge Sider kun nåede det indbyrdes Had, opstode de største og farligste Bevægelser af en ubetydelig Anledning. Saaledes ere mange

Kjetterier i Kirken opkomne alene af Lærernes Had og Svind imod hinanden. — Altsaa taler og Apostlen paa hiint Sted ikke om egne, men om andres Overtrædelser, og naar han siger: at Kjerlighed skjuler Syndernes Mangfoldighed, mener han, at omendskjøndt nogle Fortærnelse opstaae iblandt Menneskene, saa bærer Kjerligheden over dermed, giver gjerne efter, og handler ei eller dømmer alting efter den yderste Ret. S. Peders Mening er altsaa slet ikke den, at Kjerligheden fortjener os Syndsforladelse for Gud, at den er en Forligelse for Gud foruden vor Midler, Christo, at den gjensøder og retfærdiggjør os; men den: at Kjerligheden ikke er haard, streng, knarvorn, at den gjerne seer over med Benners og Brødres Felt, at den holder det tilgode med andre, om end deres Dingjængelse er uden megen Vnde og Skikkelighed, som Ordspøget siger: „Du skal lære at kjende Bennens Sæder, men ikke at hade og afføye dem.“ Og ei er det uden stor Aarsag, at Apostlene saa ofte indskjarpe denne Kjerligheds Pligt, eller, som Philosopherne kalde det, Billigheden. Thi denne Dyd er nødvendig til at vedligeholde den offentlige Enighed i Kirken, der ei kan være af nogen Varighed, uden baade Lærerne og Tilhørerne bære i mange Stykker over mod hinanden og skjule gjensidig de ringere Brøst.

Alf Jacobs Brev ansøre de endvidere: „Saa see I da, at Mennesket retfærdiggjøres af Gjerninger og ikke af Troen alene“ (Jac. 2, 24). Og, som de mene, er intet andet Sted vor Mening og Lære mere i Veien; skjøndt dog Svaret hertil er let og simpelt. Hvis nemlig Modstanderne ikke lægge deres egen Mening til om Gjerningers Fortjenstlighed, saa have disse Apostlens Ord ingen Banskelighed. Men hvorsomhelst Talen er om Gjerninger, der indflikke Modstanderne deres ugudelige Sætning, at vi ved gode Gjerninger fortjene Syndernes For-

ladelse, at disse ere en Forligelse og Betaling, formedelst hvilken Gud vorder os naadig, at vi ved dem overvinde Syndens og Dødens Skræk, at de ere Gud velbehagelige for deres eget Værds Skyld, og ei behøve Barmhertigheden eller Christi Forsoning. Intet af alt dette kom Apostlen i Sinde, og dog forsvare Modstanderne det altsaa ved Veraabelse paa hine Apostlens Ord. — Først maae vi altsaa vel overveie, at dette Sprog er vore Modstandere selv mere imod end os. Thi Modstanderne lære, at Mennesket retfærdiggjøres ved Kjerlighed og Gjærninger; om Troen, hvorved vi fatte og tilholde os Midleren, den Herre Christum, tale de intet. Ja de ikke blot misbillige denne Troe og forkaste den i deres Lære saavel som Skrifter, men forsøge endog paa, med Sværd og Ild at ødelægge og udlette den af Kirken. Hvor langt bedre lærer dog Apostlen Jacob, der ikke lader Troen være udeløst, ikke sætter Kjerligheden i Troens Sted, men beholder Troen med, at Christus ikke skal forgjettes, som er den rette Forsoner, ved hvilken vi blive retfærdiggjorte. Ligesom ogsaa S. Pavel, der han lærer Summen af det christelige Levnet, indbefatter baade Troen og Kjerligheden, i det han siger I Tim. 1, 5: „Summen af Loven er Kjerlighed af et reent Hjerte og en god Samvittighed og en uskramtet Troe.“ — For det andet viser selve Sammenhængen, at paa dette Sted hos Apostlen Jacob tales om de Gjærninger, som følge Troen og vise, at Troen ikke er nogen død Ting, men livagtig og kraftig i Hjertet. Altsaa var det ikke S. Jacobs Mening, at vi ved vore Gjærninger fortjene Syndsforladelse og Naade. Thi han taler om deres Gjærninger, som ere ved Christum retfærdiggjorte og forligede med Gud og have erholdt Syndernes Forladelse. Hvorfore Modstanderne fare mærkeligen vild, naar de heraf slutte, at Jacobus lærer, at vi ved gode Gjærninger fortjene

Syndsforgældelse og Naade, at vi ved vore Gjæringer have Udgang til Gud, uden Midleren, den Herre Christo. — For det tredie har Jacobus lidet iforveien talt om Gjænsfødelsen, som skeer ved Evangeliet; thi han siger: „Der Gud det vilde, fødte han os formedelst Sandhedens Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af Hans Skabninger“ (Jac. 1, 18). Efterdi han nu siger, at vi formedelst Evangeliet ere gjænsfødte, lærer han jo og tillige, at vi ved Troen ere gjænsfødte og retfærdiggjorte; thi Forjættelsen om Christo annammes alene formedelst Troen, naar vi sætte den imod Syndens og Dødens Skræk. Derfor er det ikke Jacobi Mening, at vi ved vore Gjæringer gjænsfødes. — Heraf er det klart nok, at Jacobi Ord og Mening ikke er os imod; thi han laster og krettesætter herved ørkesløse og sikke Sjæle, som indbildte sig at have Troen, endskjøndt de ikke havde den; og derfor adskiller han mellem den døde og levende Troe. Død, siger han, er den Troe, som ikke haver gode Gjæringer med sig, men levende den, som frembringer gode Gjæringer og Frugter. — Desuden have vi jo tidt nok tilkjendegivet, hvad det er, vi kalde Troe. Vi tale nemlig ikke om nogen ufrugtbar Erkjendelse eller Viden, saaledes som den og kan findes hos Djevleene, men om den Troe, som modstaaer Sambittighedens Ængstelser, som opreiser og trøster de forkrækkede Hjerter. En saadan Troe er hverken nogen let Ting, som Modstanderne falskeligen holde for, ei heller noget, vi selv ere mægtige at gjøre; men den er en guddommelig Kraft, ved hvilken vi levendegjøres og overvinde Døden og Djevlen. Som S. Povel siger til de Colosser: „i hvilken (Christo) I ere opstandne ved Troen, som Gud virker“ (Col. 2, 12). Denne Troe, da den er et nyt Liv, maa nødvendig og frembringe nye aandelige Kjørelser og Gjæringer. Derfor nægter Jacobus med Rette,

at vi retfærdiggjøres ved en saadan Troe, som er uden Gjerninger. Men naar han siger, at vi retfærdiggjøres ved Troen og Gjerninger, da kan han jo visselig ikke mene, at vi ved Gjerningerne blive gjensfødte. Heller ikke siger han, at for en Deel er Christus vor Forsoner, for en Deel forlige os vore Gjerninger med Gud. Og ei beskriver han her, hvorledes det gaaer til med Retfærdiggjørelsen, men hvorledes de Retfærdige skulle være, efterat de allerede ere retfærdiggjorte og gjensfødte. Og retfærdiggjøres betyder hos ham ikke: af uretfærdig at blive retfærdig, men efter Rettergangsproget: at erklæres for retfærdig. Saaledes her og paa dette Sted: „Lovens Gjørere skulle retfærdiggjøres“ (Rom. 2, 13). Saa lidet altsaa som disse sidstnævnte Pauli Ord staae vor Lære om Troens Retfærdiggjørelse i Veien, saa vist er det, at Jacobi Ord: „Mennesket retfærdiggjøres ei af Troen alene, men ogsaa af Gjerningerne“ bør tages i samme Mening. Thi visselig erklæres de for retfærdige, hvilke med Troen have gode Gjerninger; efterdi de Helliges gode Gjerninger, som vi have sagt, ere Retfærdighed og behage for Troens Skyld. Thi at det blot er disse Gjerninger, som Troen udretter, hvilke Jacobus berømmer, det vidner han selv, der han siger om Abraham: „Troen arbejder med hans Gjerninger“ (Jac. 2, 22). Saaledes skal det og forstaaes, naar Paulus siger, at Lovens Gjørere skulle retfærdiggjøres, det er: erklæres for retfærdige, fordi de af Hjertet troe Gud, og derefter bære gode Frugter, som behage formedelst Troen og derfor ere Opfyldelse af Loven. Disse Steder, saaledes eenfoldig forklarede, have nu vist ingen Hindring for Læren om Troen, men forvandskes af vore Modstandere, der indflikke deres ugudelige Meninger. Thi ei følger det af disse, at Gjerningerne fortjene Syndsforladelse, gjen-

føde Hjerterne, behage uden Christo, som Midler. Og intet af alt dette siger Jacobus, hvilket dog Modstanderne uden Blu udlede af hans Ord.

Ydermere anføre de imod os andre Steder af den Hellige Skrift, hvor der handles om Gjerningerne, som Luc. 6, 37: Forlader, saa skal eder forlades." Jes. 58, 7: „Bryd dit Brød med den Hungrige, da skal du paa kalde Herren, og Han skal bønføre dig." Dan. 4, 24: „Løskjøb dine Overtrædelser ved Almisse." Matth. 5, 3: „Salige ere de Fattige i Anden; thi deres er Himmeriges Rige." Og iligemaade: „Salige ere de Barmhjertige; thi de skulle faae Barmhjertighed" (Matth. 5, 7). Dgsaa disse Sprog vilde intet have imod Læren om Retfærdiggjørelse af Troen, hvis ikke vore Modstandere lagde noget deri af deres eget. Thi de indeholde tvende Ting. Det ene er Lovens Prædiken og Poenitentsens Forkyndelse, hvilken baade straffer Synderne og befaler Forbedring og gode Gjerninger. Det andet er Forjættelsen, som lægges til. Thi det er jo dog ikke skrevet her til, at Synderne forlades uden Troe, eller at selve Gjerningerne ere vor Forligelse. Stedsse maa man altsaa, naar Loven prædikes, have Ngt paa disse to Stykker, og vel lægge Mærke til, at Loven ei kan opfyldes, med mindre vi ere gjenfødte ved Troen paa Christum. Som Christus, vor Herre, selv siger: „Uden mig kunne I intet gjøre!" Og om nu og nogle udvortes Gjerninger i det høieste kunne gjøres, maae vi dog aldrig glemme den Hoved- og Grundsaetning, som er Nøglen til hele Lovens Fortolkning: „Uden Troe er det umuligt at behage Gud;" ei glemme Evangeliets Røst, at vi ei retfærdiggjøres ved Loven. Hvad havde vi ellers Christus og Evangeliet behøv, naar Lovens Prædiken alene var nok? Saaledes er det da i Poenitentsens Forkyndelse ei nok at prædike Loven, eller det Ord, der

aabenbarer og straffer Synden, fordi Loven viser kun Breden, anklager blot, forfærder kun Samvittighederne, der aldrig finde Ro og Fred, uden de høre Guds Rost, ved hvilken klart og lydelig Syndernes Forladelse tilsiges. Derfor er det nødvendigt at tilføie Evangeliet, at vi ved Troen paa Christum erholde Syndernes Forladelse. Og naar Modstanderne udelukke Evangeliet om Christo fra Poenitentsens Prædiken, saa maae de med Rette dømmes som Christi Foragtere og Bespottere.

Naar altsaa Jesaias (1, 17. 18) i disse Ord prædiker Poenitentsen: „Aflader fra at gjøre ondt, lærer at gjøre godt, søger Retfærdigheden, kommer den Undertrykte til Hjælp, dømmer Ret for den Umyndige, forsværer Enken, og kommer og lader os gaae i Rette med hinanden: om end eders Synder vare blodrode, skulle de vorde hvide som Sne,“ saa opmuntret han ei alene til Hjertets Forbedring og Omvendelse, men feier Forjættelsen til. Og daarligt vilde det jo være, naar vi have et saadant Sprog for os, at betragte alene de Gjerninger, som Propheten paaminder om: at komme den Undertrykte til Hjælp, at dømme Ret for den Umyndige. Thi strax i Begyndelsen siger han: „Aflader fra at gjøre Ondt,“ hvor han nemlig anklager Hjertets Ugudelighed og kræver Troe. Ikke siger han, at vi ved de Gjerninger, han opregner, kunne fortjene Syndsforladelse af gjort Gjerning, men han befaler dem, som nødvendige i det nye Liv. Alligevel vil han, at Syndsforladelsen skal annammes ved Troe, og derfor tilføies Forjættelsen. Ligeledes forholder det sig med alle lignende Steder. Christus prædiker Poenitentsen, naar Han siger: „Forlad der;“ men lægger strax Forjættelsen til: „Da skal eders forlades.“ Og ei vil Han dermed sige, at vi ved saadan Gjerning, naar vi forlade andre deres Skyld og Overtrædelse, fortjene Syndernes Forladelse af gjort

Gjerning, som de kalde det; men Han kræver dermed et nyt Liv, hvilket visselig er nødvendigt. Alligevel vil Han, at Syndernes Forladelse skal annammes ved Troe. Saaledes naar J e s a i a s siger: „Bryd dit Brød med den Hungrige,“ da kræver han en Livets Fornyelse. Og ei taler Propheten paa dette Sted om hiin ene Gjerning, men om hele Poenitentsen, som Texten tilkjendegiver. Dog vil han, at Syndernes Forladelse skal annammes ved Troe. Thi det er en Sætning, som staaer fast, som ingen Helvedes Porte selv skal kunne rokke, at i Forkyndelsen af Poenitentsen er Lovens Prædiken ei nok, fordi Loven viser os Bredden og stedse anklager os. Men Evangeliets Prædiken om Syndsforladelse ved Troen paa Christum maa komme til. Denne Sætning maa altid have for sine, for at kunne modsætte dem som bortkaste Christum, udslette Hans Evangelium og forvandske den hellige Skrift efter menneskelig Indbildning, at vi nemlig ved vore Gjæringer kunne tilkjøbe os Retfærdiggjørelsen.

Saaledes skal man og hense den store Prophet Daniels paaberaabte Ord ei til den blotte Gjærning, til Almisse, men ogsaa tage Hensyn til Troen. Man maa dog ikke ansee hine høie, af Gud lærte, Propheters Ord, for ligesaa hedske som Aristotelis eller en anden Hednings. Aristoteles haver og formanet sin Konge Alexander til at han ikke skulde bruge sin Magt til Hoffærdighed og Vold; men til Lands og Undersaatters Bælfærd og Guds. Det er ret og vel skrevet; man kan ei heller bedre prædike eller skrive om kongeligt Embede. Men Daniel taler til sin Konge ikke alene om hans kongelige Embede, men om Bod, om Syndstilgivelse, om Forsoning med Gud, fort om saadanne høie aandelige Sager, som gaae langt over al menneskelig Tanke og Gjærning. Derfor ere hans Ord ei om Almisse alene at

forstaae, som ogsaa en Hykler kan give, men fornemmelig om Troen. Thi der staaer Kongens herlige Confession og Bekjendelse om Israels Gud, der han siger: „Der er ingen anden Gud, som kan udfrie, saaledes som Han“ (Dan. 3, 29). Saa ere der da udi Daniels Prædiken tvende Stykker, det ene, som befaler om det nye Liv og Gjeringerne i dette nye Liv; det andet Stykke, at Daniel forjætter sin Konge Syndernes Forladelse ¹⁾. Og denne Forjættelse af Syndernes Forladelse er ei Lovens Prædiken, men en sand prophetisk og evangelisk Røst, hvilken Daniel visselig vilde skulde anammes ved Troen. Thi vel kjendte Daniel, som Prophet, at i Qvindens Sød, Christo, var Syndernes Forladelse forjættet ei blot Israeliterne, men alle Jordens Folk. Ellers kunde han ei have tilsagt Babels Konge Syndsforladelse. Thi ei er det noget Mennekeværk, naar Hjertet fatter Skræk for Synden, at forjætte Samvittigheden Syndernes Forladelse og Guds Naade; der maa man om Guds Villie have Vidnesbyrd af Guds Ord. Og Daniels Ord i hans eget Sprog tale endnu

¹⁾ Lutherus in margine (sol. R. edit. 1531. 4to.) „Her er Spørgsmaalet om Daniels Ord er Guds Ord? Er det Guds Ord, saa kræves jo nødvendig forud Troe paa Gud, som Lovens Ord tilhører. Altsaa i Guds Ord indesluttet Troen paa Gud, som det hedder Hebr. II: „at enhver, som nærmer sig til Gud, maa troe, at Gud er, og er en Gjengjelder.“ — Her spørges videre om sand eller falsk Troe. Nu maae Modstanderne selv nødes til at tilstaae, at det, der i moralsk Henseende gaaer foran for alle Gjeringer, er den rette Villie og den sande Erkjendelse. Men i de himmelske Ting er den rette Villie Troen, og den rette Erkjendelse Ordet; hvormeget mere bør man da ikke selv efter deres Grundfætninger foretrække Troen og Ordet for Gjeringerne?“

tydeligere om hele Poenitentsen og indeholde klarere Forjættelsen; thi de hedde ligefrem: „Gjenkjøb dine Synder ved Retfærdighed og dine Overtrædelser ved Beljæringer mod de Fattige.“ Heri indeholdes en Befaling om hele Poenitentsen. Thi først befales Retfærdighed, dernæst at gjøre gode Gjæringer, at han, som en Konges Pligt er, skulde forsvare de Ringe og Elendige mod Forurettelse. Men nu er Retfærdighed ei alene udvortes Gjærning, men Troe i Hjertet. Og Synderne gjenkjøbes ved Poenitente, det vil sige: deres Skyld ophæves, fordi Gud tilgiver dem, der gjøre sand Poenitente, som skrevet er Ezech. 18, 21. Ingenlunde kan da heraf sluttet, at Gud forlader Synden for de efterfølgende Gjæringers Skyld, Almisse o. detsl., men for sin Forjættelses Skyld dem, der gribe og annamme den. Men ei annammer nogen Forjættelsen, uden han ved sand Troe overvinder Synden og Døden. Og saaledes gjensøgte Mennesker bør bære værdige Omvendelsens Frugter, som Johannes den Døber siger (Luc. 3, 8). — Her er nu og Forjættelsen udtryffeligt tilføjet hos Daniel: „og see!“ hedder det, „det skal være Helbredelse for dine Synder.“ *Hieronymus* tager aldeles upassende hele Meningen som tvivlende, og paastaar i sin Forklaring af Stedet med endnu mindre Grund og Sandhed, at Syndernes Forladelse er en usikker Ting. Men lad os hedsse ihuskomme, at Evangeliet visselig forjætter Syndernes Forladelse. Og dette vilde jo være reent at ophæve Evangeliet, at nægte, at Syndernes Forladelse maa visselig tilsiges. Vi ville da paa dette Sted gaae Hieronymum forbi. — Skjøndt Forjættelsen ligger jo og klart nok i det Ord: gjenkjøb; thi herved betegnes jo, at Synderes Forladelse er mulig, at Synder kunne gjenkjøbes, det vil sige: deres Skyld ophæves og Guds Bredde formildes. Men vore Modstandere udelade overalt Forjæt-

tellerne, tage blot Hensyn paa Budene og tildigte derhos den menneskelige vildfarende Mening, at Forladelsen af Synder vorder til Deel formedelst Gjerninger, da dog Texten intet derom siger, men meget mere udkræver Troe. Thi hvorfomhelst Forjættelse er, der kræves Troe. Forjættelsen kan og ei annammes uden ved Troe. — Men Gjerningerne falde Menneskene i Øinene. Disse beundrer den menneskelige Fornuft, og da den alene seer derpaa, saa hverken forstaaer eller betragter den Troen. Saaledes indbilder den sig da, at disse Gjerninger for tjene Syndsforladelse og retfærdiggjøre Mennesket. I denne falske Indbildning om Loven er ligesom af Naturren indgroet i os, og kan ei udrides af Sjelen, uden saa er, at vi belæres af Guds Aabenbaring. Fra deslige kjødelige Meninger maae vi altsaa afvende Sjelen og henvende den til Guds Ord. Vi see, at Evangeliet og Forjættelsen om Christo ere os foresatte. Naar altsaa Loven prædiktes, naar Gjerninger foreskrives, maae vi ikke sætte Forjættelsen til Side; men meget mere først gribe og tillegne os denne, at vi siden kunne øve gode Gjerninger, og at vore Gjerninger kunne behage Gud; saaledes som Christus siger: „Uden mig kunne I intet gjøre.“ — Hvis Daniel havde brugt disse Ord: „Gjenkjøb dine Synder ved Poenitentse, saa vilde vore Modstandere aldeles forbigaae Stedet; men nu han har fremført den samme Mening, men med andre Ord, forvandske de Ordene og bruge dem imod Lærdommen om Naaden og Troen. Saaledes skal der altsaa svares til hiint Sted af Daniel: at fordi han prædiker Poenitentse, lærer han ei blot om Gjerninger, men og om Troen, som selve Historien i Texten udviser: dernæst, fordi han med klare Ord sætter Forjættelsen, kræver han nødvendig Troe til at Synderne forlades uforskyldt af Gud. Skjøndt han altsaa vel omtaler Gjerningerne i Poenitentzen, siger han

dog ikke, at vi ved de samme Gjerninger fortjene Syndernes Forladelse. Thi han taler ikke alene om Straffens Estergivelse, der forgjebes søges, naar ei i Forveien Hjertet har forviffet sig om, at Skylden er forladt. Forresten, hvis Modstandene forstaae Propheten, som han talede alene om Straffens Estergivelse, ligger deri ingen Hinder for vor Mening; thi de maae jo nødvendig tilstaae, at Syndens Forladelse og Retferdiggjørelse af Naade maae gaae forud. Siden ville vi og paa vor Side indrømme, at Syndens Straf, med hvilken Gud hjem søger os, formildes ved vore Bønner og gode Gjerninger, kort ved hele Poenitentsen. Derfor hedder det I Cor. II, 31: „Dersom vi dømte os selv, da bleve vi ikke dømte.“ Og Jer. 15, 19: „Dersom du holder dig til mig, da skal jeg holde mig til dig.“ Og Zach. 17, 3: „Vender eder til mig, saa vil jeg vende mig til eder.“ Og Ps. 49, 15¹⁾: „Paakald mig i din Nødsdag; jeg vil udfrie dig og du skal prise mig.“

Saa ville vi da overalt, hvor Gjerningerne berømmes og Loven prædikes holde fast ved denne Regel: at Loven ei kan opfyldes uden Christo. Thi det er vist, at Lovens Lære ikke vil ophæve Evangeliet eller Christi Midlerembede. Og forbandede være vore Modstandere, de Phariseer, som udlægge Loven saaledes, at de overføre Christi Ord paa Gjerningerne, i det de lære, at de ere en Synsforladelse og Forsoning. Altsaa følger, at Gjerningerne overalt berømmes kun forsaavidt, at de behage formedelst Troen; men ikke ved sig selv eller uden Christo, vor Midler. Thi ved Ham, ei ved vore Gjerninger, have vi Udgang til Gud. Naar det altsaa hedder: „Dersom du vil indgaae til Livet, saa hold Budene;“ da

¹⁾ Efter Vulgata, men efter Luthers Oversættelse Ps. 50, 15.

forstaaer det sig, at Budene ei kunne holdes uden Christo eller behage uden Ham. Saaledes i selve de ti Guds Bud foies til det første Bud den herligste Forjættelse, der Herren siger: „Jeg vil gjøre Misfærdighed i tusinde Led mod dem, der elske mig og bevare mine Bud.“ Men dette Bud kan ei holdes eller bevares uden Christo. Thi Loven anklager stedse Samvittigheden, at den ei kan fyldestgjøres, og da slyer Hjertet forskrækket for Dommen og Lovens Straf. Men da opfylder Mennesket Loven, naar det hører, at Gud er forliget med os for Christi Skyld, endog vi ikke kunne fyldestgjøre Loven. Naar Kristus, vor Midler, gribes af os med denne Troe, saa fanger Hjertet Fred og begynder at elske Gud og holde Hans Bud, og vide vi da, at vi behage Gud for Christi Skyld, endstjøndt hiin begyndende Opfyldelse af Loven er langt fra Guldkommenhed og Reenhed. Saaledes maa man domme om Poenitentsens Prædiken. Og stjøndt de scholastiske Theologer ikke have talt et Ord om Troen i Læren om Poenitente, mene vi dog, at ingen af vore Modstandere vil være saa forblindet, at nægte, at Absolutionen er ligesom den Evangeliet egne Røst. Men visselig maa Absolutionen annammes i Troen, for at den forskrækkede Samvittighed atter kan opreises.

Læren om Poenitente altsaa, fordi den ei blot befaler nye Gjæringer, men ogsaa forjætter Syndernes Forladelse, forudsætter nødvendig Troen. Thi ei annammes Syndernes Forladelse uden ved Troen. Hvor der derfor i den Hellige Skrift tales om Poenitente, maa man forstaae dette saaledes, at ikke blot Gjæringerne, men ogsaa Troen kræves. Som f. Ex. Matth. 6, 14: „Naar I forlade Menneskene deres Synder, skal eders himmelske Fæder og forlade eder eders.“ ¹⁾ Her kræves Gjer-

¹⁾ Lutherus in margine (Fol. iij) „Vi kunne ei forlade, med

ning og tilføies Forjættelsen om Syndsforladelse, som ei vorder os til Deel formedelst Gjerninger, men formedelst Christum ved Troen. Saaledes som Skriften paa mange andre Steder vidner: Ap. Gjern. 10, 43: „Denne gibe alle Propheter Vidnesbyrd, at ved Hans Navn alle, som troe paa Ham, skulle modtage Syndernes Forladelse.“ I Jo. 2, 12: „Synderne forlades eder ved Hans Navn.“ Eph. 1, 7. „I hvilken vi have Gjenløsning ved Hans Blod til Syndernes Forladelse.“ I Jo. 2, 12: „Synderne forlades eder ved Hans Navn.“ Eph. 1, 7. „I hvilken vi have Gjenløsning ved Hans Blod til Syndernes Forladelse.“ Dog hvad behøve vi her at opregne Vidnesbyrd? Det er selve Evangeliets Røst, at vi formedelst Christum ved Troen, ikke formedelst vore Gjerninger erholde Syndernes Forladelse. Denne Evangeliets Røst stræbe vore Modstandere at undertrykke, ved falskeligen udlagte Steder, som indeholde Lovens Lære om Gjerninger. Vist er det jo, at ved Pønitentsens Prædiken kræves Gjerninger, fordi den kræver et nyt Liv. Men falsk er det, som Modstanderne her tillægge af deres eget, at vi ved saadanne Gjerninger fortjene Syndsforladelse eller Retfærdiggjørelse. Og dog knytter ofte Christus Forjættelsen om Syndsforladelse til Prædikenen om gode Gjerninger, ikke fordi Han vil, at de gode Gjerninger skulle være en Forligelse; thi de følge, efterat vi ere forligte med Gud; men af tvende Aarsager. Den ene er, fordi de gode Frugter nødvendigen maae følge; Han paaminder os altsaa, at det kun er Hykleri og en skræmtet Anger, naar disse udeblive.

mindre først vore Synder ere os forladne og den Hellige Aand givet og meddeelt os. Ellers bliver det at forlade, men dog at beholde (ikke glemme) andre deres Synder.“

Den anden er, at vi nødvendig maae have udvortes Tegn ¹⁾ til Forvisning om et saa dyrebart Løfte, fordi den angstede Samvittighed trænger til mangfoldig Trost. Som Daaben altsaa, som Herrens Nadvere ere Tegn, som paaminde, opreise og bestyrke de angstede Sjele, at de des fastere skulle troe, at Synderne forlades dem, saaledes er den samme Forjættelse ligesom skrevet og indtegnat paa de gode Gjerninger, at de skulle paaminde os til des fastere at troe. Og de, som ikke gjøre gode Gjerninger, opmuntre ikke sig selv til at troe, men foragte hine Forjættelser. Derimod de Gudsfrygtige holde dem i Hævd og glæde sig ved at have Tegn og Vidnesbyrd om en saa dyrebær Forjættelse. Derfor øve og styrke de sig ved hine Tegn og Vidnesbyrd. Ligesom altsaa Herrens Nadvere ei retsfærdiggjør af gjort Gjerning, uden Troe, saaledes retsfærdiggjør og ikke Almisse eller anden god Gjerning uden Troe. I samme Forstand bør og det Sted tages, Tob. 4, 11: „Almisse befrier fra al Synd og fra Død.“ Vi ville ikke sige, at her er en Hyperbol (rhetorisk Overdrivelse), Skøndt man vel kunde sige det ²⁾, for at intet af Christi Ære skal formindres, hvis egne Embed som Midler det er at befrie fra Synden og Døden. Men vi henholde os til den Regel, vi ovenfor fastsatte, at Lovens Lære intet nytter uden Christo. Almisser og Misfærdighed behage altsaa

¹⁾ Lutherus in margine (fol. S.) „ja endog indvortes: naar vort Hjerter ei anklager os, da vide vi, at vi ere Guds Børn.“

²⁾ Man maa ei glemme, at Tobia's Bog er blandt de apokryphiske og at Melancthon altsaa behandler dette Sted ei anderledes end et menneskeligt Vidnesbyrd.

Gud, forsaavidt de følge efter Retfærdiggjørelsen eller Forligelsen; ellers ikke. Altsaa frie de fra Synden og Døden, ikke af gjort Gjerning, men fordi vi, som ovenfor sagdes om Poenitentsen, bør omfatte baade Troen og Frugterne. Saaledes maa og siges om Almisser, at hele Livets Fornøelse, hvori de skee, frelser Mennesket. Dgsaa Almisser ere altsaa Øvelser af Troen, som annammer Syndernes Forladelse, og overvinder Døden, jo mere og mere den øver sig og under saadanne Øvelser vorder stærk og kraftig. Dgsaa det indrømme vi, at Almisser fortjene mange Belgjerninger af Gud, formilde den Straf, vi havde forskyldt, erhverve os et Varn i Syndens og Dødens Farer, som vi ovenfor om hele Poenitentsen have sagt. Men hele Tobias's Prædiken, naar den rettelig besees, viser, at førend Almisser kræves Troen. Thi det hedder: „I alle dit Livs Dage hav Gud i Sind“ (Tob. 4, 6); og siden: „Befign Herren, din Gud altid, og bed Ham, at Han maa styre dine Veie“ (Tob. 4, 20). Men dette tilhører egentlig den Troe, hvorom vi tale, som veed forvist, at den haver en naadig Gud for Hans Barmhertigheds Skyld, og vil af Ham lade sig retfærdiggjøre, styre og helliggjøre. Men vore Modstandere, meget føielige i dette som i mange andre Stykker, rive enkelte Sætninger ud af deres Sammenhæng, for at blinde og forvilde de Ukyndige, og siden tilflikke de noget af deres egne Meninger. Man maa altsaa kræve Stederne af dem, hele og i Sammenhæng; thi efter den almindelige Regel er det usømmeligt at demme eller give Stemme i en Sag, naar en eller anden enkelt Artikel af Loven forelægges, med mindre man har Kundskab til hele Loven. Og vist nok, naar Stederne fremføres heelt, have de for det mæeste deres Udlægning med sig.

Dgsaa dette Sted anføres, udrevet af sin Sammen-

hang, Luc. II, 41: „Giver Almisse, saa skulle alle Ting være eder rene.“ Vore Modstandere have saare tykke Øren. Hvor ofte have vi ikke sagt, at til Lovens Prædiken bør komme Evangeliet om Christo, formedelst hvem de gode Gjerninger behage? Men de udelukke al- levegne Christum og lære, at Retfærdiggjørelsen fortje- nes ved Lovens Gjerninger. Naar man læser det an- førte Sted heelt, da er det klart, at der og kræves Troe. Christus irettesætter Phariseerne, der meente, at de ren- sede sig for Gud, det er: at de bleve retfærdiggjorte ved idelige Afstoelser. Som ogsaa een af Paverne har ladet indføre i Canones om viet Vand, at naar det er besprengt med viet Salt, da helliger og renser det Sol- ket fra Synden; hvortil Glosen bemærker, at det renser fra saadanne Synder, som kunne tilgives. Ligesdanne vare og de Meninger, som Christus dadler, og imod denne deres selvgjorte Renselse sætter Han en dobbelt Reenhed, een indvortes og en anden udvortes. Først for- maner Han dem, at de skulde vorde indvortes rene, og dernæst tilføjer Han om den udvortes Reenhed: „Giver Almisse af det, I have tilovers, saa blive eder alle Ting rene.“ Vore Modstandere henføre urigtigen disse Ord: „alle Ting“ blot til det ene Led af Talen; thi Christus vil have dem henført til begge i saadan Forstand: „Naar I indvortes ere rene og udvortes give Almisse, da skulle alle Ting være rene for eder.“ Han betyder nemlig, at den udvortes Reenhed maa sættes i Gjerninger, som ere befalede af Gud, men ikke i menneskelige Skikke og Bedragter, saadanne som den Tid hine Afstoelser vare, og nu hiin daglige Bestænkelse med Vievand, Munk- dragterne, Adskillelse mellem Spiser og lignende unyttig Handel er. Men vore Modstandere forvandske aldeles Meningen af Stedet, ved paa sophistisk Wiis at over-

føre disse Ord: „Alle Ting“ alene paa den sidste Sætning, saa Meningen bliver: Naar I give Almisse, da skulle alle Ting være rene for eder. — Nu siger S. Peder, at Hjerterne renses ved Troen (Ap. G. 15, 9). Og saaledes giver dette Sted, rettelig beseet, en Mening, som fuldkomment stemmer med andre Skriftens Udsagn: at naar Hjerterne ere rensede, og derefter Kjærligheds Gjerninger (af hvilke her nævnes Almisse) komme til, saa er hele Mennesket reent, ei blot indvortes, men og udvortes. Hvorfor tager man da ikke hele hiin Prædiksen sammen? Mange ere de enkelte Stykker af Christi Formaning her, hvoraf nogle handle om Troen, andre om Gjerningerne. Men ei sommer det sig for en sandhedskjærlig Læser af Skriften at udplukke de enkelte Stæder, hvor Talen er om Gjerninger, og springe dem over, hvor Troen berømmes.

[Der ere vel og nogle, som mene, at Christus haver ført hiin Tale af Ironie eller spodsk imod Phariseerne, som vilde han sige: Ja, I gode Mænd, rover kun og sjæler, og gaaer derefter hen og giver Almisse, saa vilde I snart vende rene: at altsaa Christus med disse Ord haanlig og haardelig har straffet deres Pharisaiske Hykleri. Thi hvorvel de vare fulde af Bantroe, Gjerrighed og ond Attraae, saa holdt de dog deres Renselser, gave Almisse og meente, de vare ret skjære pure Helgenes. Og saa denne Udlægning er ikke Textens Ord imod.]¹⁾

Endelig maae Læserne og bestandig mindes derpaa, at vore Modstandere kun slet beraade de fromme Samvittigheder, naar de lære, at vi ved Gjerninger fortjene Syndsforladelse; fordi Samvittigheden, saalænge den ved Gjerninger søger Syndsforladelse, aldrig kan fast

¹⁾ Det Jndklamrede læses alene i den tydske Oversættelse.

antage, at nogen Gjerning fyldestgjør Gud. Derfor angstes den stedse, og udtænker nye Gjerninger, nye Gudsdyrkelser, indtil den tilsidst ganske fortvivler. Denne Grund har S. Povel fremstillet i Brevet til Romerne det 4de Cap., hvor han beviser, at Retfærdighedens Forjættelse ei vorder os til Deel for Gjerningernes Skyld, fordi vi aldrig saaledes kunne antage, at vi have en naadig Gud. Thi Loven anklager stedse; og saaledes vilde jo Forjættelsen altid være usikker og forgjeves. Derfor slutter han, at hiin Forjættelse om Syndsforladelse og Retfærdighed annammes ved Troen, ei formeddelt Gjerninger. Dette er Pauli eensfoldige og rette og sande Mening, ved hvilken baade den største Trost er fremsat de fromme Samvittigheder, og Christi Værelse sættes i sit fulde Lys, som visselig dertil er givet os, at vi ved Ham skulde have Naade, Retfærdighed og Fred.

Saavidt have vi opregnet de fornemste Steder, som Modstanderne anføre imod os, hvorved de ville bevise, at Troen ikke retfærdiggjør og at vi fortjene Syndsforladelsen og Naaden ved vore Gjerninger. Vi haabe der ved saa klart, som det behøves, at have viist alle fromme Samvittigheder, at disse Steder ingenlunde staae vor Lære om Troen iveien, at vore Modstandere paa en utilladelig Naade fordreie Stederne efter deres Satning, at de anføre de fleste udrevne af deres Sammenhæng, at de udelade de klareste Steder om Troen og blot udvælge dem som tale om Gjerningerne, hvilke de derhos forvandske, ved overalt at indføre deres vildfarende menneskelige Meninger, foruden at de saaledes udlægge Skriftens Ord, saaledes lære Loven, at de undertrykke Evangeliet om Christo. Thi hele Modstandernes Læredom er deels taget af den menneskelige Fornuft, deels Lovens, ei Evangeliets

Lære¹⁾. De lære nemlig tvende Synsmaader af Retfærdiggjørelsen, af hvilke den ene er taget af Fornustten, den anden fra Loven, ikke fra Evangeliet eller Forjættelsen om Christo. Den første Maade, hvorpaa de fremstille Retfærdiggjørelsen, er den, hvorved de lære, at Menneskene ved gode Gjerninger fortjene Naade, saavel af vedborlig som fuldkommen Fortjeneste²⁾. Og dette er Fornustens Synsmaade; thi da Fornustten ikke seer Menneskets indre Ureenhed, mener den, at den behager Gud, naar den gjør gode Gjerninger, og derfor ere bestandig saadanne selvvalgte Gjerninger og Gudsdyrkelser blevne optænkte af Menneskene, naar deres Samvittighed stødtes i svar Angest. Hedningene baade og Israels Folk offrede Menneskeoffre og paatog sig mange andre haarde og barbariske Gjerninger, for at formilde Guds Brede. I senere Tider opkom Munkelivet og Munkeordnerne kappedes indbyrdes om at faae den strengeste Regel, for ligesom dermed at kunne holde Stand imod Samvittighedens Forfærdelser og Guds Brede. Og denne Retfærdiggjørelses = Maade, fordi den smigrer Fornustten og bliver ganske staaende ved udbortes Gjerninger, kan let forstaaes og i ethvert Tilfælde fyldestgøres. Herefter have nu den kanoniske Rets Lærere fordreiet og

¹⁾ Den christelige Læser vil let skjønne, at det er den samme væsentlige Forskiel mellem Evangeliets og den katholske Kirkes Lære om Retfærdiggjørelsen, som i vore Dage er Skjelnemærket mellem de ægte Protestanter, der lære med Luther, Melancthon, Paulus og Kristus, at Retfærdiggjørelsen er af Troen, og de falske Lærere i den protestantiske Kirke, som ville berøve os den ved Christum os erhvervede Frihed og Forligelse med Gud. i det de, ligesom hine Evangeliets romersk-katholske Modstandere, lære, at ikke Troen, men Kirkelighed og Gjerninger retfærdiggjør os for Gud, ja at ingen retfærdiggjøres (d.e. erklæres for retfærdig), uden den, som allerede er retfærdig.

²⁾ Disse Udtryks Forklaring see ovenfor S. 145 Anm. 1.

mistyndet mange af de kirkelige Love og Anordninger, som bleve givne af Fædrene i en langt anden Hensigt, nemlig at vi ei ved saadanne Gjæringer skulde søge Retfærdigheden, men at de skulde være en Orden i Menigheden til fælles Nølighed og Cendragtighed. Paa samme Maade have de og mistyndet Sacramenterne og fornemmelig Messen, i det de ved denne søgte Retfærdighed, Naade og Forligelse med Gud af gjort Gjærning. — Den anden Maade at fremstille Retfærdiggjørelsen paa er lært af de scholastiske Theologer, naar de sige, at vi blive retfærdige ved en os af Gud meddeelt Færdighed ¹⁾, hvilken er Kjerligheden, og at vi, understøttede ved denne, indvortes og udvortes kunne opfylde Guds Lov; og at vi ved saadan Opfyldelse af Loven blive værdige til Naaden og det evige Liv. Denne Lære er ganske Lovens Lære; thi sandt er det, at Loven siger: „Du skal elske Herren din Gud; du skal elske din Næste.“ Kjerligheden er altsaa visselig Lovens Opfyldelse. — Men let er det for et Christenmenneske at bedømme begge disse Fremstillingsmaader; thi begge udelukke de Christum og ere altsaa at forkaste. Og hvad den første i Særdeleshed angaaer, saa er det noksom aabenbart, hvor ugudeligt den Lærdom er, som foregiver, at vore Gjæringer ere en Forsoning og Forligelse for Synderne. Men hvad den sidste angaaer, da er det jo ligesaa vitterligt, at den er grundfalsk; thi den lærer os ikke at gaae til Christo, vor Frelser, naar vi skulle gjenfødes; den lærer ikke, at Retfærdiggjørelsen ei er mulig uden Syndsforladelse; den lærer ikke, at førend vi kunne elske Gud, maae vore Synder være os forladne; men foregiver, at vi selv kunne ligesom udlokke af Fornuftens Kraft den

¹⁾ Scholastikerne kalde det en habitus. Dette Ord er som bekendt laant af den Aristoteliske Moralphilosophie, hvorefter alle Dyder ere *êtês* (Færdigheder).

Kjerlighed, hvorved vi skulle fortjene Syndernes Forladelse. Den lærer ikke, at vi ved Troen paa Christum overvinde Syndens og Dødens Skræk; men foregiver, at Menneskene ved egen Dpfylldelse af Loven have Udgang til Gud uden Christo, som Midler; den foregiver, at denne Dpfylldelse af Loven er i og for sig Retfærdighed, som Naaden og det evige Liv skyldes; Skøndt dog kun en saare svag og ufuldkommen Dpfylldelse af Loven findes selv hos de Hellige.

Men, naar nogen blot vil betænke og overveie, at Evangeliet dog ikke for intet er givet Verden, at Christus dog ikke for intet er forjættet, kommet i Verden, har lidt og er opstanden, da vil han let kunne skjønne, at vi hverken af Fornuften eller af Loven retfærdiggjøres. Vi n o d e s altsaa til i det Hovedstykke om Retfærdiggjørelsen at være af anden Mening end Modstanderne. Thi Evangeliet selv viser os en ganske anden Vej; Evangeliet nodrer os til at bruge Christum, vor Forsoner, i Retfærdiggjørelsen, lærer, at vi ved Ham have Udgang til Gud formedelst Troen, at vi skulle sætte Ham, vor Midler, imod Guds Brede, at vi ved Troen paa Ham modtage Syndernes Forladelse og overvinde Syndens og Dødens Skræk. Saaledes siger og S. Povel, at Retfærdigheden ikke er af Loven, men af Forjættelsen, ved hvilken Faderen haver forjættet, at Han vil tilgive os og forliges med os for Christi Skyld. Men denne Forjættelse annammes alene ved Troen, som den samme Apostel vidner Rom. 4, 13. Denne Troe alene annammer Syndernes Forladelse, retfærdiggjør os og gjensæder os; derefter følger Kjerligheden og de vovrige gode Frugter. Saaledes lære vi altsaa, at Mennesket vorder retfærdiggjort, som vi ovenfor have sagt, naar Sambittigheden, forfærdet ved Poenitentsens Prædiken, opreises og troer forvist, at den haver en naadig Gud formedelst Christum. Denne Troe tilregnes til

Retfærdighed for Gud; Rom. 4, 3. Og naar paa dens ne Maade Hjertet opreises og levedegjøres ved Troen, saa annammer det den Hellige Aand, som fornyer os, at vi kunne gjøre Loven, elske Gud og Guds Ord, at vi kunne adlyde Gud i Gjensvordigheder, at vi kunne være kydske og rene, elske vor Næste o. s. f. Og skjøndt disse Gjæringer endnu ere langt fra Lovens Fuldkommenhed, saa behage de dog formedelst Troen, hvorved vi agtes for retfærdige, fordi vi troe, at vi for Christi Skyld have en naadig Gud. Alt dette er klart og overeensstemmende med Evangeliet og kan vel forstaaes af alle, som have sund Estertanke. Og af disse Grundsætninger kan det let dommes, hvorfor vi tillægge Troen Retfærdiggjørelsen, og ikke Kjerligheden, endskjøndt Kjerligheden følger Troen, fordi Kjerligheden er Lovens Dylydelse. Men S. Povel lærer, at vi ikke retfærdiggjøres af Troen, men af Forjættelsen, som ved Troen alene annammes. Thi ei have vi Udgang til Gud uden Christo, vor Midler, og ei modtage vi Syndernes Forladelse formedelst vor Kjerlighed, men formedelst Christum. Ja vi kunne ei engang elske Gud, saa længe vi kun kjende hans Brede. Og Loven anklager os altid, viser os altid Guds Brede. Det er altsaa nødvendigt, at vi først ved Troen gribe Forjættelsen, at formedelst Christum Faderen er os forliget og tilgiver os. Siden efter begynde vi at opfylde Loven. Langt fra menneskelig Fornuft, ja langt fra Mose maae vi fæste Øinene paa Christum, og det visselig troe, at Han er os givet, at vi for Hans Skyld skulle agtes for retfærdige. Loven kunne vi aldrig fyldestgjøre, saalænge vi ere i dette dødelige Kjød. Saaledes agtes vi da for retfærdige ikke formedelst Loven, men formedelst Christum, fordi Hans Forjættelse skjenkes os, naar vi troe paa Ham. Naar nogen altsaa flittigen betragter disse Grundsætninger, at vi ei retfærdiggjøres af Loven, fordi menneskelig Natur

ei kan fyldestgjøre Guds Lov, eller elske Gud; men at vi retfærdiggjøres af Forjættelsen, ved hvilken os formedst Kristus er forjættet Retfærdiggjørelse, Forligelse og det evige Liv, saa vil han lettelig indsee, at Retfærdiggjørelsen nødvendig maa tillægges Troen, naar han blot betænker, at Kristus ikke forgjæves er os forjættet, givet, født til Verden, har lidt og er opstanden; naar han betænker, at Naadens Forjættelse i Christo ei er forgjæves, at den foruden Loven og uden Hensyn paa Loven er skeet strax fra Verdens Begyndelse, betænker, at Forjættelsen maa annammes ved Troen, som Johannes siger (2 Jo. 5, 10 ff.): „Hvo der ei troer Gud, gjør Ham til en Løgner, fordi han ei troer paa det Vidnesbyrd, hvormed Gud haver vidnet om sin Søn, og dette er Vidnesbyrdet, at Gud haver givet os det evige Liv, og dette Liv er i hans Søn. Hvo som haver Sønnen, haver Livet, og hvo som ikke haver Sønnen, haver ikke Livet.“ Og Kristus siger (Jo. 8, 36): „Naar Sønnen faaer frigjort eder, da skulle I være i Sandhed frie.“ Ligesaa Paulus (Rom. 5, 2): „Ved ham have vi Adgang til Gud — formedst Troen.“ Ved Troen paa Kristus altsaa annammes Forjættelse om Syndsforladelse og Retfærdighed, og ei retfærdiggjøres vi for Gud ved Fornuften eller ved Loven. — Dette er saa klart, saa aabenbart, at vi undre os over, at Modstanderne kunne nogensinde gaae saavidt i deres Raserie at kalde det i Tvivl. Det er jo en ganske aabenbar Beviisførelse at slutte, at da vi ei retfærdiggjøres for Gud af Loven, men af Forjættelsen, maae vi nødvendig tillægge Troen Retfærdiggjørelsen. Ja hvad kan vel modsættes dette Beviis, uden man vil udlette hele Evangeliet og tilintetgjøre Christi Midlerembede? Christi Værelse sættes jo kun da i sit rette Lys, naar vi lære at tye til Ham, som Midler og Forsoner. Og visselig see de fromme Samvittigheder at ved denne Lære den rigeste Trost tilbydes

dem, thi de maae jo forvist troe, at vi formedelst Christum have en naadig Fader, ikke for vore retsfærdige Gjærninger, og at Christus imidlertid hjælper os, at vi kunne gjøre Loven. Disse saa uskatteerlige Goder berøbe vore Modstandere Kirken og dens Børn, naar de fordømme og stræbe at udslette Læren om Troens Retfærdighed. Vi bede altsaa alle retsindige Hjerter at see sig fore og ikke samtykke i Modstandernes ugudelige Færd. Thi i Modstandernes Lære om Retfærdiggjørelsen er Talen slet ikke om Christo; som om vi kunde overvinde Guds Brede ved vore Kjerligheds Gjærninger eller elske Gud, naar vi kjende ham alene som vred over Synden. Desuden lædes Samvittighederne i Uvisshed. Thi naar de skulle troe, at de derfor ville have en naadig Gud, fordi de have Kjerlighed, fordi de opfylde Loven, maae de altid tvivle, fordi de enten ikke føle denne Kjerlighed i sig, som Modstanderne tilstaae, eller visselig erkjende, at den er meget ringe og svag, ja meget hyppigere fornemme, at de knurre over Guds Dom, at Han paalægger den menneskelige Natur mangt et svart Dnde, Kummer og Gjenvordighed i dette Liv og Skrak for den evige Brede. Naar skulle de da finde Hvile og Fred? Naar skulle de elske Gud, saalænge de saaledes føle Tvivl og Skrak? Ja hvad andet er denne Lovens Lære end en Lære til Fortvivlelse? Lad dog kun een af Modstanderne staae frem og lære os, hvorledes han selv er kommet til og øver denne Kjerlighed? Nei visselig! de forstaae slet ikke hvad de sige, og Ordet Kjerlighed gjentyder i deres Mund, uden at Tingen har grebet deres Hjerter. Saa forvirret og mørk er deres Lære, at de overføre Christi Værelse paa menneskelige Gjærninger og bringe Samvittighederne enten til hovmodig Trodsen eller til Fortvivlelse. Men vor Lærdom haabe vi skal lettelig kunne fattes af fromme Sjæle, og give de forskrækkede Samvittigheder en gudelig og sand Berøvelse.

Naar fremdeles Modstanderne bespotteligen sige mod os, at mange Ugudelige og Djevlene selv jo troe, saa haver det, hvad vor Lære angaaer, ingen Grund. Thi vi have jo tidt nok sagt, at vi tale om Troen paa Christum, det er: om Troen paa Syndsforladelse, om Troen, som villig og af Hjertet bifalder Naadens Forjættelse. Og visselig den kan ei erholdes uden stor Kamp i det menneskelige Hjerte. Alle Fornuftige ville og lettelig kunne skjønne, at denne Troe, hvorved vi holde forvist, at Gud vaager over os, bønhører os, forlader os vor Synd, er en overnaturlig Ting. Thi det menneskelige Hjerte af sig selv kan intet saadant med Wisshed slutte om Gud, og derfor er da Troen derpaa hverken hos de Ugudelige eller Djevlene. — Hvis forresten nogen af disse Sophister skulde gjøre den Indvending, at Retfærdigheden jo er noget, som tilhører Villien, hvorfor den ei kan tillægges Troen, som hører til Erkjendelse og Forstand, saa er Svaret til dem herpaa meget let; thi de selv indrømme jo i deres Skoler, at Villien behersker Erkjendelsen og Forstanden, saa denne giver Guds Ord Bifald. Men vi sige meget klarere: saa vist som Syndens og Dødens Skræk ei er blot i Tanken og Forstanden, men skrækkelige Rørelser i Villien, som flyer Guds Dom, saa vist er Troen ei heller en blot Erkjendelse i Forstanden, men tillige en fast Tilid i Villien, at Mennesket nemlig vil annamme det, som tilbydes ham ved Forjættelsen. Saaledes bruger Skriften dette Ord Troe, som det tidtansførte Sted Rom. 5, 1. vidner. Retfærdiggjøre betyder paa dette Sted efter Rettergangsproget at frifjende den Skyldige og erklære ham for retfærdig, men formedelst en Andens Retfærdighed, nemlig Christi, som meddeles os ved Troen. Da altsaa i denne Mening vor Retfærdighed er en Tilregnelse af fremmed Retfærdighed, maae vi nødvendig tale anderledes om Retfærdigheden, end naar vi i Philo-

sophien eller for den borgerlige Domstoel spørge om egen Gjernings Retfærdighed, der visselig har sit Udspring af Villien. Derfor siger S. Povel 1 Cor. 1, 30: Af Ham ere vi i Christo Jesu, som er gjort os af Gud til Wiisdom og Retfærdighed og Helliggjørelse og Forløsning." Og 2 Cor. 5, 21: „Ham, som ei kjendte Synden, haver Han gjort for os til Synd, at vi i Ham skulde have den Retfærdighed, som gjelder for Gud." Men fordi Christi Retfærdighed stjenkes os ved Troen, saa er Troen og Retfærdigheden i os det, som tilregnes os saa, at vi blive Gud velbehagelige, formedelst Guds egen Anordning; som Paulus siger: „Troen tilregnes til Retfærdighed" (Rom. 4, 3). Og hvis vi da for nogle Ordskævers Skyld skulle udtrykke os skolemæssigt, da er Troen retteligen at nævne som Retfærdighed, fordi den er Lydighed imod Evangeliet. Thi det er vitteligt, at Lydighed imod den Hæieres Bud er en Deel af Retfærdigheden, som giver enhver hvad ham tilkommer. Og denne Lydighed mod Evangeliet regnes saaledes til Retfærdighed, at alene formedelst denne, fordi vi ved den tilegne os Christi Forsoning, behage de gode Gjerninger eller Lydighed imod Loven. Thi ei kunne vi fuldestgjøre Loven, men Manglen tilgives os formedelst Christum, som Paulus siger Rom. 8, 1: „Saa er nu ingen Forømmelse for dem, som ere i Christo Jesu." Denne Troe giver Gud Æren, giver Gud hvad Hans er, der ved at den i Lydighed modtager Forjættelserne, som og S. Povel siger Rom. 4, 20: „Han tvivlede ei paa Guds Forjættelse ved Bantroe, men var stærk i Troen og gav Gud Æren." Saaledes er det da Evangeliets Gudsdyrkelse at modtage de gode Ting af Gud, men Lovens derimod at tilbyde og frembære Gud vore gode Gjerninger. Men ei kunne vi tilbyde Gud noget af vort, med mindre vi i Forveien ere forligede med Ham og gjenfødte. Og visselig giver denne Artikel en Fylde af

Trost, at det nemlig er den fornemste Gudsdyrkelse i Evangeliet at ville modtage af Gud Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed. Om denne Dyrkelse taler Christus hos Johannes 6, 39, der han siger: " Dette er min Faders Villie, at enhver, som seer Sønnen og troer paa Ham, skal have det evige Liv." Og Faderen siger: „Dette er min elskelige Søn, i hvilken jeg haver Velbehag, herer Ham!" — Vore Modstandere derimod tale om Lydighed imod Loven, men ei om Lydighed imod Evangeliet, skjøndt vi dog ikke kunne adlyde Loven, førend vi ere gjenfødte ved Evangeliet, ikke kunne elske Gud, førend vi have modtaget Syndernes Forladelse. Thi saalange vi føle, at Han er os vred, flyer den menneskelige Natur for Hans Brede og Dom.

Hvis nogen endnu paa sophistisk Wiis skulde indvende os: Hvis Troen er det, hvorved vi ville annamme hvad der tilbydes os i Guds Forjættelser, saa synes tvende forskjellige Ting at sammenblandes, nemlig Troen og Haabet; thi Haabet er det egentlig, som venter paa Forjættelserne; saa svare vi: at disse begge, Troen og Haabet, ei saaledes kunne adskilles i Gjærningen, som erkesløse Hoveder i Skoleundersøgelser adskille dem. Thi ogsaa i Brevet til Hebræerne (II, 1.) bestemmes Troen at være en Forventning af de Ting, som haabes. Men hvis nogen endelig vil adskille begge, saa sig vi, at Haabets Gjenstand er hvad der skal skee, men at Troen gaaer saavel paa de tilkommende som nærværende Ting og modtager i det Nærværende Syndernes Forladelse, som er fremsat i Forjættelsen. Heraf haabe vi, at det noksom kan skjønnes, baade hvad Troen er og at vi ere nødte til at antage, at vi ved Troen retfærdiggjøres, forliges med Gud og gjenfødes. Thi vi ville jo lære Evangeliets, ei Lovens Retfærdighed. Men de, som lære, at vi retfærdiggjøres ved vor Kjerlighed, lære Lovens Retfærdighed og bortfjerne Christum som Midler paa

Retsfærdiggjørelsens Bei. Dette er altsaa klart og aabensbart, at vi ikke ved Kjerligheden, men ved Troen overvinde Syndens og Dødens Skræk, at vi ikke kunne sætte vor Kjerlighed og Dypfyldelse af Løven imod Guds Bredde, thi „ved Christum have vi Udgang til Faderen“ (Rom. 5, 2). Denne Sætning indskærpe vi saa ofte for Lydelighedens Skyld; thi den viser hele vor Sags Beskaffenhed paa det klareste, og naar den sluttigen og nøie overveies, kan den give de fromme Sjæle fuldkommen Dyplysning og Beroligelse. Derfor er det godt siendse at have den paa rede Haand og for Øine, ikke blot for at vi kunne sætte den imod Modstandernes Lære, som ville, at vi ikke ved Troe, men ved vor Kjerlighed og Fortjeneste uden Christo, som Midler, skulle have Udgang til Gud, men og, for at vi ved den kunne opreise os i Samvittighedens Vængstelser og øve vor Troe. Det er jo klart, at vi uden Christi Bistand ei kunne gjøre Løven, som Han selv siger: „Uden mig kunne I intet gjøre“. Altsaa førend vi tænke paa at fyldestgjøre Løven, maae vore Hjerter ved Troen være gjensædte.

Heraf kan det og let skjønnes, hvorfor vi dadle Modstandernes Lære om fuldkommen Fortjeneste. Naturligviis, fordi de derved intet tale om Troen, at vi ved Troen formedelst Christum behage Gud, men digte, at gode Gjerninger, som ere øvede i og ved Kjerlighed, ere en Retsfærdighed, som i og for sig behager Gud og er værdig til det evige Liv, uden at have Christum, som Midler, behov. Hvad er det andet end at overføre Christi Ære paa vore Gjerninger, at vi nemlig behage Gud for vore Gjerningers Skyld, ei formedelst Christum? hvad andet end at berøve Christo sit Midlerembeds Ære, skjøndt han dog er vor Midler, ei blot i Begyndelsen af Retsfærdiggjørelsen, men bestandig? Og S. Povel siger, at hvis den, som er retsfærdiggjort i Christo, skulde have fornødent siden efter at søge en anden Retsfærdighed, saa

tillagde vi jo Christo at være Syndens Tjener, d. e. ei at retfærdiggjøre os fuldkomment (Gal. 2, 15 — 17). Bisselig er det saare urimeligt hvad Modstanderne lære, at gode Gjerninger ved fuldkommen Fortjeneste fortjene Naaden; thi naar siden efter Retfærdiggjørelsens Begyndelse Samvittigheden ofte ængstes, som det skeer, skal da Naadens Tilflugt søges ved gode Gjerninger og ei ved Troen paa Christum? — For det andet: Modstandernes Lære lader Samvittighederne i Tvivl, saa de aldrig kunne være rolige, fordi Loven stedse anklager os, at den ei fyldestgøres, endog vi gjøre gode Gjerninger. Thi stedse begjærer Kjodet imod Nanden. Hvorledes skal da her Samvittigheden finde Fred uden ved Troen, naar vi erkjende, at vi formedelst Christum, men ei for egne Gjerningers Skyld behage Gud? Hvad Gjerning skulle vi finde, som vi kunne agte værdig det evige Liv, forudsat, at Haabet til dette skal afhænge alene af vore Fortjenester? Imod saadanne Tvivl gjelder Pauli Ord: „Retfærdiggjorte ved Troen have vi Fred“ eller bør visselig antage, at formedelst Christum Retfærdighed og det evige Liv skjenkes os. Og om Abraham siger han: „Imod Haab troede han paa Haabet“ (Rom. 4, 18). — For det tredje: hvorledes skal Samvittigheden fornemme, at Gjerninger ere ovede nok i Kjærlighed, til uden Feil at kunne slutte, at den selgelig af Fortjeneste er Naaden vis? Hele denne Adskillelse mellem fuldkommen og vedhørlig Fortjeneste er, som vi jo alt ovenfor have sagt, alene opdigtet, for at undvige Skriftens klare Vidnesbyrd; thi den Handlendes Hensigt giver jo intet Lys om Fortjenesternes Grader; men de sikkre Hyklere ville altid troe, at deres Gjerninger ere værdige til at de desformedelst holdes for retfærdige, hvorimod de forfrakkede Samvittigheder ville tvivle om Fyldestgjørelse ved nogen Slags Gjerninger, og altsaa altid søge nye og arbeide uden Troe, indtil Fortvivlelsen overvælder dem.

Kort alt, hvad Modstanderne herom lære, er fuldt af Van-
 skeligheder og Bilsfarelser. — For det fjerde: Hele Kir-
 ken bekjender, at det evige Liv skjenkes os af Barmhjer-
 tighed. Thi saaledes siger Augustinus i Bogen om
 Naaden og den frie Billie, hvor han taler om de Helli-
 ges Gjerninger efter Gjenfødselen: „Ikke ved vore For-
 tjenester, men af sin Barmhertighed, fører Gud os til
 det evige Liv.“ Og i den niende Bog af Bekjendelser-
 ne: „Vee Menneffene, om deres Liv er nok saa priis-
 værdigt, naar det skal dømmes uden af Barmhertighe-
 den.“ Og Cyprianus siger i sin Udlægning af
 Herrens Bøn: „Alt ingen skal tykkes om sig selv som
 skyldfri, og ved at ophøie sig styrtes des dybere, saa
 læres og paamindes han om, at han daglig synder, i
 det at han daglig befales at bede om Syndsforladelse.“
 Men det er jo en noksom bekjendt Sag og haver mang-
 foldige af de klareste Vidnesbyrd saavel i Skriften som
 hos Kirkesædrene, der alle som med een Mund bekjende,
 at vi, skjøndt vi have gode Gjerninger, alligevel trænge
 til Barmhertigheden. Men Troen er det, som fæster
 Diet paa denne Barmhertighed og saaledes opreiser og
 trøster os. Hvorfor Modstanderne lære meget ilde, naar
 de saaledes ophøie Fortjenesterne, at de ingen Plads
 lævne Troen, som griber og annammer Barmhertighe-
 den. Og som vi ovenfor have sagt, at Forjættelsen og
 Troen ere tvende Ting, som høre uadskillelig sammen,
 og at Forjættelsen ei kan erholdes uden ved Troen, saa
 sige vi her: at den forjættede Barmhertighed ligeledes
 kræver Troe, og at begge ei kunne adskilles. Med Rette
 altsaa badle vi Læren om fuldkommen Fortjeneste, da den
 intet lærer om den retfærdiggjørende Troe og fordunkler
 Christi Gæ og Midlerembede. Og ei maae vi agtes for
 i dette Stykke at lære noget nyt, da Kirkesædrene over-
 alt meget klart bekjende den Sætning, at vi trænge til

Barmhertigheden, endog vi gjøre gode Gjerninger. Det samme indskærper og Skriften ofte, som Ps. 143, 3: „Gak ei i Rette med din Tjener, thi for dit Nafn skal ingen Levende retfærdiggjøres.“ Her viser Psalmisten, at alle, endog Hellige og Guds Tjenere, ei tør rose sig af deres Retfærdighed, naar ikke Gud vil tilgive, men dømme og overbevise deres Hjerter. Thi hvor andensieds David ophvier sin Retfærdighed, der taler han om sin Sag imod Guds Ords Fiender og Forfølgere, ei om sin personlige Reenhed og Ustraffelighed, og beder, at Guds Vre og Sag maa forsvares, som Ps. 7, 9: „Døm mig Herre efter min Retfærdighed og Fromhed.“ Og atter Ps. 130, 3. siger han: „Hvis du vil lægge Merke til Overtrædelserne, Herre, hvo kan da bestaae?“ Og Hiob 9, 30. hedder det: „Om jeg end tvættede mig i Sneevand og rensede mine Hænder af Brønden, vil du dog ikke holde mig for reen.“ Drdspr. 20, 9: „Hvo kan sige: jeg er reen i mit Hjerte og fri fra Synd?“ I Jo. 1, 8: „Hvis vi sige, at vi ikke have Synd, da bedrage vi os selv, og der er ikke Sandhed i os.“ Og i Herrens Bøn, som Christus lærte os at bede, bede selv de Hellige om Syndernes Forladelse; altsaa have og de Hellige Synd. 5 Mos. 4, 24: „Din Gud er en fortærende Ild.“ Zach. 2, 13: „For Herrens Nafn forstumme alt Kjød.“ Jes. 40, 6. 7: „Alt Kjød er Høe, og alt dets Pryd er som en Blomst paa Marken. Høet fortørres, som Blomsten henvisner, naar Herrens Vande blæser derpaa“ d. e. Kjød og Kjødets Retfærdighed kan ei bestaae i Guds Dom. Jon. 2, 9: „Forgjebes holde de paa forfængelige Ting, som forlade Barmhertigheden“ d. e. al Menneskets Fortrosthing er forgjebes, uden Fortrosthingen til Guds Barmhertighed; kun Barmhertigheden frelser os, men egne Fortjenester og egne Gjerninger kunne ikke frelse os. Ligesaa Daniel 9, 18 — 19: Vi faste os for dig i Bøn, ei stolende paa vor Retfærdighed, men paa din

store Barmhertighed. *Al Herre! her, al Herre!* vær naadig, mærk paa min Ben og fuldfør det, tøv ei at komme for din egen Skyld; thi din Stad og dit Folk ere kaldede efter dit Navn!" Her lærer Daniel os at flye til Barmhertigheden, naar vi bede, det er at have Tillid til Guds Barmhertighed, men ei til vore egne Fortjenester for Guds Naahyn. Ja vi gad nok see, hvorledes vore Modstandere ville bære sig ad i Bønnen, hvis ellers disse vanhellige Menneſker nogensinde bede noget af Gud. Hvis de ville beraabe sig paa deres Værdighed, fordi de have Kjærlighed og gode Gjæringer, og fordre Naaden som forskyldt derfor, saa bede de jo som Pharisæeren hos Lucam 18, 11, der siger: „Jeg er ikke som de andre Menneſker.“ Hvo der saaledes begjærer Naaden og ikke støtter sig paa Guds Barmhertighed, forhaaner Christus, der, som vor Ypperstepræst, indlægger Forbøn for os. Kun da støtter Bønnen sig paa Guds Barmhertighed, naar vi troe, at vi vorde bønhørte for denne vor Ypperstepræsts Skyld, som Han selv siger: „Hvadsomhelst I bede Faderen om i mit Navn, det skal Han give eder“ (Jo. 14, 19). „I mit Navn,“ siger Han; thi uden Ham kunne vi ikke komme til Faderen. Herhid hører og Christi Udsagn i Luca 17, 10: „Naar I have gjort alt hvad der var eder befaleet, da siger, vi vare unyttige Tjenere.“ Disse Ord udsige klarligen, at Gud frelser os ved sin Barmhertighed og formedelst sin Forjættelse, ikke at Han er os det skyldig for vore Gjærningers Fortjeneste. Men vore Modstandere lege her med Herrens Ord, i det de vende bag for og sige os: Mesget snarere kunde man da paastaae: Hvis I have troet alt, da siger: vi vare unyttige Tjenere. Og dernæst tilføle de, at Gud ingen Gavn haver af vore Gjæringer, men at de for os ere gavnlige. See her, hvor det barnagtige sophistiske Spil med Begreber forlyster dem! Og

endog det ikke var værd at svare til lige Laabeligheder, ville vi dog med eet Ord eller to berøre det. For det første bruge vore Modstandere jo Troen her i en ganske feilagtig Mening mod os; thi dersom vi dermed forstode hiin historiske Kundskab og Visshed, som ogsaa kan være i Djævlene og de Ugudelige, saa vilde de visselig slutte retteligen, at Troen er en unyttig Ting. Men vi tale slet ikke om denne historiske Kundskab, men om Tillid til Guds Naades og Barmhertigheds Tilfagn. I adenne Bekjendelse, at vi ved vore Gjerninger ere uduelige Tjenere, er selve Troens Kæst, som ogsaa er klart af hiint ovenanførte Exempel af Daniels Bøn (Dan. 9, 18. 19). Thi Troen frelser os, fordi den griber Barmhertigheden eller Naadens Forjættelse, endskjøndt vore Gjerninger ere intet værd. Naar dette saa ret forstaaes, haver det intet paa sig med Modstandernes Slutning. Thi fordi jeg kan slutte saa: Naar du endog har gjort alt, maa du dog ikke stole paa dine egne Gjerninger, er jeg derfor ikke berettiget til at indføre dette som en lignende Slutning: Naar du endog har troet alt, maa du dog ikke stole paa den guddommelige Forjættelse. Det er to ganske forskjellige Sætninger: i den første tales om Tillid til vore egne Gjerninger, i den anden om Tillid til den guddommelige Forjættelse. Christus fordømmer Stolen paa vore egne Gjerninger, men Han kan dog visselig ikke fordømme, at vi stole paa Hans Forjættelse, ikke ville, at vi skulle mistvivle om Guds Naade og Barmhertighed. Han straffer vore Gjerninger som uværdige, men straffer ingenlunde Forjættelsen, som tilbyder Barmhertighed af Naade. Herligt siger her Ambrosius¹⁾: „Guds Naade skulle vi erkjende, men ikke miskjende vor Natur. Naadens Forjættelse skulle vi lide og troe paa, men ikke paa vor Natur eller Dyd.“ Men

¹⁾ Ambrosius in Luc. 17, 8.

vore Modstandere gaae her frem paa deres gamle Viis, at de forvende hvad som af Skriften siges om Troen, saa det bliver tvertimod Troens Lærdom. Ogsaa den Udflugt er jo ganske barnagtig, naar de ville, at vi kaldes unyttige Tjenere, fordi vore Gjerninger ikke ere Gud til nogen Gavn, men os til Gavn. Kristus taler jo om den Nyttighed, som gjør, at Gud skylder os sin Naade. Dog det vedkommer ei dette Sted, at disputere om det Nyttige og Unyttige. Kun saameget er jo klart, at u n y t t i g e Tjenere det vil sige: som ei gjøre Gyldest, fordi ingen elsker Gud, frygter Gud eller troer paa Ham, saaledes og saameget som han burde. — Lad os altsaa tilfidesætte disse Modstandernes frostige Indvendinger, thi alle forstandige Folk ville let skjønne, hvad Dommen derover maa blive, naar de engang komme frem for Lyset. I de simpleste og klareste Ord have de fundet et Anstød, skøndt dog hver Mand seer, at det er Tilliden til vore egne Gjerninger, som udtrykkelig misbilliges.

Lad os altsaa holde fast ved hvad hele den christelige Kirke bekjender, at vi frelles ved Barmhertigheden. Og at ingen skal kunne oplaste sig den Indvending: Men naar vi skulle frelles ved Barmhertigheden, saa maa der jo gaae noget foran hos dem, som Frelsen vorder til Deel, hvorpaa de kunne skjælnes fra dem, som den ikke vorder til Deel; saa maae vi ogsaa herover erklære os. Thi ihærdeleshed af denne Grund synes Scholastikerne at have opstillet Læren om fuldkommen Fortjeneste. Og visselig kan denne Tanke ogsaa give Sindet nok at bestille. Vi ville altsaa svare korteligen. Netop derfor, at Haabet kan være fast, at der kan være en foregaaende Adskillelse mellem dem, som Frelsen vorder ti Deel, og dem, den ikke vorder til Deel, maae vi nødvendigvis antage, at vi frelles ved Barmhertigheden. Dette, saaledes simpelt hensat, synes unægtelig ved første Øiekast urimeligt. Thi i Rettergang og menneskelig Dom

er Retten eller det, som skyldes og bør skee, det visse, men Barmhertigheden noget uvist. Men ganske anderledes forholder det sig med Guds Dom. Her haver Barmhertigheden en klar og sikker Forjættelse og Guds Befaling; thi Evangeliet er forsaavidt den Befaling, at vi skulle troe, at Gud er os naadig for Christi Skyld. „Gud sendte ikke sin Søn til Verden, at Han skulde domme Verden, men at Verden skulde frelses ved Ham. Hvo, der troer paa Ham, dømmes ikke“ (Jo. 3, 17. 18). Saa ofte Talen altsaa er om Barmhertigheden, maa Troen til Forjættelsen forstaaes med. Og denne Troe giver et fast Haab, fordi den støtter sig paa Guds Ord og Befaling. Hvis Haabet alene skulde støtte sig paa Gjæringer, da vilde det jo være uvist, fordi ingen Gjæringer kunne stille Samvittigheden tilfreds. Og denne Troe netop er det, som gjør Adskillelsen mellem dem, Frelsen vorder til Deel, og dem, den ikke vorder til Deel, mellem Værdige og Uværdige: fordi det evige Liv er forjættet de Retfærdiggjorte, men Troen alene retfærdiggjør.

Men her ville Modstanderne igjen raabe, at gode Gjæringer slet ikke ere fornødne, naar de ikke fortjene det evige Liv. Slige Fordreielser af vor Mening have vi besvaret ovenfor. Jo visselig er det nødvendigt at gjøre gode Gjæringer; og de Retfærdiggjorte, siige vi videre, er det evige Liv forjættet. Hvorimod de, som vandre efter Kjødets hverken beholde Troen eller Retfærdigheden. Derfor retfærdiggjøres vi, for at vi som retfærdige kunne begynde at gjøre gode Gjæringer og adlyde Guds Lov. Derfor gjensædes vi og annamme den Hellige Aand, at det nye Liv kan frembringe nye Gjæringer, nye aandelige Kærelser, Gudsfrygt, Kjerlighed til Gud, Had til verdslige Lyster. Den Troe, hvorom vi handle, sædes under Poenitentsen, og maa være og styrkes under Farer og Fristelser, ved gode Gjæringer, at vi desto sikkrere kunne antage, at Gud for Christi

Skyld vil ansee os, forlade os vore Synder, bønhøre os. Men slige Ting læres ikke uden megen og alvorlig Kamp. Hvor ofte vender ei Samvittighedens Bebreidelse tilbage, hvor ofte stemmer og skynder den ei til Fortvælselse, naar den foreholder os enten de gamle eller de nye Synder eller vor Naturs Ureenhed overhovedet? Denne Haandskrift udsettes ikke uden stor indvortes Kamp, saa Erfaringen selv vidner, hvor vanskelig en Sag Troen er. Og medens vi nu under Samvittighedens Skraak opreises og fatte Trost, vore tillige andre aandelige Rørelser, Gudskundskab, Guds frygt, Haab og Kjærlighed til Gud, og vi gjenfødes, som S. Povel siger, til Guds Erkjendelse, og betragtede vor Herres Herlighed omkæbes vi til det samme Billede, det er: vi erholde sand Kundskab om Gud, at vi rettelig kunne frygte Ham og troe paa Hans naadige Forsorg og Bønhørelse. Denne Gjenfødsel er ligesom en Begyndelse til det evige Liv, som S. Povel siger: „Naar Kristus er i eder, saa er Legemet dødt for Syndens Skyld, men Aanden lever“ (Rom. 8, 10). Og: „Vi skulle overlades, saafremt vi ellers befindes klædte, og ei nøgne“ (2 Cor. 5, 2. 3). Heraf kan den sandhedskjærlige Læser domme, at vi visse vil kræve gode Gjæringer, eftersom vi lære, at Troen maa undfanges i Poenitentsen, og derefter vore til sand Anger, og vi netop i disse Ting sætte den christelige og aandelige Fuldkommenhed, at baade nemlig Poenitentsen og den rette Troe i Poenitentsen fuldkommes. Dette kan bedre forstaaes af de fromme Gemytter end hvad der læres om den beskuelige Fuldkommenhed hos Modstanderne. Men som Retsfærdiggjørelsen tilhører Troen, saa tilhører det evige Liv og Troen. S. Peder siger: „I opnaae Maalet for eders Troe, Sjelenes Salighed“ (1 Pet. 1, 9). Ogsaa Modstanderne tilstaae, at de Retsfærdiggjorte ere Guds Børn og Christi Medarbejdere. Men imidlertid fortjene og Gjæringerne, som behage

Gud formedelst Troen, andre legemlige og aandelige Belønninger. Thi der skal være Forskjel i de Helliges Herlighed og Ære.

Videre indvende Modstanderne os, at det evige Liv kaldes en Løn, hvorfor det er nødvendigt, at man maa fortjene det ved gode Gjerninger og fuldkommen Fortjeneste. Vi svare kort og simpelt hertil. Paulus kalder det evige Liv en Gave (Rom. 6, 23), fordi naar Retfærdigheden er os skenket, blive vi tillige Guds Børn og Christi Medarbejdere, som Johannes siger: „Hvo der troer paa Sønnen, haver det evige Liv“ (Jo. 3, 36). Og Augustinus siger ¹⁾ med saa mange, der fulgte ham: „Gud kroner sine Gaver i os.“ — Men ellers staaer der og skrevet: „Eders Løn skal være stor i Himlene“ (Luc. 6, 35). Hvis nu disse Udsagn synes Modstanderne at stride med hinanden, saa lad dem selv hitte Rede deri. Men det er vist, de ere ganske ubillige Dominere; thi de udelade Ordet: Gave, og see slet ikke hen paa Grundvolden for hele denne Sag, men tage derimod det Ord: Løn for sig, og udlægge det paa det strengeste, ikke alene imod Skriften, men og imod almindelig Talebrug. Og nu slutte de saaledes, at fordi det evige Liv kaldes en Løn, ere vore Gjerninger af den Beskaffenhed, at de maae ansees som et Værd, hvilket det evige Liv skyldes; at de altsaa ere værdige til Naaden, uden at behøve Christi Mellemkomst eller Troen. Det er nu visse en splinterny Slutningskunst, saasnart man hører Ordet Løn at slutte: altsaa have vi ikke Kristus fornøden, som Midler, eller Troen, formedelst hvilken vi have Adgang til Gud. Hvo seer ikke, at dette kun hænger slet sammen? Dog vi ville slet ikke fiendes med dem om Ordet Løn; kun det er det, vi stride om, om de gode Gjerninger i og for sig ere værdige til

¹⁾ Augustin. de gratia et libero arbitrio c. 6. Comm. in Pl. 88. 98. 102. 139. Homil. 14 in Jo. I, 50.

Naaden og det evige Liv, eller om de behage alene for-
 medelst Troen, som griber Christum som Midler. Vore
 Modstandere nu tillægge Gjerningerne ei alene det, at
 de ere værdige Naaden og det evige Liv, men digte endog
 ovenikjøbet, at de selv have Fortjenester tilovers, som
 de kunne skjenke andre og dermed retfærdiggjøre dem;
 som naar Munkene sælge deres Ordners Fortjenester til
 andre. Saaledes danne de efter Chryssippi Wiis en stor
 og vældig Slutning, saasnart de blot høre Ordet Løn.
 Da hedder det: Her tales om Løn, altsaa have vi Gjer-
 ninger, som ere den Værdie, hvorfor samme Løn skyldes;
 og videre: altsaa behage Gjerningerne for deres egen
 Skyld, ikke for Christi, vor Midlers, Skyld. Og frem-
 deles: naar en har flere Fortjenester end den anden, saa
 maae der jo være nogle, som have Fortjenester tilovers;
 og altsaa kunne de af disse skjenke andre, som fortjene
 det. Ja hie et Dieblif, kjere Læser, du har endnu ikke
 hele Slutningskjeden. Thi endnu tilføie de visse Legu
 paa denne Gave af Fortjenesten, de selv have tilovers,
 iføre den Dødes Legeme deres Ordensskappe o. s. v.
 Ved alle deßlige sammenragede Slutninger fordunkle de
 Christi Velgjerning og Læren om Troens Retfærdighed.
 Men ingenlunde er det vor Mening at begynde en Ord-
 sifrid med Modstanderne om Ordet Løn. Thi naar de
 ville indrømme, at vi ved Troen formedelst Christum ag-
 tes for retfærdige, og at de gode Gjerninger behage Gud
 formedelst Troen, skulle vi siden vel komme tilrette om
 Lønnen. Ja vi ville endog tilstaae, at det evige Liv er
 en Løn, forsaavidt nemlig at det skyldes Forjættelsen,
 men ei vore Fortjenester. Thi forjætter er Retfærdig-
 gjørelsen, som vi ovenfor have viist er egentlig en Guds
 Gave, og med denne Gave er forbundet Forjættelsen af
 det evige Liv, som S. Povel siger: „Dem, Han haver
 retfærdiggjort, dem haver Han og herliggjort“ (Rom.
 8. 30). Og i samme Mening: „Mig er henlagt Ret-

færdighedens Krone, som Herren, den retfærdige Dømer, skal give mig" (1 Tim. 4, 8). Thi Kronen skyldes de Retfærdige formedelt Forjættelsen. Og denne Forjættelse bør det de Hellige at vide, ikke at de skulle arbejde for deres egen Ære og Nytte; men arbejde for Guds Ære. Dog for at de ei skulle forsvikle i Gjenvendigheder, maae de tillige kjende Guds Villie, at Han vil bistaae, udfrie og frelse dem. Skjøndt anderledes høre de fuldkomne, anderledes de skrøbelige Christne Forkyndelsen af Straffe og Belønninger. Thi de Skrøbelige arbejde for deres egen Nyttes Skyld. Men alligevel er Forkyndelsen af Belønninger og Straffe nødvendig. I Straffenes Forkyndelse vises Guds Brede; det hører altsaa til Pœnitentsens Prædiken. I Belønningernes Forkyndelse vises Naaden. Og ligesom Skriften ofte i Tale om de gode Gjæringer indbefatter Troen (thi den vil, at Hjertets Retfærdighed skal have Frugterne med sig), saaledes tilhyder den og ofte med Belønningerne Naaden tillige, som Jes. 58, 20. 21. og ofte ellers hos Propheterne. Vi tilstaae og hvad vi ofte have vidnet, at Skjøndt Retfærdiggjørelsen og det evige Liv tilkomme Troen, saa have dog de gode Gjæringer andre legemlige og aandelige Belønninger, thi „enhver skal modtage sin Løn efter sit Arbeide" (1 Cor. 3, 8). Thi Evangeliets Retfærdighed, som afhænger af Naadens Forjættelse, modtager uden Fortjeneste Retfærdiggjørelsen; men Lovens Opfyldelse, som følger paa Troen, seer hen paa Loven, ved hvilken ei uforskyldt, men for vore Gjæringer, Løn tilbydes og skyldes os; men de, som fortjene denne, ere iforveien retfærdiggjorte, førend de kunne opfylde Loven. Altsaa ere de i Forveien blevne indlemmede i Guds Søns Rige og Christi Medarvinger, som Paulus siger (Rom. 8, 17). Men Modstanderne, saa ofte der tales om Fortjeneste, overføre strax Tanken til Retfærdiggjørelsen, da dog Evangeliet tilbyder os denne uden

al vor Fortjeneste, for Christi Fortjenesters Skyld, og disse meddeles os ved Troen. I øvrigt fortjene de gode Gjerninger og Kampen for Troens Sag ei Retfærdiggjørelse, men andre Belønninger, saaledes som det i disse Sprog bestemmes: „Hvo som saaer karrigt, skal og høste karrigt, men hvo som saaer rundeligen, skal høste rundeligen“ (2 Cor. 9, 6), ved hvilke Ord Belønningens Forhold sammenlignes med Gjerningens Forhold. Og fremdeles: „Er din Fader og din Moder, at du maa leve længe paa Jorden“ (2 Mos. 20, 12). Ogsaa her fremfatter jo Loven Belønningen for en bestemt Gjerning. Skjøndt altsaa Lovens Opfyldelse fortjener Løn (thi Løn er egentlig noget, som hører til Loven), saa bør vi dog altid mindes, at Evangeliet tilbyder Retfærdiggjørelsen uden al vor Fortjeneste, og at vi ei kunne holde eller opfylde Loven, før vi ere forligede med Gud, retfærdiggjorte og gjensødte; og at selv denne Opfyldelse af Loven ikke vilde behage Gud, uden vi i Forveien vare ham behagelige formedelst Troen. Om Ordet Løn kunde ellers siges adskilligt andet, af Betragtningen af Lovens Natur, hvilket vi dog, fordi det er noget omstændeligt, ville gemme til et andet Sted.

Men alligevel blive Modstanderne ved at paastaae, at de gode Gjerninger i egentlig Forstand fortjene det evige Liv, fordi S. Povel siger Rom. 2, 6. 10: „Han skal give enhver efter sine Gjerninger“ og: „Er, Hæder og Fred over hver den, som gjør det Gode.“ Jo. 5, 29: „De, som have gjort Godt, skulle opstaae til Livets Opstandelse.“ Matth. 25, 35 ff: „Jeg var hungrig og I gave mig at spise o. s. v.“ Paa disse og alle lignende Steder, hvor Gjerningerne prises i Skriften, er det nødvendigt at forstaae ei blot udvortes Gjerninger, men ogsaa Hjertets Retfærdighed, fordi Skriften ikke taler om udvortes frømtet Væsen, men om det indre Menneskes Reenhed. Og saa ofte der tales om Loven og Gjerninger, maa man vide, at Christus som Midler ei maa lukkes ude. Thi Han er Lovens Ende, og selv siger Han: „Uden mig kunne I intet gjøre“

(Jo. 15, 5). Efter denne Regel have vi ovenfor sagt kan alle de Steder, der handle om Gjæringer, rettelig forstaaes. Naar derfor det ewige Liv tillægges Gjæringerne, saa er det saaledes at forstaae, at det skjenkes de Retfærdiggjorte, fordi ingen, uden han er retfærdiggjort og ledes af Christi Aand, kan gjøre gode Gjæringer. Og ei behage de gode Gjæringer uden Troen; thi „uden Troen er det umuligt at behage Gud“ (Hebr. 11, 6). Naar altsaa Paulus siger: „Han skal give enhver efter sine Gjæringer.“ saa maa det ei blot forstaaes om enkelte Gjæringer, men om hele Livets Retfærdighed. Saaledes og: „Ere hver den, som gjør det Gode,“ det vil sige: den Retfærdige. Og naar Kristus forjætter det ewige Liv i de Ord: „J have givet mig at spise“ o. s. v., da opregner Han disse Stykker aabenbart som Vidner paa Hjertets og Troens Retfærdighed. Paa denne Maade indbefatter Skriften ofte den indvortes Retfærdighed med dens udvortes Frugter, og taler ofte om Frugterne alene, for desbedre at forstaaes af de Uerfarne, og for at tilkjendegive, at den kræver et heelt nyt Liv, en ny Skabning i Christo. Intet fornuftigt Menneske kan dømme anderledes, og ikke er det nogen tom Spidsfindighed, vi her forsvare, ei heller ville vi adskille Frugterne fra Hjertets Retfærdighed, men forlange blot, at Modstanderne skulle tilstaae, at disse Frugter, de gode Gjæringer, behage alene formedelst Troen og Christum, vor Midler, men ei af sig selv ere værdige til Naaden og det ewige Liv. Og det er det, vi dadle i Modstandernes Lære, at de ved at udrive Skriftstederne om Gjæringer af deres Sammenhæng og forklare dem paa filosofisk eller jødisk Viis ophæve Troens Retfærdighed og Christi Embede som Midler. Thi af disse Steder slutte de, at Gjæringerne fortjene det ewige Liv, deels af vedbørlig, deels af fuldkommen Fortjeneste, naar nemlig Kjerligheden kommer til, og altsaa retfærdiggjøre os. Denne Wildfarelse ophæver altsaa ganske Læren om Troens Retfærdighed, som dog visselig ei bør tilfidesættes i Christi Kirke; thi uden den kan Christi Embede og Herlighed ei forstaaes, og hele Læren om Retfærdiggjørelse bliver da blot Lovens Lære. Men fremfor alt bør vi jo dog holde fast ved Evangeliet og Læren om Forjættelserne, der formedelst Christum ere skjenkede os. Det er altsaa ingenlunde Smaating vi strides om med Modstanderne; det er ikke et Skolestrævelserie, vi søge, naar vi irettesætte dem, fordi de lære at fortjene det ewige Liv ved Gjæringer uden al Hensyn til Troen, som tilegner sig Christum som Midler. Thi om denne Troe, som troer, at Faderen er os naadig for Christi Skyld, findes ei en Tøddel i alle Skoletheologernes Skrifter. Overalt lære og mene de, at vi ere retfærdige for vore Gjæringers

Skold, der ere Fornuftens eller den Kjerligheds Værk, hvorom
være tale.

Nu have de og videre adskillige gamle Nvæder eller Sententser,
som ikke ere ueens med det, vi lære, men af dem tydes ganske falskel-
heden. Saaledes er det almindelig Tale i Skolerne: at de gode Gjer-
ninger behage formedelt Naaden, at man skal forlade sig paa Guds
Naade. Men derefter udtyde de Naaden saaledes, at derved skal
forstaaes den Kjerlighed, hvormed vi elske Gud; som om de Gamle
og havde meent, at vi skulde forlade os paa vor Kjerlighed, som vi vis-
selig ofte maae kjende og bekjende er ganske liden og ureen. Skjendt
meest latterligt er det, at de ville lære, man skal forlade sig paa sin
Kjerlighed, da de derhos mene, at ingen kan tilfulde vide, om han
og haver samme Kjerlighed. Hvorfor forklare de ei Naaden her ved
Guds Barmhertighed mod os? Og saa ofte Taler er om denne, maae
vi dermed forbinde Troen, som alene kan annamme den. I denne
Mening vilde de med Rette kunne sige og forsvare, at man skal forlade
sig paa Naaden, at de gode Gjerninger behage formedelt Naaden, naar
Troen griber Guds Barmhertighed. — Saaledes er det og en al-
mindelig Tale i Skolerne, at de gode Gjerninger have Værd formes-
delst Christi Lidelses Kraft. Dette er saare vel sagt; men hvorfor
tilføjer man intet om Troen? Thi Kristus er os en Naadestuel, som
Paulus siger, ved Troen. Først da, naar den ængstede Samvittighed
opreises ved Troen, og erkjender, at vore Synder ere udslattede ved
Christi Død, og at Gud formedelt Christi Lidelse atter er os naadig,
først da indseer man Christi Lidelses Kraft og Gavn. Naar derimod
Kæren om Troen tilside sættes, saa er det forgjeves at sige, at de gode
Gjerninger have Værd formedelt Christi Lidelses Kraft. — Og paa
denne Maade forvandske og mistyde de mange andre lignende Sententser
i Skolerne, fordi de intet lære om Troens Retfærdighed, og ved Troen
forstaae blot en Kundskab til Christendommens Historie eller Lære-
vættninger, ikke det, hvorved vi gribe Naadens og Retfærdighedens
Forjættelse, som levendegjør Hjerterne i Syndens og Dødens Skræk.
Naar Paulus altsaa siger: „Med Hjertet troe vi til Retfærdighed
og med Munden bekjende vi til Salighed“ (Rom. 10, 10), saa burde
vi vel Modstanderne indsee, at Apostlens Mening ikke er, at Bekjendelse
alene i og for sig retfærdiggør eller frelser os, men alene formedelt
Troen i Hjertet. Og Paulus bruger her disse Ord „at vi bekjende til
Salighed“ for at vise, af hvad Slags den Troe monne være, der er-
nærer det evige Liv, nemlig en fast og virksom Troe; men dette kan den
Troe være, med mindre den udtaler sig i aabenbar Bekjendelse. Saaledes
være behage og alle andre gode Gjerninger formedelt Troen, som vi da

i Kirke-Bønnerne bede, at de maae være Gud behagelige for Christi Skyld. Thi stedse ved Enden af en Bøn tilføies denne Slutning: „ved Christum, vor Herre.“ Derfor slutte vi, at vi ved Troen retfærdiggjøres for Gud, vorde forligte med Ham og gjensødes, ved den Troe, om hvilken Petrus melder: „at den bevarer os til den Frelse, som skal aabenbares i den sidste Tid“ (1 Pet. 1, 5). Denne Erkjendelse af Troens Væsen er høistnødvendig for ethvert Christenmenneske og yder ham den rigeste Trøst i alle Gjenvordigheder, hvorimod de, som nægte, at Mennesket retfærdiggjøres ved Troen, tillige fornægte Christi Midlerembede samt Naadens og Evangeliets Forjættelser, og lære enten Fornuftens eller Lovens Lære om Retfærdiggjørelsen.

Vi have hidtil saavidt muligt oplyst de rette Kilder til denne Sags Bedømmelse og forklaret de Steder, som Modstanderne have anført imod os. Og vi haabe at denne, skjøndt korte, Udsærelse vil være af Nytte for alle Fromme og Retteænkende til at besyrle dem i Troen, og indgyde Samvittigheden Trøst. Thi vi vide, at alt, hvad vi have sagt, er overeensstemmende med de Prophetiske og Apostoliske Skrifter, de hellige Fædre: Ambrosius, Augustinus og mange andre, ja med hele den menige og almindelige Christi Kirke, som visse- lig bekjender Christum som vor Forsoner og Retfærdiggjører. Og ingenlunde maa man sira slutte, at den Romerske-Katholske Kirke lærer og mener alt hvad Paven og Cardinalerne og Biskopperne eller enkelte Theologer og Munkke bisalde. Thi det er jo vitterligt, at Papisterne tage mere vare paa deres Magt og Herredom, end paa Christi Evangelium. Ligesaa har man jo af Erfaring seet, at mange blandt dem i deres Levnet ere aabenbare Epikuræere; og ligesaa ustridigt er det, at deres Theologer have indblandet af Philosophien mere i den christelige Lærdom end det burde at see. Og vist nok bør man dog ei tillægge disse Udsagn saa megen Vægt, at man aldrig skulde vove at afvige eet Haarsbred derafra, især da de have lært mange aabenbare Bildfarelser, som f. Ex. at vi alene af Naturens Kræfter og i den naturlige Tilstand kunne elske Gud over alt. Denne Læresætning har igjen avlet mange andre Bildfarelser, da den er vitterlig falsk; det vidner Skriften paa alle Steder, de hellige Fædre og alle fromme Kirkens Sønners eensstemmige Bekjendelse. Men skjøndt i Kirken enkelte Paver og Munkke og Theologer have lært at søge Syndernes Forladelse, Naade og Retfærdighed ved egne Gjerninger og selv opfundne Gudsdyrkelser, og saaledes have fordunklet Christi høie Embed som Midler, og istedet for en Forsoner gjort en blot Lovgiver af Ham,

faa har dog den rette Erkjendelse af Troens Nødsnødvendighed gjennem alle Kirkenes Tider bevaret sig hos enkelte fromme Christne.

Desuden har jo Skriften selv forudsagt, at det vilde skee, at Troens Nødsnødvendighed paa denne Maade skulde formærkes ved menneskelige Traditioner og Læren om Gjerninger. Allerede Paulus klager ofte over, at der gaves mange, som istedet for Nødsnødvendigheden ved Troen lærte Menneskene at søge Forligelse med Gud ved deres Gjerninger og selvvalgt Gudsdyrkelse. Og det er jo vist, at Menneskene af Naturen dømme saaledes, at Guds Bredde maa formildes ved gode Gjerninger. Ja Fornuften kjender ingen anden Nødsnødvendighed, end Lovens eller den borgerlige, udvortes Nødsnødvendighed. Derfor have der til alle Tider givet Mennesker, som lærte alene denne kjædelige Nødsnødvendighed, ja saadanne falske Lærere vil der altid være nok af. Det samme var Tilfældet i Israels Folk. Den største Deel af Folket meente, at de ved deres Gjerninger og Døds Mangfoldighed kunde fortjene Syndernes Forladelse. Men Profeterne tvertimod fordømte denne Mening og lærte Troens Nødsnødvendighed. Saaledes er det, hvad der skedte i Folket Israel, et Billede paa hvad der vilde skee i Christi Kirke. Derfor skulle de fromme Hjerter ingenlunde lade sig forstyrre eller forurolige ved vore Modstanderes store Mængde. Thi det er jo let at dømme, hvad Aand de styres af, da de i nogle Hovedstykker have fordømt den aabenbare og vitterlige christelige Sandhed, saa at deres Ugudelighed ret er kommen for en Dag. Saaledes fordømte allerede Pave Leo den 10des Bulle denne Hovedartikel, som alle Christne nødvendig maae troe og holde: at man ei skulde forlade sig paa, at man var absolveret, fordi man følte Nuelse og Sønderknuselse, men fordi Herren havde givet Magt til at absolvere i disse Ord: *Hvad somhelst du binder paa Jorden* o. s. v. (Matth. 16, 19). Og nu paa denne Rigsdag have Confutatømssterne i klare og tydelige Ord fordømt den Sætning, at Troen, hvorved vi erholde Syndernes Forladelse og Samvittighedsfred og overvinde Dødens Skræk, er en Deel af Poenitentsen. Men hvo seer ikke, at denne Artikel er sand og vis i alle Maader og høist fornøden for enhver christelig Troende? Hvo vil i Eftertiden, naar han hører, at en saadan Sætning er bleven fordømt, kunne tænke det som muligt, at de, der nedskreve denne Fordømmelse, have havt nogen Kundskab om Christo? Og hvad den Aand, der leder dem, angaaer, da kan man slutte sig dertil af den uherke Grusomhed, hvormed de i vore Dage have forfulgt adskillige fromme Mænd. Ja vi have hørt, at paa selve dette Rigs møde en vis Højærværdig i Rigets Fyrsters og Stænders Forsamling, da Meningerne bleve æffede om den af os

overantvordede Bekjendelse, skal have yttret, at det var bedst, man svarede os med Blod paa hvad vi havde skrevet med Blæk. Kan man tænke sig en Phalaris dømme grimmere? Hvorfor da og nogle Frster meente, at saadan en Stemme var uværdig at høres i en saa hæderlig Forsamling.

Dg tillægge end Modstanderne sig ubelukkende Navnet af Kirke, saa gjør det os intet; thi vi vide jo, at Christi Kirke er hos dem, som lære Christi Evangelium, men ei hos dem, der forsvare vildfarende og skadelige Meninger tvertimod Evangeliet. Som Herren selv siger: „Mine Gaar høre min Røst“ (Jo. 10, 27). Dg Augustinus i samme Aand: „der spørges, hvor Kirken er. Hvad skulle vi da gjøre? Skulle vi søge den i vore Ord, eller i dens Hoveds, vor Herres Jesu Christi, Ord? Jeg tænker, vi maae søge den i Hans Ord, som er Sandheden og bedst kjender sit eget Legeme¹⁾.“ Ingen kunde skulle da Modstandernes Dømme forstyrre os, naar de forsvare menneskelige vildfarende Meninger imod Evangeliet, imod de hellige Kirkefædres og alle fromme Christnes Vidnesbyrd.

Sil Confessionens syvende, ottende, niende, tiende og ellevte Artikel.

Om Kirken.

Den syvende Artikel af vor Confession, i hvilken vi have lært, at Kirken er de Helliges Forsamling, have vore Modstandere fordømt og tilføiet et langt Raisonnement om, at de Dnde ikke maae fraskilles fra Kirken, da Johannes den Døber har sammensignet Kirken med en Loe, paa hvilken Hveden og Avnerne ere sammendrygede med hinanden (Matth. 3, 12), og Christus, vor Herre, med et Bod, udi hvilket gode og onde Fiske ere tilsammen.

Det er dog sandt hvad man siger: at der er intet Middel mod falske Angivelser. Intet kan siges saa forsigtigt, at jo onde Tunger kunne finde noget at udsætte derpaa. Thi netop for denne Sags Skyld have vi tilføiet den ottende Artikel, at ingen skulle troe, at vi vilde udelukke de Dnde og Hyklerne fra Kirkens udvortes Samfund, eller nægte Sacramenterne deres Kraft og Udrettelse, naar de forvaltes af hykkelige og onde Mennesker. Her behøves altsaa visselig intet langt Forsvar imod hiin deres falske Angivelse og Klaffer; thi den ottende Artikel undskylder os overskjødig. Vi tilstaae nemlig deri, at Hyk-

¹⁾ Augustin. in ep. Cathol. contra Donatistas s. de unitate ecclesiae.

lere og Onde i dette Liv ere blandede med i Kirkens Samsfund og at de ere Lemmer af Kirken efter de udvortes kirkelige Samsfundstegn, det vil sige: efter Ordet, Bekjendelsen og Sacramenterne; saafremt de ei ere udløste og udelukte ved Band: videre at Sacramenterne ikke derfor tabe deres Kraft, at de uddeles og handles af Onde, men at vi tværtimod rettelig kunne bruge Sacramenterne, endog de forvaltes af Onde. Thi ogsaa S. Povel haver forudsagt, at det skulde skee, at Antichristen skulde sætte sig i Guds Tempel (2 Theff. 2. 4), det er: have Myndighed og Embeder i Kirken.

Men paa den anden Side er den kristelige Kirke ikke blot et Samsfund, der bestaaer af udvortes Ting og Skikke, som andre borgerlige Indretninger, men fremfor alt et Samsfund i Hjerterne, der sammenknyttes ved Troen og den Hellige Aand, skjøndt det vel haver udvortes Kjendemerker, hvoraf det kan kjendes, nemlig Evangeliets rene Lære og Forvaltningen af Sacramenterne overeensstemmende med Christi Evangelio. Og denne Kirke alene er det, som i Skriften kaldes Christi Legeme, fordi Christus med sin Aand fornyer, styrer og helliger den, som S. Povel siger til de Eph. 1, 22. 23: „Han satte Ham til et Hoved over alle Ting for Menigheden, som er Hans Legeme, Hans Fylde, der opfylder Alt i Alle.“ Hvorfore de, i hvilke Christus intet arbejder med sin Aand, ikke ere Christi Lemmer. Og det tilstaae jo Modstanderne selv, naar de sige, at de Onde ere døde Lemmer af Kirken. Saa vi maae høiligen forundre os, at de have dadlet vor Beskrivelse af Kirken, som kun taler om de levende Lemmer.

Vi have ei heller ved denne Beskrivelse sagt noget Nyt. Thi allerede Paulus beskriver Kirken paa samme Maade, at den renses, for at vorde hellig (Eph. 5, 25. 26), og tilføjer de udvortes Kjendemerker, Ordet og Sacramenterne. Han siger nemlig: „Christus haver elsket Menigheden og hengivet sig for den, for at hellige den, i det han rensede den ved Vandbadet formedelsjt Ordet, paa det Han kunde fremstille sig selv en herlig Menighed, som ei skulde have Smitte eller Rygte eller noget saadant, men være rene og ustraffelig.“ Denne Apostlens Mening have vi næsten Ord til andet sat i vor Bekjendelse. Saaledes beskrives og Kirken ved den Artikel i det Apostoliske Symbolum, hvorved vi bekjende: Jeg troer en hellig almindelig kristelig Kirke. Men nu ere jo de Onde og Ugudelige ikke hellige og kunne ikke siges en hellig Kirke. Videre hedder det i Symbolet: „de Helliges Samsfund,“ hvilke Ord synes at være tillagte, for endnu yderligere at bemærke, hvad Kirken er, nemlig et Samsfund af de Hellige, som ere indbyrdes forbundne ved samme Evangelium eller Lære og ved samme Hellige Aand, der helliger styrer, og fornyer deres Hjerter.

Forresten er denne Artikel sat i Troes-Bekjendelsen af en god og nødvendig Grund. Vi see utallige Farer, som true og varse om Kirkens Undergang. Der er en utallig Hob af Ugudelige i selve Kirken, som undertrykke den. Altsaa at vi ei skulle fortvivle, men vide, at Kirken dog skal staae, hvor stor saa de Ugudeliges Skare er, og at Christus alligevel skal holde hvad han haver forjættet Kirken, at forlade Synderne, at henhøre os, at skjenke os sin i Hellige Aand, saa er denne Artikel os til Trost sat i det christelige Symbolum. Og at der videre staaer: en almindelig christelig Kirke, det er, at vi skulle forstaae, at Kirken er ikke et udvortes Politie, Stat eller Regimente, bundet til noget vist Land og Folk (som Paven vil sige om Rom), men Samsundet af alle de i Verden hist og her Udsprede, som have eet og samme Evangelium, een og samme Kristus, den samme Hellige Aand og de samme Sacramenter, hvad enten de i udvortes menneskelige Traditioner og Skikke stemme overeens eller ei. Saaledes siger og en Glose i Decretalerne ¹⁾, at det Ord Kirke, naar det tages i viid Betydning, indbefatter baade Gode og Onde; men at de Onde kun af Navn, ikke af Gjerningen ere i Kirken, de Gode derimod baade af Navn og Gavn. Og i denne Mening kan man læse mange Sententser hos Kirkesædrene. Thi Hieronymus ²⁾ siger: „Hvo som er en Synder og besmittet med nogen Ureenhed kan ei siges at være af Christi Kirke, eller Christi, vor Hærs, Undersaat.“

Skjøndt altsaa vel Hyklere og Onde ere forbundne med denne sande Kirke ved de udvortes Skikke, maa man dog nødvendig, naar man vil beskrive, hvad Kirken er, beskrive den som Christi levende Løsgeme, som et Samsund ei blot af Navn, men i Gjerningen. Og her til ere mange Aarsager. Thi man maa jo nødvendig indsee, hvad det er for en Ting fornemmelig, der gjør os til Lemmer og levende Lemmer af Kirken. Altsaa: hvis vi beskreve Kirken blot som et udvortes borgerligt Samsund af Gode og Onde, saa skulde deraf ingen kunne forstaae, at Christi Rige er aandeligt, grundet paa en indvortes Netfærdighed og den Hellige Aands Gaver, men ansee det alene for en udvortes vedtagen Viis og Skik og Fastsættelse af visse Ceremonier og Gudsdyrkelser. Og hvad Forskjel vilde der da vel være paa Folket under Loven og Guds Kirke, naar Kirken var en udvortes Stat? Derfor adskiller S. Povel saaledes Christi Kirke fra Lovens Folk, at han bestemmer Kirken at være et aandeligt Folk, det er: som

¹⁾ Glossa distinct. I. de poenit. c. 70.

²⁾ Hieronymus in Eph. 5.

ei ved borgerlige Skikke er adskildt fra Hedningene, men det sande Guds Folk, som er gjensødt ved den Hellige Aand. I det jødiske Folk havde alle og enhver, som af Naturen vare Jøder og af Abrahams Sæd, foruden Forjættelserne om de aandelige Goder i Christo, desuden Tilsigelser af allehaande udvortes Goder, som Spiret, Riget o. s. v. Derfor kaldtes de Guds Folk, endog de Dnde iblandt dem, fordi Gud havde adskildt den legemlige Abrahams Sæd, alle, som vare sødte Jøder, ved visse udvortes Anordninger og ved Forjættelserne fra andre Folkeslag. Men dog behagede de Dnde iblandt dem Gud ikke. Derimod Evangeliet giver os ei en Skygge af de evige Ting, men de evige Ting selv, den Hellige Aand nemlig og den Retfærdighed, hvorved vi ere retfærdige for Gud. Derfor ere de alene Guds Folk efter Evangelium, som annamme denne Aandens Forjættelse. — Dertil er Kirken Christi Rige, som er fraskildt imod Djevlens Rige. Men vist er det, at alle Ugudelige ere i Djevlens Magt og Lemmer af Djevlens Rige, som Paulus lærer, naar han siger Eph. 2, 2: „at Djeveln er kraftig udi Bantroens Værn,“ og Kristus, naar han siger til Phariseerne (der dog visseligen havde udvortes Samfund med Kirken, det er: med de Hellige blandt Lovens Folk; thi de vare Menighedens Forstandere, Offerpræster og Lærere): „I ere af en Fader, som er Djeveln“ (Jo. 8, 44). Altsaa er den Kirke, som i Sandhed er Christi Rige, egentlig et Samfund af de Hellige. Thi de Ugudelige regjeres ikke af Christi Aand, men af Djeveln, og ere Djevlens Fonger. Men hvad gjøres mange Ord fornøden i en saa klar og vitterlig Sag? Naar Kirken, som i Sandhed er Christi Rige, adskilles fra Djevlens Rige, følger nødvendig, at de Ugudelige, eftersom de ere i Djevlens Rige ikke kunne være Kirken. Endskjøndt de vel i dette Liv, fordi Christi Rige endnu ei er aabenbaret, ere iblandt de Christne og i Christi Kirke have Bestillinger og Embeder. Men derfor ere de ikke en Deel eller Lemmer af Christi Rige; fordi det er endnu ikke aabenbaret. Thi det alene er Christi Rige, som han levendegjør med sin Aand, hvad enten det er aabenbaret for Verden eller skjult under Korset; ligesom det er een og samme Kristus som nu er forklaret i Herlighed og engang led Dødens bittere Pine.

Med denne Forestilling stemmer og Christi Lignelse, der saa klart siger: at den gode Sæd er Rigets Sønnen, men Klinten er Djevlens Børn (Matth. 13, 38). Saaledes taler Johannes den Døber paa hiint Sted om det hele jødiske Folk og siger, at den rette Kirke skulde blive fraskildt fra hiint Folk. Og er da netop dette Sted

vore Modstandere mere imod end med, fordi det viser, at det rette troende aandelige Folk skulde skilles fra det legemlige Israel. Og naar Christus sammenligner Himmeriges Rige med et Bod eller med ti Jomfruer, vil han ikke at de Dnde skulde være Kirken, men viser, hvorledes Kirkens Skikkelse maa være i denne Verden, at den nemlig er fjult af de Ugudeliges store Hob og Mangfoldighed, men at dette ei maa forarge de Gudsfrygtige; og at vi kunne vide, at Ordet og Sacramenterne ikke ere ukraftige, endog disse forvaltes og hiint forkyn- des af Dnde og Ugudelige. Og videre lærer os Christus dermed, at de Ugudelige, endog de have Samfund med os i de udvortes Tegn, dog ikke ere Christi sande Rige eller Lemmer af Hans Kirke; thi de ere Lemmer af Djevlens Rige. — Og ei drømme vi om nogen Platonisk Stat eller saadan Kirke, der ingensteds er at finde, som en Part arrige Klaffere give os Skyld for. Men det vide vi for sandt og sige, at denne sande Kirke er forvist paa Jorden, nemlig de Troende og Retfærdige, som ere adspredte over hele Verden. Og seie vi dertil dens udvortes Kjendtegn, nemlig Evangeliets rene Lære og Sacramenter- nes rette Forvaltning. Og denne Kirke er visseligen Sandhedens Støtte. Thi den holder hart ved Grundvolden, som Paulus siger (1 Cor. 3, 12), det rene Evangelium, den sande Christi Erkjendelse og Troe, endog der udi denne Hob, som er bygget paa den rette Grund, Christo og Troen, ere mange Svage, der bygge Straae og Høe paa denne Grundvold, d. e. allehaande unyttige Meninger, hvilke dog, da de dermed ikke slet omkaste eller bortstøde Grunden, deels tilgives dem, deels rettes og oplyses. Ogsaa de hellige Fædres Skrifter vise, at de undertiden have bygt Høe og Straae paa den ene rette Grund, dog have de dermed ikke omstødt Troen. Hvorimod de fleste af de Me- ninger, som vore Modstandere forsvare, ligesvem kuldkaste Troen, som naar de fordømme Artiklen om Syndernes Forladelse, hvor vi lære, at vi alene ved Troen foruden Gjærninger erholde Syndsforla- delse formedelst Christum. Ogsaa det er en aabenbar fordærvelig Bild- farelse, at de lære, at Menneskene fortjene Syndernes Forladelse ved Kjerlighed til Gud, sørend Gud har meddeelt dem sin Naade. Thi ogsaa dette er at bortkaste den rette Grund, nemlig Christum. Frem- deles: hvad gjøres Troen behov, naar Sacramenterne retfærdig- gjøre af gjort Gjærning, uden god inderlig Kjørelse hos den, der annammer dem?

Men ligesom Kirken haver Guds klare Forjættelse, at den skal altid have den Hellige Aand, saa staaer og klarlig i Skriften Guds Trudsel, at der skulde indsnige sig ugudelige Lærere i Kirken, Ulve i Christi Faarestald. Men det er og bliver den rette Kirke, som

haver den Helligste Aand; de falske Lærere og Ulve, hvormegen Overhaand de og have taget i Kirken, ere ikke Christi Rige. Saaledes som og L y r a vidner, der han siger: „Kirken bestaaer ikke af Mennesker, som have nogen høi Værdighed og Magt i geistlige eller verdslige Ting, fordi man har seet mange Tyrster og Paver, Høie som Lave, affaldne fra Troen. Men Kirken bestaaer af de Personer, hos hvilke en sand Erkjendelse og Bekjendelse af Troen og Sandheden er.“ Hvad andet have vi vel sagt i vor Bekjendelse, end hvad L y r a her siger?

Men maaskee forlange Modstanderne, at vi skulde beskrive Kirken saaledes, at den er det udvortes høieste Eneherredømme over hele Verden, i hvilket den Romerske Pave har en uindskrænket Magt, hvorom ingen skal fordriste sig at tvivle eller dømme, til at opsætte Troes-Artikler, forbende Skriften eller aflægge den efter sin Villie og Lykke, oprette nye Gudsdyrkelser og Offringer, give Love, som ham behager, selv imod sine egne Decretaler og Keiserretten, fritage og løse for Penge fra alle baade guddommelige, borgerlige og kirkelige Love; og at efter dette Monarchies Begreb Keiseren og alle Konger af Paven, som Guds Statholder, først modtage deres Magt og Ret til at føre Regimentet, efter Christi Befaling. Man maatte nemlig da slutte, at som Faderen har underkastet Christo alt, saaledes har Han overdraget denne Ret til Paven; hvorfor Paven, som Herre over hele Jorden og alle Verdens Riger og alle saavel private som offentlige Ting, skulde have Magtens Gjælde saavel over alt Tideligt som Aandeligt, eller, som de udtrykke det, føre begge Sværd. Men dette er Beskrivelsen ikke af Christi Kirke, men af Pave-Regimentet, som er at finde i de Canonisters Skrifter; og Daniel Propheten (Cap. 11) afmalte os Antichristen paa samme Maade.

Ja vilde vi ikkun saaledes beskrive Kirken, da skulde vi maaskee have venligere Dommere. Thi der ere mange gudsbespottelige Væger udgangne, hvorudi den Romerske Paves Magt hæves til Himlen, og er ingen derfor krævet til Ansvar. Men vi maae alene undgjelde, fordi vi prise og ophøie Christi Velgjerning og ei søge Syndernes Forladelse i de Gudstjenester som Paven haver udtænkt, men i Troen paa Forsøseren. — Vist er det imidlertid, at Christus, Profeterne og Apostlene beskrive Kirken ganske anderledes end et verdsligt Regimente, som Povens er, og ei kan man oversere paa Paverne, hvad der er sagt om den sande Kirke, at de nemlig skulde være Sandhedens Støtter og useilbare. Thi hvor mange finder man vel eller har fundet hidtildags blandt Bisper og Paver, som

have ret taget sig Evangeliet til Hjerte eller agtet det værd at læse? Mange bespøtte jo endog offentlig al Religion, eller skal der være noget deri, som de bifalde, da er det i det højeste kun hvad Fornuftten skjønner og samtykker; alt andet holde de for Fabel og Digt.

Hvorfore vi sige og beslutta med den hellige Skrift, at den rette Kirke er de Helliges Samsfund, som i Sandhed troe paa Christi Evangelium og have den Hellige Aand. Dog tilstaae vi, at der i dette Liv mange Hyklere og Onde ere iblandt de rette Christne og Lemmer af Kirken, hvad de udvortes Tegns Forbindelse angaaer, hvorfor de og forvalte kirkelige Embeder. Og ei berøver det Sacramenterne deres Kraft, at de uddeles og handles af Uværdige; thi de forestille Christi Person, fordi Kirken haver kaldet dem, ikke deres egen; som Christus selv vidner: „Hvo som hører eder, hører mig“ (Luc. 10, 16). Naar de altsaa forkynde Evangeliet og række Sacramenterne, da gjøre de det i Christi Sted; og det lærer os hiint Christi Ord, at vi ei skulle lade os forarge over Tjenernes Uværdighed. Men om denne Sag have vi talt tydelig nok i vor Bekjendelse, at vi ikke holde med Douatisterne og Wikkelifiterne, som meente, at de syndede, der annammede Sacramenterne af Uværdige i Kirken. — Dette synes os for det første at være nok til at forsvare den Beskrivelse af Kirken, som vi have givet. Og ei indsee vi, da den rette Kirke i Skriften kaldes Christi Legeme, hvorledes vi skulde have beskrevet den paa anden Maade. Alt dette er ganske soleklart; men skulde vore Modstandere endnu vedblive med deres hadske Fordreielser, da skulle de have yderligere Svar af os at forvente.

Nore Modstandere fordømme nu og videre den Deel af den syvende Artikel i vor Bekjendelse, hvor vi have sagt, at til Kirkens sande Eenhed er det nok at stemme overeens om Evangeliets Lære og Sacramenternes Forvaltning, men ikke nødvendigt, at der overalt ere de samme Traditioner, eller Skikke og Ceremonier, indstiftede af Mennesker. De gjøre her Forskjel mellem almindelige og særskildte Skikke, og bifalde Artiklen, vi have stillet, for saavidt det kan forstaaes om særskildte Skikke; men skal det gjælde om almindelige, forkaste de den. Vi forstaae, sandt at sige, her ikke ret, hvad Modstanderne ville. Vi tale nemlig om den sande, det er om den aandelige Eenhed, uden hvilken ingen sand Troe kan være i Hjertet eller nogen sand Hjertens Retfærdighed for Gud. Og til denne sige vi, at Overeensstemmelse i menneskelige Skikke ikke er fornøden, hvad enten det er almindelige eller særskildte, fordi Troens Retfærdighed ikke er bunden til nogen udvortes Traditioner, saale-

des som Lovens Retfærdighed var bunden til de Mosaiske Ceremonier; men den er et nyt Lys, som fornyer og levendegjør Hjertene. Til denne Livagtiggjørelse hjælpe menneskelige Skikke og Vedtægter, det være sig almindelige eller særskildte, slet intet; thi de ere ikke Rørelser af den Hellige Aand, som Han opvækker i Hjertene, saadanne som Kyskhed, Taalmod, Gudsfrugt og Kjerlighed til Gud og Næsten ere.

Og ingenlunde var det uden god Grund, at vi satte disse Ord i den syvende Artikel. Thi det er vitterligt, at mange taabelige vildfarende Meninger om slige udvortes Skikke have indsnegget sig i Kirken. Nogle have troet, at saadanne Traditioners Jagttagelse var nødvendig til at fortjene Retfærdiggjørelsen. Derefter have de undersøgt, hvorfor Gud skulde dyrkes ved saa mangfoldige Skikke, ret ligesom om disse vare virkelige Gudsdyrkelser og ikke meget mere udvortes borgerlige Forordninger, som slet ikke vedkomme Hjertets eller Troens Retfærdighed, hvilke etsteds ere forandrede, eftersom det kunde hænde sig, et andet Sted efter Tid og Leilighed for visse Aarsagers Skyld. Vi læse jo og, at den ene Kirke haver sat den anden i Bånd for saadanne Traditioners Skyld, som for Tidsbestemmelsen af Paaskefesten, Billeders Betydning i Kirkerne og lignende Ting. Hvoraf de Uforstandige have meent, at den rette Troe og Gudsfrugt ei kunde bestaae uden slige Ceremonier. Og herom ere mange vildfarende Meninger udsprede saavel i Summisternes som andres Skrifter.

Men ligesom Dagenes og Nætternes ulige Længde paa de forskjellige Steder af Kloden ikke skader Kirkens Eenhed, saaledes mene vi og, at den ligesaa lidet lider nogen Bræst ved forskellige Skikke, indstiftede af Mennesker. Skjøndt vi forresten vel bifalde, at de almindelige Skikke beholdes for en god Ordens Skyld; som vi da og i vore Kirker iagttage Messens Skik, Søndagen og de høie Festsdage. Og med megen Taknemmelighed antage vi alle gode gamle og nyttige Indstiftelser, besynderlig dem, som indeholde ligesom en Veiledning, hvorefter man til megen Vaade kan tilværne og lære Ungdommen og de Censfoldige. Men det er nu slet ikke det, vi stride om, hvad og hvormeget der er tjenligt at beholde af disse Ting for udvortes Tugt og Fredeligheds Skyld, det er en ganske anden Ting, hvorom vi spørge, nemlig om Jagttagelsen af menneskelige Traditioner er nødvendig til Salighed. Thi hvis disse ikke ere nogen fornøden Gudsdyrkelse, da følger jo, at man kan være retfærdig og et Guds Barn, endog man haver Skikke, som ei andensteds følges. Ligesom naar vi sætte, at tyff Klædedragt ikke er nogen Gudsdyrkelse fornøden til Ret-

færdighed for Gud, saa følger, at der kunne være mange i Christi Kirke hellige og retfærdige, som ei bruge den tykke, men f. Er. den franske Klædebragt. Saaledes lærer os Paulus at betragte Saagen, naar han i Brevet til de Colosser siger: „Jugen dømme eder for Mad, eller Drikke, eller hvad nogen Høitid angaaer eller Nymaane eller Sabbather, hvilke ere en Skygge af de Ting, som skulle komme; men Legemet er Christi“ (Col. 2, 16). Iligemaade: „Hvis I ere afdøde med Christo fra denne Verdens Elementer, hvi besværes I med Vedtægter, som I levede i Verden?“ (Col. 2, 20). Hvoraf Meningen er: Da Hjertets Retfærdighed er en aandelig Ting, et nyt Liv, virket af den Hellige Aand, og det er vitterligt, at de menneskelige Traditioner ikke virke noget saadant Liv i dem, der iagttage dem, ikke ere Virkninger af den Hellige Aand, og heller ikke Midler, hvorved Gud opvækker Hjerterne til at troe, som Ordet og Sacramenterne, der have Guds Befaling og Indstiftelse, men angaae Ting, som ikke høre til Hjertet eller Troen men forfrænkes ved Brugten, maa man ikke troe, at deres Iagttagelse er nødvendig til at vorde retfærdig for Gud. Og i samme Mening siger Apostlen Rom. 14, 17: „Guds Rige er ikke Mad og Drikke, men Retfærdighed og Glæde og Fred i den Hellige Aand.“ Dog her behøves jo ei at anføre flere Vidnesbyrd, efterdi den ganske Skrift er fuld af saadanne, af hvilke vi i de sidste Artikler af vor Bekjendelse have samlet en Deel. Vi skulle og længere nede tale vidtløftigere om dette samme Stridspunkt.

Vore Modstandere sige, at man maa holde de almindelige Traditioner, fordi det er troligt, at de ere blevne holdte af Apostlene. O hvilke herlige og hellige Apostoliske Folk! De ville have, at man skal beholde Apostlenes Skikke, men ikke beholde deres Lære. Nei! man maa dømme saaledes om hine Skikke, som Apostlene selv dømme derom i deres Skrifter. Thi ei vilde Apostlene, at vi skulde troe, at vi ved saadanne Skikkes Holdelse bleve retfærdiggjorte for Gud. Ei vilde de paalægge Samvittighederne en saadan Byrde, ei vilde de fætte Retfærdighed og Synd i Iagttagelse eller Forsømmelse af visse Dage, Spiser o. desl. Ja S. Povel kalder saadan Mening ligesom frem en Djevls Lærdom (1 Tim. 4, 1). Altsaa maae Apostlenes Willie og Henstigt søges i deres Skrifter, det er ei nok at anføre deres Exempel. De have vel holdet visse Dage, dog ikke i den Mening, at Iagttagelsen heraf var nødvendig til Retfærdighed, men for at Folket kunde vide, paa hvad Tid de skulde komme sammen med hinanden. De have og holdet andre Skikke, saasom ordentlig Læsning i Guds Ord, naar de kom sammen. I Begyndelsen af den Apostoliske Kirke

beholdt man og, som det pleier at gaae, mange af Fædrenes Skikke, hvilke Apostlene lempede i Betydningen efter Evangeliets Historie, som Paafe- og Pindsefesten; og have de ikke alene med Læren men og med saadanne Fester villet give Esterkommerne den ældste christelige Historie til Arv og Iuhkommelse.

Men hvis nu saadanne og andre Skikke vare overleverede os som nødvendige til Salighed, hvorfor have da siden Bisperne forandret saa meget deri? Vare de af Guds Befaling indsatte, saa haver intet Menneske af sin Myndighed maattet omskifte dem. Men nu læse vi, at før det Nicæniske Kirkemøde, holdt nogle Paaften paa een, andre paa en anden Tid; og ei krænkede denne Menighed Troen. Siden efter forebyggede man, at ikke vor Paafe- og Pindsefest skulde falde sammen med den Jødiske Paafe. Apostlene derimod havde befalet Menighederne at holde Paaften med Brødrene, der vare omvendte af Jødedømmet. Derfor bleve nogle Folk og Bisper efter det Nicæniske Kirkemøde haardnakkede staaende paa denne Skik, at holde Paaften med Jøderne. Men Apostlene vilde med hiint Decret ikke paalægge Menighederne nogen Tvang, hvilke selve Decretets Ord udvise. Thi de befale, at ingen skal ændse, om nogle Brødre, naar de holdt Paaften, ikke regnede Tiden rigtig. Saaledes lyde Ordene hos Epiphanius ¹⁾: „I skulle ikke regne, men holde Festen; naar eders Brødre af Omstændelsen holde den, saa holder den med dem tillige; om de endog tage noget feil, skal det ikke bekymre eder.“ Heraf kan den forstandige Læser let skjønne, at Apostlene have villet betage Folket den daarlige Indbildning om nogen vis fastsat Tids Nødvendighed, da de byde ikke at tage noget Hensyn paa, om man endog tog Feil i Udregning af Tiden. Fremdeles nogle af Østerlænderne, som bleve kaldte *Audianer*, af Stifteren til deres Lære, paastode at formedelst dette Apostoliske Decret maatte Paafe- og Pindsefesten nødvendig af de Christne holdes paa samme Tid med Jøderne. Disse gjendriver *Epiphanius*, anfører hele Decretet, siger, at det intet indeholder afvigende fra Troen eller Kirkens Regel, dadler *Audianerne*, fordi de ikke rigtig forstode Texten, og udlægger tilsidt Apostlenes Ord i samme Mening, som vi have udlagt dem; at nemlig Apostlene ikke meente, at det kom an paa, paa hvad Tid Paaften holdtes; men fordi de fornemste af Brødrene vare omvendte Jøder, hvilke bleve ved deres Fædrenes Skikke, saa vilde de, at de andre skulde følge disses Exempel for Enigheds Skyld.

¹⁾ Epiphani. advers. hæres. c. 70 §. 10. Denne apostoliske Forordning findes ikke i de saakaldte *Canones Apostolici*.

Dg viseligen paamindede Apostlene, at de Hverken vilde formene den evangeliske Frihed eller besvare Samvittighederne ved nogen Tvang.

Mange saadanne Exempler kunde samles af Historien, af hvilke det er klart, at Uovereensstemmelsen i menneskelige Skikke og Vedtægter ikke skader Troens Eenhed. Dog hvad behøves her megen Vidtløftighed? Vore Modstandere forstaae slet ikke, hvad Troens Retfærdighed, hvad Christi Rige er, naar de dømme, at det er fornødent at have de samme udvortes Skikke i Henseende til Spiser, Festsdage, Klædedragt og lignende Ting, som ei have Guds Befaling. Men viselig kan man og her mærke, hvor gudfrygtige hellige Folk vore Modstandere ere! De fordre til Kirkens Eenhed Uoverensstemmelse i menneskelige Vedtægter, og selv have de forandret Christi Anordning i Brugen af Nadveren, som dog viselig tilforn var en almindelig Skik. Hvis nu almindelige Skikke ere ganske fornødne, hvi forandre de da selv Anordningen af Christi Nadvere, som dog viselig ikke er en menneskelig, men en guddommelig Indstiftelse? Men om dette Punkt skulle vi nedenfor have Leilighed at tale.

Den ottende Artikel ere vore Modstandere ganske tilfreds med, i hvilken vi bekjende, at Hyklere og Dunde ere blandede mellem de Gode i Kirken, og at Sacramenterne ere kraftige, endog de uddeles og handles af slette Tjenere, fordi disse uddele dem i Christi Sted og ikke forestille deres egen Person, som Christi Ord lyde: „Hvo eder hører, han hører mig“ (Luc. 10, 16). Men derfor maa man ikke holde sig til falske Lærere, thi de ere ei i Christi Sted men ere Antichrister, som Herren selv vidner: „Vogter eder for de falske Propheter“ (Matth. 7, 15), og Paulus haver sagt: „Hvis Nogen forkynder et andet Evangelium, han være forbandet“ (Gal. 1, 9). — Iøvrigt haver Christus formanet os i sine Lignelser om Kirken, at vi ikke, som Donatisterne have gjort, skulle komme Tvedragt og Splid afsted, for Præsternes eller Almuens enkelte Feil og Brøst. Dg dem, som have vaft Uroligheder, fordi de paastode, at det ei var Præsterne tilladt at have Eiendom eller Eget, dømme vi at være Oprørere. Thi at have Eiendom er en borgerlig Anordning, og det er de Christne tilladt at følge de verdslige Love og Vedtægter, saa vist som det er dem tilladt at nyde den fælles Lust og Lys, Mad og Drikke. Thi ligesom hele Naturen og Stjernernes fastsatte Bevægelser ere Guds Anordning og blive opholdne af Gud, saaledes ere lovmæssige Statsindretninger ogsaa af Guds Anordning og vedligeholdes og forsvares af Ham imod den onde Magt.

Den niende Artikel er bifaldet, i hvilken vi bekjende, at Daaben er nødvendig til Frelse, og at smaae Børn skulle døbes,

og at Barnedaab er ikke forgjeves, men fornøden og kraftig til Saalighed. Og efterdi Evangeliet bliver hos os prædiket reent og med al Flib, saa have vi ved Guds Godhed ogsaa den store Velgjerning deraf, at der ingen Gjendøbere have været befundne i vore Menighed, fordi Almenen ved Guds Ord haver et Værn imod hiin ugudelige og oprørske Røverflof. Og ligesom vi fordømme de andre Gjendøbernes Wildfarelser, saaledes og denne, hvorved de paastaae, at Barnedaab er en unyttig Ting. Thi det er ganske vist, at Frelsens Forjættelse henhører ogsaa til de smaae Værn. Men den hører ikke dem til, som ere udenfor Christi Kirke, hvor hverken Ordet eller Sacramenterne ere, fordi Christi Rige ikke bestaaer uden ved Ordet og Sacramenterne. Altsaa er det nødvendigt at døbe de smaae Børn, for at de kunne blive deelagtige i Salighedens Forjættelse, efter Christi Befaling: „Gaaer hen og døber alle Folk“ (Matth. 28, 19). I hvilke Ord ligesom Frelsen tilbydes alle, saa tilbydes alle Daaben, Mænd og Kvinder, Unge og spæde Børn. Det følger altsaa klart heraf, at Børn maae døbes, fordi Saligheden tilbydes med Daaben. — For det andet er det vitterligt, at Gud lader sig de smaae Børns Daab vel behage. Altsaa er Gjendøbernes Mening ugudelig, naar de fordømme Barnedaab. Thi at Gud haver Behag til de smaae Børns Daab, beviser Han, i det Han haver givet mange den Hellige Aand, som saaledes ere blevene døbte. Hvis derimod denne Daab var unyttig og forgjeves, da skulde ei den Hellige Aand have været meddeelt nogen, ingen skulde være bleven salig, ja ingen Kirke have været til. Denne eneste Grund er vist tilstrækkelig til at bestyrke de fromme og gode Sjele imod Gjendøbernes ugudelige og fanatiske Wildfarelser.

Den tiende Artikel er bifaldet, i hvilken vi bekjende og lære, at i Herrens Nadvere Christi Legeme og Blod ere sandeligen og væsentligen nærværende og i Sandhed meddeles med de Ting, som sees, Brødet og Vinen, dem, som annamme Sacramentet. Denne Lære forsvare vi standhaftigen, eftersom vi nøie have prøvet og gennemgaaet hele denne Materie. Thi naar S. Povel siger, at Brødet er Samsund og Deeltagelse i Christi Legeme (1 Cor. 10, 16), saa følger, at hvis Herrens Legeme ikke er i Sandhed tilstede, er Brødet heller ikke Deeltagelse i Hans Legeme, men blot i Hans Aand. Og vi see, at ikke blot den Romerske Kirke bifalder Christi legemlige Nærværelse i Nadveren, men at ogsaa den Græske Kirke baade nu holder og fordiim haver holdt samme Mening. Det vidner Messens Canon hos Grækerne, i hvilken Præsten aabenbart beder, at Brødet

maa blive til selve Christi Legeme. Og *Bulgarius* ¹⁾, en som os tykkes, ikke uvittig Skribent, siger, at Brødet ikke blot er et Billede paa Christi Legeme, men i Sandhed forvandles til Christi Legeme ²⁾. Og vidtløftigt udlader sig herover *Cyrillus* i sin Forklaring af Jo. 15, hvor han lærer at Christus legemlig meddeles os udi Nadveren. Thi saa siger han: „Vi nægte ingenlunde, at vi ved reen Troe og uskrømtet Kjerlighed blive forenede aandeligen med Christo, men at vi efter Kjødets Fulde aldeles ingen Forbindelse have med Ham, det nægte vi aabenbart og sige, at denne Mening er ganske imod den Hellige Skrift. Thi hvo har nogensinde tvivlet om, at Christus jo saaledes er Vintræet og vi Grenene, som af Ham have Liv og Saft? Hør, hvorlunde *S. Povel* siger: Vi ere alle eet Legeme i Christo; thi endog vi ere mange, saa ere vi dog eet i Ham, thi vi bruge og nyde alle eet Brød (1 Cor. 10, 17). Eller mener du, at vi ikke kjende den guddommelige mystiske Velsignelses Kraft i Nadveren? Thi naar den er i os, mon den da ikke formedelst Christi Kjødets Deelagtighed gjør, at Christus ogsaa boer legemlig i os?“ Og lidet efter siger han: „Derfor skal man vel mærke, at Christus ikke alene ved den aandelige Forening, som skeer formedelst Kjerligheden, er i os, men ogsaa ved den naturlige Deelagtighed.“ Disse Steder have vi opregnet, ikke at vi derom ville have nogen Strid; thi *Keis. M.* lader sig jo denne Artikel vel behage; men at de, som læse det, des klarere kunne skjønne, at vi forsvare den i hele Kirken antagne Læresætning, at i Herrens Nadvere Christi Legeme og Blod sandeligen og væsentligen ere tilstede, og i Sandhed meddeles med de Ting, som sees, Brødet og Vinen. Vi tale om den levende Christi Nærvarrelse; thi vi vide, at Døden ikke mere skal regjere over Ham.

Den ellevte Artikel om at beholde Absolutionen i Kirken

¹⁾ Ved *Bulgarius*, eller efter den nygræske Udtale (som sædvanlig følges i Luthers og Reformatorernes Skrifter) *Bulgarius* forstaaes *Theophylactus*, *Bulgaternes Biskep* i det 11te Aarhundrede, og findes det her paaberaabte Sted i hans Forklaring af *Marci Evangelium* 4, 22.

²⁾ Dette Sted saavel som det foregaaende af den græske Messelation (der fattes i Octavudgaven af *Apologien* fra 1551 og i den tykke *Oversættelse*) ere ikke, som *Bossuet* vil paabyrde os (*histoire des variations* T. III, p. 94, 95), gyldige Beviser for *Transsubstantiationslæren*, men vise i det høieste, at det Udtryk forvandle af de *Ældre* er blevet brugt for at betegne en forandret Bestemmelse af *Elementerne* eller *Species* i *Nadveren*. Og i denne Mening anførte *Melanchthon* disse Steder, som Beviser for *Forestillingen* om Christi virkelige Nærvarrelse i *Nadveren*.

bisfalde de ; men hvad Skriftemaalet angaaer, ville de ikke lade sig nøie, men tilføie, at man skal holde sig efter Bestemmelsen i Capitlet *Omnis utriusque*, ¹⁾ at nemlig enhver Christen skal eengang hvert Aar gjøre sit Skriftemaal, og om han end ikke kan opregne alle sine Synder, dog skal lægge slittig Vind paa at samle og opregne alle dem, som kunne erindres. Om dette Stykke skulle vi herefter tale vidtløftigere, naar vi udsætte hele vor Mening om Poenitentsen. — Det er nu for det første vist, at vi saaledes have forklaret og oplyst Absolutionens Velgjerninger og Kirkens Nøglers Magt, at mange bedrøvede Samvittigheder af denne vor Lærdom have faaet Trøst, efterat de hørte, at det var Guds Befaling, ja Evangeliets egen Røst, at vi skulde troe Absolutionen og holde for vist, at Syndernes Forladelse kjenkes os formedelst Christum, og at vi ved denne Troe i Sandhed forliges med Gud. Denne Lære har opreist mange fromme Gemytter, og anbefalede fra Begyndelsen af mere end noget andet Dr. M. Luther hos alle Gode, som glædede sig over, at denne fornødne og visse Trøst for de arme Samvittigheder igjen var kommen for Lyset ; thi før var Absolutionens høie Betødning undertrykt ved Læren om Gjerninger, da de Sophister og Munke intet lærte om Troen eller Syndstilgivelse af Naade.

Hvad Liden i øvrigt angaaer, da er det vitterligt, at de fleste i vore Menigheder ikke alene eengang om Aaret men tidt og ofte gaae til Skrifte og Herrens Bord. Og naar vore Prædikantere lære om de hellige Sacramenters Værdighed og nyttige Brug, da tale de saaledes, at de formane Folket med Glid ret ofte at bruge det høierverdige Sacrament. Der ere og flere Skrifter af vore Kirke lærere over den Gjenstand, som vore Modstandere, saa mange som ere fromme Mænd, uden Tvivl ville bisfalde og rose. Saa forkynde og vore Prædikere og tilvare, at de skulle sættes i Kirkens Band, som leve i aabenbare Synder eller foragte det hellige Sacramente. Dette skeer saaledes baade efter Evangeliet og de gamle Kirkelove. Men der foreskrives ingen visse Dage eller Tid om Aaret ; fordi ikke alle ere lige bekvemmelige paa en vis bestemt Tid : ja hvis alle paa een og samme Tid vilde strømme til Alteret, da kunde de ei saa slittigen blive hørte og underviste. De gamle Kirkelove og Kirkesædrene fastsætte heller ikke nogen vis Tid ; blot een af hine ²⁾ siger : „Hvis nogen gaaer ind i Guds Huus og det bli-

¹⁾ Innocents den 3dies Forordning paa Concilium Lateranum 1216. Canon 21. See : Decretal, lib. V. tit. 38. c. 12.

²⁾ Concil. Toletan. Canon 13.

ver befunden, at de aldrig tilforn have communiceret, da skal man minde dem derom; men hvis de ikke endda communicere, da skal de holdes til Poenitentse." Og S. Povel siger (I Cor. 11, 15) at de, som æde uværdig, æde sig selv Dommen. Derfor nøde ikke vore Kirkelærere nogen til at bruge Sacramenterne.

Om Dypregnelsen af Synderne i Skriftemaalet undervise vore Prædikantere Almuen saaledes, at Samvittighederne ei maae besværes; skjøndt det kan være gavnligt at tilvænne de Bannkundige, at de navngive nogle Synder, paa det at man des lettere kan undervise dem. Men her tale vi nu om, om det haver Guds Befaling, at man saaledes skal opregne alle Synderne. Det gjordes da ikke fornødent, at vore Modstandere droge det Capitel af Kirkelovene, *Omnis utriusque*, frem, det vi heelt vel kjende; men de skulde som gode Mænd af den hellige Skrift, Guds Ord og Bud, beviist, at saadan Syndernes Dypregnelse var fornøden til at erholde Forladelsen. Det er vitterligt over alle Kirker ndi hele Europa, hvad netop denne Bestemmelse i hiin ansætte Kirkelov, som byder, at alle Synderne skulde bekjendes og navngives, har besværet Samvittighederne. Og Texten i sig selv har dog ikke kommet saa megen Wildfarelse afsted, som Summisternes Bøger, hvori de forklarede den og sammenhobede alle mulige Omstændigheder ved Synderne; hvad var det ikke tilsidst for en Labyrinth og en sand Pinebænk for de fromme Sjæle? Thi de Ryggeløse og Ugudelige bevægede slige Skrækkediller ikke. Og over dette at samme Lov tilholdt, at enhver skulde skrifte for sin egen Præst, hvad for Avind og Trætte har det ikke afstedkommet mellem Præsterne og Munkene; thi da var alt Broderkab ude, naar de havde at lives om Sogneherlighed og Skriftepenge. — Vi lære altsaa, at det ikke efter guddommelig Ret og Lov er fornødent at opregne alle Synderne; det samme er og Panormitani og flere store Retslærdes Mening. Og ei ville vi paalægge Samvittighederne nogen Tvang ved hiin Bestemmelse *Omnis utriusque*, om hvilken vi dømmes, som om andre menneskelige Traditioner, at det ikke er nogen Gudsdyrkelse fornøden til Salighed. Desuden kræver jo denne Lov umulige Ting af os; thi hvo kan see eller kjende alle sine Synder? (Ps. 19, 3). Hvor forstandige og gudsfrygtige Prædikantere ere, de skulde vel vide, hvorvidt det er til Gavn at spørge og overhøre om de enkelte Synder i Skriftemaalet; men det Summisternes Tyrannie, hvormed de pinede Samvittighederne, kunne og ville vi ingenlunde samtykke; hvilket dog havde været langt mindre trykkende, om de med eet Ord havde talt om Troen, som træster og husvaler de bevængstede Hjerter. Nu læser man derimod ikke eet

Ord om den retfærdiggjørende Troe i al den talløse Hob af deres Constitutioner, Bøger, Summer, Skriftebøger, ikke eet Ord om Christo men blot lange Synderegistre; ja den største Part af disse Bøger handlede ikke om andet end om Narreværk, om Forbrud imod menneskelige Traditioner og Vedtægter. Denne Lære drev mange fromme Sjæle til Fortvivlelse, som ei kunde finde Noe, fordi de meente, at det var guddommelig Befaling at opregne alle Synder, og dog befandt, at dette var umuligt. Men der ere endnu andre grove Wildfarelser i vore Modstanderes Lære om Poenitentsen, hvilke vi dernæst skulle opregne.

Til Confessionens tolvte Artikel.

Om Poenitentsen.

Af den tolvte Artikel bifalde vore Modstandere den første Deel, hvori vi lære, at de, som efter Daaben falde i Synd, bekomme Syndernes Forladelse, naar og saa ofte som de omvende sig. Men den anden Deel af samme Artikel fordømme de, hvor vi sige, at Kuelse og Troe ere Dele af Poenitentsen. Hvad skulle vi her gjøre, stormægtigste Keiser? Det er jo Evangeliets klare Ord, at vi ved Troen erholde Syndernes Forladelse, ikke vore Ord; og disse fordømme de Confutatørmestere! Men vi kunne aldrig fordømme Evangeliets naade- og trøstelige Ord. Thi hvad er det at nægte, at vi ved Troen erholde Syndernes Forladelse, andet end at forhaane Christi Blod og Død? Vi bede dig altsaa, stormægtigste Keiser, at du naadig og med Glid vil høre os og kjende i denne allervigtigste Sag, som indbefatter det første Hovedstykke, Christi rette Erkjendelse og al sand Gudsdyrkelse. Alle gudfrygtige og oprigtige Folk skulle ikke andet befinde, end at vi jo i denne Sag have lært og ladet lære den guddommelige Sandhed, som er høist fornøden for hele den christelige Kirke. Ja de skulle befinde, at ved vore Læreres Skrifter er Evangeliet og dets rette Forstand igjen bragt frem for Lyset og mange skadelige Wildfarelser rettede, ved hvilke tilforn den sande Lære om Poenitentsen var skjult og undertrykt af de Sophister og Canonister.

Men førend vi gaae over til at forsvare vor Lære, maae vi forudskikke dette. Alle ærlige og sanddrue Mænd af enhver Stand, og Theologerne selv maae betjende, at førend Lut her fremtraad var Læren om Poenitentsen høist forvirret og formørket; som man kan see af de Sententiariers Bøger, der have utallige unyttige Spørgsmaal, hvilke selv ingen Theologer nogensinde have ret kunnet forstaae og forklare; og Folket kunde nu af disse vildsomme Skrifter aldrig

faae noget Begreb eller fatte nogen Grund om Poenitentien og dens Hovedstykker, eller i hvad Maade Samvittighederne kunde søge og erholde Fred. Og trods den, som tør staa frem og af deres Bøger vise os, naar nogen kan troe, at Synderne ere ham tilgivne! Du gode Gud, hvilket Mærke, hvilken Blindhed! De opkaste Spørgsmaal, som dette: om Syndernes Forladelse skeer i Nuelsen eller i Sønnerknuselsen. Og hvis den nu skeer, fordi en føler sig sønderknust, hvad er da Absolutionen fornøden, hvad udretter Nøglerens Magt, naar Synderne allerede ere forladne? Og her komme de endnu meget mere i Klemme og ere færdige at gjøre Kirkens Nøglerens Magt reent til intet. En Deel af dem sige, at ved Nøglerens Magt forlades ikke Brøden, men de evige Straffe forvandles til timelige, og gjøre saaledes af Absolutionen en Magt ei til Liv og Frelse, men alene til Brede og Straf. Andre derimod, som ville tale bedre derom, sige, at ved Nøglerens Magt forlades Synderne for Kirken, men ikke for Gud. Men ogsaa dette er en fordærvelig Wildfarelse. Thi hvis Nøglerens Magt ei kan skaffe os Trøst og Fred for Gud, hvad er da saa mægtigt ellers, som kan give Samvittigheden Ro? Og det selgende er endnu mere indviklet. De lære nemlig, at vi ved Nuelse fortjene Naaden. Hvorfor, spørge vi da, have Saul og Judas og deres Lige ei erhholdet Naaden, da de dog sølte en skrækkelig Nuelse? Her maatte de svare af Troen og af Evangeliet, at det var, fordi Judas ei troede, ei opreiste sig ved Evangeliet og Christi Forjættelse. Thi Troen viser Forskjellen mellem Peders og Judas Anger. Men istedet derfor svare de af Loven, at Judas ikke elskede Gud, men frygtede for Straf. Naar skal da den forskrækkede Samvittighed, især under saadanne alvorlige og sande og store Vængstelser og Kampe, som beskrives i Psalmerne og Propheterne, og hvilke visseligen de fornemme, som rettelig omvendes, dømmes og kjendes, om den frygter Gud for Hans egen Skyld eller flyer for den evige Straf? Disse mægtige Rørelser i Hjertet kunne vel adskilles paa Papiret og med Bogstaven, men i Hjertningen ei saaledes rykkes fra hinanden, som hine søvnige Sophister drømme om. Vi beraabe os her paa alle Gudfrygtiges og Forstandiges Dom; de skulle vel bekjende, at disse Undersøgelser i Modstandernes Skrifter ere høist indviklede og forvirrede. Og dog handler det sig her ikke om nogen liden Ting, men om Hovedstykket i Evangelio, om Syndernes Forladelse. Hele denne Lære om disse Spørgsmaal, vi nu have berørt, er ganske fuld af Wildfarelse og Hylterie hos Modstanderne, og fordunkler Læren om Christi Velgjerninger, om Kirkens Nøglerens Magt og om Troens Nætsærdighed.

Dette er hvad der skeer i det første Stykke. Men naar de nu

Komme til Skriftemaalet, hvormeget give de sig ikke at bestille med hlin uendelige Opregnelſe af Synderne, og det for det meeste Forfeelfer imod menneſkelige Befalinger? Og for endnu mere at plage de fromme Sjæle, digte de, at ſaadant Syndereregister haver guddommelig Befaling. Derimod, om Abſolutionen, ſom i Sandhed er af guddommelig Indſtiftelſe, tale de uden Gynd og Sandhed; i det de foreſtille at Sacramentet af gjort Gjerning uden nogen god indvortes Nørelſe hos den, der annammer det, meddeler Naaden, men ikke ſige et Ord om Troen, ſom modtager Abſolutionens Velgjerning og træſter Samvittigheden. Det er i Sandhed det ſamme, ſom et græſk Ordſprog træffende udtrykker: at gaae bort ſørend Myſterierne komme.

Endelig kommer det tredie Stykke, naar de ſkulde handle om Fyldeſtgjørelſerne, og her lære de endnu vildſommere end i de foregaaende. De digte nemlig, at den evige Pine og Straf bliver forvandlet til Skjærsildens Straffe, og at en Deel af diſſe blive forladne ved Kirkens Nøglerſ Magt, men en Deel maa man gjøre Fyldeſt for med Gjerninger. Og videre tilføie de, at ſaadanne Fyldeſtgjørelſer maae være Gjerninger, ſom haveſ tilovers, og diſſe ſætte de i alſkens taabelige Jagttagelſer, ſom i Valfarter, Roſenkrandſe og andre deſlige Ting, ſom ikke have Guds Befaling. Og ligesom de vilde løſe og kjøbe ſig af Skjærsilden med deres Gjerninger og Fyldeſtgjørelſer, ſaa have de end ydermere opfundet, at man ſkulde kjøbe ſig de ſamme Fyldeſtgjørelſer til, hvilket Paafund omſider er blevet til et ſtort Kræmmerie og aarligt Marked. Thi de ſælge de ſaakaldte Indulgentſer, ſom de forklare at være Eſtergivelſer af det, ſom ſkulde fyldeſtgjøres. Ja denne Handel drives ei blot med Henſyn paa Levende, men man haver endog maattet kjøbe Afſad for de Døde. Deſforuden have de og indført den ſkrækkelige Miſbrug med Meſſens Offer, at det fyldeſtgjør for de Døde hvad de ikke ſelv have fyldeſtgjort til Forløſning af Skjærsild. Kort af alle diſſe forargelige Miſbrug og denne Djevleſ Lærdom har Læren om Troens Netfærdighed og om Chriſti Velgjerning været undertrykt. Hvorfor alle Fromme og Forſtandige vel kunne indſee, at vi med Nette og i gudfrøgtig Henſigt have dadlet og modſat os denne de Sophiſters Lære om Poenitentſe Thi følgende Læreſtykker ere aabenbart falſke og tvertimod den Hellige Skrift ſaavelſom Kirkeſædrene: 1) At vi efter guddommelig Pagt og Løſte ved gode Gjerninger, ſom ere ſteete uden Naaden, fortjene Naaden. 2) At vi ved Nuelfe fortjene Naaden. 3) At det er nok alene at afſkye Forbrydelfen til at

udslætte Synden. 4) At vi formedelst vor Sønderknuffelse, ei ved Troen paa Christum erholde Syndernes Forladelse. 5) At Kirkens Nøglers Magt kan give Syndernes Forladelse, hvad Kirken og Menigheden angaaer, men ikke for Gud. 6) At Kirkens Nøglers Magt er derfor indsat at forvandle de evige Straffe til timelige, at paalægge Samvittighederne visse Fyldestgjørelser, at oprette nye Gudsdyrkelse og dertil forpligte Menneffene. 7) At alle Synders Dyregnelse i Skriftemaalet er fornøden og af Gud befalet. 8) At de kirkelige (canoniske) Fyldestgjørelser ere fornødne til at løse af Skjærtsildens Pine, eller ere nyttige som et Bederslag til at udslætte Synden. Thi saaledes forstaaer menig Mand det. 9) At det at anname Poenitentsens Sacramente erhverver os Naaden af gjort Gjerning, om der end ikke er gudelig Nørelse hos den, der bruger det; det er: uden Troe paa Christum. 10) At Sjelen ved Nøglernes Magt blive forløst af Skjærtsilden formedelst Indulgentserne. 11) At ved visse forbeholdne Tilfælde ikke alene den kirkelige Straf men ogsaa Syndens Skyld maa beholdes, endog En rettelig omvender sig.

For altsaa at udfrie de fromme Samvittigheder af Sophisternes vildsomme Garn, bestemme vi, at Poenitentsen bestaaer af tvende Dele, nemlig Ruelsen og Troen. Hvis nogen hertil vil søie en tredje, nemlig Angerens værdige Frugter, det vil sige: hele Livets og Sædernes Omvendelse til det Bedre, da have vi intet derimod. Af Læren om den rette Anger og Ruelse affjære vi videre de mangfoldige unyttige Spørgsmaal, man derved har opkastet, som f. Ex. naar vi have denne Ruelse af Kjerlighed til Gud, og naar af Frygt for Straf. Thi vi sige, at Ruelsen er Samvittighedens sande Skræk, naar den nemlig fornemmer Guds Brede over Synden, og føler Smerte over at have syndet. Denne Ruelse frembringes, naar Synderne straffes ved Guds Ord, fordi dette er Summen af Evangeliets Prædiken: at straffe Synderne og tilbyde Syndernes Forladelse og Retfærdighed og den Hellige Aand og det evige Liv for Christi Skyld, og at raade til Omvendelsens Frugter. Saaledes indbefatter Christus selv Summen af Evangeliet hos Lucas i det sidste Cap. (24, 47), der han siger: „At prædike i mit Navn Poenitente og Syndernes Forladelse iblandt alle Folk.“ Og om disse Samvittighedens rette Forfrættelser taler Ps. 38, 5: „Mine Misgjerninger giuge over mit Hoved; de ere blevne mig for svære, som en tung Byrde; jeg er saare nedbøiet og ydmyget; jeg hylede over mit Hjertes Sukke“ og Ps. 6, 3: „Herre, vær mig naadig; thi jeg er skrøbelig; læg mig Herre; thi mine Been ere forsærdede og

min Sjæl er saare forvirret; og du, Herre! hvor længe?" og Jes. 38, 15: „Jeg sagde, der mine Dage vare affkaarne: jeg maa fare til Helvedes Porte; jeg haver mistet mine Aar, der jeg haabede længere at leve; jeg tænkte, maatte jeg leve til i Morgen. Som en Løve, saa sønderbrød Han alle mine Been.“ I saadan sand Forfrækkelse fornemmer Samvittigheden Guds Brede imod Synden, hvilken de sikke og trygge Mennesker, som leve hen efter Kjødet, ikke kjende. Thi da see og mærk vi først Syndens Fulhed, og angre inderlig og alvorlig, at vi have syndet, og sige for Guds skrækkelige Brede, som den menneskelige Natur umulig kan udholde, uden den ved Guds Ord atter opreises. Saaledes siger Paulus (Gal. 2, 19): „Ved Loven er jeg død for Loven;" thi Loven anklager kun og forfrækker Samvittigheden. Vore Modstandere tale slet intet om Troen, som skal opreise os under disse Vængstelser, og fremsætte Ordet saaledes, som det alene straffer Synden. Og naar det saaledes fremstilles, er det Lovens, ikke Evangeliets Lære. Med saadan Nuelse, Smerte og Angst, sige de, at Menneskene fortjene Naaden, naar de derhos elske Gud. Men hvorledes skulle de elske Gud, naar de ere stødte i saadan svar Sjeleangst og føle Guds skrækkelige Brede, som ingen Mennesketunge kan beskrive? Hvad lære de andet end Fortvivlelse, som i saadan Vanghed og Angst prædike en arm Samvittighed alene Loven?

Derfor tilgøje vi altsaa som den anden Deel af Poenitentsen Troen paa Christum, og sige, at udi saadan Forfrækkelse skal Samvittigheden foreholdes det trøsterige Evangelium om Christo, hvorved Syndernes Forladelse tilbydes af Naade for Christi Skyld. Denne Troe opreiser, opholder og levendegjør de sønderknuste Sjele; den retfærdiggjør for Gud, efter Apostlens tidtansførte Ord Rom. 5, 1; den viser Forskjellen mellem Anger til Dyrskning, og Anger til Fortvivlelse, Judæ og Peders, Davids og Sauls Anger. Derfor haver Judæ og Sauls Anger intet gavnet, fordi dertil ei kom Troen, som fattede og tilholdt sig Syndernes Forladelse, der er os skienket for Christi Skyld. Men derimod har Davids og Peders Nuelse været retskaffen, thi der haver Troen været hos. Og ei kan der være nogen ret Kjærlighed i Hjertet, før vi ved denne Troe have faaet Forligelse med Gud. Thi Loven kan ikke opfyldes uden Christo; kun ved Christum have vi Udgang til Faderen (Rom. 5, 2). Og denne Troe kæmper og strider vort ganske Liv igjennem imod Synden og bliver ved mangehaande Fristelser prøvet og vorer saaledes alt mere og mere, at den kan overvinde Synden og Døden.

Hvor nu Troen er, der følger da Kjerlighed til Gud, som vi tilforn have sagt. Og saaledes kan man retteligen beskrive den sønlige Frygt, at det er en saadan Frygt for Gud, der haver Troen med sig til Christum, hvilken trøster og opholder det forfækkede Hjerte. Men Na vist Frygt er en Frygt uden Troe, der bliver til idel Fortvivelse.

Kirkens Nøglers Magt tilbyder og rækker os Evangeliets Forjættelser ved Absolutionen, hvilken er Evangeliets rette og egen Nøst. Derfor, naar vi tale om Troen, da indbefatte vi Absolutionen; thi Troen er af Hørelsen, som Paulus siger (Rom. 10, 17). Og naar jeg nu hører Evangeliet, hører Absolutionens Forkyndelse, da undfanger min Samvittighed Husvarelse og Trøst. Og efterdi Gud giver sandelig ved Ordet nyt Liv i Hjertet, saa blive og ved Nøglerens Magt Synderne samtlige løste her paa Jorden, saa at de og ere løste for Gud i Himmelen; thi Herren siger (Luc. 10, 16): „Hvo som eder hører, hører mig.“ Derefter skulle vi ikke mindre agte og troe paa Absolutionens Ord, end ligesom vi hørte Guds egen klare Stemme og Nøst af Himmelen. Og Absolutionen kan med god Skjel kaldes Poenitentsens Sacramente ¹⁾, som ogsaa nogle af de mere lærde scholastiske Theologer kalde den. Men denne Troe vører mangfoldigen under Fristelser og styrkes ved Evangeliets Lærdomme og ved Sacramenternes Brug. Thi disse ere det nye Testaments Teg, Teg paa Syndernes Forladelse. De tilbyde altsaa Syndsforladelse, som Herrens Ord ved Nadverens Indstiftelse klarligen udvise, der han siger: „Dette er mit Legeme, som gives for eder. Dette er det nye Testaments Kalk o. s. v.“ (Matth. 26, 26. 28.) Saaledes undfanges og styrkes Troen ved Absolutionen, ved Evangeliets Hørelse, ved Sacramenternes Brug, at den ei skal bukke under, i Kampen med Syndens og Dødens Forfækkelser.

Denne Fremstilling af Poenitentsen er klar og fattelig, forøger Nøglerens Magts og Sacramenternes Anseelse, oplyser om Christi Velgjerning, lærer os at bruge Ham, som Midler og Forsoner.

Men efterdi *Confutatio* fordømmer os, at vi have sat disse to Parter af Poenitentsen, saa er det fornødent at vise, at den

¹⁾ Melancton har her aabent taget *Sacramente* i vidtløftigere Betydning som *sacrum signum* (et helligt Teg), og vil ved Ordene i *Texten* ikke sige, at Absolutionen er et Sacramente i samme Betydning som Daaben og Nadveren, men ytrer kun, at den kan kaldes *Poenitentsens Sacramente*. Ogsaa Luther, veed man, fulgte en Tid lang denne mere ubestemte Brug af Ordet *Sacramente*.

hellige Skrift selv viser hen til disse Stykker som de fornemste Dele af Poenitentsen eller den Ugudeliges Omvendelse. Christus siger Matth. 11. 28: „Kommer til mig alle I, som ere mødige og besværede, og jeg skal give eder hvile.“ Her ere to Stykker, først Børden og Arbeidet, som betyde Sænderknuselsen, den sande Forskrækkelse for Synden og Døden; dernæst: at komme til Christum, som jo intet andet er end at troe, at formødelst Christum Synderne forlades os; thi naar vi troe, da vederqvæges og oplives vore Hjerter ved den Hellige Aand ved Christi Ord. Heri ere altsaa Poenitentsens to Hovedstykker: Sænderknuselsen og Troen, indbefattede. Hos Marcus (1, 25) siger vor Herre iligemaade: „Omvend eder og troer Evangelio.“ Ved den første Formaning straffer Han Synden, men ved den anden trøster Han os og viser os Syndernes Forladelse. Thi at troe Evangeliet derved forstaaes ikke hiin almindelige, historiske Troe, som ogsaa Djevlene have, men at troe, at Syndernes Forladelse er os skjenket for Christi Skyld; thi denne er det, som Evangeliet aabenbarer og forkynder. Ogsaa her see vi altsaa de samme tvende Stykker, Sænderknuselsen og Troen. Men hvis nogen vilde sige, at Christus i disse Ord ogsaa indbefatter Poenitentsens Frugter eller det hele nye Levnet i Troen, da have vi heller intet derimod; det er os nok, at Skriften udtrykkelig nævner disse tvende Poenitentsens Parter, Sænderknuselse og Troe.

S. Povel i alle sine Epistler, saa ofte han beskriver Omvendelsen eller Fornyelsen, fatter disse tvende Stykker sammen: det gamle Menneskes Dødgjørelse og: Levendegjørelsen ved Troen. Saa hedder det Col. 2, 11: „I hvilken (Christo) I ere omskaarne ved en Omkjærelse, som ikke er skeet med Hænder, ved Afslæggelsen af det syndige Legeme i Kjødet“ og dernæst (v. 12): „I hvilken I og ere opvakte ved Troen, som Gud virker.“ Her ere altsaa og tvende Stykker: det ene er Afslæggelsen af det syndige Legeme, det andet Opvækkelsen ved Troen. Og ei maae disse Ord: Dødgjørelse, Levendegjørelse, Afslæggelse af Syndens Legeme, Opvækkelse, forstaaes paa platonisk Wiis, som blotte Billeder paa Menneskets Forandring og Omvendelse. Men Dødgjørelsen betegner en sand Dødsens Skræk og Angest, som Naturen ei kan overvinde, uden den opreises ved Troen. Og ved Afslæggelsen af Syndens Legeme paa det anførte Sted forstaaer Apostelen hvad vi sædvanlig kalde Sænderknuselse, fordi under saadanne levende og sande Smærter den naturlige onde Begjerlighed udseiges. Og ligedan ved Levendegjørelsen skal man ikke forstaae en platonisk Idee eller Jubildning, men den Trøst, som i Sandhed skjenkes os Livet, der vil sige fra os under Sænderknuselsen. Ogsaa her ere altsaa de

tvende Poenitentens Stykker: Sønderknuelse og Troe af Apostlen beskrevne. — Videre siger han Col. 2, 14: „at Christus har udsløttet den Haandskrift, som efter Loven var imod os.“ Ogsaa her ere tvende Stykker: Haandskriften og den samme Haandskrifts Udsløttelse. Men Haandskriften er vor Samvittighed, som anklager og fordømmer os ved Loven, det er: ved det Ord, som aabenbarer og straffer Synd. Denne Røst altsaa, som siger med Koning David (2 Sam. 12. 13): „Jeg har syndet for Herren,“ det er Haandskriften. Og denne Klagerøst udfendes ikke med Alvor fra de ugudelige og i deres Forhærdelse trygge Mennesker; thi de see og læse ikke Lovens Dom, som er skreven i Menneskets Hjerter. Men i ret sand Hjertens Anger og Kuelse, der sees og fornemmes denne Lovens strenge Sentents retteligen. Saa er da Haandskriften selve Kuellsen og Sønderknuelsen, der fordømmer os. Men at udsløtte Haandskriften er at ophæve den Sentents og Dom, hvorved vi maae erkjende os selv for fordømmelige, og indgrave en anden Dom i Hjertets Tavle, hvorved vi erkjende, at vi ere frigitte fra hiin Fordømmelse. Og denne anden Dom, denne nye trostige Visdom er Troen, som udsløtter den forrige Dom og giver Hjertet Fred og Liv og Glæde.

Dog hvad er det fornødent her at opregne mange Vidnesbyrd, da den hele Skrift sætter os saadanne nok for Dine? Ps. 118, 18: „Herren revsede mig, men Han gav mig ikke i Døden.“ Ps. 119, 28: „Min Siel flyder hen for Bedrøvelse; styrk mig ved dit Ord!“ Her beskrives først Sønderknuelsen, derefter hvorledes det angersulde Hjerter vorder trostet igjen, nemlig ved Guds Ord, som tilbyder Naaden. 1 Sam. 2, 6: „Herren dødgjør og levendegjør, nedfører til Helvede og fører op igjen.“ Her vises os og disse tvende Stykker: Kuellsen og Troen. Og Jes. 28, 6: „Herren skal vredes, at Han skal gjøre sin Gjerning, ja sin fremmede Gjerning, at Han skal arbejde sit Arbejde, ja sit fremmede Arbejde.“ Her kalder Propheten det en fremmed Guds Gjerning, naar Gud forkrækker, fordi Guds rette Gjerning er at levendegjøre og troste. Men derfor forkrækker Han os, mener Propheten, at Dinene kan aabnes for Hans Trost og Levendegjørelse; thi de trygge Hjerter, som ikke søle Guds Bredde, lade haant om al Trost.

Saa pleier altid den hellige Skrift at forbinde disse tvende Ting: først Forkrækkelsen, dernæst Trosten; hvorved den vil lære, at disse ere Hovedstykkerne i den sande Poenitente, Sønderknuelsen paa den ene Side, og paa den anden den retfærdige og levendegjørende Troe. Og ei skjønde vi, hvorledes Poenitentens Natur kan fremsættes klarere og eensfoldigere. Thi det vide vi for sandt, at disse ere Guds be-

synderlige Gjerninger ubi Menneskene: at forstrække for Synden og igjen at trøste, levendegjøre og retfærdiggjøre. Ja hele Skriften, kan man sige, er deelt mellem Beskrivelsen af disse tvende Gjerninger. Den ene Deel er *Lo ven*, som aabenbarer, straffer og fordømmer Synden. Den anden Deel er *Evangeliet*, det er Forjættelsen af Naaden, som er skenket os i Christo. Denne Forjættelse igjentes idelig i den hellige Skrift; og er først given Adam, derefter Patriar- cherne, siden ved Propheterne forkyndet og forklaret, omsider af Chris- to selv iblandt Jøderne kundgjort og opfyldt og af Apostlene udsprede over den ganske Verden. Ja ved Troen til denne Forjættelse ere alle Hellige blevne retfærdiggjorte, men ikke ved deres Ruelse eller Søn- derknuselse. — Og Exempler af Skriften vise os klarligen forbemeld- te tvende Parter. Thi Adam efter Syndesaldet straffes og forstræk- kes: det var Ruelsen; men derefter tilsiges og forjættes Gud ham Naaden, i det Han forkynder ham om den kommende Sød, ved hvilken Djævlens Rige, Synden og Døden, skal forstyrres: derved tilbyder Han Syndernes Forladelse. Og disse ere de to fornemste Stykker, der Gud handlede med Adam. Thi skjøndt derefter Straf paalægges Adam, saa er det dog ikke den Strafs Lidelse, der fortjener Synder- nes Forladelse. Om hvilket Slags Straffe vi strax herefter skulle tale. Saaledes sættes David i rette af Nathan og bliver saa forstræk- ket derover, at han siger og bekjender: „Jeg har syndet imod Her- ren.“ Her høre vi hans Ruelse. Men sidenester fornemmer han Absolutionens Røst i de Ord: „Herren har borttaget din Synd, du skal ikke døe!“ (2 Sam. 12, 13, 14.) Ved dette Ord trøstes Da- vid igjen, ja Troen derpaa opreiser, retfærdiggjør og levendegjør ham. Ogsaa her tilføies Straffen, skjøndt det ikke er den Straf, der fortjener Syndernes Forladelse. Dog ikke altid tillægges saadan særdeles og synderlig Straf, men disse to Stykker skulle altid befindes at være i Poenitentsen: Sønderknuselse og Troe. Som hos Lucas i det 7de (v. 38). Den arme syndige Kvinde kommer til Christum, veener sig og græder bitterlig. Denne Graad og Klage tilkjendegiver hendes Ruelse. Derefter faaer hun Absolutionen at høre: „Dine Synder ere dig forladne. Din Troe haver frelst dig, gik hen i Fred!“ Dette er den anden Deel af Poenitentsen, Troen, som opreiser og trøster hende. — Af alt dette er det vitterligt for gudsfrygtige Læse- re, at vi sætte de Ting som Hovedstykker af Poenitentsen, der ret egentlig maae være tilstede i et Menneskes Omvendelse og Gjenfødel- se. Og derfor have vi sat disse tvende Parter, at man des klarere kun- de see den Troe, som vi kræve i Poenitentsen; thi uden Tvivl kan det jo lettere skjønnes, hvad Troen er, som Evangeliet prædiker,

naar den betragtes i Modsætning til Menneskets Sønderknuelse og Dødgjørelse.

Men fordi vore Modstandere udtrykkelig fordømme denne uomstødelige Sandhed : at Mennesket ved Troen erholder Syndernes Forladelse ; saa ville vi tilføie nogle faae Beviser, af hvilke man skal kunne indsee, at Syndernes Forladelse vorder os til Deel ikke for vor Ruelses Skyld, som af gjort Gjerning, men ved hiin Troe, hvorved enhver for sig troer, at Synderne ere ham forladne. Thi dette er den fornemste Artikel, hvorom vi have med vore Modstandere at stride, hvilken og er meest fornøden for alle Christne at vide og forstaae. Men efterdi vi allerede tilforn i Artiklen om Retfærdiggjørelsen have afhandlet den samme Gjenstand, kunne vi her være kortere. Thi Læren om Poenitentse og om Retfærdiggjørelse have meget Forvandtskab med hinanden.

Naar vore Modstandere tale om Troen og sige, at den gaar foran Poenitentzen, da forstaae de derved ikke den retfærdiggjørende Troe, men den, som i Almindelighed troer, at der er en Gud til, at der er Straf sat for de Ugudelige o. s. v. Vi derimod kræve foruden denne Troe en saadan, hvorved enhver for sig troer, at hans Synder ere ham visselig forladne. Og om denne besynderlige Troe er det vi have at stride med dem, i det vi modsatte den denne deres vildfarende Mening, at vi skulle stole ei paa Christi Forjættelse men paa vor Ruelse, Bekjendelse og egne Fyldestgjørelser af gjort Gjerning. Denne Troe følger efter Hjertets Forstrækkelser for Synden og Guds Bredde, at den kan overvinde disse og gjøre Samvittigheden rolig. Denne Troe sige vi gjør os retfærdig, ved den gjenledes vi, i det den frier af Forstrækkelserne og fører Fred, Glæde og nyt Liv ind i Hjertet. Denne Troe ville vi med Guds Naade stedse forsvare og svide for, at den er sandelig fornøden til Syndernes Forladelse. Derfor sættes den at være en Part af Poenitentzen. Og den ganske menige Christi Kirke lærer det ikke anderledes, i hvor meget saa vore Modstandere storme og strige derimod.

Men først spørge vi her vore Modstandere ad : om det at faae Absolutionen er en Deel af Poenitentzen eller ikke ? Thi dersom de adskille Absolutionen fra Skriftemaalet, som de da ere spidsfindige i at kløve Begreberne, saa see vi ikke, hvad Skriftemaalet skal hjælpe til uden Absolution. Men hvis de ikke adskille Absolutionen fra Skriftemaalet, maae de nødvendig vedtage, at Troen er en Deel af Poenitentzen, fordi Absolutionen ikke kan annammes uden ved Troen. Dette er hvad S. Povel lærer Rom. 4, 16 : at Forjættelsen ei annammes uden ved Troen. Thi Absolutionen er Forjættelsen af Synder-

nes Forladelse, altsaa kræver den nødvendig Troe. Og ei indsee vi, hvorledes den kan siges at annamme Absolutionen, som ei troer den. Ja hvad andet er det: ei at troe Absolutionen, end at skylde Gud for Løgn, efterdi Hjertet da tvivler og holder det uvist og forgieves, hvad Gud deri lover og tilsiger. Derfor staaer Skrevet i Joh. 5, 10: „Hvo som ikke troer Gud, han gjør ham til en vægner, fordi han ei troer paa det Vidnesbyrd, som Gud haver vidnet om sin Søn.“

For det andet saa mene vi vist, at Modstanderne ville indrømme, at Syndernes Forladelse er enten en Deel af Poenitentsen eller sammes Endemaal, for at tale paa deres Viis. Deraf følger da, at det, ved hvilket Syndsforladelsen annammes, rettelig regnes med til Poenitentsens Stykker. Men nu er det ganske vist (lad ikkun Djevelen og alle Hervedes Parter gjøre derimod hvad de ville!), at Syndernes Forladelse ei kan annammes uden ved Troen alene, efter Rom. 3, 25: „Hvilken Gud haver fremsat til en Naadestool formedelst Troen i Hans Blod“ og Rom. 5, 1: „Ved hvilken vi have Udgang formedelst Troen til Naaden.“ Thi den forfrækkede Samvittighed kan ikke sætte imod Guds Brede vore Gjerninger og vor Kjærlighed, men bliver først da beroliget, naar den tilholder sig Midleren, den herre Christum, og troer de guddommelige Forjættelser, som ere givne for Christi Skyld. Thi ei forstaae de, hvad Syndsforladelsen er, ellers hvorledes den vorder os til Deel, som indbilde sig, at Hjærterne kunne blive rolige uden Troen paa Christum. Apostlen Peder indfører disse Ord af Propheten Jesaia 28, 10: „Hvo som troer paa ham skal ikke besjæmmes“ (1 Pet. 2, 6). Nødvendigt maae altsaa Hyklernerne blive til Skamme for Herren, som stole paa, at de erholde Syndernes Forladelse formedelst deres egne Gjerninger og ikke for Christi Skyld. Den samme Peder siger i Ap. G. 10, 43: „Denne Jesu give alle Propheter Vidnesbyrd, at hver den, som troer paa ham, skal faae Syndernes Forladelse ved Hans Navn.“ Hvo kunde sagt det med klarere Ord, end der han siger: „ved hans Navn,“ og tilføier: „alle de, som troe paa ham.“ Derfor bekomme vi Syndernes Forladelse alene ved Christi Navn, det vil sige: formedelst Christum, ei for vore Gjerninger eller Fortjenester. Og dette seer, naar vi troe, at vore Synder blive os tilgivne for Christi Skyld. — Vore Modstandere lade Munden høit op med store og stolte Ord, og sige, at de ere den kristelige Kirke, og at hvad Kirken eensstemmig lærer, det holde de ved. Men S. Peder, som holder med os udi denne Sag, anfører netop herom Kirkens eensstemmige Vidnesbyrd, i det han beraaber sig paa alle Propheters Udsagn. Og visselig kunne vi ikke tilstæde enten Paven eller Kirken, hvor katholsk den saa er, Magt til at beslutte noget imod det, som alle Propheter eendragtigen bevidne og stadfæ-

ste. Men nu har allerede tilførn *L e o d e n* i *o d e* ved sin *Bulle* fordømt denne Artikel om Syndernes Forladelse; det samme gjøre og *Modstanderne* i *Confutationen*. Heraf kan man da noksom kjende, hvilken en Kirke deres er, som ikke alene ved udgangne *Decreter* fordømmer denne Lære: „at vi erholde Syndernes Forladelse ved Troen for Christi Skyld, ikke for vore Gjeringers Skyld,“ men endog befaler at udrydde den ved uchristeligt Tyrannie og Blodsudgydelse. De lade udgaae blodige Befalinger imod fromme og gudsfrygtige Mænd, som holde ved denne Lærdom. Og dog sige de, at de have store og vidtberømte Lærere for sig i denne Sag, *Scotus*, *Gabriel* og andre saadanne, desuden *Fædrenes* Udsagn, som dog sædvanligen anføres udrevne af deres Sammenhæng. Ja visselig, dersom *Widnesbyrdene* skulde tællés, saa maae de beholde *Ret*. Thi det er en talløs Skare af letfærdige Skribenter, der ligesom have sammensvoret sig til at forsvare hine *Dydtelser* om vor *Kuelses* og vore *Gjeringers* *Fortjenester* og lignende Ting, som vi ovenfor have opregnet. Men for at ingen skal lade sig forkrække af Mængden, saa maa det bemærkes, at flige sildigere Skribenters *Widnesbyrd* have liden eller slet ingen *Anseelse*, fordi de ikke sely have frembragt deres *Skrifter*, men sammenskrabet af de forriges *Skrifter* saadanne *Meninger* og sammensat en *Bog* af en anden. De have reent sat al eget *Dømmime* og *Stjænnende* tilside og siltkiende bifaldet deres *Forgjængeres* vildfarende *Meninger*, uden endog at have forstaaet dem. Vi tage altsaa ingenlunde i *Betænkning* at modsætte dette ene *Udsagn* af *S. Peder*, som beraaber sig paa alle *Propheternes* *Widnesbyrd*, imod saa mange *Skofke* af deres *Sententiarier*, som de kunne optælle. Desuden kommer den *Hellig* *Naads* eget *Widnesbyrd* til denne *S. Peders* *Prædiken*. Thi saa siger *Texten*: „Der *Petrus* endnu talede disse *Ord*, kaldt den *Hellige* *Naad* over alle dem, som hørte *Ordet*“ (*Ap. G. 10, 44*). Derfor skulle alle *gudsfrygtige* *Samvittigheder* vide og vel mærke, at det er *Guds* *Ord* og *Bud*, at vi skulle troe, at *Synderne* forlades os af *Naade* for *Christi* *Skyld* og ikke for vore *Gjeringers* *Skyld*. Og med dette *Guds* *Ord* skulle de opholde og trøste sig imod *Syndens* og *Dødens* *Nædsel* og *Fortvivlelse*. Og det skulle de vide, at dette haver været alle *Helliges* *Mening* fra *Verdens* *Begyndelse* af. Thi *S. Peder* anfører tydeligen alle *Propheters* *eendragtige* *Widnesbyrd*, og *Apostlenes* *Skrifter* bevise, at de alle tilhobe have prædiket det samme. Og ei mangle *Fædrenes* *Widnesbyrd*. Thi *Bernhard* siger det samme med slet ikke forblommede *Ord*:¹⁾ „Derfor er det for alting fornødent at vide, at du ikke kan have *Syndernes* *Forladelse* anderledes end ved *Guds* *Naade*; dog dette skal være derhos, du skal ogsaa

¹⁾ *S. Bernardi Sermo I, in festo annunciat.*

troe dette, at Synderne tilgives dig formedelst Ham. Dette er det Vidnesbyrd, hvilket den Hellig Aand indvortes vidner i dit Hjerte, sigende: Dig ere dine Synder forladne. Og saa slutter Apostlen, at Mennesket af Naade bliver retfærdiggjort formedelst Troen." Disse Bernhards Ord oplyse vor Sag paa det klareste; thi han forlanger ikke blot, at vi overhovedet skulle troe, at Synderne forlades ved Guds Barmhertighed, men han tilføjer og den besynderlige Troe, hvorved vi troe, enhver for sig, at vore Synder forlades os. Og han lærer, hvorledes vi skulde forvisses om Syndernes Forladelse, naar nemlig Hjerterne opreises ved Troen og beroliges ved den Hellige Aand. Hvad ville nu vore Modstandere ydermere forlange? Vore de endnu at nægte, at vi ved Troen erholde Syndernes Forladelse, eller at Troen er en Deel af Poenitentien?

For det tredie sige vore Modstandere, at Synden kun forsaa vidt forlades, som den Angerfulde eller Sønderknuste tager sig fore at elske Gud, og ved denne Gjerning fortjenes Syndernes Forladelse. Men dette er intet andet end at lære Loven, udlette Evangeliet og tilintetgjøre Forjættelsen om Christo. De kræve nemlig saaledes blot Lovens Gjærninger af os, fordi Lovens Bud er Kjerlighed. Desforuden lære de os at stole paa, at vi erholde Syndernes Forladelse for vor Sønderknustelse og Kjerlighed. Men hvad er det andet end at sætte Tillid til vore egne Gjærninger, ei til Guds Ord og Forjættelse om Christo? Ja hvis Loven er tilstrækkelig til at erholde Syndernes Forladelse, hvad gjøres da Evangeliet fornødent? hvad have vi Christum behov, naar vi formedelst vore Gjærninger fortjene Syndernes Forladelse? Vi tværtimod kalde Samvittighederne tilbage fra Loven til Evangeliet, og fra Tillid til egne Gjærninger hen til Forjættelsen og Tillid til Christum; thi Evangeliet sætter os Christus fore og forjætter os uforstyldt Syndernes Forladelse formedelst Ham; og til denne Forjættelse befaler det os at sætte Tillid, at vi for Christi Skyld blive forligte med Faderen, ikke for vor Nuelses eller Kjerligheds Skyld. Thi ei er der nogen anden Midler og Forsoner end Christus; og ei kunne vi opfylde Loven, uden vi først ere forligede med Gud ved Christum. Og om vi end kunde gjøre noget, skal vi dog ikke mene, at vi for disse Gjærningers, men for Christi, vor Midlers, Skyld erholde Syndernes Forladelse. Ja det er en Bespottelse mod Christum og en Tilintetgjørelse af Evangeliet, at mene, at vi erholde Forladelse formedelst Loven eller nogen anden Ting, uden ved Troen paa Christum alene. Og denne Grund have vi tilforn afhandlet i Artiklen om Retfærdiggjørelsen, der vi gave Aarsagen tilkjende, hvorz for vi lære, at Mennesket retfærdiggjøres ved Troen, ikke ved Kjer-

lighed eller Gjerninger. Og saaledes er da Modstandernes Lære blot Lovens Lære, den de dog derhos ikke forstaae, men see kun, ligesom Jøderne, Mossis tilhyllede Ansigt. Thi lad os ogsaa sætte, at vi virkelig havde Kjerlighed og gode Gjerninger, saa kunne dog Kjerligheden og Gjerningerne ikke være en Forsoning for vore Synder; de kunne og ikke sættes imod Guds Bredde og Dom; som Psalmisten siger: „Gaf ei i Rette med din Tjener; thi for dit Afsyn skal ingen, som lever, være retfærdig“ (Ps. 143, 5). Og ei bør Christi Gæde overføres paa vore Gjerninger.

For disse Aarsagers Skyld forsvarer S. Povel, at vi ikke retfærdiggøres af Loven, og modsætter Loven Forjættelsen om Syndesforladelse, som skjenkes formedelst Christum, og lærer os, at vi uden vor Fortjeneste for Christi Skyld ved Troen modtage Syndernes Forladelse. Til denne Forjættelse kalder Paulus os tilbage fra Loven; paa deene Forjættelse byder han os at fæste Dinene, som visse vilde være forgjeves, hvis vi i Forveien vare retfærdige ved Loven eller havde erhholdet Syndernes Forladelse ved vor Retfærdighed. Men det er vitterligt, at Forjættelsen derfor er os given og Christus os fremsat til Midler, fordi vi ikke kunne opfylde Loven. Derfor er det nødvendigt, at vi først ved Forjættelsens Kraft forliges med Gud, seerend vi tænke paa at opfylde Loven. Men Forjættelsen annammes alene ved Troen. Derfor saa mange som rettelig angre Synden, de maae nødvendig ved Troen gribe Forjættelsen om Syndernes Forladelse, der er skjenket os formedelst Christum. Dette er S. Povels Mening (Rom. 4, 6), der han siger: „Af Troen, for at Forjættelsen kan være fast efter Naaden“ og (Gal. 3, 22): „Skriften haver besluttet alle Ting under Synd, for at Forjættelsen af Jesu Christi Troe skulde gives alle dem, som troe“ d. e.: Alle Mennesker ere under Synden og kunde ei anderledes blive forløste, end naar de ved Troen fatte og tilholde sig Forjættelsen om Syndsforladelse. Altsaa bør det os først ved Troen at modtage Syndernes Forladelse, seerend vi gjøre Loven, skjøndt vel, som ovenfor sagt er, Kjerligheden følger Troen: thi de, som ved Troen ere gjensødte, annamme den hellige Aand og begynde saaledes at opfylde Loven.

Vi kunde anføre flere Vidnesbyrd, hvis de ikke saldt enhver gudsfrygtig Læser i Dinene ved den hellige Skrifts Lærsning. Vi vilde ei heller være alt for udførlige, for at Sagen desto lettere kan gjennemsees. Der skal og ingen tvivle paa, at dette er jo S. Povels Mening, som vi forsvare, at vi ved Troen for Christi Skyld modtage Syndernes Forladelse, men ei for vore Gjerningers Skyld. Og ei skulle de gudsfrygtige Hjerter lade sig forvirre, ved at Modstanderne

af falskelig udlægge Pauli Ord. Thi aldrig kan noget siges saa eensfoldig, at det jo ved en falsk Udtydning kan forvendes. Vi vide, at hvad vi her have sagt, er Pauli sande og rette Mening, vide, at denne vore Lære giver de gudsfrygtige Samvittigheder en fast Trøst, uden hvilken ingen kan bestaae i Guds Dom. Derfor bort med hine Modstandernes Pharisæiske Meninger, at vi ei ved Troen annamme Syndernes Forladelse, men at vi skulle fortjene den ved vore Gjerninger, ja at vi kunne sætte disse imod Guds Brede. Dette er Lovens Lære, ei Evangeliets, at forestille det, som om Mennesket bliver retfærdig ved Loven, sørend han ved Christum er forliget med Gud; thi siger ikke Christum (Jo. 15, 5): „Uden mig kunne I intet gjøre!“ Og iligemaade: „Jeg er den rette Vinstok, I ere Grenene.“ Vore Modstandere derimod gjøre os til Grene ei af Christo, men af Mose; thi først ville de, at Menneskene skulle være retfærdige ved Lovens Gjerninger og frembære for Gud disse Gjerninger og deres Kjerlighed, før de kunne forliges med Herren ved Christum, før de kunne vorde Grene af Christum. Paulus derimod lærer, at Loven slet ikke kan opfyldes uden Christo. Dette tænke vi vil være klart nok for alle gudsfrygtige Sjele, og heraf skulle de indsee, hvorfor vi ovenfor have bekjendt, at Menneskene retfærdiggjøres ved Troen, ei ved deres Kjerlighed eller Gjerninger.

For det sidste, naar skal dog en arm Samvittighed komme til Nulighed, naar vi derfor annamme Syndernes Forladelse, fordi vi have Kjerlighed og gode Gjerninger? Thi Loven vil stedse anklage os, fordi vi aldrig fyldestgjøre den, som Paulus siger: „Loven gjør Brede“ (Rom. 4, 15). Chrysostomus¹⁾ oplaster det Spørgsmaal angaaende Poenitentien, hvoraf vi forvisses, at Synderne forlades os. Sententiarierne spørge om det samme. Men dertil kan ikke svares, og Samvittighederne kunne aldrig beroliges, med mindre de vide, at det er Guds Befaling, vi skulle visselig forlade os til, at Synderne tilgives os af Naade for Christi Skyld, og at de ingenlunde skulle tvivle om Syndernes Forladelse. Dersom nogen tvivler, som Johannes siger (1 Jo. 5, 10), da gjør han den guddommelige Forjættelse til Løgn. Denne Troens Visshed, lære vi, udtræves i Evangelio. Men vore Modstandere lade Samvittighederne stedse i Uvisshed og Tvivl; og naar de saaledes stedse ere i Tvivlraadighed, om de have Syndernes Forladelse eller ei, da gjøre de intet af Troen, fordi de ikke have den. Og hvorledes kunne de saaledes tvivlende

¹⁾ Chrysostom, in Jesaiam init.

paakalde Gud? hvorledes forvisses om Bønhørelse? Saa bliver da hele deres Liv uden Gud og uden sand Gudsdyrkelse; thi, som Paulus siger, alt hvad der ikke er af Troen, det er Synd (Rom. 14, 25). Og efterdi de saaledes altid staae i Tvivl, saa vide og erfare de aldrig hvad Troen er; og det skeer, at de tilsidst falde i Fortvivlelse. Saa er vore Modstanderes Lære en Lovens Lære, som undertrykker Evangeliet og fører til Fortvivlelse. Og nu overlade vi gjerne alle Gudfrygtige at dømme om denne vor Lære om Poenitentse; thi den haver ingen Dunkelhed; og at de sige, hvilke der have lært til Saligheds Gavn for de arme Samvittigheder, enten vi eller vore Modstandere. Visselig finde vi ingen Glæde ved saadanne Uenigheder i Kirken, og havde vi ei store og nødvendige Aarsager til at afvige fra Modstanderne, vilde vi sandelig gjerne have tiet stille. Men nu de fordømme den aabenbare Sandhed, kunne vi ikke med en god Samvittighed lade denne Sag falde, som ikke er vores, men Christi og hans Kirkes.

Vi have forklaret, hvorfor vi have antaget disse tvende Ting som Hovedstykker af Poenitentse: Nuelse og Troe. Og det have vi saa meget hellere gjort, fordi vore Modstandere have indført mange Sententser af Fædrene, som de først have udrevet af deres Sammenhæng og derpaa mistydet for at fordunkle Læren om Troen. Saadanne Sententser ere s. Er.: „det er Poenitentse at begræde de fremfarne Synder og ei mere at begaae nogen, man maa begræde.“ Og ligemaade: „Poenitentse er ligesom en forrigsuld Synders Hevn, som straffer paa sig selv det, han angret at have bedrevet.“ I disse og andre Udsagn bliver ikke det Niageste talt om Troen; og naar de i Skolerne forklare og udlægge dem, tilføie de heller intet om Troen. Og derfor have vi sat Troen som et Hovedstykke af Poenitentse, paa det at Læren om Troen kunde des bedre forstaaes. Thi at hine Sætninger, som kræve Nuelse og gode Gjærninger, uden at tale om den retfærdiggjørende Troe, ere farlige, det viser Sagen selv. Og tilviffe kan man kun spore liden Kløgt hos dem, som have sammenfløket slike usammenhængende Sætninger af Sententserne og Decreterne. Thi da Fædrene snart tale om det ene, snart om det andet Stykke af Poenitentse, saa var det vel og rimeligt, at man ikke udvalgte blot de Steder, hvor de tale om den ene Deel, men forbandt begge Slags, haade dem, hvori Nuelsen, og dem, hvori Troen afhandles. Saaledes taler s. Er. Tertullianus herligt om Troen, i det han berømmer hiint Sted hos Propheten (Ezech. 33, 4): „Saa sandt jeg lever, siger Herren, vil jeg ikke nogen Synders Død, men at han skal omvende sig og leve.“ Thi efterdi Gud sværger, at han ikke ha-

ver Lyst til den Ugudeliges Død, da viser han os tillige, at han vil have Troen (at vi skulle troe hans Eed og visselig forlade os paa, at Han vil tilgive Overtrædelserne. Stor bør de guddommelige Forjættelsers Anseelse i og for sig selv være hos os; nu er derhos denne Forjættelse ved Eed stadfæstet og bekræftet af Gud. Hvorfore om nogen ikke troer, at Synden forlades ham, han nægter at Gud er sanddrø, som haver svoret: hvilken er den allerstørste og grueligste Gudsbespottelse, som tænkes kan. Saa siger da Tertullianus: ¹⁾ „Gud indbyder os til vor egen Salighed ved Belønning, ja lægger endog til: „Saa sandt som jeg lever;“ thi Han vil, at vi skulle troe Ham. O salig est Du, for hvis Skyld Gud sværger; D vee Dig, Elendige, dersom Du ikke troer den Herres Eed!“ Og her skulle vi vide, at denne Troe skal være vis og ingelnunde tvivle paa, at Gud jo tilgiver os af Naade for Christi og sine Forjættelsers Skyld, ei for vore Gjerninger, vor Ruelse, Bekjendelse eller vore Fyldestgjørelser. Thi saasnart vor Troe staaer fast derpaa, bliver den strax vis, fordi den forskrækkede Samvittighed vel seer, at disse Gjerninger er intet værd. Derfor siger Ambrosius fortreffeligt om Poenitentien: „Altsaa sømmer det sig for os at troe, baade at Poenitentsen maa gjøres og at Forladelsen maa gives, dog saa at vi haabe og vente Forladelsen af Troen, ligesom af en Haandskrift.“ ²⁾ Tilgemaade: „Troen er det, som skjuler vore Synder.“ ³⁾ Der ere altsaa visselig hos Fædrene Sententser, som handle ei blot om Ruelse og Gjerninger, men og om Troe. Men vore Modstandere, da de hverken begribe Poenitentsens Natur eller Fædrenes Mening, tage alene de Stykker for sig, hvor disse have handlet om den ene Deel af Poenitentsen, men forbigaae dem, hvor de have handlet om den anden Deel, om Troen, fordi de ikke forstaae dem.

Til Confessionens tolvte Artikel,

Om Skriftemaal og Fyldestgjørelse.

Gudfrygtige og fromme Folk kunne vel agte og skjønne, at det ligger megen Magt paa, at Kirken beholder den sande Lære om de foregaaende Hovedstykker, om Ruelsen og Troen. Derfor have vi

¹⁾ Tertullian. de poenitent. c. 4.

²⁾ Ambros. de poenit. I. II. c. 9.

³⁾ Ambrosii Sermo XLV.

altid meest besittet os paa at oplyse disse Stykker; men om Skriftemaal og Fyldestgjørelse have vi ikke villet trætte meget med dem. Thi ogsaa vi beholde Skriftemaalet meest for Absolutionens Skyld, hvilken er Guds Ord, hvormed Kirkens Nøglers Magt siger os paa Guds Vegne løs af Synden. Derfor vilde det være ugudeligt at ville ophæve det private Skriftemaal af Kirken, og ei forstaae de, som foragte det; hvad Syndernes Forladelse og Nøglerens Magt er. Hvad forresten Syndernes Opregnelser i Skriftemaalet angaaer, saa have vi tilforn i vor Bekjendelse sagt, at vi ikke ansee dette for nødvendigt eller at være befaleet af Gud. Thi hvad nogle her indvende os, at en Dommer først bør kjende Sagen, førend han affiger Dom deri, kommer her slet intet ved, fordi Absolutionen er en Belgjerning og Naade, ikke nogen Dom eller Lov. Altsaa have Kirkens Tjenere Befaling at forlade Synderne, ikke at udforske de skjulte Synder. De skulle og afsløre fra dem, som vi ei kjende eller huske, hvorfor Absolutionen, som er Evangeliet's Røst, der forlader Synderne og trøster Samvittighederne, ei kræver en saadan Opregnelser. Og latterligt er det her at indføre Salomos Ord (Ordspr. 27, 23): „Siv Agt paa dine Gaar og antag dig din Hjord.“ Thi Salomo taler paa det Sted slet intet om Skriftemaal, men giver en Huusholdningsforskrift til hver Huusbonde, at han skal være tilfreds med Sit og afholde sig fra Fremmedes, og befaler i de ovenangførte Ord: at enhver skal sluttig røgte sit timelige Guds, dog saa, at ei hans Sjæl i Tragten efter det Jordiske forgjætter Gudsfrygten eller Troen eller Erbødighed for Guds Ord. Men vore Modstandere forvandle Skrifstens Ord i allehaande Skikkelser, gjøre sort til hvidt og hvidt til sort, fort saae hvad Mening de ville ud deraf. Her maa de Ord: „at give Agt paa“ betyde for dem: „at høre Skrifte,“ „Gaar og Hjord“ „Mennesker;“ og endtald, kan vi da troe, kommer en Skole til at hedde, hvori saadanne Doctores ere. I Sandhed en smuk Forklaring! Men der skeer dem kun Ret, al den Stund de i saa høi Grad foragte Grammatiken og de frie Kunster. Dog lade vi dette fare! Om Bekjendelsen er ofte Talen i Psalmerne. Som i den 32te (v. 5): „Jeg sagde: jeg vil bekjende imod mig mine Overtrædelser for Herren, og du forlod mig min Synds Ondskab.“ Naar saadan Bekjendelse og Skriftemaal skeer for Gud, da er det ret Syndens Anger; thi naar vi skrifte for Gud, da maae det skee med Hjertet og ikke med Munden alene, som Gjøglerne gjøre det paa Skuepladsen. Saadan Bekjendelse er altsaa den rette Anger og Sønderknuselse, naar vi søle Guds Brede, bekjende, at Han med Rette er fortørnet paa os, og at vi ei kunne forliges med Ham ved vore Gjæringer; men at

vi maae slye til Barmhertigheden for Guds Forjættelses Skjød. Saa lyder da denne Bekjendelse (Ps. 51, 6): „For dig, for dig alene haver jeg syndet og gjort det Onde for dine Dine, paa det at du skal findes retfærdig, naar du taler, og være reen, naar du dømmer,“ det er: Jeg tilstaaer, at jeg er en Synder og haver fortjent den evige Brede og ikke kan sætte min Retfærdighed, mine Fortjenester imod din Brede. Derfor siger jeg, at du er retfærdig, naar du fordømmer og straffer os; siger, at du er reen, naar Hyklere vilde dømme dig uretfærdig, at du straffer dem og ei vil agte deres Fortjenester. Ja vore Fortjenester kunne ingenlunde bestaae imod din Dom; men i saa Maade blive vi retfærdiggjorte, naar du retfærdiggjør os, naar du regner os retfærdige formedelst din Barmhertighed. — Der tør vel og maa skee nogen komme frem med disse Apostlen Jacobs Ord (Jac. 5, 16): „Bekjender Synderne for hverandre.“ Men her taler Apostlen ikke om den Bekjendelse, der skal gjøres for Præsterne, men i Almindelighed om Brødres indvortes Korligelse, hvorfor han og byder, at Bekjendelsen skal være indbyrdes.

Videre vilde vore Modstandere komme til at fordømme mange af Kirkens ypperste Lærere, hvis de fremdeles paastaae, at Opregnelsen af de enkelte Synder i Skriftemaal er nødvendig som en Indstiftelse af Gud. Thi kjendt vi vel bifalde Skriftemaal og dømme, at Undersøgelsen og Adspørgelsen om Synderne til en vis Grad er nyttig, for at de Unge og Uerfarne desbedre kunne undervises om Syndens rette Natur og Beskaffenhed, skal det dog alt saa lempes med Maade, at ei Samvittighederne derved vorde besnærede, hvilke aldrig kunne blive rolige, saalænge de mene, at de ikke kunne erholde Syndernes Forladelse, uden foregaende nøiagtig Opregnelser deraf. Det er da visselig falsk hvad vore Modstandere have sat i deres Gjendrivelse, at et fuldstændigt Skriftemaal er fornødent til Salighed; thi det er umuligt. Og hvorledes plage de ei dermed de arme Samvittigheder? Thi naar skulle disse være visse paa, at Skriftemaal er fuldstændigt? Hos de gamle Kirkeskribentere er unægtelig Tale om Skriftemaal: dog om de lænlige Synders Opregnelser tale de intet, men alene om den aabnbare Poenitentses Skik. Thi i gamle Dage, naar nogen var falden til aabnbare Laster eller Skjændsel, da opstog man dem ikke i Kirkens Skjød, uden at paalægge dem visse Gyldestgjørelser, og derfor maatte de da nævne deres Synder ved Navn og Kifte for Kirkens Velske, for at Gyldestgjørelsen kunde paalægges dem, efter som Overtrædelsen var stor til. Men hele denne Skik

havde slet intet, der lignede disse Synde-Registre, hvorom Talsen her er. Thi hiin Bekjendelse skæbte, ikke fordi Synderne ei anderledes kunde forlades for Gud, men fordi Kirken ei kunde foreskrive de Angtende Fyldestgjørelser, før den kjendte deres Synds Storhed og Maade. Thi alt som Synderne vare, straffedes de mere eller mindre skarpt efter Kirkelovene.

Af samme aabenbare Skriftemaalss Skik er ogsaa Navnet: Fyldestgjørelse endnu en Levning. Thi de hellige Fædre vilde ikke igjen optage i Kirkens Samfund dem, som vare faldne i aabenbare Laster, uden de tilforn saae og prøvede, saavidt det var muligt, deres Pœnitentse. Det var for Exemples Skyld, at aabenbare Laster bleve aabenbar straffede, som og en Glose i Decreterne siger; og usømmeligt var det jo vist, at lade de aabenbar berøgtede Menneker strax uden videre til Communionen. Disse Skikke ere for lang Tid siden komne af Brug i Kirken, og ei er det nødvendigt at indføre dem igjen, fordi de ikke ere fornødne til Syndernes Forladelse for Gud. Ei heller var det Fædrenes Mening, at nogen ved disse Skikkens Efterlevelse eller Gjærningers Fuldbyrdelse kunde fortjene Syndernes Forladelse for Gud; endskjøndt saadanne Ceremonier jo lettelig komme de Uerfarne til at mene, at det er disse Gjærninger, som erhverve os Syndsforladelse af Gud. Men hvis nogen meente saa, da var det vitterligt, han tænkte aldeles som en Jøde eller Hedning; thi ogsaa Hedningene havde visse Forsoningsmidler for Synderne, ved hvilke de indbildte sig, at de bleve forligte med Gud. — Nu derimod, efterat hiin gamle Skik er ophævet, vedbliver alligevel Navnet Fyldestgjørelse, og dermed Spor af hiin Indretning, i det nemlig i Skriftemaalss visse Fyldestgjørelser paalægges, hvilke i Almindelighed de beskrive som Gjærninger, der ei skyldes at gjøres, vi derimod kalde overhovedet, hvad de ere, kanoniske eller kirkelige Fyldestgjørelser. Om disse er vor Mening da den samme som om Opregnelsen af Synderne i Skriftemaalss, at de nemlig ikke ere fornødne som guddommelig Indskiftelse til Syndernes Forladelse; ligesom heller ikke hine Skikke i den gamle Kirke ved det aabenbare Skriftemaal vare det. Vi maae herved have den Hoved-Grundsaetning af Troens Lære for sine: at vi ved Troen alene for Christi Skyld erholve Syndernes Forladelse, ikke ved vore Gjærninger, hvad heller de gaae foran eller følge efter Omvendelsen. Og derfor have vi fornemmelig talt et Ord om Fyldestgjørelserne, at de ikke skulde optages i Kirkens Anordning, saa at derved Læren om Troens Nødvendighed blev formærket, og at ingen skulde mene, at de ved saa-

danne Gjærninger kunde fortjene Syndernes Forladelse. Hvilken Wildfarelse næres og understøttes ved mange af Skole-Definitio-
nerne, som f. Ex. netop den paa Fyldestgjørelse; thi de sige, at
Fyldestgjørelsen skeer for at forsone Guds Bredde.

Alligevel bekjende vore Modstandere selv, at Fyldestgjørelser
intet nytte til at løse os af Skylden for Gud: men derimod dig-
te de, at de ere gavnlige til at gjøre os frie fra Pine og Straf,
enten Skjærildens eller anden Straf. Thi saaledes lære de, at
naar Synden forlades, er det Gud, som tilgiver os Syndens Skyld;
men da det dog er overeensstemmende med den guddommelige Ret-
færdighed at straffe Synden, saa forvandler Han den evige Straf
til en timelig Straf. De tilføie endvidere, at en Deel af den til-
mellige Straf estergives ved Nøglernes Magt, men hvad der bliz
ver tilbage skal aftjebes og betales med Fyldestgjørelser. Hvorved
det da bliver ganske ubestemt, hvilken Deel af Straffene det er,
der forlades ved Nøglernes Magt, med mindre de vilde sige, at
en Deel af Skjærilds-Straffen forlades, hvoraf da vilde følge,
at Fyldestgjørelserne alene tjene til Forløsning af Skjærilden.
Og disse Fyldestgjørelser sige de ere gyldige og gode for Gud, end-
og de skeer af dem, som ere faldne tilbage i nogen dødskyldig Synd,
ligesom om den guddommelige Bredde skulde lade sig forsone af
dem, som ere i dødskyldige Synder og altsaa Guds Fiender. Nei
alt dette er en Drøm og løs Digt, først nylig udsprungden, og har
ver intet Medhold hverken af Skrifterne eller de gamle Kirkeskri-
bentere. Selv ikke engang Lombardus ¹⁾ taler saaledes om
Fyldestgjørelserne. Men Scholastikerne hørte nu engang om Fyl-
destgjørelserne i Kirken og lagde ikke Mærke til, at de beroede
paa Skikke, som vare indrettede saavel for Exemplets Skyld, som
for at prøve dem, der begjeredede igjen at optages af Kirken; fort
de saae ikke, at det var en Sag, som alene vedkom Kirkens
Tugt og udvortes Bestyrelse. Derefter opstillede de da den overtroiske
Lære, at disse Fyldestgjørelser vare Midler til at forsone Gud, og
ligesom de i mange andre Ting utidigen sammenblandede Christi
aandige Rige og de borgerlige udvortes Ting, saaledes og i dette
Stykke om Fyldestgjørelserne; sjeøndt flere Gloser i den kanoni-
ske Ret udtrykkelig vidne, at det hele er en Indretning for Kir-
ketugtens Skyld.

¹⁾ Som dog ikke pleier at regnes til de gamle Kirkeskrivere eller
endog de ældre Scholastikere.

Men lad os nu see, hvorledes Modstanderne bevise saadan deres Digt og Drøm i den Consutation, som de have forelagt Keiseren. De anføre mange Udsagn af Skriften, for at blende og forvirre de Eensfoldige, som om denne Sag virkelig havde nogen Grund i Skrifterne, hvorom man dog selv i L o m b a r d i Tid endnu intet vidste at sige. Saa beraabe de sig da paa disse Steder: „Gjører værdige Omvendelsens Frugter“ (Matth. 3, 8), og: „Giver eders Lemmer til at tjene Retfærdigheden til Helliggjørelse“ (Rom. 6, 19); iligemaade sige de, Christus haver sagt: „Gjører Poenitentse,“ og haver befalet Apostlene at prædike Poenitentse, og Petrus haver prædiket Poenitentse (Ap. G. 2, 38). Derefter anføre de en heel Deel Sententser af Fædrene og Kirkelovene; og slutte nu: at Fyldestgjørelser i Kirken ikke maae affaases imod Evangeliets udtrykkelige Befaling og Kirkemødernes og Fædrenes Decreter, og at saa mange, som erholde Absolutionen, de skulle fuldkomme deres Poenitentse og Fyldestgjørelse, eftersom den bliver dem af Præsterne paalagt, følgende hine Pauli Ord: „Han gav sig selv hen for os, for at gjenkjøbe os fra al Uretfærdighed og rense sig selv et Eirndoms-Folk, som skulde være slittig til gode Gjæringer.“ (Tit. 2, 14).

Gud skjænde og straffe saadanne ugudelige Sophister, som saa skammelig fordreie Guds Ord efter deres taabelige Drømmerier. Hvo er der, som haver Sandhed og Fromhed hjer, at saadant ikke skulde skjære ham i Hjertet, at see Skriften saa mishandlet? Christus siger: Gjører Poenitentse; Apostlene prædike Poenitentse: altsaa, slutte de, kunne de evige Straffe erstattes ved Skjærsildens Straf, altsaa have Kirkens Nøgler Befaling at forlade en Deel af Skjærsilds = Straffene, altsaa løse Fyldestgjørelser fra Skjærsildens Straf. Hvo haver dog lært de Esler saadan Dialectica? Dog dette er hverken dialectisk eller sophistisk Kunst længere, men det skammeligste Misbrug og Spil med Guds Ord. Derfor anføre de Ordene: „Gjører Poenitentse,“ for at de Vanfærdige, naar de høre et saadant Skriftsted citeret imod os, strax skulle tænke om os, at vi vilde tilintetgjøre hele Læren om Poenitentse. Ved saadanne Kunstgreb søge de at fravende os Hjerterne og oppuste Hadet imod os, at de, som ikke bedre forstaae det, skulle skrige og raabe over os: Bort, bort med de forgiftige Kjettere, som forkaste Poenitentzen!

Men vi haabe, at saadan aabenbar Bagvæffelse intet skal udrette hos fromme og oprigtige Folk; og visselig vil Gud ei længe taale saadan ublue Løgn og Dudsfab. Ei heller sørges den Ro-

merſke Biſkop godt for ſin Anſeelse, ved at tage ſaadanne Sophiſter til at føre ſin Sag, og betroe de vigtigſte Tingſ Afgjørelſe til deres Dom. Thi efterat vi i Confessionen have ſammenfattet for det meſte alle de fornemſte Artikler af den Chriſtelige Lærdom, da ſkulde man til at kjende i en ſaa vigtig Sag, have kaaret med al Troſkab og yderſte Klid ſaadanne Mænd, hvis Lærdom og Gudſfrygtighed var velbekjendt, ikke diſſe letfærdige Sophiſter, ſom have ſammenkrevet Confutationen. Og det burde du Campeggio¹⁾ ſom en viis og forſtandig Mand have paafæet, at ikke hine Sophiſter ſkreve over en ſaa vigtig Sag noget, ſom enten paa denne Tid, eller dog hos Efterkommerne ſynes at maatte forringe den Apoſtoliske Stoels Anſeelse. Hvis den Romerſke Stoel mener, det er billigt, at alle Folk ſkulde erkjende den for Troens rette Bevarer, da bør den lægge Wind paa, at lærde og redelige Mænd kjende i diſſe Religions-Tviſtigheder. Thi hvad vil Verden dømme, naar engang Modſtandernes Skrift kommer for Lyſet, ja hvad vil Efterkommerne dømme om ſaadanne forſmædelige Bagvaſſelſer? Du ſeer, Campeggio, at diſſe ere de ſidſte Lieder, om hvilke Chriſtus advarer, at i dem ſkal der være megen Fare for Troen. I altſaa, ſom ville kaldes Bogtere, Hyrder og Kirkens Hoveder, I burde viſſelig iſær i denne Tid være forſigtige og aarvaagne af al Eone. Der ere allerede mange Tegn for Dine, ſaa at derſom I ikke ſee eder vel fore, da ſynes det at ville tage en heel Forandring med den Romerſke Stoel og Wæſen. Det ſkulde I og ikke tænke eller mene, at I med Sværd og Magt kunne tvinge og beholde Kirken alene hos eder. Hvormange troe I vel ikke der ere ei blot i Tyſkland, men og i England, i Spanien, i Frankerig, i Italien, ja i ſelve Staden Rom, ſom, da de ſee, at der er Splid og Uenighed reiſt om ſaa høie og vigtige Sager, begynde hiſt og her at tvivle og ved ſig ſelv harmes over, at I vægre eder ved at kjende og dømme tilbørlig diſſe Religionens Anliggender, at I ikke villt komme de tvivlende Samvittigheder til Hjælp, at I blot ſtrige paa, man ſkal undertrykke og ødelægge os med Sværdet! Der ere mange fromme Hjertes, for hvilke ſaadan Tvilagtighed er bittere end Døden ſelv. I betænke ei noſſom, hvor mægtig og ſtor en Sag Religionen er, hvis I mene, at Gudſfrygtige kun finde en liden Urolighed og Angest hos ſig, naar de begynde at tvivle om nogen Troes-Artikel. Og denne Tvivlen kan jo ikke andet end opvække det bittereſte Had imod dem, ſom, da det var deres Pligt at læge Samvittighederne, af al Magt ſætte ſig imod, ſaa at Sagen ei kan bringes i det Nene. Vi ville ikke ſige eder, at I

¹⁾ See: Indledningen S. 24.

Skulle frygte for Guds visse Dom; thi den frygte Paverne maaskee ikke stort for, i den Mening, at, da de dog selv engang have Nøglerne, kunne de oplade sig Himmeriges Rige, naar de ville. Nei vi tale om mange eensstemmige, Kjendte tause, Dnsker overalt i alle Lande, som vissefelig i dette Dieblik begjere, at denne store Sag maa behandles og dømmes saaledes, at de saargjorte Samvittigheder derved kunne faae Lægedom og Trøst og befries fra Tvivl. Thi hvad der vilde blive af, naar engang det mod eder ulsmende Had bryder ud, kan du C a m p e g i o, efterfom du er en klog Mand, let skjønne. Men ved denne Velgjerning, som alle fornuftige Mennesker agte for den høieste og største paa denne Tid, naar I nemlig bringe de tvivlende Samvittigheder Lægedom, kunne I gjøre eder alle Folk hengivne. Dette sige vi ikke, som om vi bare nogen Tvivl om vor Confession, thi vi vide at den er sand, gudelig og gavnlig for gudfrygtige Samvittigheder; men fordi det er troligt, at der hist og her ere mange, som nære siige Tvivl om ikke ringe Ting og dog ikke have Leilighed til at høre dygtige Lærere, som kunne berolige deres Samvittigheder.

Men vi vende tilbage til det, vi havde foresat os. De af Modstanderne anførte Skriftsteder tale slet ikke om de canoniske Fyldestgjærelser efter Scholastikernes Mening, som det er vitterligt for ikke længe siden er opkommen. Derfor er det idel Løgn og Svig, at de saaledes forvende Skriftens Ord efter deres falske Meninger. Vi sige, at efter Poenitentsen d. e. Omvendelsen eller Gjenfødselsen, maae de gode Gjæringer, som Frugter, gennem hele Livet følge. Der kan og ikke være nogen sand Omvendelse og Sønderknuselse, hvor ikke følger Kjødets Dødgjærelse og gode Frugter. Thi hvor Hjertet og Samvittigheden ret haver fundet sin Jammer og Synd, og er ret forkræftet, der tilstedes ikke Legemet at hengive sig til Vellyster, og den sande Troe er ikke utafnemmelig imod Gud eller foragter Hans Befalinger. Kort der er ingen indvortes Poenitentse, uden den ogsaa udvortes haver med sig Kjødets Revselse og Spøgelse. Og saaledes, sige vi, mener Johannes den Døber det, naar han siger: „Gjører værdige Omvendelsens Frugter“ (Luc. 3, 8), saaledes Paulus, der han siger: „Giver Gud eders Lemmer til at tjene Retfærdigheden“ (Rom. 6, 19) og fremdeles: „Hengiver eders Legemer til et levende, helligt og Gud velbehageligt Offer“ (Rom. 12, 1). Saaledes og Kristus, der han siger: „Gjører Poenitentsen“ (Math. 4, 17), vil han visselig hermed have forstaaet hele det fornædte Liv med dets Frugter, ikke hine hykkelske Fyldestgjærelser, om hvilke Scholastikere digte, at endo; nogen er i en dødsfyldig Synd, ere de dog nyttige til at løse af Skjærilsden og anden Straf.

Her kunde og føres mange flere Beviser for, at hine Skriftens Udsagn slet intet Hensyn have til Fyldestgjørelser efter Scholastikernes Lære; thi disse antage, at Fyldestgjørelserne ere Gjerninger, vi ikke ere skyldige at gjøre, men den Hellige Skrift paa hine Steder udfræver Gjerninger, som vi ere skyldige at gjøre. Thi dette Christi Ord: „Gjører Poenitentse“ er et Bud. Fremdeles skrive Modstanderne, at de, som skrive, om de nægte at underkaste sig de paalagte Fyldestgjørelser, ikke synde deri, men skulle betale disse Straffe i Skjærsilden og gjøre Fyldest derfor. Men hine Skriftens Udsagn ere ustridelig Bud, som høre til dette Liv, og slet intet have med Skjærsilden at bestille; hvorfor de og ikke kunne oversføres paa Fyldestgjørelser, hvilke man kan slippe for i dette Liv. For det tredie, da lærer den canoniske Ret (i Hovedstykket de poenitentiis et remission.), at saadanne Fyldestgjørelser ved Indulgentser kunne eftergives; men ingen Indulgentser kunne løse os fra hine Bud: Gjører Poenitentse o. s. v. Altsaa er det aabenbart, at de ilde hensøre disse Skriftens Ord til deres Førestilling om Fyldestgjørelser. Og nu betragte man tillige Følgerne. Naar Skjærsildsstraffene ere Fyldestgjørelser eller Fyldest-Lidelser, eller man kan afqvitte Skjærsildens Pine ved Fyldestgjørelser, mon da hine Christi og Pauli Ord tillige indeholde den Befaling, at Sjelen skulle pines i Skjærsilden? Thi det maatte jo nødvendig følge af Modstandernes Mening, og disse Skriftsteder altsaa forklæres paa en ganske nye Maade. „Gjører Poenitentse“ det vil da sige: Farer hen i Skjærsilden og lider der Straf efter dette Liv. Dog det lønner ikke Umagen vidtløstigere at gjendrive disse Modstandernes taabelige Indsald. Thi det er vitterligt, at Skriften paa hine Steder taler om Gjerninger, vi ere skyldige at gjøre, om hele det fornøiede Liv, ei om de selvdigtede Gjerninger, dem vi ikke ere skyldige at gjøre, som Modstanderne tale om. Og alligevel med sliq løgnagtig Paafund forsvare de Munkeordenerne, Messens Salg og utallige andre Gjerninger, som skulle gjøre fyldest om ei for Skylden, saa dog for Straffen.

Da altsaa de anførte Skriftsteder slet ikke sige, at de evige Straffe skulle betales ved Gjerninger, som vi ikke ere skyldige at gjøre, saa antage Modstanderne uden al Grund, at de canoniske Fyldestgjørelser løse fra hine Straffe; og ei haver Nøglernes Magt Befaling til at forandre Straffene og omfiske dem med andre, eller til at forlade blot en Deel af Straffen. Thi hvor læses dette i Skriften? Christus taler om Syndernes Forladelse, der Han siger: „Hvad I løse“ o. s. v. (Math. 18, 18); og naar saaledes Synden er forladt, da er den evige Død borttagen og det evige Liv gjengivet. Og i de Ord: „Hvad som helst I binde“ taler Han ikke om Straffes Paaløggelse, men siger, at

Synderne skulle beholbes dem, som ikke omvende sig. Naar Lo-
bardus taler om Estergivelse af en Deel af Straffen, da maa det
forstaaes om de canoniske Straffe; thi disse kunde Præsterne estergive
for en Deel. — Skjøndt vi altsaa vel tilstaae, at Poenitentsen bør
have gode Frugter med sig. Gud og Hans Bud til Ure, og saadanne
gode Frugter have Guds Befaling, saasom sand Faste, Vøn og Al-
misse, saa finde vi dog ingensteds i de hellige Skrifter, at de evige
Straffe ei forlades uden ved Skjærnsilden og Fyldestgjørelser, det vil
sige: visse Gjerninger, som man ikke er skyldig at gjøre; ei heller at
Mæglernes Magt haver Befaling til at omskifte Straffene eller ester-
give blot en Deel deraf. Og det var det, som Modstanderne skulde
bevise.

Desuden er Christi Død en Fyldestgjørelse ikke alene for Skyld-
den imod Gud, men ogsaa for den evige Død, efter det prophetiske
Ord: „Jeg skal være din Død, o Død!“ (Hos. 13, 14). Hvad er
det da for en Vederstyggelighed at sige, at Christi Fyldestgjørelse løs-
tjober os fra Skylden imod Gud, men at de Straffe, som vi lide, frie
os fra den evige Død! Saa at hine Prophetens Ord: „Jeg skal væ-
re din Død“ maae forstaaes ikke om Christo, men om vore Gjernin-
ger, og tilmed ikke engang om Gjerninger, som have Guds Befaling,
men om usle Bedtægter og Skikke, opfundne af Mennesker! Og disse
Gjerninger skulle kunne løse fra den evige Død, endog de ere gjorte
af En, som er i dødskyldig Synd! Det er ei at sige, hvor ondt det
gjør os, at vi skulle nævne saadan Uhørlighed og tage vore Modstan-
deres Ord igjen. Thi hvo saadant læser og betænker, han kan ikke
andet end harmes over saadan aabenbar Djævels-Lærdom, som Djæv-
len udsprede i Kirken, for at undertrykke Kundskaben til Loven og
Evangeliet, til Poenitentsen og den levendegjørende Troe og Christi
Velgjerninger. Thi om Loven tale de saa: Gud haver nedladt sig til
vor Svaghed og foresat Mennesket et Maal paa de Gjerninger, han
er skyldig at gjøre, hvilke ere Guds Bud, paa det han af det øvrige,
det er af de overskødige Gjerninger, han ikke er skyldig at gjøre, kan
fyldestgjøre for sine Overtrædelser. Herved forudsætte de, at Men-
neffene kunne saaledes holde Guds Lov, at de endog kunne gjøre mere
end Loven kræver af dem. Og dog vidner den hellige Skrift og alle
Guds Propheter høit, at vi ere langt fra den Fuldkommenhed, som
Loven kræver. Men de ville mene, at Guds Lov lader sig nøie med
udvortes Gjerninger og Retfærdighed; de see ikke, at den kræver, at
vi skulle elske Gud af ganske Hjerter, og fordømme al den onde Begjer-
lighed i Naturen. Derfor er der intet Menneske, som gjør saa meget
som Loven udkræver og vil have. Og latterligt er det for Forstandige,

at de sige, vi kunne endog gjøre mere end Guds Lov. Thi endskjøndt vi kunne gjøre de udvortes Gjæringer, som ei ere befalede ved Guds Lov, saa er det dog en ugudelig og forgjebes Tillid, at stole paa, at vi derved have fyldestgjort Loven. Desuden ret Bøn, ret Almisse, ret Faste ere befalede af Gud, og forsaavidt de have Guds Befaling kunne de ei uden Synd forøsmes. Men saavidt disse Gjæringer ere ikke befalede i Guds Lov, men have en anden Skik og Form efter menneskelig Udvælgelse og Befaling, ere de intet andet end menneskelige Traditioner, om hvilke Christus siger (Matth. 15, 9): „Forgjebes dyrke de mig med Menneke-Fud.“ Saadanne ere visse Fastetider anordnede ei til at spæge Kjødet, men for ved den Gjærning at ære Gud, og, som *Scotus* siger, at blive løs fra den evige Død. Saadanne ere visse fastsatte Bønner, visse Almisser, naar de nemlig see i den Hensigt, at de skulle være en Gudstjeneste, som forsoner Gud, af gjort Gjærning, og forløser fra evig Fordømmelse. Thi de sige og lære, at saadanne Gjæringer i og for sig gjøre fyldest og betale for Synden, og at saadan Fyldestgjørelse gjælder endog for dem, som ere i dødsfyldig Synd. — Desforuden ere der flere Gjæringer, som endnu meget mindre have Guds Befaling, saasom Pilegrimsreiser og Valsarter, hvilke foretages paa utallig mange Maader. Thi somme gaar i fuld Harnisk, andre paa bare Fødder. Eligt kalder Christus forgjebes og unyttig Gudstjeneste, hvilket ei bidrager til at forsoner Guds Bredde, som vore Modstandere paaftaae. Og dog ophøies lige Gjæringer med prægtige Navne; kaldes Gjæringer, som have tilovers, ja bekomme den Ære, at de skulle være den Betaling, hvorved vi fries fra den evige Død, og foretrakkes saaledes de Gjæringer, som ere i Guds Lov. Paa denne Viis bliver Guds Lov paa en dobbelt Maade fordunklet, først, fordi man mener at have fyldestgjort den ved udvortes borgerlige Gjæringer, og dernæst, fordi menneskelige Traditioner tilføies, hvis Jagttagelse holdes høiere end de Gjæringer, som have Guds Befaling. Dernæst bliver og Læren om Poenitentsen og Naaden fordunklet ved saadan Antagelse. Thi den evige Død og Helvedes Angst lader sig ikke saaledes betale, som de mene, ved et Vederlag af Gjæringer, som ingen Kraft have og ingen Forsmag give os paa Dødens Pine. Nei! det er noget ganske andet, der maa sættes imod Døden, naar den frister os. Thi som Guds Bredde overvindes ved Troen paa Christum, saaledes kan og Døden alene overvindes ved samme Troe, som Paulus vidner (1 Cor. 15, 57): „Gud være takket, som giver os Seiren formedelsst vor Herre Jesum Christum.“ Han siger ikke: som giver os Seier over Døden, naar vi modsætte den vor Fyldestgjørelse og vore Gjæringer. Vore Modstandere frem-

fætte kun ørkesløse og tomme Raisonnementer om Syndsforladelse, og see ikke, at Skyldens Estergivelse tillige er Forløsning fra Guds Brede og den evige Død. Efterdi altsaa Christi Død er den rette Fyldestgjørelse for den evige Død, og Modstanderne selv indrømme, at hine Fyldestgjørelser ere intet andet end Gjerninger, som vi ikke ere skyldige at gjøre, ere grundede paa menneskelige Traditioner, om hvilke Christus siger, at de ere en unyttig og forgjeves Gudsdyrkelse, saa kunne vi trygt paastaae, at de canoniske Fyldestgjørelser ikke ere nødvendige af guddommelig Ret og Indstiftelse til Forladelsen af Skylden eller den evige Død eller Stjarsildens Straffe.

Men her indvende vore Modstandere, at Straffen er nødvendig i Poenitentien, fordi Augustinus ¹⁾ siger: „Poenitentse er en Hevn og Straf over Synden.“ Vi indrømme, at saadan Straf eller Hevn er nødvendig i Poenitentien, dog ikke som en Betaling eller Fortjeneste, saaledes som Modstanderne betragte deres Fyldestgjørelser, men fordi selve Gjenfødselen ei anderledes bringes istand, end ved en bestandig Dødelse af det gamle Menneske. Lad saa være, at det er smukt sagt af Scotus, at Poenitentse er ligesom poenitentia, det vil sige Straffens Beholdelse; men Spørgsmaalet er her, om hvilken Straf taler Augustinus? Visselig om den sande Straf, som den egentlige Sønderknuelse, om Hjertets rette Forfrækkelse. Ingenlunde udelukke vi herved de udvortes Dødelser af Kjødet, som følge efter Sjelens sande Smærter og Angst; men det mene vi, at Modstanderne tage storligen fejl, naar de mene, at de canoniske Fyldestgjørelser ere sandere Straffe, end den rette Hjertets Forfærdelse. Ja det er meget taabeligt, at dreie Navnet af Straffe hen til hine daarlige Fyldestgjørelser, og derimod ikke anvende det paa disse Hjertens store Forfrækkelse og svære Angst, som hvilke David siger: „Dødens Smærter have omgivet mig“ (Ps. 116, 63). Hvo vilde ei helles, om det skulde være i Harnisk og Rustning, besøge den Hellige Jacobs Grav eller S. Peders i Rom, end høre i Hjertet den usigelige og ubeskrivelig store Smerte, som findes overalt, hvor der er nogen Poenitentse, naar den kun er sand.

Men, sig de, det hører til Guds Retfærdighed at straffe Synden. Visselig straffer Han og i Sønderknuelsen, naar Han viser den forfærdede Sjæl sin Brede; som David tilkendegiver, der han beder (Ps. 6, 1): „O! Herre, straf mig ikke i Din Brede,“ og Jeremias (10, 24): „Straf mig Herre, dog med Naade, ikke i Din Brede,

¹⁾ Augustin. de vera et falsa poenitent. c. 19.

paa det jeg ei skal forgaae." Her tales jo om de bitterste, tungeste Straffe. Og selv Modstanderne indrømme, at Nielsen kan være saa stor og bitter, at ingen videre Fyldestgjørelse udkræves. Desuden ere de Hellige underkastede Døden og allehaande Kors og Modgang, som S. Peder siger: „thi det er Tid, at Dommen skal begynde fra Guds Huns" (1 Pet. 4, 17). Men begynder det først med os, hvad Ende vil det da faae med dem, som ikke troe Evangeliet? — Men skjøndt saadan Modgang og Drøvelse for det meeste er Straf for Synden, saa haver den dog hos de Gudfrygtige et andet og endnu høiere Niemeed, nemlig at øve dem, for at de lære under Fristelser at søge Guds Hjelp, erkjende deres svage Troe o. s. v., som Paulus siger om sig selv: „Men vi selv bare Dødens Dom i os, paa det vi ei skulde sætte Tillid til os selv, men til Gud, som opvækker de Døde" (2 Cor. 1, 9). Og Jesaias siger: „Herre! i Angsten besøgte de Dig, de udøste Bøn, der Du tugtede dem" (Jes. 26, 16); det vil sige: Modgang og Kors ere saadanne Tugtelsler, hvorved Gud øver de Hellige. Fremdeles Modgang og Bedrøvelse tilsendes de Hellige, for at døde og udlette den onde Begjerlighed i dem, som Paulus siger (Rom. 8. 10): „Legemet er dødt formedelst Synden" d. e.: det dødgjøres for den nærværende Synds Skyld, som endnu er tilovers i Kjødet. Og Døden selv tjener til at affaase dette Syndsens Kjød, saa at vi aldeles fornyede opstaae. Men i den Troendes Død, naar nogen ved Troen haver overvundet Dødens Skræk, er ikke den Braad og Følelse af Brede, om hvilken Paulus siger: „Dødens Braad er Synden, men Syndens Magt er Loven" (1 Cor. 15, 56). Hiin Syndens Magt, hiin Følelse af Brede er i Sandhed en Straf, saalænge den er der, men Døden uden denne bittere Følelse er ei nogen Straf. — Det er klart, at de canoniske Fyldestgjørelser ikke kunne gielde til at borttage saadanne Kors og Bedrøvelser, og timelige Syndens Straffe. Videre kan og Møglernes Magt ikke frie nogen fra Døden eller disse almindelige Kors. Hvis derfor Modstanderne vilde, at Fyldestgjørelserne skulde udstrækkes dertil, hvi tilseie de da, at man maa i Skjærsilden gjøre Fyldest?

Videre forekaste de os Adams Exempel, og Davids, som blev straffet for sit Egetskabsbrud. Og af disse Exempler gjøre de en almindelig Regel, at hver Synd især har sin tilsvarende timelige Straf, at hiin maa forlades og for denne fyldestgjøres. Vi have tilforn sagt, at de hellige Guds Børn lide Straffe, hvilke ere Guds Gjerning, at de maae have Sønderknuselse og Hjerteangst og andre almindelige Bedrøvelser. Vor Gud lægger og somme særdeles Straf paa, hvilke de skulle bære andre til Exempel. Og med disse Straffe har Kirkens

Nøgler's Magt intet at gjøre, hverken til at paalægge eller forlade dem; men Gud selv haver dem at paalægge og afløse, som Han vil. Ei kan det da af Davids Exempel udledes som en almindelig Regel, at hver Synd er sin særegne Straf paalagt, og at foruden de Christnes almindelige Kors og Bedrøvelser endda er en Sjærsild, hvor enhver Synd haver sin Grad og Maaede at straffes. Hvor lærer Skriften dette, at vi ikke kunne fries fra den evige Død, uden ved hiin Betaling og Wederlag af visse Straffe foruden de almindelige Bedrøvelser? Nei! tvertimod lærer den overalt, at Syndernes Forladelse gives os af Naade for Christi Skyld, at Christus er Syndens og Dødens Overvinder, hvorfor vi ei skulle tilsludre vor Fyldestgjærelses Fortjeneste. Og endog Christne maae lide allehaande Straffe og Drøvelser, saa vidner Skriften, at disse maae betragtes som Dødsel af Synden, af den gamle Adam, men ei som Wederlag eller Betaling for den evige Død, vi vare skyldige at lide. — Hiob bliver i Skriften undskyldt, at han ikke haver været plaget for sine onde Gjærningers Skyld, dem han tilforn havde bedrevet. Altsaa ere lige Frikselser og Kors ikke altid Straffe eller Tegn paa Guds Brede; men man skal lære de ængstede Samvittigheder, at de Bedrøvelser, som Gud Herren tilskikker, have langt høiere Diemeed, for at de ei skulle mene, at de ere forfaste af Gud, naar de i saadan Kors og Modgang intet andet see end Straf og Guds Brede. Man skal ansee de andre Korsets rette Frugter og Endemaal, som: „at Gud gjør en fremmed Gjærning, paa det Han kan have sin egen Gjærning i os,“ hvorom Jesaias taler i sin Trøstprædiken (Jes. 28, 21 ff.). Og da Disciplene spurgte Christum om den Blinde, „hvo der havde syndet, han eller hans Forældre,“ svarede Herren, at ikke nogen Synd var Aarsag til hans Blindhed, men at det var fect, for at Guds Gjærning skulde aabenbares paa ham (Jo. 9, 3). Saa siger jo og Propheten Jeremias: „De, som ikke have forskyldt at drikke Kalken, skulle drikke den“ (Jer. 49, 12). Saaledes bleve Propheterne ihjelslagne, Johannes den Døbere og mange andre Hellige. Altsaa maa Kors og Drøvelse ikke altid ansees som Straffe for visse begangne Synder, men ere ofte Guds Gjærninger, fikkede os til Gavn, paa det at Hans Kraft kan blive kjendt i vor Svaghed; som Paulus siger: „Guds Kraft fuldkommes i min Strøbelighed“ (2 Cor. 12, 9). Derfor skulle vi give vore Legemer til et Offer efter Guds Willie, dermed at bevise vor Lydighed og Taalmodighed, ikke til dermed at løse os af den evige Død, for hvilken Gud haver fikket en ganske anden Værd og Betaling, som er vor Herres Jesu Christi Død. I denne samme Mening udlægger og Gregorius Davids Straf, der han siger ¹⁾: „Om Gud for den samme Synds

¹⁾ Gregor M. Moralia in Job. IX, lib. 9 c. 9 n. 26 coll. Epis-

Skuld havde truet ham, at han saaledes af sin Søn skulde blive ydmyget, hvi opfyldte Han da sin Trudsel, efterat Han allerede havde tilgivet ham Synden? Hertil svares: „Syndens Forladelse skedte, at han ei skulde forbindres fra at annamme det evige Liv, men dog fulgte den Straf, han var truet med, for at Menneskets Gudfrygtighed under saadan Ydmygelse skulde prøves og styrkes. Saaledes haver og Gud paalagt Mennesket den naturlige Død for Synden, og efter Syndernes Forladelse ikke borttaget den, for at deres Retfærdighed, som helliggjøres, skulde prøves og styrkes.“

Nu er det vist nok, at saadanne almindelige Straffe, som Krig, Dyrtdid og andre saadanne Plager, ikke borttages ved hine canoniske Fyldestgjørelser, hine Jagttagelser af menneskelig Traditioner, som de selv lige gjelde af gjort Gjerning til at frie os af Straf, om end nogen er i dødsfyldig Synd. Og naar man forekaster os hine Pauli Ord (1. Cor. 11, 31): „Naar vi dømt os selv, da skulde vi ei dømmes af Herren,“ saa maa det bemærkes, at det Ord at dømme her skal forståes om hele Poenitentsen og dens fyldige Frugter, men ei om Gjærninger, vi ikke ere skyldige at gjøre. Vore Modstandere maae bøde for deres Ringegagt for Grammatik og bogstavelig Udlægning, naar de ved at dømme forstaae det samme som i fuld Rustning at valse til St. Jacob eller nogen anden Helgen. Nei at dømme betyder her overhovedet at fordømme Synden og antyder, som sagt, hele Poenitentsen. Og denne Fordømmelse skeer af os selv, naar vi ret angre og omvende os. Hele Poenitentsen, Ruelsen, Troen, de gode Frugter bevirke, at Straffene og de offentlige og private Ulykker formildes og afvendes, som Jesaias lærer (Jes. 1, 17): „Aftader fra at gjøre Ondt og lærer at gjøre Godt. Om eders Synder end vare blodig røde, skulle de dog blive hyide som Snee. Wille I agte paa og lyde mig, da skulle I nyde Landets Gode.“— Dette salige og trøstelige Guds Ord skal ingenlunde oversjøres fra hele Poenitentsen og de af Gud befalede Gjærninger paa de menneskelige Fyldestgjørelser og Traditioner. Og i saa Naade er det gavnligt at lære, at de sælles Plager formildes ved vor Poenitentsen og dens rette Frugter, de gode Gjærninger, som ere gjorte af Troen, og ikke som hine falskelig lære, ved dem, som ere gjorte i dødsfyldig Synd. Hid hører og Niniviternes Exempel, som ved deres Poenitentsen (vi tale her nemlig om den hele Poenitentsen) bleve forligte med Gud, at Han sparede deres Stad.

Men hvad det angaaer, at Fædrene omtale Fyldestgjørelserne,

som Canones, der ere oprettede af Kirkeforsamlingerne, det have vi allerede ovenfor sagt var et Stykke af Kirketugten og blev saa vedtaget for Exemplets Skyld. Og ei var det deres Mening, at saadan Disciplin og Dvælse var fornøden enten til Skyldens eller Straffens Forladelse for Gnd. Men hvis og nogen blandt dem herved havde talet om Ekjærsilden, saa have de forklaret sig selv saaledes, at de derved ikke forstode nogen Betaling eller Fyldestgjørelse til Udfrielse fra den evige Pine, men de ufuldkomne Sjæles Renselse; som Augustinus¹⁾ og siger, at kun de Synder, som kunne forlades, udbrændes, det vil sige: at den svage Troe og andre lignende Mørelser dødgjøres. Saa er det og vist, at undertiden overføre de kirkelige Skribenter Ordet Fyldestgjørelse fra selve den udvortes Sik og Ceremonie til at betegne den rette Syndens Ruelse, det gamle Menneskes Dødgjørelse. Saa siger Augustinus²⁾: „Den rette Fyldestgjørelse er at bortskjære Syndens Aarsager, det er, at dødgjøre Kjødet.“ Og videre: „at spørge Kjødet, ikke at den evige Straf og Pine derved skulde betales, men at Kjød og Blod ei skal drages hen til at synde.“ Saaledes siger og Gregorius³⁾ om Tilbagegivelsen af fremmed Gods: „at det er en falsk Poenitentse, naar de ikke blive fyldest betalt, hvis Gods og Eiendom vi med Urette have taget. Thi ingen kan ret fortryde at have stjaalet eller røvet, som endnu stjeler; men saalænge han haver fremmed Gods inde, er han en Tyv eller Røver.“ Saadan borgerlig Fyldestgjørelse er da og fornøden; thi der staaer skrevet: „Hvo, som har stjaalet, han stjele ikke mere“ (Eph. 4, 28). Derfor siger Chrysostomus⁴⁾: „I Hjertet Ruelse, med Munden Bekjendelse, i Sjerningen Ydmygelse.“ Men alt dette beviser intet mod os. Thi gode Sjerninger, lære vi, skulle følge Poenitentien, og Poenitentien skal ikke være nogen frømtet Ting, men hele Livets Omvendelse og Forbedring.

1) Augustin. de civit. Dei I. XXI. c. 26.

2) Eller rettere Genadius i hans Bog de dogmat. eccles. c. 54, hvilket Skrift imidlertid af mange er bleven tillagt Augustinus.

3) Dette Sted læses bedst i Augustin. ep. 155 ad Macedon. Som bekendt har Gregor den Store ofte compileret Augustini Skrifter.

4) Chrysostom. homil. XX. in 1 Mos. 4.

Ilgemaade skrive Kirkesædrene, at det er nok, naar hiin offentlige eller almindelige Poenitentse, hvorom Kirkelovene foreskrive, skeer eengang i Livet. Hvoraf kan indsees, at de meente, at hine canoniske Fyldestgjørelser ikke vare fornødne til Syndernes Forladelse. Thi foruden hiin aabenbare Poenitentse have de villet, at ofte ellers og Poenitentse skulde skee, hvortil de da ikke krævede de kirkelige Fyldestgjørelser.

Consutatismesterne skrive, at det ikke maa tilstedes, at Fyldestgjørelserne affkaffes imod Evangeliets udtrykkelige Befaling. Hidindtil have vi altsaa viist, at disse kanoniske Fyldestgjørelser, det er: Gjerninger, som vi ikke ere skyldige at gjøre, og som foretages, for dermed at betale den evige Straf, ikke have Evangeliets Befaling. Sagen selv giver det tilkjende: naar Fyldestgjørelserne ere Gjerninger, man ikke er skyldig at gjøre, hvor kunne de da tale om Evangeliets udtrykkelige Bud? Thi hvis Evangeliet befalede, at Straffene skulde betales ved saadanne Gjerninger, da vare vi jo skyldige at gjøre dem. Men de tale kun saa, for at det kan have noget Skin for de Uforstandige, og ansøre Vidnesbyrd om Gjerninger, som have udtrykkelig Guds Befaling, skjøndt de selv ved Fyldestgjørelserne paalægge kun saadanne Gjerninger, som vi ikke ere skyldige at gjøre. Ja de lære endog i Skolerne, at man uden Synd kan undslaae sig for slige Fyldestgjørelser. Det er jo derfor vitterlig Løgn, naar de skrive, at vi ved Evangeliets udtrykkelige Bud tilholdes at paatage os de kirkelige Fyldestgjørelser. I øvrigt have vi jo allerede ofte bevidnet, at Poenitentseu maa bringe gode Frugter, og hvilke disse gode Frugter ere, det lære os Guds Bud: at bede til Gud og paakalde Hans, at takke Ham altid, bekjende Hans Ord, lære Evangeliet, adlyde Forældre og Ovrighed, søgte sit lovlige Kald, ikke ihjelslaae, ikke beholde Had og Forbittrelse, men være forsonlig mod Næsten, give de Trængende saa meget vi efter Gode kunne, ikke leve i Skjærlevnet eller Egetskabsbrud, men kue, tæmme og spørge det syndige Kjød; og det altsammen, ei for derved at gjøre Fyldest og betale for den evige Døds Straf, men at ikke Djevlen skal gives Rum og at vi ei skulle forterne og bedrøve den Hellige Aand. Disse Poenitentseu Frugter have Guds Befaling, og maae findes, hvor retskaffen Poenitentse er, til Guds Ære; ogsaa have de deres Belønninger. Men at de evige Straffe ei forlades uden ved Betaling ved visse selvvalgte Gjerninger eller Skjærilden, det lærer Skriften ikke. Indulgentserne vare fordum alene Eftergivelsler af den aabenbare Poenitentse, for at ei Folket skulde blive alt for

haardt besværet. Dersom Menneskene altsaa have Magt at løse fra de af Kirken paalagte Fyldestgjørelser og Straffe, saa er jo disse Gjæringers Betaling ikke forordnet af Gud. Og da fremdeles denne gamle Viis med den aabenbare Poenitentse er aflagt, siden Bisperne oversaae det, saa behøves heller ikke hiin kirkelige Afraad. Men alligevel er Indulgentsernes Navn vedblevet; og ligesom man falskeligen forstod ved Fyldestgjørelsen ikke et Stykke af den udvortes Lugt, men en Maade at betale de evige Straffe paa, saa har man paa samme Maade vrangelig udtydet Ordet Indulgents, som om det var en Afraad, ved hvilken Sjelen blev forløst af Skjærsilden. Men Kirkens Røgler have Magt til at løse og binde paa Jorden efter Matth. 16, 19, ei derimod til at paalægge synderlige Straffe eller indstifte visse Gudsdyrkelse; thi det at løse betyder at forlade dem Synderne, som omvende sig, og det at binde at beholde de Ubodfærdige deres Synd. Thi Kristus taler paa hiint Sted om sit aandelige Rige. Og det er Guds Befaling, at Evangeliets Tjenere skulle absolvere dem, som omvende sig, efter 2 Cor. 10, 8: „Og er Magten givet til Opbyggelse.“ Hvorfor det, at Paven og Bisperne forbeholde sig adskillige Tilfælde (*reservatio casuum*), det er blot en verdslig Indretning. Og rettelig dømme da vore Modstandere, naar de beskænde, at saadant et Forbehold ikke maa hindre Absolutionen, naar nogen ligger paa sit yderste.

Herved have vi forklaret Summen af vor Lære om Poenitentien, og vide det visselig, at det er en kristelig og for gudstygge Hjerter nyttig og høisfornuøden Lærdom. Og dersom fromme og oprigtige Folk ville sammenligne vor Lære om dette Stykke med Modstandernes høist forvirrede Sætninger, da ville de indsee, at disse have udelukt herfra Læren om den retfærdiggjørende Troe; de ville derhos see, at Modstanderne have sat meget til af deres Hoved: om Nuelsens Fortjeneste, om Opregnelsen af de enkelte Synder, om Fyldestgjørelser, som hverken have nogen Plads paa Jorden eller i Himlen, og som Modstanderne selv ei ret kunne hitte Nede i.

Til Confessionens trettende Artikel.

Om Sacramenternes Tal og rette Brug.

I den trettende Artikel bisalde vore Modstandere det at vi sigge: at Sacramenterne ikke ere blot Tegn paa den udvortes Beskjendelse imellem Menneskene indbyrdes, men meget mere Tegn og

Widnesbyrd om Guds gode Willie imod os, ved hvilke Gud bevæger Hjerterne til at troe. Men dertil ville de have, at vi ogsaa skulle bekjende, der er syv Sacramenter. Vi mene saa, at ingen af de Ting eller udvortes Skikke, som ere indsatte og befalede i Skriften, maae forsmættes, hvor mange de saa ere. Og ei troe vi, der ligger megen Magt paa, at der for Læreformens Skyld tælles anderledes af nogle, naar de blot iagttage de Ting, som have Guds Befaling i Skriften. Ei heller have de Gamle været eens overalt om Sacramenternes Tal.

Naar vi kalde Sacramenter de Skikke, som have Guds Befaling og hvilke Forjættelsen om Guds Naade er tillagt, saa er det let heraf at dømme, hvilke egentligen kunne kaldes Sacramenter. Thi Skikke, som ere indstiftede af Mennesker, ville saaledes ingenlunde være Sacramenter i egentlig Betydning. Thi ei er det i Menneskets Magt at forjætte Guds Naade. Hvorfor Tegn, som uden Guds Befaling ere indsatte, endog de maaskee have Kraft til at lære og paa-minde de Uerfarne, dog ikke ere visse Tegn paa Naaden. Saa kaldes da Daaben og Herrens Nadvere med Rette Sacramenter, saa og Absolutionen, som er Poenitentsens Sacramente. Thi disse have Guds Befaling og den Naadens Forjættelse, som er egen for det nye Testamente. Thi Hjerterne skulle vistelig troe, at ved Daaben, ved Herrens Nadvere, ved Absolutionen forlader Gud os vore Synder for Christi Skyld og bevæger Hjerterne paa eengang ved Ordet og synlige Tegn, at de skulle troe og Troen undfanges i dem, som Paulus siger: Troen er af Hørelsen. Men ligesom Ordet indgaaer i Drene til at røre og ramme Hjerterne, saa er og det synlige Tegn sat for Dine, at bevæge Hjerterne til Troen. Og den samme er baade Ordets og Tegnets Virkning, hvorfor Augustinus haver forenet begge i Beskrivelsen af Sacramenterne, i det han herligt siger ¹⁾: „at Sacramentet er det synlige Ord;“ thi Tegnet er ligesom et Billed af Ordet med samme Betydning som Ordet. Hvorfor og begges Virkning er den samme.

Confirmationen og den sidste Salvelse ere Skikke, auzammede fra Fædrene, som ikke engang Kirken kræver eller haver agtet som fornødne til Salighed. Thi de have ikke Guds Befaling. Derfor er det ei nyttigt at adskille dem fra de foregaende, som have Guds udtryffelige Befaling og Naadens klare Forjættelse.

Ved Ordenens Sacramente eller Præstefædet forstaae vore

¹⁾ Augustin. Tractat. 80 in Joann.

Modstandere ikke Prædikeembedet eller det Embede at give og uddele Sacramenterne, men de forstaae det om Dffertjeneste, som der i det Nye Testamente skulde være et Præstedømme liig det Levitiske, saa Præsterne skulde offre for Folket og fortjene andre Syndernes Forladelse. Vi lære derimod, at Christi Offer, der Han døde paa Korset, haver gjort fyldest for hele Verdens Synd, og at vi ikke have andre Dffre behov, og at Menneffene retfærdiggjøres ei for nogen Dffringers Skyld forresten, men for det eneste Christi Dffers Skyld alene, naar de troe, at de ved dette Offer ere gjenløste. Derfor kaldes Præster efter vor Forestilling ikke til at forrette nogen Dffringer, som Leviterne maatte gjøre efter Lovene for Folket, eller til at fortjene Folket Syndernes Forladelse; men de kaldes til at lære Evangeliet og uddele Sacramenterne. Og ei have vi noget andet Præstedømme i det Nye Testamente, som Brevet til de Hebræer klarligen viser os. Men skal Ordenens Sacramente forstaaes om Prædikeembedet, saa have vi intet imod, at man kalder dette et Sacramente. Thi Ordets Tjeneste haver Guds Befaling, ja haver og herlige Forjættelser. Rom. 1, 17: „Evangeliet er en Guds Kraft til Salighed for hver den, som troer.“ Jes. 55, 11: „Det Ord, som udgaaer af min Mund, skal ikke vende tomt tilbage til mig, men gjøre hvadsomhelt jeg haver befaleet det.“ Hvis Ordenens Sacramente forstaaes paa den Maade, saa kunde man og ganske fikkelig kalde Haandspaalæggesen, som skeer ved Ordinationen, et Sacramente. Thi Kirken haver Guds Befaling at skulle beskikke Ordets Tjenere. Og efterdi saadant er saare troesteligt at vide, at Gud ved Menneffene og dem, som udvælges og kaares af Menneffene, arbejder med sin Kraft og Nærværelse, saa er det godt og maa vel tilstedes, at man berømmer og ærer saadant Prædikeembede; især mod de fanatiske Mennesker, som indbilde sig, at den Hellige Aand ikke gives ved Ordet, men ved deres besynderlige Forberedelser, naar de sætte sig stiltiende i en mørk Braae, ledige og gjøre intet, ventende, at Oplysningen skal komme, saaledes som fordem Enthusiasterne og nu til Dags Anabaptisterne lære.

Ug te s f a b (som vore Modstandere ogsaa kalde et Sacramente) er ikke først indstiftet i det Nye Testamente, men strax i Begyndelsen, efterat Gud havde skabt den menneskelige Slægt. Det haver Guds Befaling, dertil og Hans Forjættelser, som dog egentlig ikke henhøre til det Nye Testamente, men mere angaae det legemlige Livs Goder; hvorforsø, hvis nogen vil kalde det et Sacrament, maa han dog adskille det fra de førstnævnte, som ere egentlig det Nye Testaments Vidnesbyrd om Guds Naade og Syndernes Forladelse. Men hvis Ugteskabet derfor skulde benævnes et Sacramente, fordi det haver Guds

Befaling, saa maatte ogsaa andre Embeder og Stænder, hvilke have Guds Befaling, saasom Dyrighed, ligesaa vel kaldes Sacramenter. Endelig hvis alle de Ting skulde regnes blandt Sacramenternes Tal, som have Guds Befaling og tillagt Forjættelse, hvi tilføie de da ikke **Bønnen**, som da med fuld Nette burde hedde et Sacramente? Thi den haver Guds Befaling og de overflødige Forjættelser; og naar den sættes blandt Sacramenterne, ligesom paa en udmærket Plads, kunde det end være som en Tilskyndelse til at bede. Hertil kunde man vel og regne **Almisse**; iligemaade de **Christnes Kors** og **Modgang**, som ogsaa ere Tegn, hvilke Gud haver tillagt Forjættelser. Men lad os ei videre tale herom; thi ingen Fornuftig vil vel storligen trættes om Tallet eller Navnet, naar kun Tingene beholdes, som have Guds Befaling og Forjættelser.

Men det er mere nødvendigt at vide og forstaae, hvorledes man rettelig skal bruge Sacramenterne. Og her fordømme vi hele Sværmen af de scholastiske Lærere, som lære, at Sacramenterne meddele Naaden af gjort Gjerning uden god indvortes Nørelse hos den, som bruger dem. Dette er ligesom en Jødiske Wildfarelse, naar vi nemlig mene, at vi ved den udvortes Skik retfærdiggjøres, uden inderlig god Nørelse d. e.: uden Troe. Og alligevel læres denne ugudelige og fordærvelige Mening og haver stor Anseelse i hele Pavedømmet. Paulus raaber her tværtimod og vidner (Rom. 4, 10, 11), at Abraham ei blev retfærdiggjort ved Omfjærelsen, men at Omfjærelsen var et Tegn til at øve og styrke Troen. Saaledes lære vi, at ved Sacramenternes Brug Troen maa være derhos, hvorved vi troe Forjættelserne og annamme de forjættede Ting, som tilbydes i Sacramenterne. Grunden dertil er ligesaa simpel som vis. Thi Forjættelsen er unyttig, uden den annammes ved Troe; men nu ere Sacramenterne Tegn paa Forjættelserne: altsaa maa Troen ved deres Brug komme til. Saaledes, naar jeg vil bruge Herrens Nadvere, da skal jeg bruge den saaledes, fordi den er det Nye Testaments Sacramente, som Christus klarligen siger (Luc. 22, 30); derfor skal jeg visse selig troe, at ved den mig skjenkes og gives de Goder, som ere tilfagte i det Nye Testamente, nemlig Syndernes Forladelse af Naade for Christi Skyld og dette skal jeg annamme ved Troen og dermed træste og opreise min bange Samvittighed og mig fast dertil forlade, at Guds Vidnesbyrd ikke slaae Feil, men ere ligesaa visse, som Gud ved et nyt Mirakel, en Nøst fra Himlen vilde tilsi mig Syndernes Forladelse. Thi hvad kunde saadanne Mirakler og Forjættelserne gavne den, som ikke troede? Vi tale her nemlig om den Troe, hvorved

jeg for mig selv vist og fast troer den nærværende Forjættelse (*hides specialis*), ei om den, som overhovedet troer, at der er en Gud til, men om denne, som troer at Syndernes Forladelse gives os. En saadan Brug af Sacramenterne, hvori denne Troe er, træster de bekymrede fromme Hjerter. Men hvormegen Misbrug hiin fanatiske Mening om Sacramenternes Virkning af gjort Gjerning har afstedkommet i Kirken kan ingen fuldelig beskrive. Heraf hiin mangfoldige Vanhelligelse af Messe, hvorom vi længere hen skulle tale. Og ei kan nogen fremføre en Tøddel af de gamle Kirkeskribenters Føgger, hvorved Scholastikernes Mening i dette Stykke understøttedes. Ja ganske tværtimod siger Augustinus¹⁾: „Troen i Sacramentets Brug, ikke Sacramentet gjør os retfærdige for Gud;“ og hvad er klarere end disse Pauli Ord (Rom. 10, 10): „Med Hjertet troe vi til Retfærdighed?“

Den fjortende Artikel, i hvilken vi lære, at ingen, uden han lovlig er kaldet, maa tilstedes at prædike Ordet og uddele Sacramenterne i Kirken, bifalde vore Modstandere, dog under den Betingelse, at vi bruge den kanoniske Kirkeordning. Hvad det angaaer, saa have vi paa denne Rigsdag ofte vidnet, at vi vare meget villige til at beholde de gamle Kirkens Ordninger og Bisperegimentet med de andre Grader, som ere indsatte i Kirken af menneskelig Myndighed. Thi vi vide, at Fædrene i et godt og nyttigt Niemeed have anordnet den kirkelige Tugt paa den Maade, som de gamle Kirkelove fastsatte. Men Bisperne ville tvinge vore Præster til at forkaste og fordømme den Lærdom, som vi have bekjendt, og dem, som ikke ville det, forfølge de paa det grumme, ja lade dem endog tage af Dage. Dette er Grunden, hvorfor vore Præster ikke kunne erkjende disse Bisper. Og saaledes er Biskoppernes Tyrannie selv Aarsag til at hist og her de kanoniske Indretninger opløses, som vi gjerne ønskede maatte beholdes. Lad dem selv see til, hvorledes de engang ville aflægge Regnskab for Gud, at de saa adsplitte og sønderrive Kirken. Vore Samvittigheder ere herudi frelste; thi da vi vide, at vor Bekjendelse er sand, dru, gudelig og eens med Christi almindelige Kirke, saa bør vi ingenlunde være tilfreds med hines Grumhed, som forsølge denne Lære. Saa vide vi og, at den kristelige Kirke er hos dem, hvor Guds Ord reent forkyndes og Sacramenterne rettelig forvaltes, ei hos dem, som ikke alene stræbe at udlette Guds Ord ved blodige Befalinger, men ogsaa henrette dem, der lære kristelig Sandhed, imod hvilke Kirkelovene,

¹⁾ Augustin, Tractat. 80 in Joann.

om de derimod havde forbrudt noget, vilde være langt mildere. Endnu engang vidne vi høitidelig, at vi gjerne ville beholde den kirkelige Ligt og de kanoniske Indretninger, naar blot Bisperne ville opføre at tage grumt afsted mod vore Kirker. Denne vor redelige Villie skal undskyldes os for Guds Naasn, og hos alle Folk og Efterkommerne, at det ei tilregnes os, naar Bispernes Myndighed svækkes, efterdi vi ved Bøn slet intet kunne have skaffet hos dem; som alle vil vide og forfare.

Til Confessionens 15de = 20de Artikel.

Om menneskelige Traditioner i Kirken.

I den femtende Artikel befaltes vore Modstandere den første Deel, i hvilken vi sige, at de kirkelige Stikke maas bibeholdes, som kunne iagttages uden Synd og som ere gavnlige til Roligheds og god Ordens Vedligeholdelse i Kirken. Men den anden Deel, i hvilken vi sige, at menneskelige Traditioner, oprettede for at forsone Gud, at fortjene Naaden og fyldestgjøre for Synden, ere imod Evangeliet. Etjendt vi i selve Confessionen, i Artiklen om Adskillen mellem visse Episkoper, have sagt nok om Traditionerne, saa nødes vi dog til her kortelig at gjentage det. Vi have vel meent, at vore Modstandere skulde søge og oplede andre Grunde til at forsvare Traditionerne med, men, at de vilde fordømme denne Artikel: „at vi ei fortjene Syndernes Forladelse eller Naaden ved Iagttagelse af menneskelige Traditioner,“ det havde vi ikke troet. Og siden nu denne Artikel er fordømt, saa have vi nu en let Sag og des bedre Indgang til dem. Thi nu vise de sig aabenbart som jødiske Sindede og undertrykke Evangeliet med Djævels-Lærdomme. Det kalder Skriften nemlig Djævels-Lærdomme, naar der læres, at nogle visse Dyrkelses ere nyttige til at fortjene Syndsforladelse og Naade; thi ved sliq Lære fordunkles Evangeliet, Christi Velgjerninger og Læren om Troens Retfærdighed. Evangeliet lærer, at vi ved Troen for Christi Skyld af Naade annamme Syndernes Forladelse og forliges med Gud. Men vore Modstandere sætte en anden Midler, nemlig disse menneskelige Traditioner. Ved dem, ville de, at vi skulle erholde Syndsforladelse, ved dem formilde Guds Brede. Men Kristus siger aabenbart: „For gjevnes dyrke de mig med Menneske-Bud“ (Math. 23, 9). Ovenfor have vi vidtløstigere beviist, at Mennesket retfærdiggjøres ved Troen, og at dette er Evangeliets Lære er klart nok af Eph. 2, 8. 9: „I ere blevne frelst af Naaden formedelst Troen og ikke af eder: det er en Guds Gave, ikke af Gjærninger, paa det at ikke nogen skal rose

fig.“ Men tværtimod sig nu vore Modstandere, at vi fortjene Syndernes Forladelse ved Jagttagelsen af disse menneskelige Traditioner. Hvad er det da andet end at fremsætte os en anden som Retfærdiggjører og Midler end Christum? Videre siger Paulus til de Galater 5, 4: „I ere udelukkede fra Christo, som ville retfærdiggjøres ved Loven,“ det er: naar I indbilde eder; ved Lovens Dpfyldelse at kunne fortjene Retfærdiggjørelse for Gud, vil Christus intet nytte eder. Gud har fremsat Christum, at Han for Hans, vor Midlers, Skyld, men ei for vore Gjerningers Skyld vil være os naadig. Men hine mene, at Gud er dem naadig for Jagttagelsen af visse Traditioner, ei for Christi Skyld. De berøve altsaa Christo Hans Ære som Midler. Og hvad Sagen selv angaaer er der jo slet ingen Forskiel paa disse Traditioner og de Mosaiske Ceremonier. Derfor fordømmer Paulus dem begge, fordi de betragtedes som Gjerninger, der kunde fortjene os Retfærdighed for Gud. Saaledes sattes Christi Embed og Læren om Troens Retfærdighed i Skygge, hvorfor Paulus bortfjerner Loven og Traditionerne og paaftaaer, at vi ei for saadanne Gjerningers, men af Naade for Christi Skyld have Forjættelsen om Syndsforladelse, kun at vi troende annamme den. — Men hvis nogen skulde sig: at vi ved disse Traditioners Jagttagelse ikke fortjene Syndernes Forladelse, men naar vi først ere retfærdiggjorte ved dem fortjene Guds Naade; da raaber atter Paulus herimod (Gal. 2, 17), der han siger, at Christus vilde blive Syndens Tjener, hvis vi maatte mene, at vi efter Retfærdiggjørelsen ei for Hans Skyld agtedes for retfærdige, men endnu behøvede at fortjene dette ved Gjerninger. Saa siger han og Gal. 3, 15: „Man lægger intet til et Menneskes Testamente.“ Altsaa skal man og intet lægge til Guds Testamente, der Han lover, at Han vil være os naadig for Christi Skyld.

Dog hvad gjøres her en vidtløftig Bevisførelse fornøden? Ingen Tradition er af de hellige Fædre indført, i den Hensigt, at man derved skulde fortjene Syndsforladelse eller Retfærdighed; men de ere indførte, for at vedligeholde Orden, Enighed og Rolighed i Kirken. Og lad saa være, at nogen vilde udvælge og anordne visse Gjerninger, til dermed at fortjene Syndernes Forladelse, hvoraf skal han vide, at de Gjerninger behage Gud, naar han ikke har Vidnesbyrd derom i Guds Ord, ja hvorledes skal han forvise andre om, at det er Guds Villie, naar det ikke haver Guds Befaling og Forfkrift? Mon ikke Gud overalt i Propheternes Skrifter forbyder at oprette nogen særegen Gudstjeneste uden Hans Befaling? Ezech. 20, 18 hedder det: „I skulle ikke vandre efter eders Fædres Skik og ikke holde deres Ret og ikke besmitte eder ved deres Afguder. Jeg er Herren, eders Gud,

vandrer efter mine Befalinger og holder min Ret at gjøre derefter." Naar det er Mennesker tilladt at oprette Gudstjenester og de ved disse kunne fortjene Naaden, saa maae alle Hedninges Dyrkelses, alt Afguderie, baade Jeroboams og andre Ugudeliges uden for Lo-ven, bifaldes. Thi hvad Forskiel er der dog mellem os og dem? Naar vi have Ret til at indstifte Gudstjenester, som kunne bidrage til at erhverve os Naaden, hvorfor skulde Hedningene og Israels Folk ei have havt samme Ret? Men derfor netop bleve Hedningene og de ugudelige Israeliters Gudsdyrkelses forkastede, fordi de meente ved dem at kunne fortjene Syndernes Forladelse og intet gave paa Troens Retfærdighed. Endelig hvor kunne vi forvisses om, at saadanne Gjærninger, paabudne af Mennesker uden Guds Befaling, retfærdiggjøre, da dog intet kan sluttes om Guds Villie uden af Hans Ord? Hvad, naar nu Gud ikke bifalder disse Dyrkelses, hvorledes ville da Modstanderne formaste sig til at si, at de retfærdiggjøre? Uden Guds Ord og Befaling kan dette ei bevises. Og „alt," siger Paulus (Rom. 14, 23), „hvad der ikke er af Troen, er Synd." Og saalænge disse Dyrkelses nu intet Vidnesbyrd have i Guds Ord, maa Samvittigheden nødvendig betvivle, om de behage Gud.

Ja hvad behøves her mange Ord, hvor Sagen selv er saa klar? Naar vore Modstandere forsvare siige menneskelige Dyrkelses og tillægge dem at fortjene Naaden, Retfærdiggjørelsen, Syndernes Forladelse, saa oprette de ligefrem Antichristi Rige. Thi Antichristi Rige er ret egentlig saadan nye Gudstjeneste, op-tænkt af Mennesker, ved hvilken Christus og Evangeliet forkastes; det haver ligesom Mahomets Rige, selvalgte Dyrkelses og egne Gjærninger, ved hvilke det søger Retfærdighed for Gud, og tager ei til Hjerte, at Menneskene retfærdiggjøres af Naade for Christi Skyld ved Troen. Saaledes maa og Pavedømmet være en Part af Antichristi Rige, naar det forsvare menneskelige Dyrkelses saavidt, at dem tillægges det at retfærdiggjøre os. Thi derved berøves Christo Æren, naar de lære, at vi ikke for Hans Skyld, men for siige Gjærningers Skyld retfærdiggjøres, og at de ei blot ere nyttige, men endog nødvendige til Retfærdiggjørelsen, som de ovenfor i den ottende Artikel forsvarede, hvor de fordømme os, fordi vi have sagt, at det er ikke nødvendigt til Kirkens sande Eenhed, at der overalt ere eens Kirkesikke og Traditioner. Propheten Daniel esmaler os (11, 38) Antichristi Riges Form og Politie, som egentlig bestaaende i saadanne selvalgte Dyrkelses-ter. Thi saa siger han: „Den Gud Moogim skal han dyrke paa

sit Sted, og den Gud, som hans Fædre ikke have kjendt, skal han dyrke med Guld og Sølv og ædle Stene." Her beskriver Propheten nye Gudstjenester, som Fædrene ikke have kjendt; thi endog de havde deres Skikke og Traditioner, var det dog ei deres Mening, at disse vare nyttige eller nødvendige til Retfærdiggjørelsen; men de iagttog dem for visse udvortes Diemeeds Skyld, for at Folket kunde vide, til hvad Tid Menigheden forsamlede sig, for at alt kunde foretages med Orden og Anstand i Guds Huus for Exemptlets Skyld, endelig for at Almuen kunde tilholde sig som under en smuk Børnetugt. Thi at holde visse Tider, Fester og andre Ceremonier tjener som en Paamindelse for Folket. Disse Grunde havde Fædrene til at iagttage visse Skikke, og af de samme Grunde mene vi, at Traditionerne med Nette kan overholdes. Og vi indre os høiligen over, at Modstanderne forsvare et andet Diemeed af Traditionerne, at vi nemlig ved dem skulle fortjene Syndernes Forlættelse, Naade og Retfærdiggjørelse. Thi hvad er det andet end at dyrke Gud med Guld og Sølv og kostbare Stene, naar man troer, at kunne gjøre sig Ham hengiven og naadig ved visse særskilte Dragter, Prydelser og lignende Skikke, hvoraf der ere utallige i de menneskelige Traditioner?

Paulus skriver i Brevet til de Colosser (2, 2), at Traditionerne have Skinneth af Wiisdom. Og det have de unægtelig. Thi hiin Prydelighed sømmer sig saare vel i Kirken og er desaaarsag nødvendig; men menneskelig Fornuft, fordi den ikke fatter Troens Retfærdighed, vil indbilde sig og andre, at deslige Gjerninger retfærdiggjøre Mennesket, forsoner Gud o. s. v. Saaledes tænkte Høben af Israels Folk og foregedede i denne Mening Ceremonierne; paa lignende Maade ere de vorede hos os i Klostrene. Saaledes dømmes den menneskelige Fornuft ogsaa om legemlig Tugt, om Fasten og deslige, hvis rette Diemeed er Kjødets Spøgelse; men efter hiin vildfarende Mening er det Dyrkelser, hvorved vi skulle retfærdiggjøres; saaledes som selv Thomas Aquinas¹⁾ skriver: „Fasten bidrager til at udslette Skylden for Gud og hindre den fremdeles.“ Dette er Thomas's egne Ord; saavidt kan dette Skinneth af Wiisdom, som saadanne Gjerninger have, forføre Menneskene. Hertil kommer nu de Helliges Exempler, som mange stræbe at efterligne, uden at tilegne sig deres Troe. Og naar dette Wiisdoms og Retfærdigheds Skinneth har forført Menneskene,

¹⁾ Thom. Aqu. in Secunda Secundæ qv. 146. art. 1. 3. 7.

følger deraf mangfoldig Ulempe; saa fordunkles Evangeliet om Troen til Christum, og i dets Sted sætter man forgjeves Tillid til egne Gjærninger. Derefter formørkes Guds Befalinger; og disse Gjærninger anmasse sig at kaldes et sandt aandeligt og fuldkomment Liv, og foretrækkes langt de Gjærninger, som ere befalede i Guds Bud, der enhver skal røgte sit Kald og Embede, i at bestyre Staten, forvalte de huuslige Ting, ordne det ægtefæbelige Liv, og drage Børnene. I Sammenligning med hine Dvælses dømmes man nu disse Gjærninger som vanbellige, saa at mange fromme Samvittigheder ere i Tvivl, om man skal opfylde dem eller ei. Thi det er jo vittterligt, at mange have forladt deres Embeder og ere traadte ud af Ægtesstanden, for at vælge et saadant, som det kaldtes, bedre og aandeligere Liv. Og det er endnu ikke alt; thi naar først den Indbildning har faaet Magt, at slige Jagttagelser ere nødvendige til Retfærdiggjørelsen, saa ere Samvittighederne uden Ophør plagede og ængstede, fordi de ere sig bevidste, at de ei fuldkomment kunne holde dem alle. Thi hvo har endog kunnet bringe det til at optælle dem alle? Der ere umaadelige Bøger af det Slags, ja hele Bibliotheker, som ikke indeholde en Løddel om Christo og Troen paa Ham og de gode Gjærninger, som enhver er skyldig at gjøre i sit lovlige Kald, men som blot samle Traditionerne og disses Udlægninger, hvori de sundom skjærpes, sundom formildes. Hvor vaander sig ikke den gode, fromme Person, naar han søger, hvorvidt disse Befalinger binde og tilholde, og kan dog ikke finde nogen Formildelse i saa Grad, at han tør tilsiige Hjerterne den rette Trøst, men klager bitterlig over den Fare, hvori de fromme Samvittigheder ere, hvilket alene er en Følge af hiin strenge Udlægning og Synsmaade af Traditionerne.

Mod saadant Wiisdoms og Retfærdigheds Skin i de menneskelige Stikke, som bedrager Menneskene, skulle vi bevæbne os med Guds Ord, og først vide, at de hverken kunne fortjene os Syndsforladelse eller Retfærdiggjørelse for Gud, ei heller dertil ere nødvendige. Nogle Vidnesbyrd have vi ovenfor anført som Col. 2, 16, hvor vi bemærke, at Apostelen sammenfatter den mosaiske Lov og de menneskelige Traditioner overhovedet, for at ikke Modstanderne, som de pleie, skulle komme med det gæffelige Forgivende, at hos Paulus Taler blot et om Mose Lov; thi han vidner jo her klart nok om menneskelige Traditioner i det Hele. Skjændt lad dem og have Ret deri, saa snakke de dog hen i Veisret; thi naar Evangeliet nægter, at de af Mose forordnede Ceremonier retfærdiggjøre, som dog vare af guddommelig Indstiftelse,

hvor meget mindre retsfærdiggjøre da ei de mennekelige Traditioner?

Dg ei have Bisperne Magt til at stifte nye Gudstjenester, som nødvendige til Retfærdiggjørelsen. Ja i Ap. G. 15, 9 sige og Apostlene imod: „Hvi friste I Gud ved at lægge et Nag paa Disciplenes Hals e s. v.“ i hvilke Ord Peder skjelder det for en stor Synd, at vælte saadanne Byrder paa Kirken. Dg Paulus (Gal. 5, 1) forbyder os, at lade os underlægge Trædommen igjen. Det er altsaa Apostlenes Villie, at denne Frihed skal blive i Kirken, at ingen Ceremonier og Traditioner, hverken af Mose Lov eller andre, skulle agtes for at være nødvendige, saaledes som de i Lovens Tid vare det; thi ellers vilde den kristelige Retfærdighed, Retfærdigheden af Troen ei længere kjendes. Mange søge forskjellige Formildelser i Traditionerne, for at lægge Samvittighederne, men finde dog intet fast Punkt, hvor de kunne løse dem af disse Baand. Men som Alexander løste den Gordiske Knude, ved at overhugge den med Sværdet, da han dog ei kunde udrede den, saaledes befrier den apostoliske Lære paa eengang Samvittighederne fra Traditionernes Baand, især hvis det er saadanne, der beskrives som nødvendige til Retfærdiggjørelsen. Denne Lære tvinge Apostlene os til at modstaae baade med Lærdom og Exempel, tvinge os til at forkynde, at Traditionerne ei ere nødvendige til Retfærdiggjørelsen, og at ingen maa holde dem i den Mening, at han derved vorder retsfærdiggjort. Men hvis nogen holder dem, da holde han dem ligesom udvortes Bedtægter, uden al Overtroe, saaledes som f. Ex. Krigsmænd gaae med en Dragt, og Lærde med en anden. Apostlene selv overtraad Traditionerne og bleve undskyldte af Christo; thi han vilde vise Phariseerne et Exempel paa, at sige Jagttagelser vare i og for sig unyttige. Dg hvis vore Kirker lade en Deel ubequemme Traditioner fare, saa ere de vel fuldelig undskyldte, efterdi Modstanderne ville have dem alle at være fornødne til Salighed. Dg det er en ugudelig Mening.

Hvad i øvrigt de gamle Kirkesikke og Ceremonier angaaer, saa holde vi dem gjerne for Nødsigheds og Ordens Skyld, og udlægge dem paa den ædlest Maade, ved aldeles at udelukke al Mening om Fortjenstligheden i at iagttage dem. Derfor lyve vore Modstandere os paa, naar de sige, at vi afskaffe gode kirkelige Indretninger, ja hele Kirketugten. Thi med Sandhed kunne vi vidne, at det gaaer kristeligere og sikkeligere til med Gudstjenesten i vore Kirker end hos Modstanderne. Dg hvis nogen betænker det

ret, da skulle de befinde, at vi holde de gamle Kirkelove langt re-
nere og flittigere end de. Hos dem holde Præster og Munke
Messe tvungne eller leiede for Penge, som oftest blot for Bindings
Skyld, synge aandelige Sange, ei for at lære noget deraf eller
bede, men som en vis bestemt Gudsdyrkelse eller for den Løn, de
faae derfor. Hos os bruger Folket Herrens Nadvere, en Deel
hver Søndag, men efterat de i Forveien ere underviiste om dens
rette Brug, prøvede og absolverede: Børnene synge Psalmer, for
at lære deraf, Folket baade for at lære og bede. Hos Modstan-
derne finder slet ingen katechetisk Underviisning af Ungdommen
Sted, skjøndt Kirkelovene det befale; hos os er det Præsternes
og Kirketjenernes Pligt offentlig at undervise og overhøre Ung-
dommen, og denne Indretning haver de bedste Frugter. Hos Mod-
standerne er det i mange Egne Tilfældet, at der hele Aaret igjen-
nem ei holdes nogen Prædiken uden i Fasten; og dog er det den
fornemste Gudsdyrkelse at forkynde Evangeliet. Og naar der da
prædikes, saa tale de om menneskelige Traditioner, om Helgendyr-
kelse og anden saadan Tant, som Folket med Rette kjedes ved. Der-
for seer man, at mange have for Skik at løbe ud af Kirken, saa-
 snart Evangelii Text er oplæst. Saa af de bedre Sindede be-
gynde nu at tale noget om gode Gjerninger; men om Troen paa
Christum og Hans Retfærdighed, om Samvittighedernes rette
Trøst sige de intet; ja denne allerfalgste Lærdom af Evangeliet
skjelde og skrige de vel endog imod. Derimod i vore Kirker bli-
ve disse Hovedstykker med al Glid behandlede af vore Prædikan-
tere: om Poenitente, om Guds frygt, om Troen paa Christum,
om Troens Retfærdighed, om Samvittighedernes Trøst i Angst
og Fristelse ved Troen, om Troens Dvelser, om Bønnen, hvor-
lunde den bør være beskaffen og at man visselig skal troe, at den
haver Kraft og vorder hørt, om Korset, om Dyrighedens og
alle kristelige Stænders Værdighed, om Forskjellen mellem Chri-
sti aandelige Rige og det verdslige Regimente, om Egtekab og Bør-
neopdragelse, om Kyskhed og alle Kjerlighedspligter. Af denne
Kirkernes Tilstand udi Form og Lære hos os kan man vel skjøn-
ne, at vi flittigen bevare Kirketugten og gudelige Skikke og gode
kirkelige Indretninger.

Hvad Kjødets Dødelse og den legemlige Tugt angaaer, lære
vi saaledes som Confessionen fremsætter: at den sande og ei skrøm-
tede Dødelse af Kjødets seer ved Korset og allehaande Trængsler,
hvorved Gud øver os; at vi lære at blive Hans Villie lydige og
underdanige, som Paulus siger Rom. 12, 1: „Fremstiller eders

Legemet til et levende Offer. Og dette er den rette aandelige Troens Dvelse, saaledes at lære at frygte Gud. Men foruden denne Kjødets Døvelse, som skeer ved Korset, er der endnu et andet Slags legemlige Dvelse, som staaer i vor Villie og er nødvendig, om hvilket Christus siger: „Vogter eder, at ikke eders Hjertes besværes med Drukkenskab“ (Luc. 21, 34) og Paulus: „Jeg undertvinger mit Legeme og bringer det under Lydighed“ (1 Cor. 9, 24). Ogsaa disse Dvelse skulle paatages, ikke som noget, hvorved vi retfærdiggjøres, men for at lue det syndige Kjød, at vi ikke formedelst Legems Besværelse blive trygge og ærkesløse, og saaledes adlyde og give efter for de onde Lyster. Denne Legems Afhold og Narvaagenhed paa sig selv skal være bestandig; thi Gud befaler, vi skulle altid leve saa. Men som Erfaring lærer, da hjælper det ikke noget til Kjødets rette Tvang, at holde mange bestemte Fastedage; thi for det meeste er da Fastedosten meget lækkere og kostbarere end de vanlige Maaltider. Vore Modstandere holde ei heller selv deres Faste efter den Form, som er foreskrevet i Kirkeloven.

Mange og udviklede Spørgsmaale haver dette Stykke om Traditionerne med sig; og vi have i Sandhed erfaret, at disse ere rette Svarer for Samvittighederne. Kræves de som nødvendige, saa plage og martre de de arme Samvittigheder, som frygte for at have forbigaaet noget, af hvad der var foreskrevet. Paa den anden Side har deres Afskaffelse sine Vanskeligheder og Spørgsmaale. Men vor Sag er nu engang meget klar og simpel, eftersom vore Modstandere fordømme os deri, at vi lære, at menneskelige Traditioners Jagttagelse ei kan fortjene Syndsforladelse. Iligemaade ville de, at det, hvad de kalde almindelige Traditioner, skal holdes over den ganske Kirke som fornødent til Retfærdiggjørelse. Derimod have vi som bestandig Patron paa vor Side Apostlen S. Povel, der overalt lærer, at lige Jagttagelser hverken gjøre os retfærdige eller ere fornødne til vor Salighed. Og alligevel lære vi, at den evangeliske Frihed i disse Ting saa vidt maa indskrænkes, at ei de Svagere og mindre Erfarne gives Forargelse, og at de ei formedelst Misbrug af Friheden blive uretfærdige mod den sande Evangeliets Lære, og at intet uden skjellig Grund forandres i de gamle vedtagne Skikke, men at disse beholdes for at befordre Fred og Enighed, saavidt de kunne iagttages uden Synd eller stor Ulempe. Og paa selve denne Nigsdag have vi tidt nok viist, at vi for kristelig Kjerlighedens Skyld ubesværet vilde finde os i at holde visse ligegyldige Ting med de an-

dre, om de og i sig selv havde noget Anstødeligt; thi vi have vel overveiet og betænkt, at den almindelige Cendrægtighed, forsaavidt den kan bringes tilveie uden Besværing for Samvittighederne, maa foretrækkes alle andre Hensyn. Men om denne Sag skulle vi siden handle mere, naar vi komme til at tale om Klosterløster og om geistlig Magt.

Den færtende Artikel antage vore Modstandere uden nogen Indskrænkning, hvorved vi have bekiendt, at det er en Christen tilladt at forvalte Dyrighedsposter, beklæde Dommerembeder, affige Dødsstraf efter Keiserretten eller andre Landets Love, føre retfærdig Krig og Leding, kjøbslaae, have Eiendom, aflægge Eed, naar den kræves af Dyrigheden, indgaae Egetskab; endelig at lovlige Forordninger ere Guds gode Gave og Værk, hvilke en Christen maa bruge med en god Samvittighed. Hele dette Stykke om Forskiellen mellem Christi Rige og det borgerlige Regimente er til megen Gavn og Opbyggelse oplyst i vore Skrifter, at nemlig Christi er et aandeligt Rige, hvor Han regjerer ved sit Ords Prædiken, arbejder ved sin Hellig Aand og forøger indvortes i Hjerterne Gudsfrigten og Troen, og begynder i os her paa Jorden Guds Rige, en evig Retfærdighed og evigt Liv. Men dog saalænge dette Liv varer lader Han os ikke desmindre bruge lovmæssige borgerlige Anordninger, som gaae og gjelde blandt det Folk, hvor vi leve, ligesom Han tillader os at bruge Løgedom, bygge, spise, drikke, nyde den fælles Luft. Og ei giver Evangeliet nye Love angaaende det verdslige Regimente, men byder, at vi skulle adlyde dem, som gjelde i Staten, hvad enten de ere givne af hedsen eller anden Dyrighed, og befaler os, ved denne Lydighed at øve vor Kjerlighed. Thi rasende var Carls t a d t, der vilde have Mosses Love indført, at vi efter dem skulde regjeres. — Om disse Gjenstande have Vore Kævet desto udsørligere, jo skadeligere de Meninger vare, som Munkene derom havde udspreedt i Kirken. Thi de kaldte Fællesskab i Eiendom en evangelisk Stat, og det ei at have sin Eiendom eller Husfrue kaldte de evangeliske Raad. Disse Meninger formørkede Evangeliet og Christi aandelige Rige, ligesom de paa den anden Side ere farlige for Staten. Thi Evangeliet forstyrrer ikke, men meget mere opreiser den verdslige og borgerlige Forsatning, i det det byder, man skal adlyde Dyrigheden som en Guds Festsikkelse, ikke alene for Straffens Skyld, men for Samvittighedens Skyld.

Julianus Apostata, Celsus og adskillige andre have forekastet de Christne, at Evangeliet forstyrrede Statsforsatningerne, fordi det forbød Hevn over Uret, og andet saadant, som kun lidet sømmede sig for det borgerlige Samsund. Disse Indvendinger have

givet Origenes, Gregorius Nazianzenus og andre meget at bestille, skjøndt de i og for sig ere lette at have, naar vi nemlig lægge Mærke til, at Evangeliet slet ingen Love giver om verdslig Stat, men er en Prædiken om Syndsforladelse og begynder det aandelige Rige og evige Liv i de Troendes Hjerter; at det fremdeles ikke blot bifalder udvortes Regimente, men ogsaa byder os at være det samme underdanige, ligesom vi nødvendig maae underkaste os Aarstidernes Love, Afverlingen af Sommer og Winter, og det hindrer dog intet det aandelige Rige. Evangeliet forbyder Selv-Hævning, og dette indskærper Christus saa ofte Apostlene, at de ei skulde tænke at ville vorde verdslige Herrer og tage Regimente og Dyrighedseembed fra dem, som havde det ellers, saaledes som Jøderne drømte om det skulde gaae i Messias Rige; men at de skulde vide, at det var deres Kald og Embede at prædike om det aandelige Rige, ikke at gjøre Forandring i den verdslige Stat. Derfor er det ikke alene Christi Raad, men Hans alvorlige og strenge Befaling og Bud, hvormed Han forbyder nogen at hevne sig selv. Matth. 5, 39 ff. Rom. 12, 19. Hevn og Straf, som tages over de Døde af Dyrigheden, fraraades ikke, men meget mere befales og er en Guds Gjerning, som Apostlen vidner Rom. 13, 4. Saadan Hevn og Straf skeer, naar de dømme Misdaedere, føre Krig for den gemene Freds Skyld o. s. v. Hvor ilde mange Skribenter have dømt om disse Ting, er klart nok; thi de stode i den vildfarende Formening, at Evangeliet var en vis udvortes nye Munkes-Statsordning, og have ikke seet, at Evangeliet tilføjer indvortes Hjerterne den evige Retfærdighed, men udvortes bifalder de bestaaende borgerlige Forfatninger.

Ogsaa dette er et falsk Foregivende, at det er kristelig Fuldkommenhed, ingen Eiendom at have. Thi den kristelige Fuldkommenhed bestaaer ikke i Foragt for borgerlige og verdslige Indretninger, men i indre Hjertens Rørelser, i stor Gudsfrugt og stor Troe, saadan som Abraham, David og Daniel havde, som skjøndt de vare mægtige og rige, og i fyrstelig og kongelig Etand og Regimente, derved ikke have været mindre fuldkomne end nogen Eneboer. Men Munkene have forblindet andres Pine med hiint udvortes hykkelske Væsen, at det ei kunde sees, i hvilke Ting den sande Fuldkommenhed bestod. Med hvilke Berømmelser have de ikke ophøiet Fællesskab i Eiendomme, som en fuldkommen evangelisk Indretning? Men disse Lovtaler ere meget tveetydige og farlige, da de afvige langt fra Skriften. Thi Skriften

befaler ingensteds, at Eiendommene skulle være sælles, men tvært imod, naar det i de ti Guds Bud hedder: Du skal ikke stjele, forudsætter den særskilte Eiendomme, og byder at enhver skal have og beholde sin. Ganke ubesindigt lærte derfor Willef, at ingen Præster maatte have Eiendom. Saa have de og utallige usrugtbare Undersøgelser om Contracter, som aldrig nogen Christelig Samvittighed kan komme nogen Veie med, uden de vide og holde den Regel: at det er en Christen tilladt at bruge de borgerlige Love og Indretninger. Denne Overbevisning beroliger Samvittighederne, naar der læres, at Contracter, Handel og Wandel, have Guds Tilladelse, saavidt de hjemles i Lovene eller af Dyrigheden.

Dette hele Stykke om verdsligt Regimente er af Vore saa tydeligen forklaret og udviklet, at mange fromme og retsæfne Mænd, som ere i Statseembeder og offentlige Bestillinger, have bekjendt, at de derved have faaet mærkelig Trøst; thi før vare de komne i Vildere ved hiin Munkelærdom og tvivlede om Evangeliet ogsaa tillod at have borgerlig Kalb og Pligt. Dette have vi og her erklæret os over, at alle, selv Fremmede, kunne forstaae, at ved den Lære, vi forkynde og hylde, den verdslige Dyrigheds Anseelse og Værdighed ingenlunde svækkes, men ophæies og beskyttes, hvilket altsammen tilforn ved hine urimelige Munkepaafund blev holdet for ugudeligt Levnet og Væsen; thi Munkene foretrak langt deres fremmede Ydmyghed og Fattigdom for en velordnet borgerlig Indretning, endskjendt denne haver Guds Befaling, men hiint Platoniske Sællesskab i Eiendommen ikke haver det.

Den syttende Artikel antage vore Modstandere uden Indskrænkning, ved hvilken vi bekjende, at Christus skal komme paa den yderste Dag og skal opvække alle Døde og give de Fromme evigt Liv og evig Glæde, men fordømme de Ugudelige til med Djævlene at martres uden Ende.

Den attende Artikel om den frie Wille bifalde vore Modstandere, endskjendt de tilføie nogle Vidnesbyrd, som ere ilde fikkede til den Sag. De tilføie og en lang Tale, hvori de siige, at man hverken med Pelagianerne maa tillægge den frie Wille alt for meget, eller med Manichæerne berøve den al Frihed. Fortreffelig talt! Men hvad Forskel er der da mellem Pelagianerne og vore Modstandere, da begge lære, at Mennesket uden den Hellig Aands Bistand kan elske Gud, og holde Guds Bud, hvad Gjeringerne i sig selv angaaer, fortjene Naaden og

Retfærdiggjørelsen ved Gjærninger, som Fornuften udretter af sig selv uden den Hellige Aand. Hvor mange Arimeligheder sælge ikke af disse Pelagianiske Meninger, som i de theologiske Skoler læres med stort Bifald? Det er dem, som Augustinus, følgende Paulus, af al Kraft strider imod, og ovenfor i Artiklen om Retfærdiggjørelsen have vi anført hans Vidnesbyrd. Men vi berøve ei den menneskelige Villie Friheden. Den har Frihed til at udvælge de Gjærninger og Ting, som Fornuften af sig selv begriber; den kan paa en vis Maade opfylde den borgerlige eller udvortes Retfærdighed, kan tale om Gud, holde en vis Gudsdyrkelse, med udvortes Gjærning adlyde Dyrighed, Forældre og Foresatte, holde Hænderne fra Manddrab og Blodsudgydelse, fra Hoer og Tyverie. Thi efterdi Fornuften er bleven i Naturen efter Adams Fald, forsaavidt at den kan dømmes om de Ting, som ere Sandserne undergivne, saa er den frie Villie og bleven tilbage, saavidt at den kan udvælge mellem disse Ting og have Formue til at gjøre udvortes retfærdige Gjærninger. Det er det hvad Skriften kalder den kjødelige Retfærdighed, fordi kjødelig Natur, det vil sige: Fornuften kan udrette det uden den Hellige Aand. Skjøndt Begjærighedernes Magt er saa stor, at Menneskene oftere adlyde deres onde Lyster, end Fornuftens Dom. Og Djevlen, som er mægtig i de Ugudelige, som Paulus siger, afsæder ikke, bestandig at vægge denne frøbelige Natur til Synd. Dette er Grunden, hvorfor ogsaa den borgerlige Retfærdighed er sjelden iblandt Menneskene, som vi da see, at selv Philosopher, som syntes at efterjage den, ofte ikke have opnaaet den. Men det er ganske falsk, at det Menneske ei haver Synd, som gjør de befalede Gjærninger uden Naaden; og ligesaa hvad de videre tilføie, at lige Gjærninger ved bør lige fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse. Thi de menneskelige Hjerter uden den Hellige Aand have ingen Gudsfrøgt eller Tillid til Gud, troe ei, at Gud hører dem, tilgiver dem, sørger for dem; og derfor ere de ugudelige. Et slet Træ kan jo ikke bære gode Frugter; og uden Troen er det umuligt at behage Gud.

Altsaa, skjøndt vi vel indrømme Villie-Frihed og Evne til at udrette Lovens udvortes Gjærninger, saa sige vi dog derhos, at den intet formaaer i de aandelige Ting, som ere: rettelig at frygte Gud, rettelig at troe Ham, visse forlade sig til, at Han ser til os og er hos os, hører vore Bønner og forlader os vore Synder. Thi disse ere de rette høieste Gjærninger af den første Tavle, hvilke intet Menneske kan udrette uden den Hellige Aand. Thi, som Paulus siger (1. Cor. 2, 14): „Det naturlige Menneske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til,“ det er: Mennesket kan af naturlige Kræfter ei fatte eller

begribe noget om Guds Villie eller de guddommelige Sager. Og det kunne Menneskene selv befinde, naar de ansee deres Hjerter, hvorsunde de ere til Sindis imod Gud, om de i Sandhed forlade sig paa, at Gud giver Agt paa dem og hører deres Bøn. At beholde denne Troe og blive fast derved er saare vanskeligt, selv for de Hellige; hvor skulde den da være hos de Ugudelige? Men den undfanges, som vi ovenfor have sagt, naar de forskrækkede Hjerter ved Evangeliet og Christi Trøst oprettes.

Derfor er det meget gavnligt at gjøre denne Adskillelse, at borgerlig og udvortes Retfærdighed tillægges den frie Villie, men aandelig Retfærdighed den Hellig Aands Styrelse i de Sjensøbte. Saaledes beholdes og tillige den udvortes verdslige Tugt, fordi alle maa vide, baade at Gud kræver hiin borgerlige Retfærdighed og at vi paa en vis Maade dertil kunne svare. Og alligevel vides klarligen Forskjellen mellem den udvortes og aandelige Retfærdighed, mellem Philosophien og den Hellig Aands Lærdom, og kan deraf skjønnes, hvortil den Hellig Aand er fornøden. Og et er denne Adskillelse opfunden af os, men Skriften lærer den paa det klareste. Ogsaa Augustinus beholder den, og nylig har Wilhelm fra Paris ¹⁾ med stor Glid skrevet derom; men den er skjændigen undertrykt af dem, som indbilde sig, at Menneskene kunne adlyde Guds Lov uden den Hellig Aand, og at den Hellig Aand gives os ikkun derfor, at vor Fortjeneste skal have en større Anseelse.

Den nittende Artikel bifalde vore Modstandere, i hvilken vi bekjende, at endskjendt den sande eneste Gud haver skabt hele Naturen og opholder alle Ting, som ere til, saa er dog den onde Villie i Djevlene og de Mennesker, som afvende sig fra Gud, Aarsag til Synden; som Kristus siger om Djeveln (Jo. 8, 44): „Naar han taler Løgn, taler han af sit Eget.“

I den tyvende Artikel sætte vore Modstandere udtrykkelig disse Ord, „at de forkaste og misbillige det, som vi sige, at Menneskene ikke fortjene Syndernes Forladelse ved gode Gjerninger.“ Denne Artikel, tilstaae de altsaa klarligen, at de forskyde og fordømme. Hvad skulle vi meget sige om en saa klar Sag? Her vise de, som have sammensmeddet denne Confutation, af hvad Aand

¹⁾ Her sigtes til Guilielmi Parisiensis Summa virtutum et vitiorum.

de drives. Thi hvad er vissere i Kirken, end at Syndernes Forladel-
 se vorder os til Deel af Naade formedelst Christum, at Christus er
 en Forsoning for vore Synder, men ikke vore Gjerninger, som Pe-
 trus siger Ap. G. 10, 43: „Ham give alle Propheter Vidnesbyrd,
 at i Hans Navn modtage alle de, som troe paa Ham, Syndernes For-
 ladelse.“ Saa lad os da hellere være enige med denne Propheternes
 Kirke, end med hine usle Forfattere til Confutationen, som saa ublue
 forhaane og bespotte den Herre Christum. Thi Kjendt der vel har
 været Skribentere, som have udtrykt sig saa, at efter Syndernes
 Forladelse Menneffene vare retfærdige for Gud, ei ved Troen, men
 ved selve Gjerningerne, saa har det dog ikke været deres Mening, at
 selve Syndernes Forladelse tilfaldt os for vore Gjerninger og ikke af
 Naade for Christi Skyld. Ingenlunde bør man da taale den Guds-
 bespottelse, som berøver Christo Æren og tillægger vore Gjerninger
 den. Og dog blues disse Theologer ei ved at fremsætte og forsvare
 en saadan Mening i Kirken, som vor gode Keiser og de fleste Rigets
 Fyrster (det tvivle vi ikke om), hvis de vare blevne advarede derom,
 sikkerlig ei havde tilladt at indføres i Confutationen. Vi kunde paa
 dette Sted anføre utallige Vidnesbyrd af Skriften, af Fædrene. Men
 allerede ovenfor have vi talt noksom om denne Sag. Og der behøves
 visselig ingen flere Vidnesbyrd for den som veed, hvorfor Christus er
 skjenket os, nemlig til en Forsoning for vore Synder. Jesaias (53,
 6) siger: Herren haver lagt paa Ham alle vore Overtrædelser. Mod-
 standerne derimod lære, at Gud lægger vore Overtrædelser ei paa
 Christum, men paa vore Gjerninger. Og ei have vi her synderlig
 Lyst til at sige, hvad det er for Gjerninger de lære. Vi see, at et
 haardt og gruelt Decret er udgaaet imod os ¹⁾, hvilket mere maatte
 forstrække os, hvis vi strede med dem om tvekydige eller ringe Sa-
 ger. Men efterat vi ved Guds Ord ere ganske viste i vore Hjerter og
 Samvittigheder for Gud i Himlen, at vore Modstandere fordømme
 den aabenbare, klare Sandhed, som Kirken paa alle Maader bør for-
 svare og til Christi Ære forkynde, saa foragte vi lettelig Verdens
 Trudsel og ville med trøstigt Mod lide og taale hvadsomhelst vi skulle
 udstaae for Christi Ære og hans Kirkes Gavn. Thi hvo vilde ikke
 ønske, at han maatte døe med disse Artiklers glædelige Bekjendelse paa
 Tungen: at vi erholde Syndernes Forladelse af Naade ved Troen for
 Christi Skyld, men ikke ved vore Gjerninger? Aldrig ville de from-

¹⁾ Herved menes Rigsdags-Afskeden til Augsburg fra det
 samme Aar 1530.

Samvittigheder have en bestandig og fast Trøst imod Syndens og Dødens Forfættelser, og imod Djevlens Fristelse til Uffald, naar de ikke vide, og visselig troe, at de uforstyldt annamme Syndsforladelsen. Denne Troe opreiser og levendegjør Hjertet i hiin Fortvivlelsens tunge Kamp. Det er altsaa vel en Sag, som er det værd, at man for dens Skyld ei undslaaer sig for nogen Fare. „Saa viig da ei for Ulykken, men gaa den skjæf imod“ i hvo du est, som holder med denne vor Bekjendelse, naar Modstanderne ved Trudsel, Piinsler, alle Slags Marter søge at fravryste dig den herlige og salige Trøst, som i denne vor Bekjendelses Artikel er foresat hele den christne Kirke!

Og ei skal det fattes dem, som søge, paa Vidnesbyrd af Skriften, som bestyrke hiin Overbeviisning. Thi Paulus raaber jo overalt lydelig, ja det er som hans eneste Stemme: at Synderne forlades af Naade for Christi Skyld. Derfor, siger han, retfærdiggjøres vi ved Troen, og uforstyldt, for at Forjættelsen skal staae fast; det er: hvis Forjættelsens Dpfyldelse beroede paa vore Gjæringer, da stod den ingenlunde fast. Hvis Syndernes Forladelse gaves os for vore Gjæringers Skyld, naar skulde vi da vide, at vi havde erholdt den? naar skulde den forhærdede Samvittighed finde nogen Gjærning, som den tryggelig kunde stole paa var nok til at formilde Guds Vrede? Men ovenfor have vi udviklet den hele Sag; der kan da den gudfrøgtige Læser selv hente Vidnesbyrdene fra. Thi paa dette Sted have vi ei foresat os at disputere derom med dem; kun det Uværdige, Skjændige i Sagen, at de aabenbart og uden Blue fordomme denne Evangeliets Hovedlære i vor Bekjendelse, har afpresset os denne Klage.

Modstanderne tilføie og nogle Vidnesbyrd til at stadfæste deres Fordømmelse af denne Artikel, af hvilke det kan være Umagen værd at høre et og andet. De anføre først af S. Peder (2 Pet. 1, 10): „Gjører desmere Flid at stadfæste eders Kald og Udvælgelse ved gode Gjæringer.“ Der kan du see, kjære Læser, at vore Modstandere ikke have spildt deres Flid i at lære deres Dialectica, men at de virkelig kjende det Kunstgreb, at faae ved Raisonnement ud af Skriften hvad de vil have. „Stadfæster eders Kald“ siger Apostlen, „ved gode Gjæringer.“ Altsaa, slutte de, fortjene Gjæringerne Syndsforladelse. I Sandhed en kløgtig og fiin Beviisførelse, hvis saaledes sluttedes om en, der havde begaaet en halsløs Gjærning, hvem Straffen er eftergivet: Dommeren har befalet, at han herefter skal afholde sig fra saadan ond Gjærning; derfor har han fortjent, at man eftergav ham Straffen, fordi han nu for Fremtiden vil holde sig der:

fra. Saaledes at argumentere er at gjøre Hvidt til Sort og omvendt. Thi S. Peder taler om de Gjærninger, som følge efter Syndsforladelsen, og lærer os, hvorfor de bør gjøres, for at nemlig vort Kald kan stadfæste sig; det vil sige: at vi ikke falde fra det Evangelium, til hvilket vi vare kaldede, ved atter at synde. Gjerer gode Gjærninger, vil S. Peder sige, at I blive standhaftige I eders Kald, at I ikke atter skulle miste den Hellig Aands Gaver, som ere Eder givne af Naaden ved Christum og ikke for de efterfølgende Gjærningers Skyld. Thi ved Troen bliver man styrket i sit Kald og strider mod den onde Lyst. Men Troen bliver ikke i dem, som miste den Hellige Aand, og bortkaste Poenitentsen, saaledes som vi tilforn have sagt, at Troen skal være i den rette Poenitentsen. — De tilføie endvidere andre Vidnesbyrd, som ikke hænge bedre sammen. Og tilsidst sige de, at vor Mening tusind Aar i Forveien i Augustini Tider er fordømt, hvilket er aabenbar Løgn. Thi stedse har den kristelige Kirke lært, at Syndernes Forladelse vorder os uforlydt til Deel. Tvertimod bleve Pelagianerne fordømte, fordi de lærte, at Naaden gaves os for vore Gjærningers Skyld. I øvrigt have vi ovenfor tilstrækkelig viist, at vor Mening er, at de gode Gjærninger nødvendig maae følge Troen. Thi ei ophæve vi Loven, siger S. Pavel, men stadfæste den (Rom. 3, 31), fordi, naar vi ved Troen have annammet den Hellige Aand, saa følger nødvendig Lovens Opfyldelse efter, hvorved vi tiltage og formeres i Kjerlighed, Laalmod, og andre Aandens Frugter.

Til Confessionens een og tyvende Artikel.

Om Helgenes Paakaldelse.

Den een og tyvende Artikel fordømme vore Modstandere slet hen, fordi vi ikke kræve Helgenes Paakaldelse. Og paa intet andet Sted umage de sig med mere vidtløftige Ord: endskjøndt de intet andet faae ud af dem, end at de Hellige bør æres, og fremdeles, at de Hellige, som leve, bede den ene for den anden, ligesom om det derfor var nødvendigt, at man skulde paakalde de døde Helgene. De anføre om Cyprianus, at han haver bedet Cornelius, da han levede, at han ved sin Bortgang herfra skulde bede for Brødrene. Med dette Exempel bevise de, at man skal paakalde de døde Helgene. Videre anføre de og Hieronymus, at han for tusinde og eet hundrede Aar siden haver overvundet Vigilantius i dette Stykke. Saaledes triumphere Modstanderne, som om de allerede for længe siden hav-

de vunden Sag. Og ei see de grove Eiler, at i Hieronymi Føgger mod Vigilantius staaer ikke en Løddel om Helgenes Paakaldelse, men han taler bestandig kun om den Vre, man skylder Helgene. Ligesaa lidet har nogen af de øvrige Kirkesædrene, før Gregorius den Store, omtalt Helgenes Paakaldelse. Bisselig haver og denne Modstandernes Lære om at paakalde Helgene, ligesaa lidet som den om Tilregnelsen af deres Fortjenester, noget Vidnesbyrd i de ældre Fædres Skrifter.

Vor Bekjendelse bifalder det, at man skal ære de Hellige. Og navnlig er det tredje Slags Vre, man bør bevise dem. Først maae vi takke Gud, fordi Han i dem haver sat os for Dine Exempler paa sin Naade og Barmhertighed, i dem haver givet os tilkjæde, at Han vil gjøre Mennesker salige, i dem haver givet Kirken Lærere og andre Gaver. Og efterdi disse Gaver ere meget store, skal man helligt prise dem, og love de Hellige selv, som trolig og vel have brugt dem, saaledes som Kristus selv i Evangeliet roser den troe Svend (Matth. 25, 21). Den anden Vre, som vi maae bevise dem, er at vi ved deres Exempel styrke og bekræfte vor Troe; thi naar vi s. Er. see, at Petro tilgaves Hans Fornægtelse, saa oprettes ogsaa vore Hjerter, saa at vi des snarere kunne troe, at Naaden visselig er mægtigere end Synden. For det tredje ære vi de Hellige, naar vi efterfølgende først deres Troe, dernæst deres øvrige Dyder, hver efter sit Kald. Om saadanne rette Vresbevisninger mod de Hellige tale Modstanderne slet intet; men klammres alene om Paakaldelsen, der, om den endog intet Farligt havde i sig selv, dog ikke er fornøden.

Fremdeles indrømme vi dem ogsaa dette, at Englene bede for os. Thi vi have et Vidnesbyrd derom Zach. 1, 12, hvor Englen beder: „Herre Zebaoth! hvor længe vil Du ikke forbarme Dig over Jerusalem!“ o. s. v. Og endog vi lade det saa gjælde, at som de levende Hellige bede for den hele menige Kirke overhovedet, saaledes de Hellige i Himlen ogsaa bede for Kirken paa Jorden, saa er det dog vist, at i Skriften intet Vidnesbyrd haves derom, at Døde bede for de Levende, uden hiin falske Ansørelse af Machabæernes anden Bog (2 Mach. 15, 12 ff.).

Men lad og saa være, at de Hellige bede for Kirken, saa følger dog ingenlunde deraf, at de maae paakaldes. Endskjøndt vor Bekjendelse alene siger saa meget: at Skriften ikke lærer os at paakalde de Hellige eller at søge Hjælp af dem. Og da nu hverken nogen Befaling eller Forjættelse eller noget Exempel om Helgenes Paakaldelse kan ansøres af Skriften, saa følger, at Sam-

vittigheden intet fast kan beslutte derom. Da fremdeles Bønnen skal see af Troen, hvorledes kunne vi da vide, at Gud bifalder saadan Paakaldelse? Hvoraf vide vi uden Skriftens Vidnesbyrd, at de Hellige høre og fornemme de Enkeltes Bønner? Nogle gjøre ligefrem Guder af de Hellige, og paastaae, at de vide vore tause Tanker og see os ind i Hjerterne. Men efterdi Guds Ord heri ganske slaar dem feil, saa spørge de videre, om de Hellige Morgen eller Aften kjende og see Mennekenes Tanker; kan see, de ere lige visse, enten de høre dem Morgen eller Aften. Og saadant opdigte de, ikke fordi de ere saa omhyggelige for de Helliges Ære, men at de kunne forsvare deres falske Gudsdyrkelse, hvilke aarligen bringe dem store Summer Penge ind. Vi sige som tilforn: i Guds Ord findes intet om Helgenes Paakaldelse, og kan det derfor ei afgjøres, om de høre vore Bønner, eller, sat endog at de hørte dem, at Gud bifaldt saadan Bøn. Derfor burde Modstanderne ikke tvinge eller trænge os til saadanne uvisse Ting, efterdi Bøn uden Troen er ikke Bøn. Men naar de vil le beraabe sig paa Kirkens Exempel, da kunne vi kun sige, at det er vittterligt, at dette er en nye Skik i Kirken; thi skjøndt vel i de gamle Kirkebønner de Hellige omtales, saa paakaldes de dog ikke i samme.

Dernæst kræve Modstanderne ei blot, at man skal dyrke de Hellige ved Paakaldelse, men vilde og, at de Helgenes Fortjenester skal kunne overføres paa andre, og gjøre saaledes af dem ikke blot Forbedere hos Gud, men og Forsonere. Hvilket paa ingen Maade bør taales; thi saaledes gives de Hellige den Ære, som tilkommer Christo, vor Midler, ene og alene. Thi skjøndt de vel gjøre Forskjel mellem de Midlere, som bede for os, og den Midler, som haver gjenløst os, saa er det dog det samme; i Gjerningen gjøre de dog de Helgene til vor Forløsnings Midlere saavelsom Christum. Og nu selv det, at de skulde være Midlere, som bede for os, siges jo ganske uden Skriftens Vidnesbyrd, og selv det, for at sige det saa lemfældigt som muligt, fordunkler jo dog Christi Embede og overfører paa de Hellige den Tillid, vi skulde sætte til Hans Barmhertighed. De indbilde sig maa see, at Kristus er streng og haard, men de Hellige mildere og naadigere at handle med, og slye saaledes fra Christo, for at søge Barmhertigheden hos de Hellige. Saaledes gjøre de i Gjerningen disse til Gjenløsnings Midlere.

Vi tale her endnu ikke om de grove Misbrug, som gaae i Evang blandt Almuen, men om deres Lærere, hvad de

skrive og prædike derom. Om de andre Ting kunne vel og de Uforstandige demme. — Til en Midler eller Forsoner høre tvende Ting. Den første er, at der maa være et vist og klart Guds Ord for, at Gud ved den samme vil bønhøre og forbarme sig over alle dem, som i Hans Navn paakalde Ham. Et saadant guddommeligt Tilfagn staaer i Skriften klarlig om Christo: „Alt hvad I bede Faderen om i mit Navn, det skal Han give eder“ (Jo. 16, 24). Men hvad de Hellige angaaer, saa have om dem ingen saadan Forjættelse; hvorfor ingen Samvittighed kan være vis paa, at vi ved deres Paakaldelse blive bønhørte af Gud; og selvfølgelig seer saadan Paakaldelse ikke af Troen. Dernæst have vi jo og det Guds Bud, at vi skulle paakalde og tilbede Christum; som der staaer: „Kommer til mig alle I, som arbejde og ere besvarede“ (Matth. 11, 28), hvilke Ord visselig ogsaa ere sagte til os. Og hos Propheten Jesaias (11, 10) hedder det: „Paa hiin Dag skal Isai Rod staae til et Tegns for Folkene; efter den skulle Hedningene spørge.“ Og Ps. 45, 15: „Alle de Niige iblandt Folket skulle bede for Dit Ansigt.“ Og Ps. 71, 11: „Alle Konger skulle tilbede for Ham,“ og B. 15: „Man skal altid bede til Ham, man skal love Ham hver Dag.“ Og hos Johannes (5, 23) siger Christus, „at alle skulle ære Sønnen ligesom de ære Faderen.“ Og Paulus siger, der han beder 2 Thess. 2, 16, 17: „Vor Herre Jesus Christus og Gud, vor Fader, Han trøste eders Hjerter og styrke eder.“ Men om Helgenes Paakaldelse kunne vore Modstandere ikke fremsøre noget Guds Bud eller noget Exempel af Skriften. — For det andet hører det til en Forsoner, at Hans Fortjeneste og Værdskyld betaler for andre, og at denne Hans Fortjeneste bliver dem tilregnet, som om de selv havde betalt. Ligesom naar en god Ven betaler en Vens Gjæld, da bliver Skyldneren Gjelden løs og qvit fornydelst den andens Betaling, ligesom den var hans egen. Paa samme Maade blive Christi Fortjenester os skjenede og tilregnede, naar vi troe paa Ham, ligesom Hans Fortjeneste og Næstærdighed var vor egen.

Af begge disse Stykker, nemlig af Forjættelsen og Christi Fortjeneste opstaaer hos os sand Tillid til Guds Barmhertighed. Og en saadan Tillid bør være hos os naar vi bede; vi skulle da visselig forlade os til, at vi for Christi Skyld vorde bønhørte og at vi ved Hans Fortjenester have Gud til vor naadige Fader, I det Sted lære vore Modstandere, at vi skulle paakalde de Helgene, skjøndt de hverken kunne opvise Guds Forjættelse eller Befaling, eller noget Exempel af Skrifterne. Og de brin-

ge det berhen, at man sætter større Tro og Tillid til de Helliges end til Christi Barmhertighed, da Christus dog haver sagt, vi skulle komme til Ham, men ikke, at vi skulle komme til de Hellige. For det andet sige de: Gud annammer og tager de Helliges Fortjenester for vore Synder, og lære saaledes, at man skal troe paa de Helliges Fortjenester, ligesom man for deres Skyld blev regnet retfærdig, saaledes som vi blive det for Christi Fortjenesters Skyld. Vi digte her intet til; thi i Læren om Afsad sige de klarligen, at de Helliges Fortjenester tilregnes andre til Fyldestgjørelse og Betaling for Synderne, og **G a b r i e l B i e l** i sin Udlægning af Messikanon ¹⁾ siger frit ud: „at vi, efter den af Gud indstiftede Saligheds Orden, skulle tye til de Hellige, for at vorde frelst ved deres Fortjenester og Forbønner.“ Dette er Gabriels Ord, og dog læses hist og her i Modstandernes Bøger og Prædikener endnu urimeligere Ting. Er det ikke at gjøre de Hellige til Midlere og Forsonere? Thi dersom vi skulle troe, at vi vorde salige ved deres Fortjenester, da gjøre vi dem aldeles den Herre Christo lige. Men hvor er den Orden (som Gabriel siger) nogentid af Gud indstiftet, at vi skulle tye til Helgenes Hjælp? Lad ham anføre een eneste Befaling, eet eneste Exempel af Skriften! Kanste de gjøre denne Orden, efter som Brug er til Høve hos store Herrer og Fyrster, hvor de, som ere i kongelig Gunst og Raad, befordre som Talsmænd andre fattige Folks Sager. Men dersom det nu saa er, at en Konge haver sat een vis Talsmand, saa er det hans Villie, at ingens Sager maae foredrages ham uden af denne. Saaledes efterdi Christus er alene sat til vor Forbeder og Ypperstepræst, hvi søge vi da andre?

Dette er en Absolutions-Formel, som hidtil almindelig har været brugt: „Vor Herres Jesu Christi Lidelse, den allersaligste Jomfrue Marias og alle Helgenes Fortjenester være dig til dine Synders Forladelse!“ Her tilsiges jo aabenbart i Absolutionen, at vi ikke alene ved Christi, men og ved de Helgenes Fortjenester forliges med Gud og agtes for Ham som retfærdige. — Der ere nogle iblandt os, som have været hos en Doctor i den Hellige Skrift, da han laae paa sit Yderste, og maatte høre paa, at en Munk der blev kaldet til ham for at trøste ham, gjorde intet andet end freg ham idellig denne Bøn fore: „Maria, Naadens Moder, beskyt os fra vor Fiende, i Dødens Time modtag os!“ Lad og saa være, at Christi Moder beder for Kirken, mon hun og annammer Sjælene i Dødens Stund, mon vi

¹⁾ Gabr Biel, in Canone missæ lect, 30.

ved hende overvinde Døden og gaae over til Livet? Hvad er da Christi Embede, naar Maria kan dette formaae at gjøre? Thi endog hun er med Nette den højeste Lov værd, saa vil hun dog ikke agtes Christo lig at være, men vil meget mere, at vi skulle efterfølge hendes Troes og Ydmygheds Exempel. Men nu ligger det aabenbart for Dagen, at i Almuens Troe Maria aldeles er traadt i Christi Sted; hende have de tilbedet; paa hendes Naade og Barmhertighed have de sat deres Tillid, ved hende have de villet formilde Christum, som om han ikke var vor naaderige Forsøner, men en forsærdelig Hevner og Dommer. Hvorimod vi lære og bekjende, at vi ikke maae sætte vor Troe til, at de Helliges Fortjenester blive os tilregnede og udslutte vor Skyld hos Gud eller erhverve os Salighed, men at vi alene ved Christi Fortjenester, naar vi troe paa ham, erholde Syndernes Forladelse. Om de andre Hellige er det sagt: „Enhver skal faae sin egen Løn efter sit eget Arbejde“ (1 Cor. 3, 8); det er: de kunne ikke bortskjenke den ene sine Fortjenester til den anden, saaledes som Munkene sælge deres Ordners Fortjenester. Og Hilarius siger om de daarlige Jomfruer (Matth. 25, 9 ff.): „Esterdi de daarlige ikke kunde gaae Trudgommen imøde, fordi deres Lamper vare udsulte, saa bade de de kloge Jomfruer om, at de vilde laane dem Olie. Men disse svarede, at de ikke kunde laane dem; esterdi der ikke var saa meget, at der kunde være nok til dem alle.“ Her giver han tilkjende, at ingen kan hjælpes ved fremmede Gjærninger og Fortjenester, fordi enhver haver fornødent at kjøbe Olie til sin Lampe. Naar altsaa Modstanderne lære, at vi skulle sætte vor Tillid til de Helgenes Paafaldelse, naar de agte disses Fortjenester for tilstrækkelige til at betale for andre, ligesom Christi, naar de give dem den Værdi, som Christo alene tilkommer, saa kunne vi for vor Deel ikke bifalde eller antage nogen af disse Meninger. Thi det vide vi, at vi skulle alene sætte Tillid til Christi Forbøn, fordi den alene haver Guds Forjættelser. Det vide vi, at alene Christi Fortjenester ere en Forligelse og Forsøning for vore Synder; thi for Christi Værdskyld blive vi regnede retfærdige, naar vi troe paa ham, som Skriften siger: „Alle de, som sætte deres Lid til ham, skulle ikke beskæmmes“ (Rom. 9, 23).

Dertil hænger og den Bildfarelse hos deres lærde Mand, at hver enkelt Helgen haver sin særegne Bestilling, som S. Anna at skjenke Rigdomme, S. Sebastian at bevare fra Pestilente, S. Valentin at læge den faldende Syge, S. Georg at beskytte Rejsnerne. Disse Bildfarelser have deres sidste Grund i Exempler fra Hedenskabet. Thi saaledes troedes hos Romerne Juno at give Rigdomme, Febris at holde Febersygdommene borte, Castor og Pollux

at være Rytternes Patroner. Og om vi end tænkte os, at Læren om Helgenpaakaldelse blev foredraget med nok saa megen Indfrænkning, saa kan man dog spørge, hvorfor skal man beholde den, da Exemplet er saa farligt, allerhelst den ei haver nogen Befaling eller Vidnesbyrd af Guds Ord, ja ei engang Vidnesbyrd af de ældste Kirkeskribentere? Thi for det første, som ovenfor er sagt, naar man søger andre Midlere foruden Christum, saa skjækes disse den Troe og Tillid, som Ham alene tilkommer, og Erkjendelsen om Christo formærkes, som Erfaringen viser. Fra Begyndelsen af synes det, at man i en god Mening haver i de gamle Bønner og Collecter ihukommet de Hellige; sidenefter begyndte man at paakalde Helgene, og derefter fulgte en Sværm af hedenske Misbrug og Wederstyggeligheder. Fra de Helliges Paakaldelse kom man til deres Billeders Dykkelse, og troede, at disse havde en vis magisk Kraft ved sig, ligesom Tryllemesterne tillægge Himmeltegne, naar man paa visse Tider udgraver dem i Guld eller andet Metal. Saaledes have vi seet i et Kloster Jomfru Mariæ Billede udfaaeret i Træ, der som et Automat bevægedes ved kunstig Indretning, saa at det snart syntes at bortvende sig fra visse Tilbedere, snart at tilnikke andre Bønhøvelse. Og dog alle Zertegn med Støtter og Malerier ere endnu intet imod de faabelagte Historier om Helgene (Legender), som offentlig bleve prædikede for menig Mand. Saaledes fortalte de om den Hellige Barbara, at før hun skulde døe, havde hun bedet Gud, Han vilde give hende til Løn for sin Marter, at hvo som paakaldte hende ei maatte fare heden uden Sacramente. Om en anden Helgen, at han hver Dag aflæste hele Davids Psalter, staaende paa eet Been. Den Hellige Christophorus haver en forstandig og viis Mand ladet male som en Kjempe, der bærer Christusbarnet paa sin Ryg, for ved en Lignelse at tilkjendegive, at der maa være ubi dem, som skulle bære Christum, det er: prædike og bekjende Hans Evangelium, større Styrke end menneskelig Styrke er i sig selv; thi de maae og om Nattetid vade igjennem det store Hav. Derefter have de taabelige Munkelært Folket at paakalde denne Christophorus, ligesom om der nogensinde havde været en saadan Kjempe og Polyphemus, der havde baaeret Herren igjennem Havet. Og efterat Gud haver ved sine Hellige udrettet mange og store Ting, deels til Statens og verdsligt Regimentes Nytte, deels til det huuslige Livs Opbyggelse, hvis Fremstilling vilde bidrage meget saavel til at bestyrke Troen som til Esterlignelse af de samme Dyder, saa har man aldeles gaaet disse, de Helliges

sande Historie forbi. Det var jo visselig meget nyttigt og trøsteligt at høre, hvorledes hellige Mænd have styret Stater, hvilke Skjebner og Farer de have fristet, hvorledes de have understøttet Konger og Fyrster med deres Raad, hvorledes de have prædiket Evangeliet og forsvaret dets Sandhed imod Kjettere: saa og, hvorledes de Hellige er viist stor Barmhjertighed af Gud, som naar vi høre, at S. Veder fik Raade for sin Fornægtelse af Christus, at det tilgaves Cyprianus, at han havde været en Troldkarl, at Augustinus, da han i en dødelig Sygdom erfoer Troens Kraft, aabenbar bekjender, at han haver fornummet, hvorledes Gud hører de Troendes Bønner. Saadanne Exempler paa Guds frygt, Troe, Dygtighed i borgerligt og kirkeligt Embede var det nyttigt at undervise om. Men nu have nogle ærkesløse Munk og slemme Skalke, hvilke hverken have havt nogen reen Erkjendelse af Troens Væsen eller af borgerlige og politiske Dyder, i dets Sted opdigtet og sammenskrevet Helgeneventyr, hvori blot fremsføres Exempler paa overtroisk Dyrkelse, om visse Bedetider, visse Fastedage, o. s. f., og have tilføjet hvad ellers der kunde tjene til at gjøre deres Handel med Helligdomme indbringende. Af det Slags ere de Mirakler, de fortælle om Rosenkrands og andre Ceremonier. Men det er overflødig her at anføre Exempler. Thi der ere Legendes nok, og Exempel = Speile og Rosenkjeder, hvor den, der haver Lyst til det, kan søge ligt; hvilke allesammen have stor Lighed med Lucians „sande Historier.“ Og saadan Løgneprediken og ugudelig Snak have Bisper, Munk og Theologer givet deres Bisald; thi det fylder i Skjeppen. Men os kunne de ikke fordrage, fordi vi, at Christi Tere og Embede kan sættes i des klarere Lys, ikke kræve Helgenes Paakaldelse, men dadle de Misbrug, som gaae i Evang ved deres Dyrkelse. Og nu da gudfrygtige Mænd overalt ønske en Forbedring af de Misbrug, som have indsueget sig, ved Bispernes Anseelse og Prædikanternes Arvaagenhed, saa fordøselige vore Modstandere alligevel i deres Confutation endog de aabenbare Lyder, saa at dersom vi vilde tage til Takke med den, saa var det ligesaa meget som vi vilde sige Ja til alle de aabenbar skændigste Misbrug. Saa træff er Confutationen sammenskrevet ei blot paa dette Sted, men fast overalt. Der er ikke een eneste Artikel, hvor de adskillige fra Dogmerne (Væresætningerne) de vitterlige Misbrug, endskjøndt alle redelige og forstandige Folk hos dem bekjende, at der ere mange falske Meninger i Scholastikernes og Canonisternes Bøger, og at mange fordømmelige Misbrug ere trængt ind i Kirken ved Præsternes store Uvidenhed og Forsømmelighed. Thi visselig var ikke Luther den første, der klagede over de offentlige Misbrug. Mange lærde og

fortreffelige Mænd have længe før denne Tid lydelig klaget over den skjændige Handel med Messen, over den falske Tillid til Munkelivets særegne Bedtægter, over den Binding og Tryglerie, der blev drevet ved Helgendyrkelsen, over den gruelige Forvirring i Læren om Poenitentsen, som fremfor andre burde læres reent og puurt i Kirken. Vi have selv hørt udmærkede Theologer bekjende, at de savnede alt Maadehold i den scholastiske Theologie, der overhovedet har meget mere af philosophisk Kiv i sig, end hvad der tjener til et gudeligt Levnets Befordring. Og selv blandt Scholastikerne staae dog de ældre Skriftens Sandhed langt nærmere end de senere; i saadan Grad udartede alt mere og mere deres Theologie. Der har ei heller været anden Narfag til at faa mange retsindige Mænd fra Begyndelsen af sløge sig til Luthers Side, end at de tydelig saae, at han udviklede Samvittighederne af de scholastiske Theologers uendelig vildsomme og labyrinthiske Lære, og derimod fremsatte en Lærdom, nyttig til Opbyggelse. Hvorfore Modstanderne ingensunde have handlet ærligt og oprigtigt, at de ville, vi skulde samtykke i deres Confutation, og dog have gaaet alle Misbrugene stiltiende forbi. Og hvis de vilde Kirkens Vel, saa burde de fornemmelig ved denne Artikel have opmuntret vor gode Keiser til at fatte Raad om at hemme og forbedre Misbrugene, allerhelst vi klarligen have fornummet, at hans Sind og Villie staaer til at lægge Kirkens Saar og give den en velordnet Forsatning. Men vore Modstandere slode sig det ikke være magtpaaliggende at fremme Keiserens christelige og ædle Forsæt, men kun paa enhver mulig Maade at undertrykke os. Og hvad Kirkens Tilstand angaaer, saa ere der mange Tegn paa, at de lidet bekymre sig derom. De lægge ikke Bind paa at Folket kan have en Hovedsumma af Kirkens Troeslærdomme; aabenbare Misbrug forsvare de med en uherst Grusomhed og taale ingen dygtige, christelige Lærere i Menighederne. Hvad der omsider vil komme ud af, kunne forstandige Folk vel mærke og skjønne; thi paa denne Maade fremme de hverken deres og Pavens Rige eller Kirkens Lær. Naar først de retskafne Lærere ere ryddede af Veien, og den sunde Lærdom undertrykt, vil sidene efter kjætteriske og sværmeriske Mænd have Hovedet, som Modstanderne da ei længere skal kunne undertrykke, da de baade forstyrre Kirken ved ugudelige Lærdomme og saaledes lægge den kirkelige Tugt øde, som vi af al Magt ønske bevaret. Derfor bønfaalde vi dig, allernaadigste Herre Keiser, efterdi vi ingensunde tvivle om, at Du jo haver Villie og Mod til at beskytte og opretholde Christi Gære, at Du ei vil give Dit Minde til vore Modstanderes uchristelige og vildsomme Raad, men søge andre skikkelige Veie til at gjenoprette Enigheden, hvorved ei de fromme Samvittigheder skulde

befværes, eller nogen Grumbhed, som vi hidtil have seet, øves mod uskyldige Mennesker, eller den sunde Lære undertrykkes i Kirken. Denne Pligt skylder Du Gud den Allerhøieste fremfor alle andre, at bevare og forplante den rene Lærdom til Efterkommerne, og forsvare dem, som lære Ordet retteligen. Thi det kræver Gud, naar Han pryder Kongerne med sit Navn og kalder dem Guder paa Jorden (Ps. 82, 6), at de skulle sørge for de guddommelige Tings, det er: for Christi Evangeliums Fremme og Udbredelse her paa Jorden, og som Guds Stattholdere forsvare Uskyldiges Liv og Velfærd.

Til Confessionens to og tyvende Artikel.

Om begge Skikkelser i Herrens Nadvere.

Man kan ikke tvivle om, at det jo er gudeligt og overeensstemmende med Christi Indstiftelse og Pauli Ord at bruge begge Parter i Herrens Nadvere. Thi Christus har befaleet det saa, og det ei for nogle i Kirken, men for hele Kirken. Saa at ei Præster blot, men hele Kirken efter Christi egen Befaling, ei af nogen menneskelig Myndighed bruge Sacramentet, hvilket, vi tænke, selv Modstanderne ville indrømme. Men hvis nu Christus har indstiftet Nadverens Sacramente for hele Kirken, hvi berøves da dets ene Deel en Part af Kirken? Hvi omskifte de Christi Anordning, især da Han selv kalder det sit Testamente? Thi dersom det er ei tilladt at bryde et Menneskes Testamente, saa tør man vel meget mindre forandre Christi. S. Povel vidner, at han af Herren havde annammet det, han overantvordede. Men nu viser Texten (1 Cor. 11, 24) klarligen, at Christus havde indstiftet Brugen af begge Skikkelser. „Gjør er dette“ siger han først om sit Legeme, derefter gjentager han de samme Ord om sit Blod. Og Apostlen tilføjer: „Saa prøve da hvert Menneske sig selv, og derpaa æde han af dette Brød og drikke af denne Kalk.“ Disse Ord sætter han, som den, der vil forberede til den hellige Nadveres Nydelse, og at de, som ville bruge dem, kunne vide, at de skulle annamme begge dens Skikkelser. Hvorfor det er vitterligt, at Nadverens Sacramente er indstiftet for hele Kirken, og denne Skik (at nyde Vinen saavelsom Brødet) vedbliver endnu i den græske christelige Kirke, ligesom den forud ogsaa var almindelig i den latinske, som Cyprianus og Hieronymus bevidne. Thi saa taler denne i sin Udlægning af Zephania: „Præsterne, som for-

valte Nadverens Sacramente og uddelte Herrens Blod til Folket." o. s. v. Det samme bevidner Synoden i Toledo ¹⁾. Og ei vilde det være vanskeligt at samle en stor Skare af Vidnesbyrd. Men vi vilde her intet overdrive; blot det give vi den christelige Læser at betænke, om det er christeligt og ret at forbyde og forandre Christi Ordning og Indstiftelse.

Vore Modstandere gaae i deres Confutation slet ikke ud paa at undskyldte den romerske Kirke, hvor man har berøvet Lægfolk den ene Deel af Sacramentet; hvilket havde sømmet sig at gjøre for retsindige og gudfrygtige Mænd. De maatte opsoge visse Grunde til at trøste Samvittighederne, som det ei er tilstødt at bruge uden den ene Deel af Sacramentet. Men nu tvertimod staae de derpaa, at det er Ret at forbyde Lægfolk den ene Part, og ville ikke tillade, at Sacramentet nydes under begge Skikkelser. Først digte de, at det i Begyndelsen af Kirken ogsaa sommesteds haver været i Brug at give Lægfolk den ene Deel af Sacramentet, skjøndt de ikke kunne anføre eet eneste Exempel derpaa fra hine Tider. Dernæst anføre de af Skriften Steder, hvor Brødet omtales alene, som hos Lucas (24, 35), der det hedder, at Discipleene kjendte Jesus, da han brød Brødet. Og endskjøndt vi ei ganske ville nægte, at dette og lignende Steder (Ap. G. 2, 42. 20, 7) kunne forstaaes om Sacramentet, saa følger dog ingenlunde deraf, hvad Modstanderne ville, at kun een Part af samme er givet; thi det er ganske almindelig Talebrug, at naar man nævner eet Stykke, derved betydes det hele. De tilføie videre Lægfolks Communion (Communio Laica) i den gamle Kirke, der dog visselig ei var Brugen alene af een Part af Nadveren, men af begge Parter. Og naar det nogensinde i Kirkelovene paalægges Præsterne at bruge denne Lægfolks Communion, saa er Meningen kun den, at de ikke selv maatte consecrere Brødet og Vinen. Hvilket er vore Modstandere ligesaa godt bekjendt som os; men de misbruge kun de Ukyndiges Uvidenhed om Sagens Sammenhæng, der, saasnart de høre Navnet: Lægfolks Communion, strax tænke paa vore Dages Etik, hvorved kun den ene Part af Sacramentet rækkes Lægfolk. Ja her engang, hvorvidt deres Uforskammenhed gaaer! Gabel ²⁾ anfører blandt andre Aarsager, hvorfor Sacramentet ei nydes under begge Skikkelser, ogsaa den, at der maatte gjøres For-

¹⁾ Synodi Toletanæ III Canon. 2. 22, IV Canon 6. 7.

²⁾ G. Biel in Canon, Missæ lect. 52 et 84.

Hjel paa Præster og Lægfolk. Vist nok er det jo troligt, at dette har været den fornemste Grund, hvorfor Kalken er unddraget Lægmand, for at deres Klerkes Stat og Orden kunde i saa Maade have et helligere Skin og Anseelse. Men det er jo aabenbart et menneskeligt Paafund, for ikke at sige noget djervere derom, og kan vel skjønnes, hvor de vil hen dermed. — I Consutationen beraabe de sig videre paa Historien om Elis Børn, hvor Texten siger (1 Sam. 2, 36): „Hver, som overbliver i dit Huus, skal komme og falde ned for ham, for en Sølvpenning og et Stykke Brød, og sige; Kjere, lad mig komme til en Præstedeel at æde et Stykke Brød!“ Her, sige de, er Nadverens Brug under een Skikkelse betegnet, og tilføie: Saaledes bør og vore Lægfolk lade sig nøie med en Præstedeel, det er med den ene Part i Nadveren. Det er dog et gjækkeligt Spil af vore Modstandere, naar de saaledes overføre Historien om Elis Søner paa Sacramentet. Der beskrives nemlig den haarde Straf over Eli og hans Huus. Vilde de nu og maaskee sige at man forbyder Lægfolk, for at straffe dem, den ene Part af Sacramentet? Sacramentet er indstiftet til at trøste og opreise de forskrækkede Samvittigheder, naar de troe, at Christi Legeme er givet for Verdens Liv, og at de ved denne Føde indlemmes i Christo og ved Ham vorde levendegjorte. Vore Modstandere derimod slutte saaledes: at man skal forbyde Lægfolk den ene Part af Sacramentet, for at straffe dem. Læg Mand, sige de, skal og maa lade sig nøie dermed, enten han vil eller ikke. Det er godt at befale. Men hvorfor skulle de da lade sig nøie? — der maa, mene de, ei spørges om nogen Grund dertil, men alt, hvad Theologerne sige, skal staae som en Lov. Dette er C&S Maade at ræsonnere paa. Ja; vi kjende heelt vel disse Thrasoniske Svar, og skulde vist ei mangle Ord, hvis vi vilde drøfte dem. Thi det er dog mageløst, hvilken Uforskammenhed der fremlyser deraf. De byde som man kan høre den værste Tyrann i nogen Tragoedie: De skal lade sig nøie, hvad enten de vil eller ei! Men er dette vel en gyldig Grund, troer C&S, til at forsvare dem for Guds Døm, som berøve Lægfolk den ene Deel af Sacramentet, og tage grumt affted mod alle, som ville have det under begge Skikkelser? Men hvis de formene det paa denne Grund, at der skal være en Forskjel paa geistlig og verdslig Stat og Orden, saa bør dette alene bevæge os til, ikke at samtykke i hvad de paastaae, om vi og ellers kunde føie dem i noget. Det er ganske andre Kjendetegn, hvorpaa Præste- og Klerkestand skal skilles fra Lægmand; men det er

jo ikke at tage Feil af, i hvad Hensigt de forsvare dette fornemmelig som et Skjelnemærke. Dog for det ei skal synes som vi vilde forgrise os paa Præstestandens sande Værdighed, ville vi intet videre tale herom.

De tilføie endelig som Aarsag den Fare, der er ved Kalkens Uddeling til Lægfolk, at nemlig nogen Draabe deraf skulde spildes, og andre lignende Betænkelsigheder, som dog tilsammen ikke have den Vægt, at der kunde være nogen Grund til at forandre Christi Indstiftelse. Desuden, lad os antage, at det var frit at bruge den ene Part eller begge af Sacramentet, hvormed ville de forsvare, at man reent unddrager Lægfolk den ene Part? Skjøndt Kirken visselig aldrig tager sig saadan en Frihed, af Christi Befalinger at gjøre ligegyldige Ting. Vi undskyde vel Menighedene, som have maattet lide denne Uret, at Sacramentet under begge Skikkelser har været dem nægtet; men dem, som forsvare denne Unddragelse af Kalken i Nadveren, ja endog bandsætte og voldelig forsølgte dem, der bruge Sacramentet under begge Skikkelser, undskyde vi ikke. De faae selv see til, hvorledes de for Gud vilde afstygge Regnskab for deres Gærd. Men paa den anden Side skal man heller ei strax tænke, at Kirken billiger eller beslutter hvad Paven og Bisperne samtykke, især da Skriften spaaer om Bisper og Præster saaledes, som det staaer hos Propheten Ezechiel (7, 26), at der skulde komme Præster, for hvilke Lov og Naad skulde være borte.

Til Confessionens tre og tyvende Artikel.

Om Præsternes Ægteskab.

Uagtet det ugudelige og utugtige Levnet ved Præsters og Munkes ugifte Stand er i saadant Maad og Måte, vove dog vore Modstandere ikke blot at forsvare Pavens Lov om Ægteskabs Utilladelighed for Geistlige under det falske Foregivende af en guddommelig Indstiftelse, men endog at opmuntre Keiseren og Rigets Fyrster til ikke at taale nogen Krænkelser af denne Vedtægt, det Romerske Rige til Spot og Bånære. Naar har man nogensinde hørt nogen føre saa ubluet Snak, som her vore Modstandere? Thi de Grunde, som de anføre, skulde vi siden efter gennemgaae. Men for det første bede vi blot den retsindige og forstandige Væser at betænke, med hvad Pande de usle Karle tør paaftaae, at Ægteskab er Riget til Skændsel og Forhænelse, ligesom om hiint deres uhyrlige skammelige Væsen og Løselighed var Kirken til stor Ære. Ja det er vist, de anstille sig som

hellige, kyske, strenge, og leve som det var ved Bacchanalier, saa mange af deres Uteerligheder ei engang for Skams Skyld kunne nævnes. Og saadant utugtigt Levnet kræve de, at Du, Keiser Carl (paa hvem den gamle Spaadom¹⁾) synes opfyldt: „Den Kyske og Afholdne skal udstrække sit Herredom vidt over Landene“ med Din rene Høire skal haandthæve. De kræve, at Du tværtimod guddommelig Ret og Folkeret, tværtimod Kirkemødernes Beslutninger skal sønderrive de Geistliges Egteskaber, at Du skal decretere de grumme Straffe mod uskyldige Mennesker, alene fordi de ere givte, at Du skal give Præsterne, hvilke endog barbariske Folkeslægter betragte med Uresngt og behandle med Skaansel, hen i Føddelens Haand, at Du skal jage Qvinder og Børn i Landflygtighed og gjøre mange til Enker og Faderløse. Ja saadanne Love foreskrive de Dig, vor gode og hulde Keiser, som selv blandt Barbarer ere uhørte. Men efterdi Gud den Allmægtige haver givet Dig et ædelt christeligt Sind, som ei er tilbøjeligt til paa nogen Maade at styrke saadan Utugt eller føie saadan Grumhed, saa haabe vi, at Du i denne Sag vil fare naadig med os, allerhelst naar Du erfarer, at vi have de vægtigste Grunde for vor Mening, øste af Guds Ord, mod hvilke Modstanderne intet andet kunne fremsæere end idel taabelig Snak og Wildfarelse. Og dog er det ikke for Alvor de forsvare Coelibatet. Thi de vide meget godt, hvor faae der holde Kyskehed, men de give deres Tragten efter Herredømme, som de troe Coelibatet er en Støtte for, kun et smukt og helligt Skin. Saa vi her atter see, hvor sand S. Peders Advarseler (2 Pet. 2, 1), at der ville komme falske Propheter, som med skrømtede Taler skulle bedrage Folket. Thi hvad Modstanderne tale, handle eller skrive i denne Sag er hverken alvorligt, ærligt eller oprigtigt; i Gjærningen stride de kun for deres Herredømme, som de mene er stædt i Fare, og søge at støtte det ved det ugudelige Foregivende, at de forsvare Religionens og Troens hellige Sag.

Vi kunne ikke bifalde denne Coelibat-Lov, som Modstanderne forsvare; fordi den strider mod guddommelig og Naturens Ret, og desuden ei heller haver Kirkemødernes Bestemmelser for sig. Dertil er den aabenbar overtroisk og farlig og afstedkommer megen Forargelse, Synd og Jordarbejde af de offentlige Sæder. Andre Stridspunkter mellem os og Modstanderne syntes at kræve en vidtløftigere Udførelse og Disputation; ved dette derimod er Sagen saa klar paa begge Sider, at den ingen kunstsvæsig Ud-

¹⁾ Oracula Sibyllina l. VIII. v. 169-170.

villing kræver, men blot rettskafne og gudsfrygtige Hjerter til Dommere. Men skøndt saaledes den soleklare Sandhed er paa vor Side, have Modstanderne dog opfundet adskillige Skingrunde for at afkræfte vore Beviser.

Vi sige nemlig først: at første Mose Bog (1, 28) lærer os, at Menneskene af Gud ere skabte til at være frugtbare, at Qvinden skulde have sin rette Begjerlighed til Manden og Manden til Qvinden. Vi tale her ikke om den uskikkelige Brynde og Lyst, som er Synd, men om den Drift, som ogsaa vilde have været i den uforkrænkede Natur, hvilken man kalder den naturlige Kjerlighed. Og denne, som bestaaer i, at Qvindens Villie er til Manden og Mandens til Qvinden, er en guddommelig Ordning. Og da saadan Guds Ordning ei kan ophæves uden Guds besynderlige Foranstaltning, saa følger, at Ret til at indgaae Ægteskab ei kan formenes ved noget menneskeligt Løfte eller nogen Bedtægt af Mennesker. — Denne Grund spille vore Modstandere om med løse Ord. I Begyndelsen, sige de, havde det sin Rigtighed, da var Ægteskabet Guds Befaling, for at Jorden kunde werde opfyldt, men nu, da den er opfyldt, er Ægteskab ei længere befalet. Hvilken skarpsindig Slutning! Nei Menneskets Natur er ved hiint Guds Ord dannet saaledes, at den skal være frugtbart ei blot i Skabelsens Begyndelse, men saalænge denne Legemernes Natur vedvarer. Ligesom Jorden og er tillagt en bestandig Frugtbarhed ved det Guds Ord: „Jorden udgive Græs og Urter“ o. s. v. (1 Mos. 1, 11). Formedelt denne Guds Ordning gav Jorden ikke alene i Begyndelsen Frugt og Grøde af sig, men hvert Aar klædes Markerne paa nye, saalænge denne Natur vedvarer. Saavist som Jordens Natur ei kan forandres eller tilintetgjøres ved menneskelige Love, saa vist kan heller ikke Menneskets Natur forandres ved nogen menneskelig Lov eller Bedtægt uden Guds besynderlige Gjerning.

For det andet. Fordi denne Guds Indretning og Ordning i Mennesket er en naturlig Lov, saa have Rettslærde viseligen og retteligen saa udtrykt sig, at Mandens og Qvindens Forening stadfæstes ved Natur-Retten. Men da Naturretten ifølge sit Væsen er uomskiftelig, kan Ret til at indgaae Ægteskab ei heller rykkes af nogen. Thi naar Gud ikke forandrer Naturen, da maa og den Ordning beholdes, som Gud nedlagde i Naturen, og kan ikke ophæves ved menneskelige Love. Latterligt er det altsaa, hvad vore Modstandere foregive, at i Begyndelsen var Ægteskabet befale, men nu ikke er det. Det er det samme, som om de vilde si-

ge: I fordums Tid havde Manden Mand's Natur og Qvinden Qvindes Natur i sig, men nu er det anderledes; i fordums Tid havde Menneskene fra Moders Liv faaet Naturens Ret med sig, men nu ikke. Ingen nok saa fløv af Forstand kunde udtænke noget mere taabeligt til at bespotte den klare Sandhed og Ret. Det bliver altsaa i denne Sag derved, hvad Skriften lærer og vise Retskyndige have sagt, at Ægteskabet grunder sig paa Naturen. Fremdeles er Naturen i Sandhed en guddommelig Ret, fordi den er en Guds Ordning, som er indplantet i Naturen. Men fordi saadan Ret ei kan forandres uden Guds besynderlige Sjersning, maa nødvendig Ret til at slutte Ægteskab vedblive; thi den naturlige medfødte Attraae, som det ene Kjøen haver til det andet, er Guds Indretning, og altsaa Ret; hvorfor skulde ellers de forskjellige Kjøen være skabte? Vi tale, som ovenfor sagt er, ikke om den uskikkelige Brynde og Lyst, som er Synd, men om den naturlige Begjerlighed, som den onde Lyst efter Faldet ikke haver taget bort af Naturen, men meget mere opflammet, saa at nu Ægteskab er fornødent ei blot til at holde Naturens Orden, men og som et Lægemiddel til at afværge Synd. Dette er klart og saa fast, at det paa ingen Maade kan rykkes.

For det tredie siger Paulus (1 Cor. 7, 2): „For at forebygge Skjørlevnet have hver sin egen Hustrue.“ Dette er en udtrykkelig Befaling, som vedkommer alle dem, der ei ere skillede til at leve i eenlig Stand. Modstanderne forlange af os, at vi skal vise dem noget Guds Bud, hvor Han befaler, Præster skulle have Hustruer; ligesom om Præster ikke vare Mennesker. Hvad Skriften i Almindelighed taler om den ganske menneskelige Slægt, det hører sandelig ogsaa til Præster med. Byder ikke Paulus her ¹⁾, at alle de skulle gifte sig, som ikke have Afholdenheds Gave? Og forklarer han sig ikke selv tydeligt nok kort efter, der han siger: „Det er bedre at gifte sig, end lide Brynde“ (1 Cor. 7, 9)? Ogsaa Christus siger jo klarligen (Matth. 19, 11): „Ikke alle fatte dette Ord, men kun de, som det er givet.“ Thi nu efter Syndefaldet stæde disse Ting sammen, først den naturlige Begjerlighed og dernæst den onde Lyst, saa at Ægteskab nu er mere fornødent, end dengang Naturen endnu var usfordærvet.

¹⁾ Lutherus in margine: Vils I nu et Sted, hvor det er befalet, at Præster ikke maae have Hustruer!“

Derfor taler Paulus om Egetskab som en Lægedom, og byder, at man skal gifte sig, for ikke at søle Brønde. Og visselig dette Ord skal hverken nogen menneskelig Lov eller Magt eller noget Klosterløfte rykke, saalænge de ei rykke eller ophæve selve Naturen og den i samme nedlagte Begjærlighed. Derved tilholdes altsaa enhver, som ikke haver den Gave rettelig og i Sandhed at afholde sig (en Ting, som enhver maa afgjøre med sin egen Samvittighed), til at have sin Hustru. Thi hvad de her ville sige, at man skal bede Gud om Afholdenheds Gave, at man skal tvinge sit Legeme med Arbeide og Faste, saadant burde de læse for sig selv. Men, som vi allerede have sagt, Modstanderne gjæffes blot her og mene det ei alvorligt med Sagen. Hvis Afholdenhed var mulig for alle, skulde den jo ei forudsættes som en særegen Gave. Men Christus selv viser, at det er en besynderlig høi Guds Gave, i det han siger, at ikke hver Mand kan fatte det Ord. De Dyrige, vil Gud, skulle bruge Naturens Lov og Egetskab, som Han selv haver indsat. Thi det er ikke Guds Villie, at man skal foragte eller forsmaae hans Ordning og Indstiftelse; men Han vil, at enhver skal være kysk, i saa Maade, at man skal bruge Egetskab som et af ham selv forordnet Middel til at bevare Kyskheden, ligesom Han vil, at vi skulle opholde vort Liv, i det vi bruge Mad og Drikke som Midler dertil. — Gerson¹⁾ selv vidner, at der har været mange gudfrygtige Mænd, som formedelt legemlig Tvang have villet holde sig kyske og rene, og dog intet derved have udrettet. Med Nette siger derfor Ambrosius²⁾: „Eenlig og ugift Stand er en Ting, man alene kan raades til, men ikke tvinges til, en Ting, som hellere kan ønskes, end befales.“ — Om nogen vilde indvende, at Christus selv (Matth. 19, 11) roser dem, som lade sig gjøre til Gildinger for Himmeriges Skyld, han betænke vel, at Herren kun roser dem under den Forudsætning, at de have den Gave at afholde sig. Derfor sætter Han til: „Hvo der kan fatte det, han fatte det.“ Thi ei behager Christo en saadan ureen Afholdenhed, som den findes udi Stifter og Klostre. Ogsaa vi prise den sande Afholdenhed; men her handle vi om den uchristelige Lov, som imod al Ret forbyder Egetskab, og om dem, som ikke have den Gave af Gud, at de kunne afholde sig. Sagen skulde staae enhver fri for, og ingen Snæver lægges for de arme Samvittigheder ved saadan Lov.

¹⁾ Gerson. tract. de præpar. ad missam.

²⁾ Ambrosii exhortatio virginitatis c. 3.

For det fjerde saa haver den samme Pavelige Lov ikke Medhold af de gamle Concilier eller Kirkelove. Thi disse forbyde ikke Ægteskab, opløse det ei heller, naar det engang er sluttet, men sjerne kun dem fra Kirkens Tjeneste, som i selve deres Embede have indgaaet Ægteskab, hvilken Bortfjernelse fra Tjenesten i de Tider var mere en Naade end en Straf. Men de nye Kirkelove, som ei ere givne af nogen Kirkesforsamlinger, men oprettede i Pavernes private Naad, baade forbyde at indgaae Ægteskab og sønderrive dem, der ere indgangne. Og det er aabenbart tværtimod Christi Befaling, som siger (Matth. 19, 6): „Hvad Gud haver sammensøiet skal intet Menneske adskille.“ Modstanderne raabe paa i Consutationen, at Coelibatet er befalet af adskillige Kirkemøder. Vi ville ikke anklage disse Beslutninger; thi de tillade dog under visse Betingelser Ægteskabet, men de senere Love, som Paverne have givet tværtimod de gamle Conciliers Mening, saaledes foragte Pavernes Kirkesforsamlingernes Myndighed, som de ellers ville have anseet for høihellig og ukrænkelig. Thi denne Lov, som paalægger Præsterne et bestandigt Coelibat, er egen for den Romerske Pavemagt. Og det ei uden Skjæl. Thi Propheten Daniel angiver dette blandt andet som et Mærke paa Antichristi Rige: i Foragt for det qvindelige Køn (Dan. 11, 37).

For det femte. Skjøndt Modstanderne ikke forsvare denne Lov for nogen falsk Religionsivers Skyld, da de meget vel vide, at den ikke pleier at overholdes, saa foranledige de dog derved overtroiske og vrang Meninger, under Skjæl af Iver for Religionens Sag. De sige, at de derfor kræve Coelibatet af Præster, fordi disse skulle være hellige og rene, ret ligesom om Ægteskabet var ureent og syndigt Væsen, eller som om man snarere kunde blive retfærdig for Gud, naar man levede uden, end i Ægteskab. Og her hidføre de den Mosaiske Lovs Ceremonier, efter hvilken Præsterne, saalænge de tjente i Templet, maatte holde sig fra deres Hustruer; hvoraf de slutte, at under det Nye Testamente Præsterne, da de altid skulle bede, ogsaa altid skulle afholde sig og være ugifte. Denne taabelige Lignelse ansøres som et Beviis, hvorefter Præsterne skulle tvinges til et bestandigt Coelibat; skjøndt de hermed kun det kunde vinde, at Ægteskab forresten var tilladt Præsterne, men forbudet dem at have Omgang med Hustruen, naar deres Kirketjenestes Tid var forhaanden. Desuden er det en ganske anden Ting at bede, og en anden at gjøre Tjeneste i Kirken. Thi de Hellige have bedet til andre Tider ligesaavel, naar de ikke havde nogen offentlig Tjeneste; og ei haver deres Ægtesamværelse forhindret dem fra Bønnen. Men vi ville svare stykkeviis og i Orden til saadant deres Digt. For det første maac de nødvendig ind-

rømme, at Ægteskabet er en reen Ting hos de Troende, fordi det er helligt ved Guds Ord; det er: er tilladt og bifaldet af Gud i Hans Ord, som Skriften paa mange Steder bevidner. Thi Christus kalder Ægteskabet en guddommelig Forening, der Han siger, at Gud haver sammenføiet Mand og Kvinde (Matth. 19, 6), og Paulus siger om Ægteskab, om Mad og Drikke og lignende Ting, at de helliges ved Ordet og Bønnen (1 Tim. 4, 5); det er: ved det Ord, hvorved Samvittigheden forvisses om, at denne Stand behager Gud; og ved Bønnen, det er: ved Troen, som med Taksigelse bruger Ægteskabet som en Guds Gave. Ligesaa hedder det i Cor. 7, 14: at den vantro Ægteemand helliges ved sin troende Ægtehustru; det er: Ægteskabsstanden er reen, god, christelig og hellig for Troens Skyld til Christum. Iligemaade 1 Tim. 2, 15: „Kvinden frelses formedeltst Barnefødsel, naar hun bliver i Troen o. s. v.“ Dersom vore Modstandere havde et saadant Stykke af Skriften at komme deres Coelibat til Hjælp med, hvor skulde de ikke hovere! Hvad kunde den hellige Apostel sagt hæderligere og herligere imod dette hykleriske urene Coelibat, end dette: at Kvinden frelses ved hendes Ægteskabs og Huusholdnings Gjæringer, ved Barnefødsel, Børns Opdragelse og andre Bestillinger udi Huset? Ja hvad mener Paulus hermed? Det sætter han klarlig til: naar hun bliver i Troen, fordi de Gjæringer og Bestillinger i Ægteskabsstanden for sig selv uden Troen have ikke nogen Nøe. Saa vil han da for alle Ting have Troen, hvorved Syndernes Forladelse og Retfærdiggjørelsen annammes. Dernæst taler han om Kvindens Gjærning efter hendes Kald, ligesom der hos alle Christne efter Troen bør følge gode Gjæringer i enhver lovlige Kald, og denne Jdræt tækkes Gud formedeltst Troen. Saaledes tækkes og en Kvindes Gjærning Gud formedeltst Troen, og saadan en Kvinde, som efter sit Kald i Gudsfrugt gjør sin Bestilling i Ægteskab og i Huset, hun bliver salig. — Disse Vidnesbyrd lære os, at Ægteskab er en hæderlig Stand. Dersom det nu kaldes reent og helligt, hvad der for Gud er godt og behageligt, saa er Ægteskabet en reen Ting; thi det er jo ved Guds Ord tilladt og bifaldet. Og som Paulus siger: „Alle Ting ere rene for de Reene“ (Tit. 1, 15); det er: for dem som troe paa Christum og ved Troen ere retfærdige. Ligesom altsaa ugift Stand er en ureen Ting hos de Ugudelige, saaledes er Ægteskabet en reen Ting hos de Gudfrugtige formedeltst Guds Ord og Troen. — Dernæst, hvis Reenhed egentlig modsættes den urene Begjærighed, saa betegner det Hjertets Reenhed, det vil sige: den dødgjorte onde Lyst og Attraae; thi Guds Lov forbyder ikke Ægteskab men Utugtighed, Skjærlevnet, Hoer. Dersom er Coelibatet,

heller ikke den rette Keenhed. Thi der kan være en større Hjertens Keenhed hos dem, som ere i gift Stand, som hos Abraham eller Jacob, end hos de fleste af dem, som endog i Sandhed ere afholdne. — Endelig, hvis de i den Mening kalde deres Coelibat en Keenhed, at man derved mere skulde fortjene Retfærdighed for Gud end ved Ægteskab, saa maae vi paa det stærkeste modsigge dem. Thi vi retfærdiggjøres hverken for ugift Stands eller for Ægteskabs Skyld, men af Naade for Christi Skyld, naar vi troe, at vi formedelst Ham have en naadig Gud. — Men her ville de maaskee udraabe, at vi som hiin Rjætter J o v i n i a n u s agte Ægteskab og ugift Stand lige. For sig Skjelden og Skrigen ville vi nu aldrig bortkaste den guddommelige Sandhed om Troens Retfærdighed; endskjøndt vi lade den rette Kyskhed og Afholdenhed have sin Roes og Lov og ansee den for en høiere Gave end Ægteskab. Thi ligesom Prophetie er en høiere Gave end Bektalenhed, og denne bedre end Forstand paa at bygge, men Forstand paa Regimente høiere end Indsigt i Agerbrug o. s. f., saaledes er og Afholdenhed en høiere Gave end Ægteskab. Og dog ligesom Tale- ren ikke er mere retfærdig for Gud for sin Bektalenheds Skyld, end Bygmesteren for sin Kunstes Skyld, saaledes fortjener og den, der lever i ugift Stand ikke derfor mere Retfærdiggjørelsen, end en Ægteper- son for sin Stand og Embede; men enhver bør tjene troligen i sit Kald efter sine Gaver, og være forvissat om, at vi formedelst Christum erholde Syndsforladelse og ved Troen at agtes retfærdige for Gud.

Og ei rose Christus eller Paulus den ugifte Stand, fordi Men- nesket ved den retfærdiggjøres, men fordi de, som deri sig befinde, mindre adspredes ved huuslige Bekymringer fra at holde deres Guds- tjeneste, læse og bede. Derfor siger Paulus: at den Kvinde, som ei gifter sig, haver Omhyggelighed for de Ting, som Herren tilhøre (1 Cor. 7, 34). Den ugifte Stand roses altsaa for den bedre Lei- lighed, den skaffer, til gudelige Øvelser. Saaledes roser og Christus ei ligefrem dem, der gjøre sig til Gildinger, men Han tilføier: for Himmerriget's Skyld, det er: for at de kunne have Leilighed til at lægge Bind paa Guds Ord og undervise andre deri. Han siger ikke, at den ugifte Stand fortjener os Syndsforladelse eller Salighed. — Hvad det Exempel om de Levitiske Præster angaaer, saa have vi alle- rede dertil svaret, at dermed ingenlunde kan bevises, at Præster skul- le være ugifte. Tilmed saa vedkommer Moses Lov om den Levitiske Keenhed os ikke. Dmgjængelse med Hustruen mod Loven var da Ukeenhed, men er det nu ikke; thi som S. Povel siger: Alle Ting ere rene for de Rene. Og hvis nogen af deene Grund forsvaret Coe-

libatets Lov, for at betyngte Samvittighederne med hine Levitiske Cere-
 monier, saa maa man modstaae ham, som Apostilene modstode dem,
 der vilde beholde Omstændigheden og paalægge de Christne Moyses Lov
 Ap. G. 15, 10). Dog skulle Christelige og gudsfrygtige Ægtefolk vel
 vide med Fornuft og Maadelighed at omgaaes i Ægtekabet, besyn-
 derlig de, som have med offentlige Sager at gjøre, hvilke ofte give saa
 meget at bestille, at man slaar alle Tanker om huuslige Ting af Sin-
 de. Ogsaa det vide retsindige og gode Christne, at S. Povel befaler,
 at enhver skal holde sit Kar i Helligelse og Ære (1 Thess. 4, 4).
 De vide, at det stundom skikker sig at være eenlig, at man des inder-
 ligere kan tale med Gud i Bønner, skjøndt ogsaa det vil S. Povel
 (1 Cor. 7, 5) ikke skal være bestandigt. Saadan Tugtighed og Af-
 hold vedtage de gjerne selv, som frygte Gud, og ere sysselsatte; men
 hiin store Skare af ørkesløse Præster, der leve vellystigen deres Tid
 hen i Skifterne, kan ei engang iagttage denne Levitiske Afholdenhed,
 som Gjærningen udviser. Man kjender jo det Omvendte: „Hiin
 Svend holder vel af dovne Dage og hader dem, som bruge deres Tid.“

Mange Kjettere, som have misforstaaet Moyses Lov, have dømt
 foragteligt om Ægtekab, og ere for saadant Skin af Hellighed blev-
 ne beundrede. Epiphanius klager blandt andet over, at Enkrati-
 titerne fornemmelig ved dette Middel have besværret de Uforstæn-
 dige. Disse afholdt sig nemlig fra Vin, endog ved Herrens Nads-
 vere, afholdt sig fra alle Kjød- og Fiskepiser, i hvilket Stykke de da
 overgik Dominikanerbødrene, som æde Fisk. De afholdt sig videre
 fra ægtekabelig Omgængelse, og især herved skaffede de sig stor An-
 seelse. Ved saadanne Gjærninger mente de snarere at fortjene Naad-
 den, end om de havde tilladt sig at nyde Vin og Kjødspiser, og leve i
 Ægtekab, hvilket ansees for en vanbellig og ureen Ting, der nep-
 pe kunde behage Gud; endskjøndt de ei ganske fordømte det. Slik
 fremter Hellighed misbilliger Paulus saare (1 Col. 2, 18); thi
 derved undertrykkes Christi sande Erkjendelse, naar Menneskene troe,
 at de kunne blive rene og retfærdige ved saadanne hykkelske Gjærnin-
 ger; og Kundskaben til Guds Gaver og Gud formærkes. Thi Gud
 vil, at vi med from Hu skulle bruge de Gaver, Han haver skjenket os.
 Og vi kunde opregne mange Exempler paa at fromme Samvittigheder
 ere bragte i Uro og Angst over det lovmæssige Brug af Ægtekabet;
 hvilket alt kom af Munkenes overvættede Anpreisninger af Coelibatet.
 Ikke mene vi derved at vilde dable Afholdenhed eller Kyskhed; tvært-
 imod have vi jo ovenfor sagt, at Legemet's Spørgelse er nødvendig.
 Men vi vilde udrydde den falske og fordærvelige Tillid af Sjælene, som
 mene ved lige Gjærninger at kunne vorde retfærdiggjorte. Smukt

siger Epiphanius, at alle sige Sagttagelser ere at rose, „saavidt de befordre Afholdenhed og gode Sæder,“ ingenlunde altsaa som en Gudstjeneste, hvorved vi kunne blive retfærdige. — Men vore Modstandere kræve slet ikke Coelibatet af nogen falsk Religionsiver; thi de vide jo meget godt, hvor lidet det pleier at holdes; men for ved Helighedens Skin at blende de Ukyndige. De ere derfor langt hadværdigere end Enkratiterne; thi disse synes af en vis overdreven Nidkjerhed at være faldne i hiin Vildfarelse; medens hine med velberaad Hu misbruge Religionen som et Skul for deres syndige Lyster og overdaadige Levnet.

For det sjette. Foruden at vi saaledes have mange vigtige Aarsager til at misbillige Loven om Coelibatet, kommer hertil endnu den store Fare for Samvittighederne og de offentlige Forargelser, som det afstedkommer, hvilke, selv om Loven ikke var uretfærdig, dog burde afskrække alle fromme og gode Mænd fra at billige en saadan Vyrde, som har bragt utallige Sjæle til Fordærvelse. Længe have alt mange gudfrygtige Mænd klaget over dette Aag, enten for deres egen eller andres Skyld, som de saae derved kom i Fare for at synde, men aldrig have de Romerske Bisper villet laane Ore til disse Klager. Det er tilmed vitterligt nok, hvormeget denne Lov har skadet de offentlige Sæder, og hvor gruelige Laster og Skjendsler derved ere foranledigede. Tilslidst have Satirekriverne givet os et Speil deraf, hvori Rom kan kjende sine Sæder og læse dem. Saaledes straffer Gud sin Gaves og Ordnings Foragt paa dem, som forbyde Ægteskab. Men naar det nu pleier at skee ved andre Love, at de forandres, naar det er til viensynlig Nytte, hvilskeer da ei det samme med denne Lov, hvor saa mange høisvigtige Aarsager, især i vor Tid, raade til dens Ophævelse? Naturen er i vore Dage saa gammel og afkræftet, og Lasterne vore dagligen mere; desmere burde man være betænkt paa at anvende de Midler, Gud haver givet til at afværge dem. Vi læse, hvorledes saadanne Laster før Syndfloden toge Overhaand, hvorledes samme herskede i de fem Stæder, før de bleve opbrændte og af Jiden fortærede. Og var ei det samme Tilfældet i Sybaris og i Rom, før Straffen og Hevnens Dag kom? Saaledes have vi i de forbigangne Tider et Billed paa, hvorlunde det skal gaae før Verdens Ende. Efterdi da Erfaring giver det, at Utugtighed og Laster have taget stærkere Overhaand nu end nogensinde tilforn, saa burde man i Særdeleshed paa denne Tid værne om Ægteskabet ved de strengeste Love, og med Ord og Exempler hellere dertil raade og skynde, end det forbyde og hindre. Dette er Dyrighedens Pligt, som bør fremme og beskjerme den offentlige Sædelighed. Imidlertid maae Evangeliet's Lære-

re gjøre begge Dele, baade opmuntre til Egteſkab dem, der ei kunne afholde ſig, og erindre andre om ei at ringeagte Afholdenheds Gave. — Ellers diſpensere de Romerſke Paver daglig fra andre gode og nyttige Love, ſom intet burde forandres af; men i denne ene Lov om Coelibatet viſe de ſig ſteenhaarde, endſkjøndt det er klart og ligefrem, at den kun er en menneſkelig Indretning; ja de ſkjærpe den endog paa mange Maader. Kirkeloven ſ. Er. byder at ſuspendere Præſterne fra deres Embeder; de derimod, ſom heelt plumpe Fortolkere, ville ſuspendere (ophænge) dem fra Galge og Green. Mange fromme Mænd myrde de gruſomt, alene fordi de leve i Egteſkab. Og ſlige Myrderier bevife noſſom, at denne Lov er en Djævels-Lærdom; thi da Djævelen er en Manddraber, forſvarer han ſine Love ved Blod og Mord.

Vi vide vel, at en Deel ſtøde ſig over, at vi ligefom have gjort et Schisma i Kirken, i det vi ſkildte os fra dem, ſom holdtes for retmæssige Biſper at være; men vore Samvittigheder ere, hvad det angaaer, ganſke rolige, da vi vide med os ſelv, at vi af al Flid have ønſket og ſtræbt at oprette Enigheden, men paa ingen Maade kunnet tilfredsſtille vore Modſtandere, uden vi vilde fornægte og bortkaſte den aabenbare Sandhed, og uden vi vilde ſamtykke med dem i at forſvare hiin uretferdige Lov, opløſe Præſters Egteſkab, ſom allerede ere ſluttede for Guds Naſyn, lade dem henrette, ſom ei godvillig adlyde, og jage de ulykkelige Enker og forældreløſe Børn i Landſtygtighed. Men da det nu er viſt, at ſaadanne Wilkaar ei ere Gud behagelige, ſaa ville vi ikke ſørge over, at vi intet Samfund have med Modſtanderne i ſaa meget uſkyldigt Blods Udgydſe.

Vi have ſaaledes fremsat Aarsagerne, hvorfor vi ei med god Samvittighed kunne med vore Modſtandere forſvare Pavenſ Lov om Coelibatet, fordi den ſtrider mod Guds og Naturens Ret, haver intet Medhold i de ældre Kirkelove, og er forvildende og fuld af Farlighed; endelig, fordi det Hele er idel Skrømt og Hylkerie. Thi denne Lov er givet ikke for Religionens, men for Herredømmets Skyld, og Religionen bruge de kun for at ſkjule deres ugudelige Henſigt. Og ei kunne fornuſtige Menneſker anføre noget imod diſſe heift klare og viſſe Grunde. Evangeliet tillader dem Egteſkab, ſom have det fornødent; men tvinger heller ikke paa den anden Side nogen til Egteſkab, ſom vil leve afholden, naar det ellers er en ret Afholdenhed og intet Hylkerie. Den ſamme Frihed, mene vi og, bør indrømmes Præſterne, og ei ville vi voldelig tvinge nogen til Coelibatet eller ſønderrive eengang ſluttede ægteſkabelige Forbindelſer.

I Forbigaaende have vi ogſaa, i det vi fremſtillede vore Grun-

de, antydet, hvorledes Modstanderne søge at snoe sig fra den klare Sandhed og gjendrevet deres intetfigende Indvendinger. Nu ville vi fortælligen betragte, hvad Betydning og Vægt de Grunde have, hvormed de forsvare hiin Lov. Først sige de, at den indeholdes i Guds Aabenbaring. Hvilket uforkammet Foregivende! Da det dog er vitterligt, at den strider imod Skriftens klare Vidnesbyrd, efter hvilke enhver befales at have sin egen Hustru for at sive Horerie (1 Cor. 7, 2), og forbydes at opløse eengang indgaaede Ægteskaber (1 Tim. 4, 1). Ja Paulus viser klart, hvad det er for en Gud der først skulde indføre hiin Lov, i det han kalder den en Djævels-Lærdom. Og Frugterne vise tydeligen nok, at Mesteren er den leede Satan selv; thi i hans Navn er det at hiin skrækkelige Utugt bedrives og saa meget uskyldigt Blod udøses for at holde Coelibatloven opret.

Modstandernes anden Grund er, at Præsterne skulde være rene; thi Propheten siger: „Mensker eder, I som bære Herrens Kar“ (Jes. 52, 12); og hertil anføre de flere Steder. Men ogsaa denne Grund, som de ansee for særdeles træffende, have vi ovenfor svaret til. Vi have viist, at ugift Stand uden Troe ikke er nogen Reenhed for Gud; og at Ægteskabet er en reen Ting i Guds Øine formedelt Troen; thi alt er reent for de Rene. Vi have viist, at de Levitiske Menskes Ceremonier her ingen Anvendelse have, fordi Evangeliet kræver Hjertens Reenhed, men ikke udvortes, ved Loven paabudne Menskes; og at det vel er muligt, at Ægtemandens Hjerte (som Abrahams og Jacobs, der endog levede med flere Qvinder) er renere og mindre brænder af Begierlighed, end mange Ugiftes, endog Afholdenheden er dem en Alvor. Men hvad hiint Udsagn af Jesaias angaaer, da bør det forstaaes om Hjertets Reenhed, om hele Poenitentien. I Dvrigt ville vel de Hellige vide ved den udvortes Dngjængelse, hvorvidt det er gavnligt at indskrænke den, og, som Skriften udtrykker det, holde deres Kar i Hellighed og Ære (1 Thess. 4, 4). Endelig, da Ægteskabet er en reen Ting, saa befales det med Rette dem, der i ugift Stand ei kunne afholde sig, at de skulde tage sig en Hustru, for at være rene. Og i saa Naade befaler Propheten, at de, som ere urene ved Coelibatet, skulde vorde rene ved Ægteskab.

Det tredie formeentlige Beviis, de sære, klinger frygteligt nok, at nemlig Præsters Ægteskab skulde være et Kjætterier, som allerede var fordømt hos Jovianus. Med Forslov, gode Herrer, paa Joviniani Tider kjendte jo Verden endnu ikke Coelibatsloven; det er altsaa en uforkammet Løgn at sige, at Præsters Ægteskab er Joviniansk Kjætterier eller dengang som saadant er blevet fordømt af Kirken. Her kan man ret tydelig see, hvad Piemeed Modstanderne have

høvt med at skrive Confutationen. De have regnet saa, at det gjør stærkest Indtryk paa de Ukyndige, naar de idelig høre Skjeldsordet Kjetter, og kunne indbilde sig, at vor Lærdom allerede fra gammel Tid af er forskudt og fordømt af Kirken. Derfor anføre de saa ofte Kirkens Dom aldeles falsk. Og fordi de meget vel vide dette med sig selv, have de ikke villet lade deres Confutationskrift fremlægges for os, at ikke lige falske og hadske Paa-stande skulle blottes som aabenbar Løgn. Men hvad Joviniani Sag angaaer, saa have vi allerede ovenfor angivet, hvad vi demme om ugift Stand og Egteskab, naar de sammenlignes, og sagt, at de ingenlunde kunne agtes lige høit, endskjøndt ingen af Delene fortjener Mennesket Retfærdiggjørelse.

Med lige forsængelige og falske Argumenter forsvare de denne ugudelige og for gode Sæder fordærvelige Lov. Med saadanne Grunde ville de forsvare Tyrsternes Samvittigheder imod Guds Dom, naar han en Dag skal kræve Regnskab af dem, hvorfor de have sønderrevet Egteskab, og martret, ja indtil Døden forfulgt de gifte Præster. Thi der er ingen Tvivl om, at ligesom Abels Blod raabte Hevn, saaledes og mange fromme Mænds Blod, mod hvilke man nu har taget grumt afsted, vil raabe Hevn til Gud. Og naar da Gud engang skal hevne denne Grumhed, da skulle I vel forfare, hvor intetsigende Modstandernes Grunde ere, da skulle I fornemme, at i Guds Dom gjelder ingen sophistiske Kunster imod Guds Ord; som Propheten siger: Alt Kjød er Høe og al dets Værelse som Markens Blomst. Men vore Tyrster kunne, i hvad der saa kommer, troste sig ved Bevidstheden om deres gode Hensigt; thi var det endog urigtigt af Præsterne at gifte sig, saa er det dog paa den anden Side lige saa vist, at hiin aabenbare Bold og Grumhed og Blodsudgydelse er stridende mod Guds Villie og Ord. Ingenlunde heller have vore Tyrster lyst til at indføre noget Nyt eller Uenighed i Kirken; men fremfor alle Ting burde de dog tage Hensyn til Guds Ord især i en Sag, der er saa klar og indlysende.

Til Confessionens fire og tyvende Artikel.

Om Messen.

Fra Begyndelsen af maae vi atter bevidne, at vi ikke afskaffe, men holde og forsvare Messen, som det sig bør. Thi Messerne holdes hos os hver Søndag og andre Fesidage, paa hvilke

Sacramentet meddeles dem, som ville bruge det, efterat de ere prøvede og afsolverede. Desuden beholdes de sædvanlige offentlige Ceremonier med at læse, synge og bede, med Messedragt o. s. v. Vore Modstandere gøre en lang Enak om det latinske Sprogs Brug i Messen, og paastaae heelt uforstandigt, at de Uærde kunne have Nytte af at høre Messen i Kirkens Troe, endskjendt de ikke forstaae den. De digte nemlig, at selve Gjærningen at høre Messen er en Gudsdyrkelse og gavner den, som hører det, om han og ikke forstaaer et Ord deraf. Dog dette vil vi ikke videre røre op i, men henstille det ganske til Lærernes Dom. Kun i Forbigaaende omtale vi det, for tillige at erindre at de latinske Lectioner og Bønner ogsaa ere beholdte hos os. Men da disse Ceremonier skulle iagttages, baade for at Folket kan lære Skriften og Guds Ord, saa og, at de, paamindede ved Ordet, kunne undfange Troen og sand Gudsfrugt og saaledes rettelig bede (thi dette er Hovedsiemedet af alle Ceremonier), saa beholde vi det latinske Sprog for deres Skyld, som lære og forstaae Latin; og lade saa tyske Sange og Psalmer sælge med iblandt, at Folket ogsaa kan have noget, hvorved det kan opvække Troe og Gudsfrugt hos sig. Denne Skik er altid holden at være lovlig i Kirken; thi om de og sommesteds mere, sommesteds mindre have brugt tyske Psalmer, saa har dog Folket for det meste i alle Kirker sjunget noget paa deres Tungemaal. Derimod er det ingensteds skrevet eller sagt, at nogen kan have Gavn af at høre Lectierne i et Sprog, han ikke forstaaer, eller at Ceremonier kunne være en Christen til Nytte, ikke fordi de paaminde og lære, men af gjort Gjærning, fordi man seer og hører derpaa. Vort med siige Pharisæiske Lærdomme!

At vi nu ikke holde private Messer, men ikkun en offentlig og sælles, ogsaa deri seer intet imod den almindelige christelige Kirke. Thi ogsaa i de Græske Kirker holdes ei engang i vore Dage nogen privat, men alene offentlig Messe, og det blot paa Søn- og Festsdage. I Klostrene holdes daglig Messe, men blot en offentlig. Og dette er Levning af den gamle Kirkes Skik og Brug. Thi ingensteds omtale de gamle Kirkeskribentere før Gregorius (den Store), de private Messer. Hvorlunde Fejgdyndelsen stedte til disse, vil vi nu ikke tale om. Men det er vist, at efterat Tiggermunkene begyndte at tage Overhaand, saa er af deres falske og bedrageriske Lære, for Bindings Skyld, Messernes Antal bestandig forøget, saa at alle Retskasne alt længe have ønsket, at der maatte sættes en Grændse for saadanne Mis-

brug. Omendkjøndt *S. Franciscus* ¹⁾ selv af god Mening vilde forebygge dette og anordnede, at i hvert Kloster skulde kun holdes een almindelig Messe hver Dag. Men dette forandredes siden af Overtroe eller for Bindings Skyld. Saaledes forvende de først de gamle Fædres gode Anordninger efter deres Lykke, og siden anføre de mod os Fædrenes Auctoritet. *Epiphanius* ²⁾ skriver, at i Ussien paa hans Tid blev Communionen holden tre Gange hver Uge, men ikke daglig, og denne Skik, siger han, var overantvordet af Apostlene. Hans Ord ere: „Communionen at holde er indstiftet af Apostlene hver Torsdag, Løverdags og Søndag.“

Men skjøndt vore Modstandere ved denne Leilighed sammenbynde en heel Hob, for at vise, at Messen er et Offer, saa vilde de dog med al deres Ordsgvalder forstumme ved dette Svar: at selv denne lange Kjede af Auctoriteter, Grunde, Vidnesbyrd ikke beviser, at Messen forhverver os Naaden af gjort Gjerning eller borttager Skyld og Straf fra dem, for hvilke den holdes. Dette ene Svar kuldkaster alt hvad Modstanderne have indvendt mod os ei blot i denne Confutation, men i alle de Skrifter, som de have udgivet om Messen. Og dette er nu den egentlige Stridspunkt, hvorom vi stittigen bør paamine Læserne, ligesom *Ursinus* forud erindrede Dommerne om, at de som rette og veløvede Fægtere vilde bestemme Stridens Mark og Grændser, det Punkt, hvorpaa de egentlig kunde holde deres Modstander fast. Paa samme Maade vilde vi tvinge vore Modstandere til at blive ved Hovedspørgsmaalet; thi saa vil det være let at skjønne Grundenes og Bevisernes Vægt paa begge Sider.

Vi have klart nok tilkjendegivet i vor Bekjendelse, at det er vor Mening og Lære, at Messen ei meddelel nogen Naaden af gjort Gjerning, og ei, holden for Døde eller Levende, kan fortjene dem Syndernes Forladelse. Og det tydelige og faste Beviis herfor er det, at det overalt er umuligt, at vi ved nogen Gjerning kan erholde Syndsforladelse, men at vi ved Troen maae overvinde Syndens og Dødens Forfækkelser, i det vore Hjerter atter opreises ved Christi Erkjendelse, og vi fornemme, at vi for hans Skyld have Syndernes Forladelse, at hans Retfærdighed og Fortjenester tilregnes os (Rom. 5, 1). Denne Lære er saa

¹⁾ See *S. Francisci* epist. XII.

²⁾ *Epiphani*, adversus hæreses l. III.

vis og fast at den kan og skal staae mod alle Helvedes Porte. — Og dette er alt det Svar, som gjøres fornødent til den ganske Sag. Thi ingen Fornuftig kan dog bisalde hiin pharisaiske og hedeniske Mening om Gjerningers Fortjenslighed. Og dog har denne Indbildning flaaet dybe Rødder i Folkets Troe og foreget Messernes Tal til det Uendelige. Thi derfor leie de Messer til at forsone Guds Vrede og ville med denne Gjerning erholde Estergivelse af Skyld som af Straf, erhverve sig med eet Ord alt hvad de kunne ønske for Livet, ja endog udløse dem, der ere døde, fra Skjærildnen. Denne pharisaiske Mening have Munkke og Sophister lært og forsvaret i Kirken.

Men fjendt saaledes Sagen fra vor Side allerede er afgjort, vilde vi dog, fordi Modstanderne søge at besmykke deres Wildfarelser med mange fordreiede Skriftsteder, tilføie lidet herom. Især have de i Confutationen talt meget om Dffer, hvilket Ord vi i vor Bekjendelse, sot at undgaae Tvetydighed, ganske have forbigaaet; men have derimod med klare Ord viist dem de stærste Misbrug, som de drive og skjule under dette Navn. Men for nu rettelig at udlægge de Skriftsteder, som de have forvendt, er det nødvendigt først at fremsætte, hvad man skal forstaae ved Dffer. I hele ti Aar have vore Modstandere skrevet næsten utallige Bind om denne Materie, og ingen af dem har dog endnu rigtig bestemt Begrebet af et Dffer. De snappe blot Navnet op af Skriften eller af Fædrene; siden snakke de derom hvad der falder dem ind, saa et Dffer endelig skal betyde hvad de ville gjøre det til.

Hvad Dffer er og hvor mange Slags Dffere der ere.

Socrates siger i Platons Phædrus, at han er en stor Elsker af Inddelinger, fordi uden disse intet kan rettelig forklares i Tællen eller forstaaes, og naar han træffer paa en, som er kyndig i denne Kunst (at inddele logisk), siger han, følger han i hans Spor, som i en Guds. Og han viser os til at overføre de enkelte Lemmer ret i Sammensæiningerne, og ikke paa flette Koffes Wiis at bryde dem. Men disse Regler kaste vore Modstandere Brag paa og ere saaledes i Sandhed, som Platon siger, *Lette Koffe*, i det de ligesom bryde Dfferets Ledemod; hvilket bedre skal kunne forstaaes, naar vi have opregnet, hvor mange Slags Dffere der ere.

Theologerne pleie rigtiggen at adskille mellem Sacrament og Dffer, men den fælles Benævnelse for begge er en hellig Handling eller Ceremonie. Sacramentet for det første er altsaa en saadan

hellig Handling, i hvilken Gud skjenker og giver det, som den dertil knyttede Forjættelse tilbyder. Saaledes er Daaben en Gjerning, ikke som vi frembære Gud, men hvorved Gud, eller Ordets Tjener i Guds Sted, døber os, hvorved Gud tilbyder og skjenker Syndernes Forladelse alt efter Forjættelsen: „Hvo som troer og bliver døbt skal blive salig“ (Marc. 16, 16). Derimod er Offeret en Gjerning, hvilken vi frembære Gud, for at ære og dyrke ham. Men de nærmeste Slags Offer ere tvende, og ikke flere. Det ene Slags er Soneofferet, det er: en Gjerning til at fyldestgjøre for Skyld og Straf, hvilken forsoner Guds Bredde og fortjener andre Syndernes Forladelse. Det andet Slags er Takofferet, hvilket ikke fortjener Syndernes Forladelse eller forliger Gud, men skeer af dem, som allerede ere forligte med Gud for at gjøre og give Taksigelse for Syndernes Forladelse og den erholdte Naade.

Disse tvende Slags Offer skal man med Glib agte paa saavel i denne Handel som i mange andre Stridigheder, og af al Omhu forebygge, at de ikke sammenblandes. Og hvis denne Bogs Grændser tillod det, skulde vi anføre Grundene for denne Deling, som haver mange Vidnesbyrd saavel i Brevet til Hebræerne som paa andre Steder i den hellige Skrift. Alle de Levitiske Offeringer s. Ex. kunne henføres til disse to Slags, som til deres egentlige Dele. Thi i Loven kaldtes visse Offere Soneoffere, fordi de vare Billeder af saadanne, ikke fordi de fortjente Folket Syndsforladelse for Gud, men at de skulde være en udvortes Forsoning efter Loven, hvorved betydedes, at de, for hvilke de skedte, ikke skulde være udstødte fra Israels Folk. De andre Offere derimod ere Takoffere, som af Førstegrode, Tiende, Førstesødt o. s. v.

Men i Gjærningen haver der kun været eet eneste Soneoffer i Verden, nemlig Christi Død, som Brevet til Hebræerne lærer os, der det hedder: „Det er umuligt ved Dre- og Bukkeblod at borttage Synderne“ (Hebr. 10, 4). Og strax efter, hvor der tales om Christi Lydighed og Villie: „I hvilken Villie vi ere helliggjorte ved Christi Legems Offer een Gang.“ Propheten Jesaias haver og udlagt Mossis Lov saaledes, at vi skulle vide, at Christi Død virkelig er en Fyldestgjørelse for vore Synder, og ikke Lovens Ceremonier eller Offeringer. Thi saa siger han om Christo: „Naar Han haver givet sit Liv til et Skyldoffer, da skal Han see Sød og leve længe, og Herrens gode Behag skal lykkes“ (Jes. 53, 10). Thi det hebraiske Ord, som Propheten her bruger, betegner et Skyldoffer, og har han saaledes villet betyde, at Skyldofferene i Loven ikke vare de rette, men at der skulde komme et Offer, hvilket skulde

fuldestgjøre for vore Synder og forsone Gud, at Menneskene kunde vide, at de ikke for egne Gjerningers eller Retfærdigheds Skyld, men ved fremmed, nemlig Christi, Fortjeneste forliges med Gud. Paulus oversætter det samme Ord, som Propheten bruger, ved Synd, der han Rom. 8, 3 siger: „Gud fordømte Synden af Synden,“ det vil sige: „Han tog Straf over Synden af Synden!“ d. e.: „ved Offeret for Synden.“ Dette Ords Betydning kan lettet skjønnes af Hedningenes Skikke, som rimeligviis ere optagne ved Misforstaaelse af Fædrenes Udsagn. Saaledes havde Romerne deres Soneoffere og Offerdyr, som ved store Ulykker, der rammede Kollet, frembares til at forsmilde Guds Vrede; ja de havde ogsaa Menneskeofferinger, maaskee fordi de havde hørt, at et Menneskeoffer engang skulde forsones Gud med hele den menneskelige Slægt. Saaledes havde Grækerne deres Mensler og andre hellige Sonehandlinger. — Det er altsaa Jesaias's og S. Povel's Mening, at Kristus er blevet gjort til et Soneoffer, for at Gud skulde forliges med os, ved Hans Fortjeneste og VærdsSkyld, ikke ved vore Gjerninger. Det staaer altsaa fast, at Christi Død er det eneste gyldige Soneoffer. Thi hine Levitiske Soneoffere kaldtes blot saa, som Billeder paa det, der skulde komme. Og saaledes vare de i en vis Lignelse Fuldbestjærelser, som fortjente Lovens Retfærdighed, at ei de, som havde syndet og forbrudt sig, skulde udelukkes af Staten. Men efterat Evangeliet var aabenbaret, maatte disse Billeder af Tingen høre op. Og fordi de saaledes maatte ophøre, da Evangeliet var forjættet for at fremsille det rette og eneste Soneoffer, vare de heller ikke sande Soneoffere.

Andre Offere ere Takoffere, som Evangeliets Prædiken, Bønnen, Taksigelsen, Christi Bekjendelse, de Helliges gode Gjerninger og deres Kors. Men disse ere ikke Fuldbestjærelser for dem, der frembare dem, ei heller kunne de komme andre til Gode, saa de fortjene dem af gjort Gjerning Syndsforladelse og Forligelse med Gud. Tvertimod saadanne Gjerninger skee af dem, som allerede ere forligte med Gud. Og at Offrene under det Nye Testamente ere af det Slags, lærer os S. Peder i de Ord: „I ere et helligt Præstedømme, til at offere aandelige Offere“ (1 Petr. 2, 5). Her modsættes aandelige Offere ei blot Offerdyr, men ogsaa menneskelige Gjerninger, som foretages i den Tanke dermed at fortjene Syndsforladelse; thi det Aandelige betegner den hellige Aands Rørelser i os. Det samme lærer Paulus

Rom. 12, 1 : „Fremstiller eders Legemer til et levende, helligt Offer, hvilket er eders fornuftige Gudstjeneste.“ En fornuftig Gudstjeneste betyder nemlig en saadan, hvori Gud kjendes i Aand og Sandhed, naar Hjertet er gjenemtrængt af ret Gudsfrygt og Tillid til Gud. Den modsættes altsaa ei blot den Levitiske Gudsdyrkelse, hvorved Offerqvæg slagtedes, men ogsaa al den Tjeneste, som er befængt med Indbildning om egen Gjærnings Fortjenstlighed. Det samme lærer Brevet til Hebræerne 13, 15 : „Saa lader os da altid offere Gud Lov: Offere formedelst Ham,“ og tilføjer som Forklaring : „det er, de Løbers Frugt, som bekjende Hans Navn.“ Disse Løbers Frugter ere Bønnen, Taksigelse, Bekjendelse o. s. v. Hvilke Offere ei gjelde af gjort Gjærning, men formedelst Troen. Derom minde os de Ord : „formedelst Ham,“ det er : formedelst Troen paa Christum.

Summa, det nye Testaments Gudsdyrkelse er en aandelig Dyrkelse, Troens Retfærdighed i Hjertet, og Troens Frugter. Derfor affkaffer den den Levitiske Gudstjeneste, og Christus siger (Jo. 4, 23. 24) : „De sande Gudstilbedere skulle tilbede Faderen i Aand og Sandhed. Saadanne Tilbedere søger Faderen. Gud er en Aand, og de, som tilbede Ham, skulle tilbede Ham i Aand og Sandhed.“ Denne Sætning viser det Fordømmelige i deres Mening, som foregive, at Offrene gjelde af gjort Gjærning; og lærer, at vi i Aanden, det er : med Hjertets hellige Rørelser og i Troen skulle tilbede Gud. Derfor fordømme og Propheterne i det Gamle Testamente Folkets Indbildning om Gjærningens Fortjenstlighed for Gud og lære en indvortes Retfærdighed og aandelige Offringer. Jer. 7, 22, 23 : „Jeg haver ikke talt med eders Fædre og ikke befalet dem paa den Dag, da jeg udsførte dem af Egypti Land, om Brandoffere og Slagtoffere; men dette Ord haver jeg befalet dem, sigende : Lyder paa mit Ord, saa vil jeg være eders Gud og I skulle være mit Folk.“ Hvorledes maane vi troe, at Jøderne have optaget denne Prædiken, som synes aabenbart at stride mod Moses Lov? Thi det var jo vittterligt, at Gud havde befalet Fædrene om Brandoffere og Slagtoffere. Men Propheten fordømmer kun deres Wildfarelse om Offringers Fortjenstlighed, at de nemlig ved saadan Dyrkelse af gjort Gjærning kunde forsones Guds Vrede. Derfor sætter han det til om Troen, at Gud havde befalet : „Hører mig!“ det er : Troer mig, at jeg er Gud, at jeg vil kundgjøre mig eder som saadan, naar jeg forbarmer mig over eder og hjælper eder til alle Tider, og at jeg ikke har eders Offere behov; troer ifkun, at jeg er eders Gud, som retfærdiggjør og helliggjør eder, ikke for eders Fortjenesters Skyld, men for mit

naadige Løstes og min Forjættelses Skyld; derfor beder af Hjertet og venter Hielp og Trøst af mig. Ogsaa Ps. 50, 13 fordommes den Iudbildning om Fyldestgjørelse ved Gjerninger, hvor Herren siger: „Mener du, at jeg vil æde Drekjød og drikke Bukkeblod? Kalb paa mig i din Nøds Dag: jeg vil udfrie dig, og du skal prise mig.“ Her vidner Han altsaa, hvilken er den høieste og rette Gudstjeneste; nemlig at vi takke og paatalde Ham af Hjertet. Ligesaa Ps. 40, 7: „Du haver ikke Lyst til Madoffer eller Drikkeoffer. Men mine Dren haver du aabnet mig;“ det er: dit Ord har du fremsat for mig, at jeg skulde høre det, og kræver, at jeg skal troe Dit Ord og Dine Forjættelser. Ligesaa Ps. 51, 13: „I Brandofferer haver Du ikke Behag. Et Offer velbehageligt for Gud er en sønderknaust Aand; det ydmyge Hjerte vil Du ikke foragte, o Gud!“ Saaledes Ps. 4, 6: „Offeret Retfærdigheds Offer og haaber paa Herren.“ Her befaler han, at vi skulle haabe paa Herren og kalder det et ret Offer, visende dermed, at de andre Offere ikke ere sande Offere. Ps. 116, 17: „Dig vil jeg offre Takoffer, og paatalde Herrens Navn.“ Her kalder han Bønnen et Taksigelsesoffer. — Men Skriften er fuld af saadanne Vidnesbyrd, som lære, at Offeringer ikke forsone Gud af gjort Gjerning. Derfor læres, at de levitiske Offere ere affskaffede i det Nye Testamente, og at det skulle være idel nye og rene Offere, som Bøn, Bekjendelse, Taksigelse, Evangeliets Prædiken, Kors og Forsølgelse for Evangeliets Skyld. Om disse Offere taler Propheten Malachias saa: „Fra Solens Udgang til dens Nedgang skal mit Navn være herligt iblandt Hedningene, og paa hvert Sted frembæres Røgofferer for mit Navn og rene Offere“ (Mal. 1, 11). Disse Prophetens Ord ville vore Modstandere falskelig hense til Messen, og anføre de gamle Fædres Udlægninger. Men Svaret hertil er let. Thi sæt endog, at dette Sted handlede om Messen, saa følger dog deraf ingenlunde, at Messen skaffer os eller andre Syndernes Forladelse af gjort Gjerning. Derom taler Propheten slet intet; det have Munk og Sophister tilsat af deres eget Hoved. Iøvrigt seer Prophetens Ord selv deres Forklaring med sig. Thi først siger han, at Herrens Navn skal være stort, det skeer ved Evangeliets Prædiken; thi herved vorder Christi Navn forkyndet og Faderens Barmhertighed, forjættet i Christo, aabenbaret. Evangeliets Prædiken søder Troen ubi dem, som annamme Evangeliet. Disse paatalde Gud, takke Ham, lide Forsølgelse for Evangeliets Bekjendelse, gjøre gode Gjerninger for Christi Væres Skyld. Saaledes bliver Herrens Navn stort iblandt Hedningene. Røg og offer og rene Offer betyde altsaa ikke hos Propheten en Ceremonie

af gjort Gjerning, men alle de aandelige Offer, ved hvilke Guds Navn bliver stort, nemlig: Evangeliets Prædiken, Troen, Bønnen, Christi Bekjendelse. Og vi ere ganske vel tilfreds med, om nogen derunder og vil indbefatte Messens Ceremonie, dog at han ikke forstaaer den blotte bare Ceremonie, eller siger, at den af gjort Gjerning forsoner Gud. Thi ligesom vi blandt andre hellige og rene Offer og anføre Evangeliets Prædiken som et Takoffer, saaledes kan og Nadverens Nydelse passende kaldes et Lov-Offer, dog ikke saa, at vi troe derved at retfærdiggjøres for Gud af gjort Gjerning, eller at man kan gjøre det for andre og derved erhverve dem Syndernes Forladelse. Men efterdi Malachias taler om alle Guds tjenerer og Offer i det nye Testamente, ikke alene om Herrens Nadvere, og ingenlunde understøtter den Pharisaiske Bildfarelse om Gjerningens Fortjenstlighed, er han os net ikke imod, men meget mere paa vor Side. Thi han kræver en inderlig Hjertets Gudsdyrkelse, ved hvilken i Sandhed Herrens Navn bliver stort.

Videre anføre de af Malachias et andet Sted, som lyder saa: „Han skal rense og klargjøre Levi Børn som Guld og som Sølv, og de skulle frembære Herren Offer i Retfærdighed“ (Mal. 3, 3). Dette Sted udkræver Retfærdiges Offer og er altsaa tvertimod den Mening om Offerets Kraft til at retfærdiggjøre af gjort Gjerning. Men Levi Børns Offer, det er: Lærernes i det nye Testamente, er Evangeliets Prædiken og denne Prædikens gode Frugter, som Paulus siger Rom. 15, 16: „Jeg skal være Jesu Christi Tjener iblandt Hedningene, at offre Guds Evangelium, paa det at Hedningenes Offer skal blive velbehageligt, helliggjort formedelst den Hellig Aand.“ Thi det, at de slagtede Offerdyr ubi Moiss Lov, haver betegnet baade Christi Død og Evangeliets Forkyndelse, hvorved den gamle Adam skal dødgjøres og et nyt og evigt Liv begyndes i os. Men Modstanderne henseer urigtigen Navnet Offer til Messens Ceremonie alene; om Prædikeembedet, om Troen, om Bøn og Taksigelse tale de aldeles intet, endskjøndt hiin Ceremonie derfor er indsat. Og det Nye Testamente skal have idelig aandelige Hjertets Offer og ikke saadanne Slagoffer for Synden, som under det Levitiske Præstebømme.

De anføre endvidere det daglige Offer, og mene, at ligesom der var et dagligt Offer under Loven, saaledes skal Messen være det Nye Testaments daglige Offer. I Sandhed vore Modstandere vilde saae en let Seier, hvis vi lode os staae med Allegorier. Men det er vittterligt, at Allegorier ei give noget fast Beviis. Skjøndt vi ere veltilfreds med, at man begriber Messen som et dagligt Offer, naar

man kun forstaaer hele Messen, nemlig Messens hellige Handling til- ligemed Evangeliets Forkyndelse, Troen, Paakaldelsen og Taksigel- sen. Thi disse tilsammentagne ere det Nye Testaments daglige Of- fer, og Messens hellige Handling er for dets Skyld indstiftet og maa ei løsrives derfra. Derfor siger Paulus: „Saa ofte I æde dette Brød og drikke denne Viin, skulle I forkynde Herrens Død“ (1 Cor. 11, 26). Men det følger ingenlunde af dette Levitiske Forbil- lede, at den hellige Handling retfærdiggjør Mennesket af gjort Gjer- ning, eller kan holdes for andre til at fortjene dem Syndsforladelse.

Dg hiint Forbillede om det daglige Offer, naar man ret anseer det, afmaler og betyder meget passeligen ei blot Messens Handling, men og Evangeliets Forkyndelse. I 4de Mos. 28 sættes tre Stykker af hiint daglige Offer, Lammets Forbrændelse, Drikkeofferet, og Of- fringen af Hvedekagen. Hele loven indeholder Villeder eller Skyg- ger af de tilkommende Ting. Derfor afmales her som paa en Tavle Kristus og hele det Nye Testaments Gudstjeneste. Forbrændel- sen af Lammet betyder Christi Død. Drikkeofferet betegner, at over- alt i hele Verden bestænktes de Troende med hiint Lams Blod, det er: helliggjøres ved Evangeliets Forkyndelse, som S. Peder taler: „ved Aandens Helliggjørelse til lydighed og til Bestænkelsen med Jesu Christi Blod“ (1 Pet. 1, 2). Offeringen af Hvedekagen betegner Troen, Paakaldelsen, og Taksigelsen i Hjerterne. Saaledes altsaa som i det gamle Testamente Skyggen af Tingene sees, saaledes skal man i det nye søge den betegnede Ting, og ikke atter et blot Forbil- lede af Verdens-Offeret. Derfor, endstjændt Messens hellige Hand- ling er en Erindring om Christi Død, saa er den dog ikke alene det daglige Offer: men Christi Ihusommelse selv er det daglige Offer, det vil sige: Evangeliets Forkyndelse og Troen, at Gud ved Christi Død er os forsonet. Dertil kræves og et Drikkeoffer, det vil sige: at vi, formedelst Evangeliet bestænkede med Christi Blod, blive helliggjorte, at den gamle Adam dødgjøres og vort indre Menneske fornyes i os. Dertil kræves og et Offer af Hvedekager, det vil sige: at vi skulle takke og love Gud og bekjende vor Troe med Kors og gode Gjærnin- ger. Saaledes bortkaste vi den grove Pharisæiske Bildfarelse om Messens Fortjenstlighed af gjort Gjærning, og indsee, at her betyder en aandelig Dyrkelse, et dagligt Hjertens Offer: thi i det nye Testa- mente kræves Vegemet og Sandheden i Christo (Col. 2, 17): det er: den Hellige Aand, som virker det gamle Menneskes Dødgjørelse. — Heraf er det vitterligt nok, at Forbilledet om det daglige Offer intet beviser imod, men snarere for os, fordi vi kræve alle de opregnede Stykker til en Christens daglige Offer; Modstanderne derimod sal-

Heligen indbilde sig, at kun Messens Handling er betegnet, ikke Evangeliets Forkyndelse og hvad der ellers udgjør det rette daglige Offer, enten man kalder det med Navnet Offer eller ei.

Nu kunne altsaa gudfrygtige og fromme Folk lettelig skjønne, hvor falsk den Beskyldning er, at vi afskaffe Messens Offer. Erfaringen selv viser, hvilke de grumme Tyranner ere, som med Vold tiltage sig Regimentet i Kirken, som under Gudfrygtigheds Skyn rive verdslig Magt og Rige til sig, som intet agte Om sorgen for Prædikeembedet, men kun for Herredømmet, som føre Krig ligesom verdslige Fyrster og have oprettet nye Gudstjenestier i Kirken. Thi vore Modstandere beholde af Messen alene Ceremonien og bruge den offentlig til allehaande kirkeranerst Bindung. Derefter digte de, at den, holden for andre, fortjener dem Guds Naade og alt Godt. I deres offentlige Foredrag lære de ikke Evangeliet, trøste ei Samvittighederne, vise dem ei, at deres Synder forlades dem af Naade for Christi Skyld, men fremsætte Helgenbyrdelse og menneskelige Fyldestgjørelser og Traditioner, og lære, at Menneskene ved disse retfærdiggjøres for Gud. Og skjøndt nogle af disse Misbrug er aabenbar ugudelige og bespottelige, saa holde de dog stivt derved og forsvare dem med Vold. Og de af deres Prædikantere, som ville ansees for klogtiggere og lærdere, fremsætte allehaande philosophiske Spørgsmaal, som hverken Folket eller de selv forstaae. Endelig de allertaaleligste iblandt dem lære Lovens, men ikke Troens Retfærdighed. — Vore Modstandere klage i Confutationen bitterlig over Tidernes Ødelæggelse, at nemlig Altrene staae uprydede, uden Lysfester, uden Billedstøtter. Deri altsaa sætte de Kirkerne Prydelse. Nei! det er en anden Ødelæggelse, som Propheten Daniel betyder (9, 27), nemlig Evangeliets Formørkelse i Kirken. Thi Folket, overvældet ved Mangfoldigheden og Forskjelligheden af menneskelige Traditioner og Meninger, har paa ingen Naade kunnet begribe eller sanke en Summe af de kristelige Hovedkardomme. Hvo af Almuen har f. Ex. kunnet hidtil forstaae Læren om Poenitentien, skjøndt Modstanderne vel have lært derom? Og dette er et Hovedstykke af den kristelige Lærdom; af Mangel paa Kundskab herom plagedes Samvittighederne ved lange Synderregistre og Fyldestgjørelser. Om Troen, hvorved vi uskyldigt erholde Syndernes Forladelse, taledes der derimod slet intet, om dens Øvelser i Kamp med Fortvivlelsen hørte man ikke et Ord hverken i Modstandernes Skrifter eller Prædikener. Her til kom den skrækkelige Vanhelligelse af Messen, og megen anden

ugudelig Misbrug i Kirken. Og det er den Udælgjællens Beskyldighed, som Propheten Daniel taler om.

Derimod Præsterne, som hos os tjene i Prædikeembedet, ere ved Guds Naade Ordets Tjenere, lære Evangeliet om Christo og Hans Velgjerninger, vise, at Syndernes Forladelse vorder os uforfælsket til Deel formedelst Christum. Og denne Lærdom giver Samvittighederne en sikker Trøst. Videre tilføies Læren om de gode Gjerninger, som Gud befaler, om Sacramenternes Hellighed og værdige Brug. Men dersom Herrens Nadveres Brug skulde være et dagligt Offer, da maatte Messen hos os med større Nær kaldes saa; thi hos dem lade Præsterne sig betale for at holde Messen og bruge Sacramentet. Hos os derimod bruges det jevnlig og med større Alvorlighed; thi Folket bliver i Forveien underviist, hvorfor det er indstiftet og hvortil det gavner, at det nemlig er et Pant og Vidnesbyrd om, at Syndernes Forladelse gives os af Naade, og at det altsaa skal paaminde de forstrækkede Samvittigheder, at de visseligen troe dette. Da vi altsaa hos os beholde baade Evangeliets Prædiken og Sacramenternes rette Brug, saa bliver hos os ogsaa det daglige Offer. Og skulle vi tale om hvad udvortes vel anstaaer, saa besøges Kirkerne mere hos os, end hos vore Modstandere; thi Tilhørerne fængles ved fattelige og opbyggelige Prædikener. Men Modstandernes Lærdom er aldrig bleven forstaaet, hverken af Folket eller af Lærerne selv. Og dog er en from, gudelig og forstaaelig Lærdom, dertil Sacramenternes gudfrygtige Brug, og andægtig Bøn Kirkens fornemste Prydelser. Og saalænge Modstanderne ikke sætte deres Gudsdyrkelse i disse Ting, Evangeliets Forkyndelse, Troen og Troens Kamp, maae de regnes blandt dem, som Daniel siger „ære deres Gud med Guld og Sølv.“

Af Brevet til Hebræerne anføre de: „Enhver Ypperstepræst, som er taget af Mennesker, han sættes for Mennesker i de Ting, som høre til Gud, at han skal frembære Gaver og Offere for Synden“ (Hebr. 5, 1). Heraf slutte de nu saaledes, at da der i det nye Testamente ere Bisper og Præster, saa maa der og være et Offer for Synderne. Og denne Grund bevæger fornemmelig de Uærde, især, naar de forestille sig hiin Prag, som Præsteskab og Offere vare omgivne med i det gamle Testamente. Denne Lignelse befnærrer de Uærde; saa at de dømme, at der paa lige Naade hos os maa være et saadant høitideligt Offer, som frembæres for Synderne. Og hele Messofferet og den øvrige

Yavelige Gudsdyrkelse er slet intet andet end en Copie af den misforstaaede Levitiske Cultus.

Dg uagtet nu vor Lære har kraftige Vidnesbyrd i Brevet til Hebræerne, saa bruge dog Modstanderne Steder, udrevne af samme Brev og deres rette Sammenhæng, imod os, som nu dette, hvor der siges, at enhver Ypperstepræst sættes til at offere for Synderne. Texten selv paa samme Sted fører det strax til Christum, den rette Ypperstepræst. I det Foregaaende er Talen om det Levitiske Præstedømme, og betydes, at dette har været et Billede paa Christi Ypperstepræstedømme. Thi de Levitiske Soneoffere fortjente ikke Folket Syndsforladelse for Gud, men vare kun et Billede paa det eneste rette Soneoffer, som skulde komme. Saaledes har da dette Brev for største Delen netop det Piemeed, at vise, at det gamle Præstedømme og de gamle Offere ei vare virksomme til at skaffe Mennesket Syndsforladelse eller Forligelse med Gud, men blot til at betegne det eneste tilkommende Christi Offer. Thi ogsaa de Hellige under det gamle Testamente maatte retfærdiggjøres ved Troen, i Kraft af Forjættelsen om Syndsforladelse, der skulde skienkes formedelt Christum; paa samme Maade, som de Hellige i det nye Testamente retfærdiggjøres. Ja alle Hellige fra Verdens Begyndelse maatte holde fast ved, at der engang skulde komme et Offer og en Fyldestgjørelse for Synden, Christus den Forjættede, som Jesaias lærer 53, 11: „Naar Han haver givet sit Liv hen til et Skyldoffer for Synden.“ Da altsaa Offrene i det gamle Testamente ikke fortjente Syndsforladelse, men kun en Udsoning med Staten for Menigheden; thi de vare kun Billeder af Tingen, af det store Offer, som skulde komme, saa følger, at det er eet Offer alene, som haver betalt og fyldestgjort for hele Verdens Synder, hvilket er Christus. Derfor skal man ikke ydermere i det nye Testamente sætte noget andet Offer til Betaling for Synderne, end Christum alene, som eengang er offret paa Korset.

De fare groveligen vild, som foregive, at de Levitiske Offere have fortjent Syndernes Forladelse for Gud, og som kræve, at i det nye Testamente ogsaa skal ske Offere for Synden foruden Christi Død og Offer. Thi denne Bildfarelse har fortrængt den rette saliggjørende Bærdom om Christi Døds Fortjeneste og Troens Retfærdighed, ja har forkrænket og sammenblandet det gamle og nye Testaments Lære og gjort Munk og Messerpræster til Midlere og Forsonere i Christi Sted. Derfor, hvis nogen slutter saa, at der i det nye Testamente nødvendig maa være en Ypperstepræst,

der offerer for Synderne, da kan det indrømmes, men alene om Christo. Og denne Synsmaade bekræfter hele Brevet til Hebræerne. Thi at sætte nogen anden Fyldestgjørelse eller Forsoning for Synderne istedet for Christi Død, det er slet intet andet end at sætte en anden Midler i Christi Sted. Og efterdi det nye Testaments Præsteembede er et Aandens Embede, som Paulus lærer (2 Cor. 3, 6), derfor har det kun det eneste Søneoffer, som fyldestgjør for alles Synd, Christi Død. I dette Embede er nu ingen saadanne Offer mere, som de Levitiske vare, hvilke kunde tilegnes andre som af gjort Gjerning, men det tilbyder alle Evangeliet og Sacramenterne, at de ved disse kunne undfange Troen og den Hellige Aand, at det Syndige kan dødes i dem og de saaledes vorde levendegjorte; derefter kaldes det og et Aandens Embede og udelukker altsaa ganske Forestillingen om Retsfærdiggjørelse ved noget Offer som af gjort Gjerning. Thi Aandens Embede er det, hvorved den Hellige Aand er virksom i Hjerterne, og dette kan altsaa kun da vorde andre til Baade, naar Aanden er virksom i dem og arbejder paa deres Gjenfødselse. Men saadant skeer ikke ved Tilgænselse af fremmed Gjernings Fortjeneste.

Vi have saaledes viist Grunden, hvorfor Messen ikke retsfærdiggjører af gjort Gjerning, og ei kan tilegnes andre, for at fortjene dem Syndens Forladelse; thi begge Dele strider mod Troens Retsfærdighed; og det er umuligt at Syndsforladelse kan vorde nogen til Deel, eller Dødens og Syndens Skræk overvindes, ved nogen Gjerning eller nogen Ting i Verden, uden ved Troen paa Christum; ved hvilken retsfærdiggjorte vi have Fred. Vi have fremdeles viist, at de Skriftsteder, som ansøres imod os, ingen lunde tale for Modstandernes vildfarende og ugudelige Meninger; og derom kunne alle redelige og fromme Mænd nu dømmes. Derfor forskyde vi Thomas's ¹⁾ Wildfarelse, som skriver: at Herrens Legeme eengang offredes paa Korset for Arvesynden, men nu bliver dagligen offret paa Alteret for de daglige Synder, at Kirken i saa Naade kan have et dagligt Offer til at forjone Gud. Vi forskyde og alle andre almindelige Wildfarelser: at Messen fortjener Naaden af gjort Gjerning dem, som holde Messe; videre: at den, holden for andre, omendstjødnt de ere ugudelige, blot ikke de selv hindre det, fortjener dem Syndsforladelse. Alt dette er falsk og ugudelig Lærdom, i de senere

¹⁾ Thomæ Aquin. opusc. de Sacram. altaris c. 1.

Lider opdigtet af ulærde Munk, og forbunkler Christi Lidelses Værd og Troens Nødsnødvendighed.

Men af disse Wildfarelser ere utallige andre opslaaede, som naar de disputere, om en Messe, naar den bliver holden for mange tillige, er saa kraftig, som naar den holdes for hver enkelt Person. Disse Sophister have Fortjenesternes Grader saa nøie aftegnede, som Guldsmeddene Vægten af Guldet og Sølvets. Fremdeles sælge de og Messen, at fortjene enhver hvad han begjærer, Kjøbmanden en lykkelig Handel, Jægeren en god Jagt o. s. v. Endelig holde de og Messe for de Døde, for at befrie Sjelen fra Sjersildens Straffe. Skjøndt Sacramentet uden Troen gæver end ikke engang de Levende. Og ei kunne vore Modstandere af Skriften anføre een eneste Tøddel til Forsvar for de opdigtede Lærdomme, som de med stor Myndighed prædike i Kirken. Visesaaledet have de den gamle Kirkes eller Fædrenes Vidnesbyrd.

Hvad Kirkefædrene have lært om Messesofferet.

Efterat vi nu have forklaret de Steder af Skriften, som anføres imod os, saa ville vi heller ikke forbigaae hvad de fremdrage af Kirkefædrene. Vi vide meget vel, at Messen hist og her af disse kaldes et Offer; men ei er det deres Mening derfor, at den meddeler Naaden af gjort Gjerning og, tilegnet andre, for tjener dem Estergivelse af Skyld og Straf. Hvor læses dog saadanne ubyre Meninger hos Fædrene? Nei! tvertimod vidne de overalt, at Messen er et Tak-Offer, og derfor kalde de den Eucharistie. Men ovenfor have vi allerede viist, at Takofferet ikke fortjener os Forligelse med Gud, men skeer af dem, som allerede ere forligte med Gud, ligesom Kors og Gjenvordigheder kunne ikke fortjene os, at Gud derved forsones; men ere Tak-Offer, naar de udholdes af dem, som ere forsonede med Gud. Og dette Svar er nok i Almindelighed til at forsvare de gamle Fædres Ord; det er os ogsaa nok imod vore Modstandere. Thi det er viist, at hele det Digt om Fortjenesten af gjort Gjerning findes ingensteds hos Fædrene; men dog, for at hele Sagen kan blive desto klarere, ville vi fremsætte om Sacramentets rette Brug hvad der er vitterligt overeensstemmende med den hellige Skrift og Fædrene.

Om Sacramentets rette Brug og om Dffer.

Nogle i deres egen Indbildning kløgtige Folk have sagt, at Herrens Nadvere er indstiftet for tvende Aarsagers Skyld. Først at den skulde være et Kjendemerke og Vidnesbyrd om et vist Kald, ligesom en vis Slags Munkelappe er Tegnet paa en vis enkelt Munkeorden. Dernæst mene de, at Christus haver havt synderlig Behagelighed til at give dette Kjendemerke og Tegnet ved et Maaltid eller Nadvere, fordi Han saaledes vilde tilkjendegive den inderlige Forening og det venstabelige Sindelag, som skulde finde Sted imellem Christene, fordi Maaltider ere Tegnet paa Forbund og Venstabelighed. Men dette er ikkun en verdslig Tale og Mening, som slet ikke viser, hvorledes man rettelig skal bruge Sacramentet og de Ting, som Gud haver indsat. Den henseer alt til Kjærligheds Dvælselse, hvilket ogsaa verdslige Folk og profane Mennesker forstaae paa en vis Maade, men ikke til Troen paa Guds Forjættelser, som Gaa ret forstaae og vide.

Sacramenterne ere Tegnet paa Guds Villie imod os, ei blot Tegnet ved hvilke Menneskene kjendes udvortes fra hverandre. Og derfor beskrives retteligen Sacramenterne i det nye Testamente som Naadens Tegnet. Og fordi der i Sacramentet er tvende Ting, Tegnet og Ordet, saa er Ordet i det nye Testamente den Naadens Forjættelse, som er lagt til Tegnet. Men det nye Testaments Forjættelse er Tilfagnet om Syndsforladelse, saaledes som disse Ord vidne: „Dette er mit Legeme, som hengives for eder; dette er det nye Testaments Kalk i mit Blod, som udgydes til Syndernes Forladelse for de Mange“ (Luc. 22, 19. 20). Ordet tilbyder altsaa Syndernes Forladelse, og Handlingen selv er ligesom et synligt Billede paa Ordet, eller en Besegling, som S. Povel (Rom. 4, 11) kalder det, der viser Forjættelsen. Ligesom derfor Forjættelsen er forgyves, uden den annammes ved Troen, saa er og Handlingen selv eller det udvortes Tegnet ikke nyttigt, uden Troen er hos, som visselig antager, at her tilbydes Syndernes Forladelse; hvilken Troe opretter igjen de forkrækkede Hjerter. Og ligesom Ordet er givet til at opvække Troen, saaledes er Sacramentet indstiftet, at naar vi see det udvortes Tegnet for vore Dine, skal det bevæge Hjerterne til at troe. Thi ved disse tvende Ting, ved Ordet og Sacramentet, virker den Hellige Aand. Og en saadan Brug af Sacramentet, naar Troen levendegjør de forkrækkede Hjerter, er det nye Testaments Dyrkelse. Thi i det nye Testamente skeer den høieste Gudsdyrkelse indvortes udi Hjertet, naar det gamle Menneske dødes i os, og vi vorde fødte paa nye formedelst den Hellig Aand. Dertil haver og Christus indsat Sacramentet; da

Han byder os at gjøre det til sin ihukommelse. Thi at ihukomme Christum er ikke noget, som skeer ved udbortes Facter eller for Exemp-
plets Skyld, saaledes som man i Tragoedierne kan gientalde Hercules el-
ler Ulyssis Erindring, men det skeer ved at ihukomme Christi Vel-
gjerninger og annamme dem ved Troen, for at vi saaledes kunne vor-
de levendegjorte og fornvede. Derfor siger Psalmen (111, 4): „Han
gjorde et Winde om sine underlige Gjerninger, den barmhjertige og
forbarmende Gud; Han gav dem Spise, som Ham frygtede.“ Saa
skal udi Sacramentet skues og bekjendes Guds Villie og Barmhjer-
tighed. Men den Troe, som betjender saadan Barmhjertighed, gjør
Hjertet levende igjen. Og dette er den fornemste Brug af Sacra-
mentet, hvoraf det baade er indlysende, hvilke der ere bequemme til
Sacramentet, nemlig de sønderknuste Hjerter, og hvorledes de skulle
tilegne sig dets Velgjerninger.

Dertil kommer nu Messens Bestemmelse som et Takoffer. Ef-
terat nemlig Samvittigheden er opreist ved Troen og har fornummet,
hvorledes den er befriet fra sin Angst, saa taler den Gud af Hjertens
Grund for saadan usigelig stor Naade og Velgjerning og bruger selve
den hellige Handling Gud til Lov og Pre, for ved denne Eydighed
at vise sin Taknemmelighed og vidne, hvor høit den agter Guds Ga-
ver. Saaledes bliver denne Handling et Lov- og Takoffer. Saale-
des tale da Fædrene ogsaa om denne dobbelte Virkning, først at Sam-
vittighederne derved blive trøstede, og dernæst, at Gud siges Lov og
Tak. Den første af disse Virkninger hører egentlig til Sacramen-
tets, den anden til Offerets Begreb. Om Samvittighedens Trøst
siger *Ambrosii* (1): „Kommer til Ham, og annammer Naade og
Absolution; thi Han er Syndernes Forladelse. I spørge om, hvo
Han er? Hører Hans egne Ord: „Jeg er evsens Brød, hvo som
kommer til mig, skal ikke hungre, og hvo som troer paa mig skal al-
drig tørste“ (Jo. 6, 38). Her vidner han, at i Sacramentet tilby-
des Syndernes Forladelse, og at den skal annammes ved Troen.
Utallige Vidnesbyrd af samme Indhold læses hos Fædrene, hvil-
ke Modstanderne alle henses til Retfærdiggjørelse af gjort Gjerning
og Messeofferets Tilegnelse for andre, da Fædrene dog aabenbart
kræve Troe og kun tale om den Trøst, som enhver skal undfange i sit
Hjerte og sin Samvittighed. Desforuden finder man og mange
Stykker hos Fædrene om Messen som et Takoffer, som s. Er. hine

1) *Ambrosii Sermo XVIII in Psalm. 118.*

Cypriani deilige Ord ¹⁾ om gudsfrygtige og kristelige Communicanterne. „Gudsfrygten,“ siger han, deler sig mellem det Givne og Tilgivne, det er: sammenholder Guds rige Velgjerninger med vore Onders, Syndens og Dødens, Svarhed, og giver saa Gud derfor Æren.“ Derfor er Messen kaldet Eucharistie eller Takoffer. Men ikke er den saadan en Taksigelse, som man skal gjøre eller holde for andre, til at fortjene dem Syndernes Forladelse eller udfrie de Dødes Sjæle af Skærpsiden. Thi den hellige Handling uden Troen kan hverken gavne den, som holder Messe, eller andre.

Om Ordet: Messe.

Vore Modstandere ville endog henvise os til Grammatikken og føre et Argument af Messens Benævnelser, hvilket dog ikke haver nogen vidtløftig Gjendrivelse fornøden. Thi endskjøndt Messen kaldes et Offer, følger dog slet ikke deraf, at det er en Handling, som meddeler Naaden af gjort Gjerning, eller tilegnet andre fortjener dem Syndsforladelse o s. v. Grækerne sige de, kalde Messen Liturgie, og dette betyder et Offer. Men hvorfor tale de slet intet om den ældre Benævnelse Synaxis (Communion), som viser at Messen fordum har været en hellig Handling, hvori hele Menigheden deltog. Men hvad nu Ordet Liturgie angaaer saa betyder det ikke egentlig et Offer, men heller en offentlig Bestilling, og er saavidt meget beqvemt for vor Mening og Ære, at nemlig een Herrens Tjener consecrerer og uddeler til det øvrige Folk Herrens Legeme og Blod; ligesom og een Herrens Tjener lærer og forkynder Folket Evangeliet. Som Paulus siger 1 Cor. 4 1: „Hver Mand skal holde os for Christi Tjenere og Huusholdere over Guds Hemmeligheder“ d. e.: over Evangeliet og Sacramenterne. Og 2 Cor. 5, 20: „Vi ere Sendebud i Christi Sted, ligesom Gud selv formanede gjennem os. Vi bede i Christi Sted, lader eder forlige med Gud!“

Saaledes passer Navnet Liturgie meget godt til det offentlige Embede i Kirken. Det er nemlig et gammelt Ord, som er brugt baade hos Grækerne og Romerne til at betegne offentlig

¹⁾ Af en Bog, som dengang almindelig tillagdes Cyprianus „Tractatus de coena Domini,“ men som egentlig har en vis Arnoldus, Abbas Bonævallis, til Forfatter.

ge Bestillinger, og hos Grækerne isærdeleshed offentlige Byrder eller Skatte, som de Rigere maatte give, som f. Ex. til at udruste Flaaden eller lignende Nationalforetagender ¹⁾. I det nye Testamente er det brugt af Apostlen S. Povel til at betegne en samlet Gave til at understøtte de Trængende 2 Cor. 9, 13. Og Phil. 2, 25 kalder han Epaphroditus sine Fornødenheders Tjener (λεϊτρογόν), hvor da dette Ord visselig ikke kan betyde en Messeskræft. Men her behøves ingen flere Vidnesbyrd, da de, som læse de græske Forfattere, overalt vil støde paa Exempler i Mængde. Og af Grammatikerne veed man, at det skal udledes ikke af λειτή, som betyder almindelig Bøn (Eitanie), men af λεία d. e.: Skatter til at beskrive de offentlige Udgifter.

Men dette er latterligt, hvad de videre ville bevise, at fordi Alt er et omtales i de hellige Skrifter, maa nødvendig Messen være et Offer, da Paulus etsteds lignelsesviis anfører Alteret. Og altsaa ville de, at Messen skal have sit Navn af det hebraiske Ord **קרבן** Dog hvorfor hente Ordets Oprindelse saa langt fra, uden fordi de ville rose sig af deres Kundskab i det hebraiske Sprog? Da Navnet jo udtrykkelig forekommer 5 Mos. 16, 17, ²⁾ hvor det betyder Folkets Gaver, ikke Præstens Offer. Thi enhver, som kom til Paaskehøitiden, skulde medbringe en Gave ligesom et Symbolum. Hvilken Skik ogsaa de Christne i Kirkens første Tider beholdt. Nemlig de, som kom sammen til Gudstjenesten, medbragte Brød, Viin og andre Ting, som de apostoliske Canones vidne. Deraf blev taget en Deel for at consecreres til Nadveren, og det øvrige blev uddeelt til de Fattige. Med denne Skik beholdt de og Navnet paa saadanne Gaver, Messer. Og formedelsk lige Gaver blev og Messen et og andet Steds kaldet Agape d. e.: Kjerlighedsmaaltid. Men hvad opholde vi os ved lige Ubetydeligheder? Thi latterligt er det dog visnok, at Modstanderne grunde en saa høivigtig Sag paa løse Sproggisninger. Om nu ogsaa Messen kaldes et Offer (oblatio), hvad gjør det

¹⁾ Her ansøres til Beviser et Sted af Demosthenes's Tale imod Leptines, og Scholiastens Forklaring dertil, samt af de senere romerske Tider et Descript af Keiser Pertinax, hvilke Citater saavel som en stor Deel af dette Afsnit ere udeladte i den tyske Oversættelse.

²⁾ Her sigtes til Ordet **קרבן** paa det anførte Sted.

til deres Drømme om dens Anvendelse for andre til at fortjene dem Syndsforladelse? Den kan jo vel kaldes et Offer, fordi derved offres Bønner, Taksigelser o. s. v. Men hverken Cere- monien i og for sig eller Bønner og Takoffre gavne af gjort Gjær- ning uden Troe.

Ogsaa den græske Messikanon (Canon Chrysostomi) taler meget om Messeofferet, men viser tydeligt nok, at Navnet ikke indskrænkes til Herrens Legeme og Blod, men bruges om hele Gudstjenesten. Thi saa lyde Ordene etsteds: „Du gjøre os vær- dige til at frembære Dig Bønner og Taksigelser og ublodige Of- fere for hele Folket;“ og lidet efter: „Saa frembære vi Dig da denne aandige og ublodige Gudsdyrkelse,“ hvilke Ord ingen bør kunne misforstaae. Thi daarligt er det at ville sige, at disse Ord maae forstaaes om det aandige Offer, Christi Legeme, da tverti- mod Texten taler om hele Gudsdyrkelsen, og i det Sted af Pau- lus, som sigtes til (Rom. 12, 1), Udtrykket „den fornuftige Guds- dyrkelse“ er modsat alt det falske Væsen om visse Dyrkelsers Fortjenstlighed af gjort Gjærning.

Om Messen for de Døde.

Men naar vore Modstandere nu ydermere forsvare Mes- sens Anvendelse til at befrie de Afdødes Siæle, og dermed drive en ublue og uchristelig Handel, saa have de hverken noget Vidnes- byrd eller Befaling af den hellige Skrift. Og visselig er det ei nogen ringe Synd, uden Guds Befaling og uden Exempel af Skriften at indsætte saadanne Gudsdyrkelser i Kirken, og at hen- føre Herrens Nadvere, som er indstiftet til Hans Jhukommelse og Forkyndelse blandt de Levende, til de Døde. Det er at misbru- ge Guds Navn, imod det andet Guds Bud. Thi for det Før- ste er det Christi Evangelium til største Forsmædelse at lære, at en vis Handling kan af gjort Gjærning, uden Troe, være et Offer, som forsoner Gud og fyldestgjør for Synden. Ja det er en gruelig Tale, at tillægge en Præsts blotte Gjærning ligesaameget som Christi Død. Men dernæst kan Døden og Synden jo ei overvindes uden ved Troe paa Christum, og derfor kunne Skjær- sildens Straffe ei heller tilintetgjøres ved Tilguelse af en frem- med Gjærning.

Vi ville nu slet ikke tale om, hvad for Vidnesbyrd Mod- standerne have for deres Skjærnsild, hvad Forestilling de gjøre sig om Straffene der, hvilke Grunde deres Lære om Fyldestgjørelser

ne haver, om hvilken vi ovenfor have viist, at den er aldeles falsk. Alene dette ville vi sige: Det er vist, at Herrens Nadvere er indstiftet til Skyldens Forladelse; thi Sacramentet tilbyder Syn d e r n e s Forladelse, og her er det nødvendigt at forstaae Skylden. Men dog fyldestgjør det ikke for Skylden; thi ellers var Messen at agte lige med Christ Død; og Skyldens Forladelse kan ei annammes anderledes end ved Troen. Altsaa er Messen ikke nogen Fyldestgjørelse men et Sacrament og en Forjættelse, der kræver Troe. Og i Sandhed alle Fromme og Gudfrygtige skulle inderlig og dybt bedrøves, naar de estertænke, hvor gruelig og forførdelig Misbrug Messen har været underkastet under Pavedømmet, at den for det meeste ei brugtes til andet, end at holdes for de Døde og løse dem af Skjærsmiden. Dette er at ophæve det daglige Offer af Kirken, dette det rette Antichristi Rige, at oversføre de naaderige Forjættelser om Synsforladelse paa de falske Drømme om Fyldestgjørelser, ja dette er at besmitte Evangeliet og forkrænke Sacramenternes Brug. Det er de rette Bespottere, om hvilke Paulus siger, at de ere skyldige i Herrens Legeme og Blod, de som have undertrykt værdommen om Troe og Synsforladelse og Skændigen misbrugt Herrens Legeme til en kirkeranersk Binding, under Foregivende af Fyldestgjørelser. Og visse skulle de engang lide Straf for dette Kirkeran. Og derfor skulle vi og alle Christne see os vel fore, at vi ikke billige disse skrækelige Misbrug.

Men lad os vende tilbage til Sagen. Da Messen ei er nogen Fyldestgjørelse, hverken for Straffen eller for Skylden, af gjort Gjerning, uden Troe, saa følger, at dens Anvendelse for de Døde er unyttig. Og ei behøves her nogen vidtløftig Bevisførelse. Thi det er vitterligt, at sliq Anvendelse af Messen ikke haver noget Bidnesbyrd af Skrifterne. Og ei er det uden Fare i Kirken at indstifte Gudsdyrkelser, som ei ere budne i Skriften. Dog, hvis det engang skulde gjøres fornødent, ville vi tale vidtløftigere om den hele Sag. Thi hvad stride vi nu med Modstanderne, da de hverken forstaae, hvad Offer, eller Sacrament, eller Synsforladelse eller Troe er?

Den græske Messekanon fremstiller heller ikke Messesofferet som en Fyldestgjørelse for de Døde, i det den udstrækker det til alle Patriarcher, Propheter og Apostle. Det er altsaa klart, at Grækerne frembære den som et Takoffer, men ikke anvende den som en Fyldestgjørelse for den Døde. Desuden tale de ikke om Herrens Legeme og Blod alene, men om Messens øvrige Dele

tillige. Thi efter Betsignelsen bede de, at det maa bekomme dem vel, som annamme det, og ikke andre. Derefter tilføie de: „End frembære vi Dig denne aandelige Dyrløse for de i Troen hensovne Propheter, Apostle o. s. v.“ Men denne „aandelige Gudsdyrløse“ betegner ikke alene Christi Offer, men alt hvad der i Messen foretages. Men angaaende det øvrige, hvad Modstanderne anføre af Fædrene om Offeret for de Døde, saa vide vi vel, at de Gamle ofte tale om Bønner for de Afdøde, hvilke vi ei forme, men kun misbillige Anvendelsen af Herrens Nadvere for de samme. Og overhovedet kunne Modstanderne i de ældre Fædre intet finde til at bestyrke denne deres Forestilling med. Men hvis de og havde et eller andet enkelt Vidnesbyrd af Gregorius eller nogle nyere, saa modsatte vi dem de klareste Skriftsteder. Selv blandt Fædrene er det jo vist, at der er stor Uenshed. De vare Mennecker og kunde altsaa tage Feil. Skjøndt, hvis de nu levede op igjen, og saae deres Ord bruges som Belæg for slige aabenbare Løgne, som Modstanderne fremsæere, vilde de vist udlægge sig selv ganske anderledes.

Falskeligen anføre og vore Modstandere Aeriuss's Fordømmelse imod os, som de siige blev derfor fordømt som en Kjetter, fordi han nægtede, at Messen var et Offer for Levende og Døde. Ofte bruge de saadanne Rænker, anføre gamle Kjetterier og søge at sammenpasse dem med vores Sag, for ved saadan Sammenstilling at undertrykke os. Men Epiphanius vidner noget ganske andet om Aerius, nemlig at hans Mening var, at Bønner for de Døde vare unyttige; og dette dadler han hos Aerius. Nu vilde vi slet ikke paatage os Aeriuss's Sag, men have det kun at bestille med eder, som forsvare et Kjetterie, der strider saa aabenbart mod de apostoliske og prophetiske samt Fædrenes Lærdomme, nemlig at Messen retfærdiggjæer af gjort Gjerning, at den fortjener dem Syndsforladelse, for hvilke den holdes, endog de ere ugudelige. Denne fordærvelige Wildfarelse misbillige vi, fordi den forkrænker Christi Lidelses Ære og aldeles begraver den sande Lære om Troens Retfærdighed. Det var den samme Mening, som herskede i det afgudiske Israel, at de meente at vilde fortjene Syndernes Forladelse med Offer, men ikke af Naade. Altsaa forøgede de saadanne Dyrløser og Offeringer, indstiftede Baals Dyrløse i Israels Rige, og i Juda offrede endog udi Løndene. Denne Indbildning fordømme Propheterne og modstaae ei blot Baals Dyrløse men ogsaa de Præster, som gjorde de

af Gud forekrevne Offere i hiin ugudelige Mening. Men saa længe Verden staaer har denne falske Indbildning været herskende, at Dyrkelses og Offeringer ere Forsoningsmidler. De kjædelige Mennesker taale det ikke, at denne Ere tillægges Christi Offer alene, at det er en Forsoning, men tillægge andre Dyrkelses og Offere samme Kraft og Anseelse. Ligesom altsaa i Juda Rige den falske Indbildning om Offere var herskende hos de ugudelige Præster, og Baals Dyrkelse i Israel, og Guds Kirke var aligevel iblandt dem, som ikke samtykkede i de ugudelige Dyrkelses: saaledes har Baalsdyrkelsen, det vil sige: disse Misbrug med den hellige Nadvere, været herskende under Pavedømmet og synes at skulle vare saa længe som Pavens Rige staaer, indtil Kristus kommer at dømme aabenbare, og med sin Tilkommelses Herlighed skal gjøre Antichristens Rige til intet. Imidlertid skulle alle, som ville troe Evangeliet, være advarede, at de vogte sig for saadant Afguderie og Dyrkelses, optænkte imod Guds Ord.

Dette have vi sagt korteligen om Messen, for at de Gudfrygtige i alle Nationer maatte forstaae, at vi med al Flid beholde og forsvare Messen i sin rette Værdighed og rette Brug. Og vi ville have alle fromme og oprigtige Folk paaminde, at de ikke gjøre sig deelagtige med vore Modstandere i Messens Vanhelligelse, paa det at de ikke skulle besvære sig med fremmede Synder. Det er en stor og vigtig Sag, her handles om; thi visselig er denne Misbrug med Messen ligesaa afgudisk, som den Baalsdyrkelse, Propheten Elias bekjæmpede. Vi have med al Maa-delighed fremsat Sagen og svaret uden forsmædelige Ord. Men drive vore Modstandere os til at samle alle Misbrug med Messen, kunne vi ei fare saa lempelig med dem.

Til Confessionens syv og tyvende Artikel.

Om Klosterløster.

Der var hos os for tredive Aar siden i Eisenach (en Bye i Thüringen) en Franciscanermunk ved Navn Johannes Hilten ¹⁾, som af sine Ordensbrødre blev kastet i Fængsel,

¹⁾ M. Lutherus in margine: „Denne Mand, troer jeg, levede endnu eller var for kort siden død, da jeg gik i Skole i Eisenach. Thi jeg mindes, at min Vært, Henrik Schalden, talte om ham og beklagede ham,

fordi han havde dadlet nogle aabenbare Misbrug i Klosterlevnet. Vi have og seet hans Skrifter, af hvilke det er aabenbart nok, hvordan hans Lærdom haver været; og alle, som have kjendt ham, vidne, at det var en from, stille gammel Mand, og alvorlig dog uden Brantenhed. Han forudsagde mange Ting, som dels allerede ere indtrufne, dels nu synes at nærme sig sin Opfyldelse, hvilke vi dog ikke ville ovregne, paa det at ingen skal udslægge det saa, at vi ville gjøre somme det til Billie, andre derimod til Fortrød. Men da han tilsidst enten af Alberdom eller af den Svagthed, han havde sanket paa, medens han sad i Fængslet, var falden i en Sygdom, lod han Klosterets Guardian falde til sig og fortalte ham sit slette Besindende. Men da Guardianen, optændt af Pharisaisk Had, begyndte haardeligen at skjelde paa Manden for hans Læres Skyld, som de vel troede i Tiden kunde bringe en Svindsot i deres Kjøkken, saa taalede han aldeles intet videre om sin Legems Svagthed, men sagde sukkende: at han roligere taalede disse Fornærmelser for Christi Skyld, da han dog intet havde lært eller skrevet Munkestanden til Bannere, men blot dadlet nogle aabenbare Misbrug. Men en anden, vedblev han, skal komme, naar man skriver Aar 1516; han skal vorde eders Ruin og forgyeves vil I prøve paa at modstaae ham. Denne selv samme Mening, om at det hældede stærkt med Munkenes Stat, og dette samme Aarstal sandt siden efter hans Venner i hans Skrifter, og navnlig iblandt de Anmærkninger, han havde efterladt, til visse Steder i Propheten Daniel. Skjøndt nu Tiden bedst vil vise, hvormegent man kan mene om denne Tale, saa er der dog andre Tegn, ei mindre sikke end Spaadomme, som true Munkesænen med en Forandring. Thi det er ganske vitterligt, hvormegen hykkelsk Uergjerrighed og Vindesyge der skjuler sig i Klosterne, hvor uvidende Munkene ere og ofte de største Døsmere blandt dem tage grummet afsted, hvor megen daarlig Snak der findes i deres Prædikener, hvorlunde de bestandig have deres Garn ude at fiske Penge, foruden andre Laster, som vi ei engang have nogen Lyst at tale om. Klosterne vare før Skoler for kristelig Lærdom, men ere nu aldeles vanartede og

fordi han maatte sidde i Fængsel. Jeg var dengang en 14 eller 15 Aar gammel. Men benævnte Henrik Schal- den var ganske indgaaet med Minoriterne og saagodt som deres Slave tilligemed hele sit Huus."

fra en Gulb- gaaet over i en Jern-Alder. Ja de største og rigeste Klostersere nære nu alene ørkesløse Skarer, som under falsk Skin af Hellighed og Andagt fraadse af Kirkens Almindinger. Men nu siger den Herre Kristus, at det Salt, som mister sin Kraft, duer til intet, men det kastes ud og Folk træde derpaa. Derfor med slige Sæder spaae Munkene sig selv deres Skjæbne. Hertil kommer endnu et andet Tidens Tegn, nemlig, at de ere Tilskyndere og Aarsag til, at mange gudsfrygtige Mænd tages af Dage. Og saadanne Mord skal Gud visselig snart hævnne. Men ingenlunde anklage vi dem alle; vi troe vel, at der hist og her i Klostrene ere fromme og gode Mænd, som have en fornustig Mening om den falske Hellighed og de selvopfundne Dyrkelser, og som høiligen misbillige den Grumhed, som Hyklerne iblandt dem tage afsted med.

Men her tale vi nu om den Værdom, som Consultatsmestrene forsvare, ikke om man skal holde sit Løfte for Gud. Thi det mene vi, at hvad der rettelig loves skal troligen holdes. Men derom handle vi: om man ved saadanne Klosterløfter og selvvalgte Dyrkelser kan fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse; om de ere Gyldestjgjørelser for Synden; om de ere lige gode med Daaben; om de ere en Fuldkommenhed, hvorved baade de evangeliske Bud og Raad holdes; om de have Fortjenester tilovers; om saadanne Fortjenester kunne oversføres paa andre og frelse dem; om Løfter, som skee i saadan Mening, ere gyldige; om de Løfter ere rette kristelige, som under Skin af Hellighed aflægges, blot for at man kan leve et mageligt og ørkesløst Liv; om de Løfter skulle gjælde, der enten ere afnødte Uvillige, eller aftagne dem, som formedelst deres unge Alder ei endnu kunde dømme om det Liv, de traad ind i, som af deres Forældre eller Bekjendte ligesom ere stødte ind i Klostrene, for der at have frit Dphold og spare deres Fædreneary; om de Løfter ere gyldige, som give aabenbar Vledning til Synd, enten fordi de ei holdes formedelst den menneskelige Skrøbelighed, eller fordi de, som engang ere i Broderskabet, tvinges til at bisalde alskens Misbrug, ved Messen s. Ex., og den ugudelige Helgendyrkelse og al Grumhed, som øves imod fromme og retsindige Folk. See det er egentlig de Spørgsmaale, som vi ere uenige om! Og skjøndt vi i vor Bekjendelse have indført adskilligt om saadanne Løfter, som endog forkastes af den Pavelige Ret, saa ville alligevel Modstanderne forlange, at vi skulde frafalde alt, hvad vi have sagt (thi dette er deres Ord). Det er

virkelig Umagen værd at høre, hvorledes de paa sophistisk Viis for-
dreie vore Beviser, og hvad de anføre til at forsvare deres Sag. Vi
ville altsaa fortelligt gjenemsee nogle af vore Argumenter, og i For-
gaaende tillige vise vore Modstanderes svigagtige og løse Grund. Men
da hele denne Materie sluttigen og udførligen er behandlet af Dr.
Morten Luther i hans Bog om Klosterløfter, saa ville vi have
samme Bog ligesom paa nye igjentaget.

For det første er dette jo ganske vist, at det ei er christeligt eller
lovligt at nogen gjør et Øste, naar han troer dermed at kunne fortje-
ne Syndsforladelse eller sødestgjøre Gud for sine Synder. Thi den-
ne Mening er en aabenbar Bespottelse af Evangeliet, som lærer os,
at Syndsforladelsen skjenkes os af Naade for Christi Skyld; som vi
ovenfor udførligen have viist. Med fuld Rette have vi derfor anført
det Pauliniske Sted (Gal. 5, 4): „I ere affaldne fra Christo, I som
ville retfærdiggjøres ved Loven.“ De, som søge deres Synders For-
ladelse ikke ved Troen paa Christum, men ved Klostergjerning og Mun-
keevnet, berøve Christo Æren og korsfæste ham paa nye. Men
hør nu, hvorlunde Confutatarmesterne her ville undslippe os! Hiint
Sted af Paulus forklare de alene om Moses Lov, og tilføie, at Mun-
kene gjøre og holde alle Ting for Christi Skyld og beslitte sig paa at
leve nærmest efter Evangeliets Forskrifter, for saaledes at fortjene
det evige Liv. Endeligt sætte de disse præfkeligt lydende Ord derhos:
Det er derfor ugudeligt hvad her (i vor Bekjendelse) siges imod Klo-
strene. O Christe, hvor længe vil Du taale saadan aabenbar Spot af
disse vore Fiender imod Dit Evangelium? Vi have sagt i vor Be-
kjendelse, at Syndernes Forladelse annammes af Naade formedelst
Christum ved Troen. Er dette ikke Evangeliets Røst, er dette ikke
den evige Faders Ord, som Du, som er i Faderens Skjød, har aabens-
baret Verden — ja da lide vi med Rette! Men Din Død, Din Dy-
standelse, den Hellige Aand, den ganske christne Kirke bærer Vidnes-
byrd om, at dette er ligesom en Kjerne af Evangeliet: at vi erholde
Syndernes Forladelse ikke for vore Fortjenesters Skyld, men ved
Troen formedelst Dig, o Christe! — Naar Paulus altsaa tør siige, at
vi ikke ved Moseloven fortjene Syndernes Forladelse, saa gjelder det-
te i endnu langt højere Grad om de menneskelige Traditioner og des-
res Jagttagelse, som Apostlen og med aabenbare Ord vidner i Brevet
til de Colosser. Thi naar Moseloven, som var guddommelig aaben-
baret, ikke var kraftig til Syndsforladelse, hvormegret mindre da hine
taabelige Observantser, som stride mod det borgerlige Livs Sædvane?
Modstanderne forestille det saaledes, som om Christus har affkasset
Moses Lov og er selv traadt isteden, men dog ikke saaledes, at han

uforskyldt af Naade vil sjenke Syndernes Forladelse, men for Gjerninger, paabudne ved andre Love, hvilke nu opfydes. Ved denne ugudelige og fanatiske Indbildning, fordunkle de Christi Velgjerning. Dernæst digte de, at blandt dem, der holde de nye, Christi, Love, ere Munkene de, som komme Christus og Apostilene nærmest ved deres Lydighed, Armod og Kyskhed, skjøndt det hele Væsen er fuldt af Forstillelse og Hyklerie. De prale med deres Armod, endskjøndt de leve i stor Overflødighed; og rose sig af deres Lydighed, endskjøndt der er ingen Mennesker, som tage sig større Frihed end Munkene. Om Coelibatet vil jeg ikke engang tale; de, som have læst Her son, vide vel, hvor reent det holdes endog af dem, der virkelig ville leve kysk; og hvor mange ere vel disse? — Nei Christus er ikke saaledes fulgt efter Mose, at Han vil forlade Synderne for vore Gjerningers Skyld, men at Han vil sætte sine Fortjenester, sin Forsoning, som Han har været erhvervet os, imod Guds Bredde, saa at Syndernes Forladelse vorder os til Deel af Naade. Men hvo der foruden Christi Forsoning sætter egne Fortjenester imod Guds Bredde og ved disse stræber at erholde Syndsforladelse, hvad enten det nu er Gjerninger, som ere budne i Moselov, eller forekrevne ved Benedicti, Augustini eller nogen anden Regel, han gjør Christi Forjættelse til intet, bortkaster Christum og mister Guds Naade. See dette er S. Povel's Mening. Og saaledes seer Du, Keiser Carl, vor allernaadigste Herre, see I andre Fyrster og alle Rigets Stænder, hvor uforskyldede mede Modstanderne ere; thi da vi have anført hiint Pauli Sted i denne selv samme Mening, skrive de dog derhos, at det er ugudeligt og fjetterisk hvad vi have anført imod Munkevæsenet. Hvad er vel visere og klarere i hele den hellige Skrift, end dette, at vi erholde Syndernes Forladelse ved Troen formedelst Christum? Og denne urykskelige Sandhed tør disse fortvivlede Sophister kalde en ugudelig Lære! Vi tvivle ingenlunde om, at hvis I vare blevne advarede om dette Sted, havde I befalet en saa aabenbar Gudsbespottelse at udsettes af Confutationen. Men da vi ovenfor vidtløftigen have viist, at det er en ugudelig Mening, at antage, at vi ved vore Gjerninger kunne erholde Syndsforladelse, saa kunne vi paa dette Sted være kortere. Thi lettelig vil den forstandige Læser deraf selv kunne slutte, at vi heller ikke ved Munkegjerninger kunne fortjene Syndsforladelse. Ingenlunde bør man da heller taale den Blasphemie, som læses hos Thomas: at Klosterløstets Afstæggelse er ligesaa godt og kraftigt, som om man døbtes paa nye. Det er affindigt at ville sætte en menneskelig Tradition, som hverken haver Guds Befaling eller

Forjættelser, lige med Christi Sacrament og Jndstiftelse, som indeholder Naadens og det evige Livs Pagt.

For det Andet. Selvgjort Armod, Eydighed og Kyfthed, om de ellers ikke ere urene, ere af de ligegyldige Ting. Derfor kunne de Hellige bruge saadant Levnet og Stand uden Synd, saaledes som Bernhard, Franciscus og andre hellige Mænd have været Munkte. Thi disse begave sig i saadan Stand, for derved at blive dneligere og beqvemmere til at lære, prædike og andre gudelige Øvelser, ikke fordi de meente, at slige Gjæringer vare i og for sig Gudsdyrkelsen, som retsfærdiggjøre Mennesket og fortjene det evige Liv. De ere af det Slags, om hvilke S. Povel siger: „Den legemlige Øvelse er lidet nyttig“ (1 Tim. 4, 8). Vel troligt, at der ogsaa nu hist og her ere fromme Mænd i Klostrene, som tage vare paa deres Kald at studere og lære, og holde hine Regler derhos uden nogen vrang Mening om deres særdeles Hellighed. Thi at mene, at slige Gjæringer retsfærdiggjøre og fortjene det evige Liv, det strider imod Evangeliet om Troens Retfærdighed, som lærer at ved Troen skienkes os Retfærdighed og et evigt Liv; det strider imod Christi eget Ord: „Forgiøves dyrke de mig med Menneskebud“ (Matth. 15, 9); det strider mod Pauli Udsagn: „Alt hvad der ikke er af Troen, er Synd“ (Rom. 14, 23). Men hvorledes kunne de nu paaftaae, at slige Jagtagelser ere Dyrløser, som Gud bifalder, som Retfærdighed for Hans Afsyn, da de dog ikke have noget Vidnesbyrd i Guds Ord?

Men Modstanderne gaae endnu videre i deres ubluøPaastande. De lære ei blot, at slige Munkeregler ere Dyrløser, som retsfærdiggjøre, men tilføie endog, at de ere langt suldkomnere end andre, d. e. fortjene i høiere Grad Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse end verdslig Stand. Og her støde nu mangel falske og farlige Meninger sammen. De bilde sig ind, saaledes at holde baade de evangeliske Raad og Bud, og indbilde sig videre, rundgivne som de ere, at de have overflødige Fortjenester, som de kunne sælge til andre. Alt noget, som vidner om Pharisæisk Overtroe og Blindhed. Thi det er dog en skammelig Gudsbespottelse at mene og lære, at man kan holde de ti Guds Bud saaledes, at der endog er Fortjenester tilovers for andre, da dog det ene Bud: „Du skal elske Herren Din Gud af Dit ganske Hjerte,“ staaer som et Vidne og Anklager mod alle Hellige; iligemaade dette: „Du skal ikke begjere.“ Propheten siger: „Hvert Menneske er Løgner“ (Ps. 116, 11), d. e. frygter og elsker ei Gud og troer ei paa Ham, som det sig bør. Derfor prale Munkene falskeligen af, at de ved Jagtagelse af Munkelivets Regler ikke blot fyldestgøre Budene, men endog gjøre mere end hvad der i dem er befalet.

Dernæst er ogsaa dette falsk, at Munkes-Jagttagelserne ere Frugter af de evangeliske Naad. Thi Evangeliet raader ikke til Ordensklæder eller Skilsmisse mellem Spiser eller Fragsigelse af sin Eiendom. Altså sigt er menneskelige Opfindelser, om hvilke det gjælder: „Mad gjør os ikke behageligere for Gud“ (1 Cor. 8, 8). Derfor ere de heller ikke Dyrkelses, som retfærdiggjøre, eller nogen Fuldkommenheds Stand, men netop naar de opsminkes med disse Navne, idel Djevles-værdom. Ugift Stand tilraades af Paulus, men kun dem, som have den Gave, rettelig at afholde sig. Men det er den allerfordærveligste Wildfarelse at mene, at evangelisk Fuldkommenhed bestaaer i Jagttagelsen af menneskelige Traditioner; thi saaledes kunde jo Mahomedanernes Munk rose sig af, at de havde den evangeliske Fuldkommenhed. Ei heller bestaaer Fuldkommenheden i Jagttagelsen af Ting, som kaldes Ud i a p h o r a (ligegyldige); men fordi Guds Rige er Retfærdighed og Liv indvortes i Hjerterne, derfor er det Fuldkommenhed: at vore i Guds frygt, i Tillid til den i Christo forjættede Barmhertighed, og troligen at røgte sit Kald. Saaledes beskriver S. Povel Fuldkommenheden: „Vi blive forandrede fra Herlighed til Herlighed, som af Herren, der er Mand“ (2 Cor. 3, 18). Han siger ikke, at vi gaae over fra en Orden til en anden, bære nu denne Kappe, nu hiin, nu dette Belte, da et andet o. s. v. Det er tungt og beklageligt, at slige Pharisæiske, ja Mahomedanske Sentenser læses og høres i Kirken, nemlig at den evangeliske, Christi Riges, Fuldkommenhed, hvilket er det evige Liv, sættes i slige taabelige Vedtægter.

Hør nu videre vore strenge Dommere, hvilken en uværdig Paastand de have nedlagt i deres Confutation. De sige: „Det staaer udtrykkelig i den hellige Skrift, at Munkelivet, naar det iagttages med den tilbørlige Etik, som ved Guds Naade enhver Munk kan gjøre, fortjener det evige Liv, og især har Jesus Kristus lovet dem det, som forlade deres Huus og Hjem, Brødre og Søstre“ (Matth. 19, 29). Dette er Modstandernes Ord, hvori det for det første er en skammelig Løgn, at det udtrykkelig staaer i Skriften, at man ved Munkelivet kan fortjene det evige Liv. Thi hvor tale de hellige Bøger om Munkelivet? Saaledes behandle Modstanderne Sagen, saaledes anføre de Skriften, da jo dog hvermand veed, at Munkelivet er en nye Opfindelse. Desforuden bespøtte de Christum, naar de sige, at Menneskene ved Munkelivet kunde fortjene det evige Liv. Gud har ei engang tillagt sin egen Lov denne Kraft, at fortjene nogen det

evige Liv; som Han aabenbart selv vidner hos Propheten Ezechiel (20, 26): „Jeg gav dem Stik, som ikke var fuldkomne, og Love, ved hvilke de ei kunde leve.“ — For det første er dette jo vist, at Munkelivet ikke fortjener Syndernes Forladelse; men denne annamme vi ved Troen, som ovenfor er viist. Dernæst skjenkes af Barmhertighed formedelt Christum det evige Liv dem, som ved Troen annamme Syndernes Forladelse, og ei sætte deres Fortjenester imod Guds Dom; som ogsaa Bernhard syndigen udtrykker sig: „Først af alt er det fornødent, at vi troe, at vi ei kunne have Syndernes Forladelse uden alene ved Guds Naade. Dernæst at vi intet kunne have af gode Gjerninger, uden Han og selv haver givet det. Endelig, at vi ei kunne fortjene det evige Liv ved nogen Gjerninger, men at det maa skjenkes os uforkyldt af Naade.“ Saadant og meget andet taler Bernhard i samme Mening hvilket vi ovenfor med flere Ord have indført. Men han slutter saaledes: „Ingen forsøge sig selv; thi hvis han vil vel betænke det, da skal han finde, at han med ti Tusinde ei kan gaae den Imod, som møder ham med tyve Tusinde“¹⁾. — Efterdi vi altsaa ikke ved den guddommelige Lovs Gjerninger fortjene Syndsforladelse eller det evige Liv, men det er nødvendigt at søge den i Christo forjættede Barmhertighed, saa kan man meget mindre tillægge Klosterlevnet og Munkewæsen, som blot menneskelige Traditioner, at de skulde fortjene det evige Liv. Og saaledes begrave de ligesvem Evangeliet om Syndsforladelse og den i Christo forjættede Barmhertighed, som lære dette; og oversøe den Tillid, vi skyde Christo, paa deres daarlige Bedtægter og Skikkelser. Ja istedet for Christum dyrke de deres Munkehætter og Smuds. Og da de selv trænge til Barmhertighed, indbilde de andre ugudeligviis, at de have Fortjenester tilovers, som de kunne sælge dem. Vi kunne her tale kortere om disse Ting, fordi det, af hvad vi allerede ovenfor have sagt om Retsfærdiggjørelsen, Poenitentsen og de menneskelige Traditioner i Kirken, er klart nok, at Klosterløfter ei kunne være en Betaling, for hvilken det evige Liv skjenkes. Og naar Christus kalder Traditionerne unyttige Dyrkelser, kan deri dog umulig den evangeliske Fuldkommenhed bestaae.

Men Modstanderne ville give sig Skin af klogeligen at indfrænke den almindelige Førefilling om Klosterlevnets Fuldkom-

¹⁾ S. Bernardi Sermo I. in annunc.

menhed. De sige nemlig, at dette Levnet ikke i og for sig er en Fuldkommenheds Stand, men en Stand, ved hvilken man kan komme til Fuldkommenheden. Det er ret smukt sagt, og vi erindre, at saadan Indskrænkning navnlig og findes i Gersons Tractater. Thi naturligviis maatte forstandige og fromme Mænd, som stødte sig over hine umaadelige Anpræisninger af Munkelivet, naar de ikke vovede ganske at berøve det Skinnets af en fuldkommere Stand, tilføie denne Rættelse og Indskrænkning. Men om vi og antage den, vil Munkelivet dog net ikke være nogen Fuldkommenheds Stand mere end Agerdyrkerens eller Haandværkerens Liv. Thi ogsaa disse ere kaldt hvori man søger den christelige Fuldkommenhed; fordi alle Mennesker, de være udi hvad Stand de ville, enhver efter sit Kald, skulle stræbe og stunde til denne Fuldkommenhed, det er: vore i Guds frygt, i Troe, i Kjærlighed til Næsten og lignende aandelige Dyder. — Der ere og i de gudsfrygtige Exemplers, Antonii og andres, Historier Exempler, som vise, at i enhver christelig Stand kan og maa Fuldkommenheden eftertrages. Om Antonio skrives, at han skal have bedet Gud om, at han vilde vise ham, hvorvidt han kunde komme i Fuldkommenheds-Levnet. Da blev ham vist i Dromme en Skomager i Alexandria, og blev sagt, med denne skulde han sammenligne sig i Hellighed. Estrar anden Dag efter begav Antonius sig til Staden, gik til samme Skomager og udspurgte ham flittigen, hvad helligt Liv han førte. Denne svarede ham: „Jeg gjør ikke andet, uden om Morgenen læser jeg en liden Bøn for hele Staden, derefter tager jeg om Dagen vare paa mit Haandværk og skjøtter mit Huus“. Da mærkede Antonius, at man ikke bliver retsfærdiggjort for Gud ved et eller andet Slags Levnet, men alene ved Troen paa Christum.

Dog skjøndt Modstanderne saaledes indskrænke deres Anpræisninger af Klosterlevnet som en Fuldkommenhedstilstand, mene de det dog i Gjærningen langt anderledes. Thi de sælge jo fra Kloistrene deres Gjærninger og Fortjenester, og tilegne dem andre, i den Tanke, at de iagttage baade de evangeliske Raad og Bud; de maae altsaa nødvendigvis forudsætte, at de have Fortjenester tilovers. Og skal det ikke være at berømme sig af Hellighed og Fuldkommenhed, hvad skal da kaldes saa? Dernæst hedder det jo udtryffeligt i Confutationen: „at Munkene beskræbe sig for at leve nøiagtigere efter Evangeliet end andre Verdslige“. Her skrives altsaa Sagtagelsen af menneskelige Traditioner som Fuldkommenhed; thi derfor mene Munkene at de leve strengere efter

Evangeliets, fordi de ikke have Eiendom, ere ugifte, følge en vis Regel i Klædedragt, Epiter og lignende Smaa Ting.

Ilgemaade staaer der i Consutationen: „at Munkene fortjene det evige Liv rigeligere end andre,“ og anføres derhos det Skriftsted: „Hvo som forlader Huus eller Brødre o. s. v.“ (Matth. 19, 29). Ogsaa her tillægge de iselvalgte Gjerninger og Gudsdyrkelser en særegen Guldkommenhed. Men Christus taler paa det Sted slet intet om Kloster-Levnet. Han vil ikke, at det at forlade Forældre, Hustrue og Brødre er en Gjerning, som derfor maa gjøres, fordi den fortjener Syndsforladelse og det evige Liv. Nei tværtimod, i saadan Mening at forlade Fader og Moder er en forbandet Gjerning; thi den skeer ikke uden Bespottelse imod Christum. Dog denne Forsagelse er af en dobbelt Art; een skeer uden Kald og Guds Bud, og denne bifalder Christus ikke; thi Gjerninger, som ere udvalgte af os selv, ere unyttige Dyrkelser. Hvorledes skulde da Christus mene saadan Forladelse af Hustrue og Børn? Vi vide jo, at Gud haver forbudt os at forlade Hustrue og Børn. — Den anden Slags Forladelse er den, som skeer efter Guds Befaling, nemlig naar Magten tvinger os til at vige for Tyrannerne eller fornægte Evangeliet. Da have vi den Befaling, at vi heller skulle lide Uret og lade os berøve ei blot vor Eiendom, Hustrue og Børn, men Livet selv. Denne Slags Forsagelse billiger Christus, og derfor tilføier Han paa hiint Sted: „for Evangeliets Skyld,“ for dermed at betegne, at Han ikke mener dem, som franke deres Hustruer og Børn ved Forladelse, men dem, som taale Uret for Evangeliets Betjendelse. Vi ere og skyldige for Evangeliets Betjendelse at forsage og sætte vort Liv til. Om nogen derfor vilde, foruden Guds Befaling, dræbe sig selv, det var jo gjæffeligt. Men ligesaa daarligt er det, at mene, at det er en sand Gudsdyrkelse, uden Guds Befaling at forlade sin Eiendom, sine Venner, Børn og Hustrue. Det er altsaa bitterligt, at hiint Christi Udsagn med Urette tydes om Kloster-Levnet, med mindre det skulde rime sig om Munkene, at de faae hundredfold igien i dette Liv. Thi der største Part blive Munkene ikke for Evangeliets Skyld, men at de kunne have fede Stege og dovne Dage; det skal hedde: de gjøre sig selv fattige, naar de bytte deres Armod bort for stor Overflodighed. Men som hele Munkesænenet er fuldt af Hyklerie og Ekinhellighed, saa vil de og gjerne bedrage med Skriftens Vidnesbyrd, og gjøre saaledes dobbelt Synd, først i

det de bedrage Folk med Afguderie, og dernæst i det de misbruge Guds Navn til at besmykke saadant.

Ogsaa et andet Sted af Skriften anføre Modstanderne her : „Hvis du vil være fuldkommen, da gaa, sælg alt hvad du har¹⁾ og giv det til de Fattige og kom, følg mig!“ (Matth. 29, 21). Dette Sted har voldet Mange Skruxler, da de indbildte sig, at deri bestod Fuldkommenheden, at forlade Huus og Eiendomme. Vi ville først lade Philosopherne ophøie deres Aristipus, som kastede en stor Sum Guld i Stranden. Thi lige Exempler vedkomme intet den christelige Hellighed og Fuldkommenhed. Men det at have og eie Gods, Huus og Gaard ere borgerlige Indretninger, hvilke bekræftes ved Guds Ord; thi i det syvende Bud hedder det: Du skal ikke stjele. Derfor at forlade sin Eiendom og Gods, det hverken bydes eller raades i den hellige Skrift. Den evangeliske Fattigdom bestaaer ikke i at forlade Gaard og Gods, men at man ikke hænger Hjertet derved eller forlader sig derpaa, saaledes som David var fattig, endog han havde et mægtigt Kongerige og stor Herlighed. Efterdi da saadan Forlæbelse af Eiendomme er intet andet, end en menneskelig Tradition, saa er den en unyttig Dyrkelse. Og utroligt er det, hvormegret saadan Stand roses i Extravagantierne, i det der siges, at det, intet selveget at have for Guds Skyld, er en for tjenstlig hellig Ting og Fuldkommenhedens Wei. Skjendt det visse er meget farligt saa ubetinget og umaadeligt at ophøie noget, som ganske strider mod den borgerlige Orden og Bedrægt. — Men, si de, har dog Christus ikke selv kaldet saadant Fuldkommenhed? Vi svare: Nei! Thi Modstanderne gjøre Vold paa Læren, ved kun at anføre et afrevet Stykke deraf. Fuldkommenheden bestaaer i det, som Christus tilføier: Følg mig! I Kaldet derimod til at forlade Eiendommen er forelagt os et Exempel til Lydighed. Men ligesom ikke alle Kald ere eens, saaledes hører og dette Kald ei til alle, men nærmest kun til den Person, med hvilken Christus der taler, saaledes som visselig Davids Kald til Regimente, Abrahams til at offre sin Søn ei skulle efterlignes af os. De Kald, hvortil Gud kalder, ere forskjellige efter Personerne, men Lydighed i Kaldet skal være eens og

¹⁾ M. Lutherus in margine: „men kun af samme Grund, hvorfor det andet bør forsages, nemlig for Christi Skyld, ei af egen Udvalgelse.“

hører til alle. Hlín Ungling vilde altsaa have naaet Fuldkommenheden, hvis han havde troet og adlydt dette Christi Kald. Og saaledes er det vor Fuldkommenhed, at vi hver enkelt i sand og rigtig Troe adlyde vort Kald.

For det Tredie. I blandt Munkeløsterne er ogsaa Forpligtelsen til Kyfthed. Men ovenfor (i Afsnittet om Præsters Egetesfab) have vi sagt, at ingen guddommeligt eller naturlig Lov kan forandres ved noget Væste. Og fordi ei alle have Afholdenheds Gave, saa holde de og for deres Skrøbeligheds Skyld dette Væste, saa Gud forbarme sig! Der kan ei heller nogen Løster eller Love affkaffe den Hellig Aands Befaling, der Apostlen siger (1 Cor. 7, 9): „For at undgaae Skjerlevnet have hver sin egen Hustrue.“ Hvorfor hiint Væste ei er tilkørligt for dem, som ikke have Afholdenheds Gave, men af Svagbed blive besmittede. Dog om hele denne Materie er allerede ovenfor sagt nok, og heelt forunderligt er det, at da den aabenbare Fare for Samvittighederne og Forargelsen ligger for Dine, vore Modstandere alligevel forsvare deres Traditioner imod Guds vitterlige Befaling, og at de ei ville agte eller see paa, at den Herre Kristus saa alvorligt straffer Phariserne, der ogsaa gjorde Traditioner imod Guds Befaling.

For det Fjerde. De, som leve i Klostrene, ere egentlig og med Rette friede fra deres Løster ved den megen ugudelige Hændel, der gaaer i Evang, som med Messens Vanbelligelse, med Helgendyrkelsen, (som er en dobbelt Ugudelighed: først fordi de Helligs sættes i Christi Sted, og dernæst fordi deres Dyrkelse misbruges til skjendig Binding), endelig med megen anden spottelig og ugudeligt Tant, der nærer en daarlig Selvtillid, som f. Ex. Rosenkrandsen, som Prædikebrødrene have opfundet. Og imidlertid hverken læres eller høres Evangeliet om Syndernes Forladelse af Naade for Christi Skyld, om Troens Retfærdighed, om den sande Poenitentse, om de Gjæringer, som have Guds Befaling. Men istedet derfor befatte de sig enten med filosofiske Kjevlerier eller med Traditioner, som fordunkle Christi Væ. Vi ville her slet ikke tale om hele deres Ceremonietjeneste, om Lectiønerne, Sangen, og lignende Ting, der kunde taales, naar de holdtes for Dvælses, ligesom Skolelectionerne, hvis Niemeed er, at de, som høre til, kunne belæres og derved opvækkes til Guds frygt og til Troe. Men nu digte de, at disse Ceremonier ere Gudsdyrkelse, som fortjene andre og dem selv Syndernes Forladelse. Derfor lægge de bestandig nye til. Men hvis de foretog dem, for at lære og formane Tilhørerne, vilde korte og syndige Lectier være mere nyttige og tjenlige, end hine Lectiøner og Sang uden Maal og Ende. Saaledes er det hele Klosterlevnet besværgt med mange Wildfarelser og meget hykkelsk Væsen. Til alt dette kommer endnu den Fare for Sjelen, at de, som engang ere i et Broderskab, maae, om de vil eller ikke, give deres Minde til dem, som forsøge Sandheden. Der ere altsaa mange store og vigtige Grunde, hvorfor fromme Mænd vel maae forlade saadant Levnet og Stand.

Desforuden give Kirkelovene selv mange løs, naar de enten ved Munkenes Kunstgreb ere blevne loffede til, uden eget Overlæg, at aflægge Vøstet, eller Venner og Slægt have lovet dem ind imod deres Villie. Thi slige Løster erkjende ikke engang Kirkelovene for Løster at være. Af hvilket alt det er tiensynligt, at Klosterløsterne, saales

des som de hidtildags ere skeete, ei ere rette christelie Løfter, hvorfor man med en god Samvittighed kan forlade et Levnet, som er saa fuldt af Hyklerie og slemme Vildfarelser.

Endnu forekaste Modstanderne os Nazaræernes Exempel af Mossis Lov (4 Mos. 6). Men disse gjorde ikke deres Løfter i saadan Mening, hvorfor vi have badlet Klosterløfterne. Nazaræernes Etik var en udvortes Dvelse, hvorved de bevidnede deres Troe for Menneskene, men ikke meente at fortjene Syndsforladelse eller Retfærdiggjørelse for Gud. Og ligesom Omfjærelsen eller Slagtningen af Offerdyr ikke var nogen Gudsdyrkelse under Loven, saaledes var Nazaræernes Faste og Ceremonier det heller ikke, men maa dømmes simpelthen som en ligegyldig Ting. Det er altsaa uden al Grund at man sammenligner Munkestanden, som forsaavidt er imod Guds Ord, naar man dermed mener at dyrke Ham og kunne fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse, med Nazaræernes Orden, der havde Guds Befaling, og ei var dertil beskicket, at nogen dermed skulde fortjene Syndernes Forladelse, men at den skulde være en legemlig udvortes Dvelse, ligesom andre Ceremonier i Mossis Lov. Det samme kan og siges om andre Løfter i Loven. Saaledes anføres N e c h a b i t e r n e, der, som Jeremias skriver (Cap. 35), hverken havde nogen Eiendom eller drak Viin. Jo herligt passer sig Rechabiternes Exempel paa vore Munte, hvis Kloster i Pragt tappes med Palladser, og som leve i al Pragt og Overflod. Tilmed saa have Rechabiterne trods deres Armod levet i Egtteskab. Men vore Munte, skøndt de spæmme i Wellevnet, foretrække den ugiste Stand. Forresten er det jo vist, at alle Exempler skulle forklares efter deres Regel, det vil sige: efter de allerviseste og klareste Skriftsteder, ikke imod Reglen, det er: imod Skriften. Nu siger Skriften ingensteds, at udvortes Ceremonier og Dveller fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse. Naar derfor Rechabiterne berømmes, saa er det jo nødvendigt at tage det i den Mening, at de have holdet deres Etik, ikke fordi de troede derved at fortjene Syndsforladelse, eller at de Gjerninger, de gjorde, kunde retfærdiggjøre dem, eller at disse, ei af Guds Raade formedelst den forjættede Gød, kunde erholde det evige Liv; men fordi de havde deres Forældres Befaling, berømmes deres Lydighed; thi i Guds Bud hedder det: Du skal ære Din Fader og Din Moder. Dernæst havde og denne Rechabiternes Etik sin synderlige og særdeles Aarsag. Fordi de nemlig vare Fremmede og ikke Israelliter, er det klart, at deres Fader har villet adskille dem ved disse udvortes Tegn, for at de ikke skulde falde tilbage til deres Landsmænds Afguderie. De vilde ved disse Tegn paaminde dem om Væren om Troen og de Dødes Opstandelse. Og et saadant Njemmed er vel tilladt. Men Munkenes Levnet har langt anden Aarsag; de indbilde sig og andre, at deres Gjerninger ere en Gudstjeneste, hvormed man fortjener Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse. Derfor kan deres Stand og Levnet slet ikke lignedes med Rechabiternes, ikke at tale om anden Forargelse, som i disse Tider klæber ved Klosterlevnet.

De anføre og af det første Brev til Timotheum det 5te Cap., om Enferne, som, tjenende Kirken, underholdtes paa offentlig Betaling, hvor Apostlen siger (v. 11—12): „De ville gistes; men have deres Dom, fordi de have rykket deres første Troe.“ Lad os først sætte, at Apostlen taler her om Løfter, saa kan dog disse hans Ord slet ikke henføres til Klosterløfter, som skee i den ugudelige Mening, at man dermed vil fortjene Syndsforladelse og Retfærdiggjørelse. Thi

Paulus fordømmer overalt alle Gjærninger og alle Dyrkelfer, som iagttages i denne Mening, at man ved dem vil fortjene Syndsforladelse eller erhverve det evige Liv, og ikke af Barmhertighed for Christi Skyld. Derfom altsaa de Enker, om hvilke Paulus taler, have gjort noget Løfte, saa maae disse Løfter have været af ganske anden Beskaffenhed end vore Klosterløfter nu. Desuden hvis Modstanderne ei ville afstaae fra at anvende dette Sted om Klosterløfterne, saa maae de nødvendig og tage det andet med, som Paulus sammesteds forbyder: nemlig, at ingen Enker maae ovtages, som er under 60 Aar. Altsaa maae alle de Klosterløfter, som ere skeete af Folk, der ei have naaet den Alder, være ugyldige. — Men Kirken kjendte dengang endnu ikke slige Løfter. Altsaa fordømmer Paulus Enkerne, ikke fordi de gifte sig (thi han vil, at de unge skulle giftes), men fordi de lode sig underholde af det Offentlige, og misbruede dette til Lyst og Letfærdighed, og i saa Maade rykkede den første Troe, nemlig ikke den, hvorved de havde bundet sig til noget Klosterløfte, men deres Daads Pagt og Christendoms Pligter. Paa samme Maade bruger Apostlen Ordet Troe i dette samme Cap., hvor han siger (v. 8): „Derfom nogen ikke serger for sine Egne, og isærdeleshed sit Hushold, han haver fornægtet Troen.“ Thi han taler anderledes om Troen, end Sophisterne. Han tillægger ikke dem Troen, som ere i nogen dødføydig Synd. Derfor siger han, at de, som ei serge for deres Nærmeste, fornægte deres Troe. Og i samme Maade siger han om de laade Qvinder, at de bortkaste deres Troe.

Vi have saaledes kortelig gjenneingaaet nogle af vore Grundene, og i Forbigaaende gjendrevet det, hvad Modstanderne forekaste os. Og dette have vi sammenstillet ei alene for Modstandernes Skyld, men meget mere for mange Christelige og gudsrøgtige Hjerter Skyld, at de kunne have klarlig for Dine de Aarsager, hvorfor de ber misbillige den falske og hofkelfke Gudsdyrkelse ved Munkewæsenet, hvilken og kuldkaftes ved det ene Christi Ord: „Forgjebes dyrke de mig med Menneske-Bud.“ Thi dette ene Ord gjør alle deres Løfter og Vedrægter i Henseende til Spiser og Klædedragt og Sang og rectioner og anden selvoptænk Helighed til unyttige Gudsdyrkelfer. Og det skulle alle Christelige fromme Sjele visselig vide, at det er ligefrem en Pharisæisk og fordømmelig Indbildning, at slige Jagttaagelfer fortjene Syndsforladelse og Nætfærdiggjørelse, ja at vi ved dem, og ikke af Barmhertighed for Christi Skyld, erholve det evige Liv. Derfor saa mange fromme og hellige Christne, som i Klosterlevnet ere blevne salige, de have maattet komme dertil, at de, efterat have forsaget al Tillid til egne Gjærninger, have lært, at de havde Syndernes Forladelse af Naade for Christi Skyld, og at de for Hans Skyld skulde ved Barmhertigheden arve det evige Liv, endelig, at Gud kun bisalder saadanne Dyrkelfer, som ere befalede i Hans Ord, der og kun gjelde formedelst Troen alene.

Til Confessionens otte og tyvende Artikel.

Om geistlig Magt.

Vore Modstandere raabe her mægtigen paa den geistlige Stands Friheder og Privilegier og tilføie i en Bagtale: „Forgjebes er alt det hvad der i den nærværende Artikel ansøres imod Kirkens og Præsternes Friheder.“ Men dette er lutter Ordgys-

derie; thi vi have i denne sidste Artikel af Confessionen talt om ganske andre Ting. I øvrigt have vi ofte bevidnet, at vi slet ikke misbilliae de Friheder, med hvilke Kirken og dens Tjenere af verdenslig Dyrighed ere begavede. Men Gud give, vore Modstandere derimod vilde høre Kirkernes og alle gudfrygtige Hjerter's Klager! For deres egen Værdighed og Magt søgte de drabeligen; men Kirkens indvortes Tilstand forfæmte de og bryde sig kun lidet om, at der prædiktes og Sacramenterne rettelig forvaltes i dem. Til Præster ordinere de alle uden Forskiel; derefter paalægge de utaalelige Byrder, ret som om de sandt Behag i andres Fordærvelse, og forlange deres Traditioner langt strengere holdte end Evangeliet. Og i de vanskeligste og meest indviklede Puncter, hvorom det arme Folk ønsker at belæres, at det dog kan have noget Fast at holde sig til, skaffe de ingen Lys for de Sjæle, som ere mættede af Tvivl, men skrige blot: til Vaaben! Desforuden udstede de mod den bitterlige Sandhed Decreter, som ere skræmte med Blod, og true Folk med de sværeste Straffe, hvis de ikke aabenbart ville overtræde Guds Befalinger. Nei her burde I hellere see hen til de Ulykkelige's Taarer og høre mange fromme Mænds ynfelige Klager og Suk, hvilke Gud dog visseelig hører, hvem I engang skulle gjøre Regnskab for eders Bestyrelse af Kirken.

I Confessionen have vi ved denne Artikel erklæret os over flere Hovedpuncter, til hvilke Modstanderne intet svare, uden sige, at Bisperne have Magt til at herske og tugte og tvinge, for at føre de dem Undergivne til det evige Livs Salighed; og at til deres Regimenter hører Magten til at dømme, beslutte, kiende og paafjende hvad der er gavnligt til det nævnte Diemeed. Saaledes lyde Ordene i Confutationen, hvorved Modstanderne ville lære os, at Bisperne have Myndighed til at oprette Love i Kirken, som kunne tjene til at erholde den evige Salighed. Om denne Artikel stride vi.

Nu er det vist, at man i Kirken maa beholde den være, at vi af Naade for Christi Skyld ved Troen annammer Syndernes Forladelse, og ligesaa, at menneskelige Traditioner ere unyttige Gudsdyrkelser, hvorfor hverken Synd eller Retfærdighed bør sættes i lige indvortes Ting, som Spise, Drikke, Klædedragt o. s. v., hvis Brug Christus vilde have skulde være frie, hvorfor han siger: „Hvad der gaar ind i Munden bestemmer ikke Mennesket.“ (Matth. 15, 17). Og Paulus: „Guds Rige er ikke Mad eller Drikke.“ (Rom. 14, 17). Altsaa have Bisperne ingen Magt til at oprette Traditioner imod Evangeliet, saa at man ved disse's Jagttagelse skal fortjene Syndsforladelse, ved dem blive retfærdig for Gud, og ved deres Forsømmelse vaadrage sig Synd. Det altsammen beviser dette ene Stykke i Apostlenes Gjærninger (15, 10), hvor Apostlene sige, at Hjerterne blive rensede ved Troen, og derefter forbyde at paalægge Disciplene noget Lag, og vise, hvor svarlig de synde, som saaledes besvare Kirken. Thi sige de: „Hvi friste I Gud!“ Dette haarde og alvorlige Ord, ved hvilket vore Modstandere vel, som ved et Tordenflag maatte forstrækkes, agte de dog intet paa, men forsvare med Vold deres Traditioner og ugudelige Indbildninger. Thi allerede ovenfor fordemte de den sentende Artikel, hvori vi have sat, at Jagttagelsen af visse Sætte og Traditioner ei fortjener Mennesket Syndsforladelse, og her sige de, at ilige Traditioner tjene til at erhver-

ve det evige Liv. Men mon det er Dyrkelse, som gjøre retsfrærdige for Gud? mon de kunne give Hjerterne en ret livagtig Trost? Paulus nægter det i Brevet til de Colosser: thi Mad, Drikke, Klædebrug og lignende Ting, siger han, ere Ting, som forkrænkes ved Brug. Men det evige Liv i Hjertet udvirktes ved de evige Ting, det er: ved Guds Ord og den Hellige Aand. Lad altsaa Modstanderne derefter gjøre os det klart, hvorledes disse Traditioners Jagttaelse kan være nyttig til at erhverve det evige Liv! — Men da nu Evangeliet klarligen vidner, at man ikke skal paalægge lige Traditioner, som betynde Samvittighederne, saa deres Undladelse agtes for Synd, og nære den daarlige Indbildning, at derved kan fortjenes Syndsforladelse og Retsfrædighed for Gud, saa vilse Modstanderne aldrig kunne bevise, at Bisperne have Magt til at oprette lige Ting som Gudsdyrkelse.

Men hvad Magt Evangeliet tillægger Bisperne, det have vi sagt i Confessionen. De, som nu ere Biskopper, gjøre ikke Biskoppernes Pligter efter Evangelium; saa lad dem længe nok være Bisper efter den kanoniske Orden, hvilken vi lade staae ved sit Værd. Men vi tale om Biskoppen efter Evangeliet. Og vi beholde den gamle Inddeling af Bispens Magt i Standens Magt og den retlige Myndigheds Magt (Jurisdictionen). Hver Biskop haver altsaa først sin Stands Magt, det er Magt til at prædike Ordet og uddele Sacramenterne; men dernæst den retlige Myndigheds Magt, som er Myndighed til at udelukke fra Kirken dem, som blive befundne i aabenbare Laster, og atter absolvere dem, naar de omvende sig og begjere Absolution. Men ei have Bisperne nogen tyranniisk, ei heller nogen kongelig Magt, det er: de ere huerken uden nogen vis Lov, eller over Lov; men de have en vis Befaling, et vist Guds Ord, som de skulle lære og hvorefter de skulle øve deres Jurisdiction. Saa det følger ingenlunde af at de have nogen Jurisdiction, at de kunne oprette nye Dyrkelse; thi disse vedkomme Jurisdictionen slet intet. Og dernæst have de jo et sikkert Guds Ord for sig, hvorvidt de kunne bruge deres Jurisdiction, nemlig, saavidt nogen forsynder sig imod det Ord, den Befaling, de have annammet af Christo.

Dog i vor Confession have vi desuden tilføjet, hvorvidt det kan være Bisperne tilladt at indføre disse Traditioner i Kirken, nemlig ikke som Dyrkelse, fornødne til Retsfrædighed, men at der kan holdes god Orden og Skik i Kirken, og ikke til at besnære Samvittighederne, som S. Pavel siger (Gal. 5, 1): „Saa bliver nu i den Frihed, hvormed Christus befriede eder, og lader eder ei atter fange i Trældoms Nag.“ Man skal altsaa lade det være frit for enhver at bruge lige Ordninger eller ikke, kun at Forargelse undgaaes. Saaledes have og Apostlene forordnet meget for god Tugt og Ordens Skyld i Kirken, som siden i Tidens Løb er blevet forandret og afskaffet. Ei heller var det deres Mening ved at oprette saadanne Ting, at de ei skulde kunne forandres. Thi de kunde jo ikke modsig deres egne Skrifter, hvori de af al Magt stode for, at ikke den vildfarende Mening skal trænge ind i Kirken, at menneskelige Skikke ere Gudsdyrkelse fornødne til Salighed.

Dette er den simple Nøgle til alle Traditioners Fortolkning: nemlig først, at vi vide, at de ere ikke fornødne Gudsdyrkelse, dernæst, at vi kunne iagttage dem efter Leilighed, for at afværge Forargelse, dog uden al Dværtro. Saaledes have og mange store og lær-

de Mænd lært i Kirken, og vi see ikke, hvad der kan indvendes derimod. Thi det er vist, at hiint Christi Ord (Luc. 10, 16): „Hvo der hører eder, han hører mig,“ ikke er saat om menneskelige Traditioner, men ganske derimod. Thi denne Christi Befaling er ikke givet Apostlene, at de maatte have fri Magt at sige og gjøre hvad de vilde, men det Vidnesbyrd er derimod givet dem, at vi skulle troe dem, naar de forkynde et fremmed Ord, ei naar de forkynde deres eget. Christus vilde nemlig ved disse forbemlede Ord bestyrke os, som det og visselig var fornødent at vi vidste, at det Guds Ord, som Han haver givet os, er kraeftigt ved Mennesker, og at vi ei skulle søge eller vente noget andet Ord fra Himlen. Om Traditionerne derimod kan det Ord ikke tages: „Hvo eder hører, han hører mig.“ Thi Kristus kræver jo aabenbart, at de saaledes skulle lære, at man af deres Mund hører Christum selv; derfor siger Han: „Han hører mig.“ Altsaa sin Trøst, sit Ord vil Han høre, ikke menneskelige Traditioner. Det Ord saaledes, som allermeest taler for vor Lære, og indeholder den fuldeste Trøst og Beroligelse, fordrøie vores Modstandere og anvende det paa saadanne aabenbare Usselheder, som deres Udskillelser mellem Spiser og Drikke, Klædedragt og andet mere saadant.

Ogsaa dette Sted anføre de: „Adlyder eders Foresatte“ (Hebr. 13, 17). Denne Sætning kræver Lydighed imod Evangeliet. Thi ei giver den Bisperne Regimente udenfor Evangeliet, og ei bør de oprette Traditioner imod Evangeliet, eller udlægge dem anderledes, end som Evangeliet tillader. Naar de gjør det, da forbydes det os at adlyde dem, thi det hedder: „Hvis nogen lærer et andet Evangelium, da være han forbandet“ (Gal. 1, 8). — Det samme svare vi til dette Sted: „Alt, som de sige eder at I skulle holde det holder og gjører“ (Matth. 23, 3); thi det er vitterligt, at herved ikke befales i Almindelighed, at vi skulle antage alt, hvad de finde for godt at foreskrive. Skriften siger paa et andet Sted (Ap. G. 5, 9): „Man skal adlyde Gud mere end Menneskene.“ Naar de altsaa lære det, som uchristeligt er, skal man ikke høre eller lyde dem. Men dette er tilvise uchristeligt, at lære, at menneskelige Traditioner ere rette Gudsdyrkelse, at de fortjene Syndsforladelse og erhverve os et evigt Liv. — Modstanderne forekaste os og de offentlige Forargelser og Uroligheder, som vor Lærdom skal have givet Anledning til. Vi svare korteligen her til: Om og alle Forargelser bleve lagte i een Hob, saa har dog denne ene Artikel, at vi for Christi Skyld af Naade ved Troen annamme Syndsforladelse, saa meget Herligt og Trøsteligt, at den opveier al anden Ulempe. Det var denne Artikel der fra Begyndelsen af vandt Luther ei blot vore Hjerter, men ogsaa manges iblandt dem, som nu bestride os. „Det gamle Venkskab sover, forglemmelige ere de Dødelige“ siger Pindarus. — Men vi have hverken viller fornægte den for Kirken fornødne Sandhed, eller kunne give vore Modstandere Bisald, naar de fordømme den; thi man skal adlyde Gud mere end Menneskene. De skulle gjøre Regnskab for Schismaet i Kirken, som først have fordømt den aabenbare Sandhed, og nu med ubæret Grumhed forsøge dens Bekjendere. Endelig findes der da net ingen Forargelser hos Modstanderne? Hvad Dødt har ikke Messens Vanhelligelse for skammelig Bindings Skyld afstedkommet? Hvilet urent Levnet fjuler sig ei under Coelibatet? Dog vi ville lade enhver Sammenligning borte. Dette have vi efter Leilighed svaret til Confutationen. Og nu henstille vi Dommen til alle oprigtige og fromme Cristne, om Modstanderne med Rette kunne rose sig af at have gjendrevet vor Bekjendelse af Skriften.

